

TARTALOM

Felhasznált források és szakirodalom jegyzéke.....	5
Publikált források és szakirodalom	7
Könyvészeti és levéltári rövidítések.....	18
Bevezetés	20
I. Családi háttér és birtokstratégia	30
I.1. Nádasdy Ferenc ősei	30
I.2. Nádasdy Ferenc ifjúkora, család neveltetés	33
I.3. Nádasdy Ferenc tisztségei.....	45
I.4. Nádasdy Ferenc birtokügyei	48
I.5. Egyházi ügyek és egyházi kapcsolatok.....	55
II. Nádasdy és a bécsi udvari arisztokrácia, diplomáciai képviseltek kapcsolata	61
II.1. Nádasdy és a bécsi udvari arisztokrácia	61
II.2. Kapocs a bécsi udvari arisztokrácia felé: Nikolaus Donellan ágostonos szerzetes és Nádasdy viszonya.....	72
II.3. Nádasdy és a Bécsben működő követek kapcsolata	77
III. Nádasdy (III.) Ferenc politikai pályája	80
III.1. Az 1655-ös országgyűlés	80
III.2. Nádasdy és Erdély	94
III.2.1. Előzmények (1655-1657).....	94
III.2.2. Rákóczi lengyel hadjárata 1657	106
III.2.3. Kiút keresése (1658-1660)	118
III.3. Az 1659-es országgyűlés.....	125
III.4. Intézkedések az ország védelmében Várad eleste.....	130
III.5. Az 1662-es országgyűlés.....	135
III.6. 1663-64-es háború.....	141
III.6.1. A főurak megegyezése	141
III.6.2. A Direktórium felállítása.....	146
III.6.3. 1664 nyara, Nádasdy új szerepköre.....	150
III.6.4. A vasvári béke fogadtatása.....	152
1. sz. függelék	156
A Nádasdy család grófi ágának leszármazása a XVI-XVII. században.....	156
2. sz. Függelék.....	160
Nádasdy Ferenc itineráriuma	160

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM JEGYZÉKE

Levéltári és kéziratári források

Eötvös Loránd Tudományegyetem Kézirattára

Hevenessy Gyűjtemény

Magyar Országos Levéltár (Budapest)

A 32 Litterae privatorum

A 35 Magyar Kancellária Levéltára, Conceptus expeditionum

E 150 Magyar Kamara Archivuma, Acta ecclesiastica

E 151 Magyar Kamara Archivuma, Acta ecclesiastica ordinum et monialium

E 156 Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et Conscriptiones

E 185 Magyar Kamara Archivuma, Nádasdy család levéltára

E 199 Magyar Kamara Archivuma, Wesselényi család Levéltára

P 108 Esterházy család hercegi ága levéltára, Repositorium

P 125 Esterházy család hercegi ágának levéltára, Esterházy Pál iratai

P 497 Mednyánszky család levéltára

P 507 Nádasdy család nádasladányi levéltára

P 707 Zichy család levéltára, Missiles

P 1314 Batthyány család levéltára, Missiles

P 1315 Batthyány család levéltára, Batthyány I. Ádám iratai 1

Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára

Történeti Bizottság másolatai, Másolatok a Lobkowitz család raudnitzzi levéltárából

C 40 Nádasdy Ferenc levelei Wenzel Eusebius Lobkowitz herceghez 1651-1670

Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára

Fol Hung. 3391. Jankovich Miklós: Nádasdy és a fogarasföldi Nádasdy család története 1977.

Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv Hofkammerarchiv

Familienakten

Hoffinanz Ungarn

Kontrakte und Reverse Reihe A, D

Niederösterreichische Herrschaftsakten

Siebenbürgische Akten

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof und Staatsarchiv

Habsburgisch-Lothringische Familienarchive, Hausarchiv, Familienkorrespondenz A

Handschriftensammlung

Hofarchive, Ältere Zeremonialakten

Hofarchive, Obersthofmeisteramtsakten

Staatenabteilungen, Türkei I.

Staatskanzlei Adelsakten

Staatskanzlei Vorträge an den Kaiser

Ungarische Akten Specialia

Prímási Levéltár (Esztergom)

Archivum saeculare Acta radicalia Classis X. Nr. 196.

PUBLIKÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Acsády Ignác: Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657-1711). Magyar Nemzet története VII. kötet. Bp. 1898.

Andritsch Johann: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782). Graz 1965.

Angyal Endre: Nicolaus Avancinus és Nádasdy Ferenc. In: Egyetemes Philológiai Közlöny 64 (1940) 93-95.

Außführliche vnd Warhafftige Beschreibung Wie es mit denen Criminal Processen vnd darauff erfolgten Executionen wider die drey Graffen Frantzen Nadaszdi, Peter von Zrin und Frantz Christophen Frangepan eigentlich hergangen. Wien 1671.

Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. Győr 1938.

Benczédi László, A Wesselényi-féle rendi szervezkedés Magyarországon (1664-1671). Kandidátusi kézirat, Bp. 1976.

Benczédi László: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664-1685). Bp. 1980.

Benczédi László: A Wesselényi nádor vezette rendi szervezkedés (1664-1671). In: Rendi szervezkedés és kuruc mozgalom (1664-1685), Magyarország története 1526-1686. Főszerk. Pach Zsigmond Pál. III/2. kötet, Bp. 1985, 1155-1181.

Benda Kálmán – Péter Katalin: Az országgyűlések a kora újkori magyar történelemben. Bp. 1987 (Előadások a Történettudományi Intézetben 6.)

Bene Sándor: A hír és közvélemény koncepciójának formálódása Zrínyi műveiben. In: ItK 100 (1996) 369-394.

Bogišić [Michael]: Acta conjurationem Petri a Zrinio et Francisce de Frankopan nec non Francisci N. Illustrantia (1663–1671) Redigit v. Bogišić. Zagreb 1888. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 19)

Borián Elréd: Lippay érsek és Zrínyi Miklós politikai vitája. A jezsuita történetíró, Kazy Ferenc alapján. Századok 134 (2000) 4.sz. 913-931.

Borián Elréd: Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírás tükrében. Pannonhalma. 2004. (Pannonhalmi füzetek. 50.)

Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok. I. 1618-1670. Bp. 2001. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 33.)

Borsa Gedeon: Nádasdy Ferenc pottendorfi és lorettomi nyomdái (1666-1673) 382-387. In: MKsz 1975 201-207.

- Borsa Gedeon*: Kiegészítő adat egy lorettomi nyomtatványról. In: MKSz 1979 309-310.
- Buzási Enikő*: Nádasdy Ferenc pottendorfi galériájának fennmaradt arcképei és a Widemann-portrészorozatok. In: MÉ 50 (2001) 1-2.sz. 15-30.
- Coreth, Anna*: Österreichische Geschichtsschreibung in der Barockzeit. Wien 1950.
- Dávid Zoltán*: Az 1598-as házösszeírás. Bp. 2001.
- Deák Farkas*: Magyar hölgyek levelei 499 db. 1515-1709. Bp. 1879.
- Dominkovits Péter*: Közigazgatástörténet, családtörténet. Egy 16-18. századi vármegyei hivatalviselő család, a petőházi Zekék In: Fejezetek Győr, Moson és Sopron vármegyék közigazgatásának történetéből. Szerk. Horváth József. Győr 2000, 39-67.
- Dominkovits Péter*: Egy generációs középbirtok és birtokosa: Kövér Gábor széplaki uradalma. Adalék Sopron vármegye XVII. századi birtokos társadalmához. In: Fons IX (2002) 1-3.sz. 273-303.
- Dvořák, Max*: Das Lobkowitzsche Archiv in Raudinitz. In: Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs. Bd. 1. Wien 1913, 1-11. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 4.)
- Ehalt, Hubert Ch.*: Ausdruckformen absolutischer Herrschaft. Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert. Wien 1980.
- Eisenberg, Nana*: Studien zur Historiographie über Kaiser Leopold I. In: MIÖG 51 (1937) 359-413.
- Norbert, Elias*: Die höfische Gesellschaft: Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie. Mit einer Einleitung: Soziologie und Geschichtswissenschaft. Frankfurt a. Main 1992.
- Ember Győző*: A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724-1748. Bp. 1940.
- Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. *Szilágyi Sándor*. XIII. 1661-1664. Bp. 1888.
- Engel Pál*: Hunyadi János itineráriuma. Sz 118(1984) 974-997.
- Esterházy Pál: Mars Hungaricus. Sajtó alá rendezte és a Mars Hungaricus latin szövegét magyarra fordította, a Visszaemlékezés, valamint a levelek jegyzeteit és az Esterházy Pál című kísérőtanulmányt írta Iványi Emma. Bevezette és szerkesztette *Hausner Gábor*. Bp. 1989. (Zrínyi Könyvtár III.)
- Fabó András*: Vitnyédy István levelei 1652-1664. In: MTT (1871) XV-XVI.
- Fabó András*: Az 1662-diki évi országgyűlés. Bp. 1873.
- Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főméltóságai Bp. 1988.
- Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főispánjai 1526-1848. Bp. 1994.

Fazekas István: Batthyány I. Ádám és gyermekei In: *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996, 91-114.

Fazekas István: A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630–1631-ben. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György. Budapest, 2002, 139–158.

Fazekas István: Mariazell és a magyar nemesség a barokk korban. In: *Mariazell és Magyarország. 650 év vallási kapcsolatai*. Szerk. Walter Brunner, Helmut Eberhart, Fazekas István, Gálffy Zsuzsanna, Elke Hammer-Luza, Hegedűs András. Esztergom-Graz 2003. (Strigonium Antiquum VI.)

Fejes Judit: Az Eszterházyak házassági politikája 1645 után In: *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996, 115-166.

Feste in Regensburg. Von der Reformation bis in die Gegenwart Hrg.: *Karl Möseneder*. Regensburg 1986.

Fiedler, Josef: Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im XVII. Jahrhundert I-II. Wien 1866. (FRA 26-27.)

Galavics Géza: Hagymány és aktualitás a magyarországi barokk művészetben. In: *Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok*. Szerk. Galavics Géza. Bp. 1975, 231-278.

Galavics Géza: Kössünk kardot a pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet Bp. 1986.

Galavics Géza: A török elleni harc és egykorú világi képzőművészetünk. *MÉ* 25 (1976) 1-29.

Galavics Géza: A sárvári vár török-magyar csataképei 1653-ból. In: *Sárvár története*. Szerk. Söptei István. Győr 2000, 451-468.

Galavics Géza: Magyar főurak és a mariazeelli bazilika magyar kápolnái. In: *Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete*. Szerk. Farbak Péter és Serfőző Szabolcs. Bp. 2004, 93-113.

Galla Ferenc: Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából I. Bp. 1947. (Regnum-könyvek I. Egyháztörténeti források 1.)

Gavigan, Jean-Joseph: De doctoribus theologiae O.S.A. in Universitate Vindobonensi. In: *Augustinianum* 5 (1965) 271-364.

Gebei Sándor: II: Rákóczi György lengyelországi hadjárata, 1657. In: *HK* 105 (1992) 2. sz. 30-64.

Gebei Sándor: II. Rákóczi György szerepe a Rzeczpospolita felosztási kísérletében. In: *Sz* 134 (2000) 801-848.

- G. Etényi Nóra*: A nürnbergi nyilvánosság és a Nádasdy Mausoleum. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk: Fodor Pál-Pálffy Géza-Tóth István György Bp. 2002, 121 – 137.
- G. Etényi Nóra*: Hadszintér és nyilvánosság. A magyarországi török háborúk hírei a 17. századi német újságokban. Bp. 2003.
- Gross, Lothar*: Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806. Wien 1933.
- Hadriga, Franz*: Die Trautson. Paladine Habsburgs. Graz 1996.
- Ham, Claudia*: Gf. Franz III. Nádasdy. Held oder Rebell. Diplomarbeit. Maschinenschrift. Wien 1991.
- Havran Dániel*: Irodalomtörténeti adalékok. In: MKSz 1899, 367-369.
- Heckenast Gusztáv*: Bécsi svéd követjelentések Magyarországról, 1652-1662. In: TSz 1983 2.sz. 205-223.
- Héjjné Détári Angéla*: Augsburgi dísztal a vezekényi csata emlékére. Drentwett-művek az Esterházy kincstárban. In: Iparművészeti Múzeum Évkönyve 11 (1968) 23-50.
- Héjjné Détári Angéla*: A fraknoi Esterházy-kincstár a történeti források tükrében. In: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk. Galavics Géza. Bp. 1975, 473-550.
- Hertzka, Rudolf*: Die Chronik der Großgemeinde Pottendorf. Pottendorf-Wien 1990.
- Horn Ildikó*: Rákóczi László pályája (1633-1664). In: HK 1990. 2.sz. 61-90.
- Horn Ildikó*: Nemesi árvák. In: Gyermek a kora újkori Magyarországon. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996. 51-90. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 19.)
- Horn Ildikó*: Esterházy Pál: Itinerarium in Germaniam. 1653. In: Sic itur ad astra 1989 2-3. 4-5. sz. 21-48.
- Hörmann, Karl*: Nikolaus Donellan. Ein Ire auf dem moraltheologischen Lehrstuhl der Universität Wien (1644 bis 1679). In: Festschrift Franz Loidl zum 65. Geburtstag. Hg. Von Viktor Flieder. Bd. I. 65-95.
- Huber, Alfons*: Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte 1658-1664. In: AföG 85 (1898) 511-587.
- Huszár Lajos*: Nádasdy Ferenc emlékérmé. In: Folia Archeologica 9 (1957) 25-28.
- Iványi Béla*: Pottendorf és Szarvkő uradalmak utasítása 1669. In: MGSz 12 (1905) 163-165.
- Jankovich Miklós*: Újabb források a Wesselényi-féle hűtlenségi per történetéhez. in: LK 46 (1975) 279-288.

- Kalmár János*: Hatalmi helyzet és uralkodói udvar a 18. század eleji Európában. In: Európa fejedelmi udvaraiban Mátyóki Ádám Egy arcképfestő-pálya szereplői és helyszínei. Bp. 2003.9-27.
- Karátsonyi János*: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I-III. Bp. 1901.
- Kárffy Ödön*: Gróf Nádasdy Ferencz meghívója a Lékán építendő családi sírbolt és templom alapkövetételére 1656. in: TT 1910, 608.
- Károlyi Árpád – Szalay József*: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Bp. 1882.
- Kasík, Stanislav – Mašek, Petr – Mžyková, Marie*: Lobkowitzové dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002.
- Kecskeméti Gábor*: Magyar nyelvű halotti beszédek a XVII. századból. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta. Bp. 1988.
- Király Péter*: Nádasdy (III.) Ferenc rezidenciális zenéje. Kézirat.
- Kiss Farkas Gábor*: „Difficiles nugae”– Athanasius Kircher magyar kapcsolatai. Kézirat.
- Klaniczay Tibor*: Zrínyi Miklós. Bp. 1964.
- Kollányi Ferenc*: Esztergomi kanonokok. Esztergom 1900.
- Koltay András* (szerk.): Magyar udvari rendtartás Utasítások és rendeletek 1617-1708. Bp. 2001.
- Koltai András*: Egy magyar főrend pályafutása a császári udvarban: Batthyány Ádám (1630-1659). Korall 9 (2002) 55-78.
- Komáromy András*: Nádasdy Ferenc mint genealógus. In: Turul 14 (1896) 39-41.
- Komáromy András*: Nádasdy Ferenc római zarándoklása. In: TT 1899 720-722.
- Komáromy András*: Adatok Csejte történetéhez. In: TT 1899 722-724.
- Kropf, Rudolf - Schlag Gerald* (Hg.): Adelige Hofhaltung in österreichisch-ungarischen Grenzraum (vom Ende des 16. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts). Eisenstadt, 1998.
- Kroyer, Rudolf*: Franz III. Nádasdy. In: Burgenländische Heimatblätter 20 (1968) Heft 1. 78-82.
- Lilek, R.E.*: Kritische Darstellung der ungarisch-kroatischen Verschwörung und Rebellion 1663-1671. Celje 1928-1930.
- Levinson, Arthur*: Nuntiatúrberichte vom Kaiserhofe Leopolds I. (1657, Februar bis 1669, Dezember) In: AföG 103 (1913) 549–831.
- Lukács László*: A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649–1773). Szeged 1989 (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 25.)
- Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I-II. Bp. 1990.

Marczali Henrik: Regesták a külföldi levéltárakból, Brandenburgi Katalin s a Rákócziak történetéhez. In: TT 1881, 132-155, 356-376.

Marczali Henrik: Regesták a külföldi levéltárakból, a török-magyar viszonyok történetéhez 1660-1664. In: TT 1880 741-759., 1881 114-138.

Marczali Henrik: Bezerédj Zsigmond utazási naplója. In: TT 1883 348-358.

Mecenseffy, Grete: Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Wirken des Fürsten Johann Weikhard Auersperg (1615-1677). In: AföG 114 (1938) 297-508.

Mednyánszky Dénes: Nádasdy és Wesselényi levelezéseiből a XVII. század közepén. In: TT 1880 209-233.

Merényi Lajos: Eszterházy Miklós levelei Nyáry Krisztinához 1624-1639. In: TT 1900 16-60, 264-295, és 1901 354-386, 481-512.

Mohl, Adolf: Die Gnadenort von Loreto in Ungarn. (Kismarton 1894)

Mohl Adolf: Adatok Nádasdy Ferenc országbíró életéhez. In: Sz 34 (1900) 616-627.

Mörath, A.: Archivalien des fürstlich Schwarzenbergischen Zentralarchivs in Krumau für die neuere Geschichte Österreichs. In: Archivalien zur zur neueren Geschichte Österreichs. Bd. 1. Wien 1913, 12-27.

Müller, Rainer A.: Der Fürstenhof in der frühen Neuzeit. München 1995 (Enzyklopädie deutscher Geschichte Bd. 33)

Nagy Iván: Történeti apró emlékek. Diarium anni 1664. a die mensis Junii 20. usque 5-tam Julii in castris ad Uj-Zrínvár. In: MTT 1875 (XXI-XXII.) 270-275.

Nagy László: A rossz hírű Báthoryak. Bp. 1984.

Nagy László: Az erős fekete bég Nádasdy Ferenc. Bp. 1987

Ojtozi Eszter: Possesori bejegyzések a Debreceni Egyetemi Könyvtár 17. századi könyveiben III. Főurak könyvei. In: MKsz 111 (1995) 432-436.

Pauler Gyula: Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeskűvése /1664-1671/. I-II. Bp. 1876.

Payr Sándor: Nádasdy Ferenc levelei az áttérése előtt és után való időkből (1636-1668). In: Egyháztörténeti Emlékek. Forrásgyűjtemény a dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerület történetéhez I. Sopron 1910, 211-223.

Payr Sándor: Révay Judit, a hitehagyott Nádasdy Ferenc édesanyja. In: PSz 1913 65-86, 145-160.

Payr Sándor: A dunántúli evangélikus egyházkerület története I. Sopron 1924.

Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a XVI-XVII. században. In: TSz 39 (1997) 257-288.

- Pálffy Géza*: Koronázási lakomák a 15-17. századi Magyarországon. In: Sz 138 (2004) 5.sz. 1005-1101.
- Pálffy Géza*: A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16-17. században. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk. Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. Bp. 2002, 307 – 331.
- Perjés Géza*: Zrínyi Miklós és kora. Bp. 2002.
- Péter Katalin*: Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. In: Sz 106 (1972) 653-666.
- Péter Katalin*: A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei. A Siralmas Panasz keletkezéstörténete. Bp. 1973 (Irodalomtörténeti füzetek 83. sz.)
- Péter Katalin*: A magyar romlásnak századában Bp. 1979.
- Péter Katalin*: A csejtei várúrnő: Báthory Erzsébet. Bp. 1985.
- Péter Katalin*: Esterházy Miklós. Bp. 1985.
- Pettkó Béla*: Az 1655-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. In: TT 1891 171-176.
- Pfeiffer János*: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950). München 1987. (Dissertationes hungaricae ex historia ecclesiae VIII.)
- Pribram, Alfred Francis*: Franz Paul Freiherr von Lisola 1614-1674 und die Politik seiner Zeit. Leipzig 1894.
- Pribram, Alfred Francis*: Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania). II. Abteilung I. Band 1657, April – 1661, Juli. Wien 1901.
- Pribram, Alfred Francis*- Landwehr von Pragenau, Moriz: Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F.E. Pötting 1662-1673. Bd. I. November 1662 bis Dezember 1668. Wien 1903.
- Prickler, Harald*: Gálosháza. In: BHbl 45 (1983) 155-185.
- Probszt-Ohstroff, Günther*: Die Porcia. Aufstieg und Wirken eines Fürstenhauses. Klagenfurt 1971.
- R. Várkonyi Ágnes*: Török világ és magyar külpolitika. In: Magyarország keresztútjain. Tanulmányok a XVII. századból. Bp. 1978, 175-229.
- R. Várkonyi Ágnes*: Országegyesítő kísérletek (1648-1664) In: Magyarország története. Főszerkesztő Pach Zsigmond Pál. III/2. Bp. 1985, 1043-1154.
- R. Várkonyi Ágnes* (szerk.): Magyar reneszánsz udvari kultúra. Bp. 1987.
- R. Várkonyi Ágnes*: Zrínyi szövetséglevele. In: R. Várkonyi Ágnes, Europica varietas – Hungarica varietas. Bp. 1994, 91-121.
- R. Várkonyi Ágnes*: Az elveszett idő. Zrínyi Miklós nádori emlékirata? In: HK 2000/2. 269-328.

- R. Várkonyi Ágnes*: A Wesselényi szervezkedés történetéhez 1664-1671. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk: Fodor Pál-Pálffy Géza-Tóth István György Bp. 2002, 423-460.
- Rački, Franjo*: Acta conjurationem boni Petri a Zrinio et comitis Tr. Frangepani illustrantia. Zagreb, 1873.
- Radvánszky Béla*: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században I-III. Bp. 1879 (reprint 1986)
- Rákóczi László naplója. Közzéteszi *Horn Ildikó*. Szaklektorálta és az utószót írta R. Várkonyi Ágnes. Bp. 1990, (Magyar Hírmondó)
- Redlich, Oswald*: Weltmacht des Barock. Österreich in der Zeit Kaiser Leopolds I. Wien 1961.
- Rózsa György*: Nádasdy Ferenc és a művészet Múvt. Ért. 1970 185-202
- Rózsa György*: A Nádasdy Musoleum és Nicolaus Avancini. In: Itk 74 (1970) 466-478.
- Rózsa György*: Magyar történelemábrázolás a 17. században. Bp. 1973.
- Schoen Arnold*: Nádasdy sárvári kincsei. In: Műbarát 1921 268-273, 281-285.
- Schoen Arnold*: Nádasdy Ferenc pottendorfi képtára. In: Ars Una 1923 53-58.
- Schwarz, Henry*: The Imperial Privy Council in the seventeenth century. Cambridge 1943.
- Schönherr Gyula*: Nádasdy Ferenc országbíró végrendelete. In: TT 1888 176-187, 369-382, 580-591.
- Sienell, Stefan*: Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof. Diss phil. Wien, 1997.
- Sienell, Stefan*: Die ersten Minister Kaiser Leopolds I: Johann Ferdinand von Portia und Wenzel Eusebius von Lobkowitz. In: Kaiser, Michael – Pečar, Andreas (Hg.): Der zweite Mann im Staat. Oberste Amtsträger und Favoriten im Umkreis der Reichsfürsten in der Frühen Neuzeit. Berlin 2003, 317-330.
- Sinkovits István*: Nádasdy Tamás ősei. In: Turul 57 (1943) 45-55.
- Sitte, Alfred*: Gróf Nádasdy Ferenc művei és könyvtára. In: MKsz 1902 152-158.
- Sitte, Alfred*: Die Schatzkammer Nádasdy's. In: Berichte und Mitteilungen des Alterstums-Vereins zu Wien. In: 34 (1899) 87-96, (35) 1900 66-75.
- Sitte, Alfred*: Aus den Inventarien des Schlosses zu Pottendorf, Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereins zu Wien 40 (1907) 47-81, 117-137., 41 (1908) 31-51.
- Siklóssy László*: Műkincseink vándorútja Bécsbe. Bp. 1919.
- Soltész Istvánné*: Neves possessorok újabban felismert kötetei II. In: MKsz 112 (1996) 4.sz.

Söptei István (szerk.): Nádasdy Tamás (1498-1562). Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10-11. Sárvár 1998. (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai 3.)

Spielmann, John P.: Leopold I. Zur Macht nicht geboren. Graz 1981.

Széchy Károly: Zrínyi Miklós I-V. Bp. 1896-1902.

Szekfü Gyula: A tizenhetedik század. In: Hóman Bálint-Szekfü Gyula: Magyar történet. IV. kötet. Bp. 1935.

Szelestei N. László: Batthyány Kristóf európai utazása (1657-1658). Szeged 1988. (Peregrinatio Hungarorum 2)

Szerémi (= *Odescalchi Arthur*): A Draskovichok trakostyáni levéltárából. In: TT 1893, 324-360, 441-458, 631-647.

Szilágyi András: Adalék Nádasdy Ferenc (1623-1671) műkincseinek utóéletéhez. *Ars decorativa* 16 (1997) 55-74.

Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György 1621-1660. Bp. 1891.

Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése Nádasdy Ferencsel. In: Sz 8 (1874) 441-476.

Szilágyi Sándor: Az 1655-ös országgyűlés történetéhez. In: TL 1874 7.sz. 99-102, 8.sz. 115-118. 9. sz. 132-134, 10.sz. 147-149. 11.sz. 163-166.

Szilágyi Sándor: Mednyánszky Jónás jelentései (1649-1652.) In: TL 1874 14.sz. 211-214. 15.sz. 228-231, 16.sz. 244-248. 17.sz. 261-264, 18.sz. 276-281.

Szilágyi Sándor: Rákóczi György fejedelem utasításai a portán levő megbízottjához (1655) In: TL 1874 16.sz. 253-254.

Szilágyi Sándor: Mednyánszky Jónás jelentései II. Rákóczi Györgyhez és ennek anyjához. In: TL 1874 23. sz. 361-364. 24.sz. 377-379. 25.sz. 392-394, 26.sz. 401-404. 27.sz. 417-419. 28.. 434-436. 29.sz. 449-451. 30.sz. 5-467. 31.sz. 81-485.32.sz. 99-501. 33.sz. 515-516. 34.sz. 531-534. 35.sz. 548-550. 36.sz. 563-565. 37.sz. 580-582.38.sz. 596-597. 39.sz. 612-614.

Szilágyi Sándor: Okmánytár II. Rákóczi György diplomáciai összeköttetéseihez. Bp. 1874. (Magyar Történeti Emlékek. Okmánytár 23.)

Szilágyi Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Bp. 1875. (Magyar Történeti Emlékek. Okmánytár 24.)

Szilágyi Sándor: Rajzok és tanulmányok II. Bp. 1875.

Szilágyi Sándor: Szelepcsényi György leveles tárcájából. In: TT 1892 193-208.

Takács Sándor: Magyar műkincsek pusztulása a Wesselényi-féle összeesküvés idejében. *AÉ* 20 (1900) 147-150.

Takács Sándor: Nádasdy Ferenc gróf sárvári kincstára. In: *AÉ* 22 (1902) 122-127.

- Thaly Kálmán*: Gr. Zrínyi Miklós emlékirata II. Rákóczi György fejedelemhez 1653. In: Sz 2 (1868) 633-648.
- Thaly Kálmán*: Gr. Nádasdy Ferencz országbíró vadász-diplomája és utasítása fővadászmestere számára, 1660. In: Sz 9 (1875) 499-502.
- Thaly Kálmán*: Bercsényi házassága. Történeti ének 1695-ből. Írta: Kőszeghy Pál TT 1894. 193-308.
- Theuer, Franz*: Tragödie der Magnaten. Die Verschwörung von Murany bis Oedenburger Reichstag. Ein historischer Bericht. Wien, Köln, Graz 1979.
- Felix, Tobler*: Die Konfiskation der Nadasdyschen Güter. Prüfungsarbeiten d. Ausbildung am Institut f. Österreichische Geschichte. Wien 1974.
- Toldy Ferenc*: Esterházy Miklós munkái. Pest 1852.
- Toma Katalin*: Egy császári látogatás utóélete. I. Lipót Pottendorfban 1668. Fons 9 (2002) 1-3. sz. 345-358.
- Toma Katalin*: A „Kavalierstour” alkalmazása a magyar főúri nevelési gyakorlatban. Nádasdy István európai tanulmányútja (1669-1670). Megjelenés előtt a Horn Ildikó-G. Etényi Nóra szerkesztette udvarkötetben.
- Tusor Péter*: Egyház és közélet a XVII. Századi Magyarországon. Zombori Lippay György levelei királyságbeli főurakhoz. Szakdolgozat. ELTE BTK. I-II. Bp. 1994
- Tusor Péter*: Néhány észrevétel a költő Zrínyi leveleinek legújabb kiadása kapcsán. In: MKsz 1999 116-119.
- Tusor Péter*: A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei (1607-1685). Doktori disszertáció. Bp. 2000.
- Urbaria et Conscriptioes* 7. füzet. MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának forráskiadványai Bp. 1984.
- Várkonyi Gábor*: Wesselényi Ferenc és a 17. századi politikai elit fejlődése. Bölcsészdoktori disszertáció. ELTE BTK. Bp. 1992.
- Várkonyi Gábor*: Emlékirat a nádorság ügyében. In: Irodalomismeret 1995/1-2
- Veress Endre*: Nádasdy Ferenc Oratio-ja az ország négy rendjéhez. 1668. In: TT 1896 101-112.
- Veress Endre*: A római Collegium Germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. Bp. 1917.
- Veress Endre*: Olasz egyetemen járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221-1864. Bp. 1941.
- Vértesy Jenő*: Nádasdy Ferenc mint író. In: Sz 38 (1904) 47-57.

Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. Wien, München. 1999.

Winkelbauer, Thomas: Plutarch, Sueton und die Folgen. Konturen und Konjunkturen der historischen Biographie. In: Vom Lebenslauf zur Biographie: Geschichte, Quellen und Problem der historischen Biographik und Autobiographik. Szerk. Thomas Winkelbauer. Horn – Waidhofen/Thaya. (Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes; Bd. 40) 2000. 9-46.

Wolf, Adam: Fürst Wenzel Lobkowitz erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I. 1609-1677. Sein Leben und Wirken. Wien 1869.

Zolger (Ritter von), Ivan: Der Hofstaat des Hauses Österreich. Wien, 1917.

Zrínyi Mikós: Összes munkái. Szerk. Kovács Sándor Iván. Bp. 2003 (Magyar Remekírók Új folyam)

Zsilinszky Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve. III. 1648-1686. Bp. 1893.

KÖNYVÉSZETI ÉS LEVÉLTÁRI RÖVIDÍTÉSEK

AA	Allgemeine Akten
AÉ	Archeológiai Értesítő
AföG	Archiv für österreichische Geschichte
AS	Archivum saeculare
ELTE EK	Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár Kézirattára
FHKA HKA	Finanz- und Hofkammerarchiv Hofkammerarchiv (Bécs)
FRA	Fontes Rerum Austriacarum
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Bécs)
HK	Hadtörténelmi Közlemények
HS	Handschriftensammlung
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
LK	Levéltári Közlemények
MÉ	Művészettörténei Értesítő
Mf	Mikrofilmtár
MGSz	Magyar Gazdaságtörténeti Szemle
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MKsz	Magyar Könyvszemle
MOL	Magyar Országos Levéltár (Budapest)
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTT	Magyar Történelmi Tár
NÖHA	Niederösterreichische Herrschaftsakten
OMeA	Obersthofmeisteramtsakten
OSZK Kt	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv (Bécs)
PL	Prímási Levéltár (Esztergom)
PSz	Protestáns Szemle
RMK	Régi Magyar Könyvtár
r.Nr.	rote Nummer
Sz	Századok
TL	Történeti Lapok
Tsz	Történelmi Szemle
TT	Történelmi Tár

UA Spec. Ungarische Akten Specialia

BEVEZETÉS

Mohl Adolf a Századok 1900. évfolyama IV. füzetében megjelent tanulmányát abban a reményben tette közzé, hogy előbb-utóbb sor kerül a Nádasdy Ferenc országbíróról szóló monográfia megírására.¹ A rövid összefoglaló megjelenése óta eltelt több mint száz év sem bizonyult azonban elegendőnek a hiány pótlására. A kutatásokat nagyban nehezítette a családi levéltár széthullása: a gróf 1670. szeptember 2-án történt letartóztatását követő birtokelkobzások során a három helyen, Sárvárott, Sopronkeresztúron és Pottendorfon őrzött iratokat az inventálás után gazdasági és politikai jellegű iratokra osztva szétbontották, egy részüket Bécsbe szállították, ahol később a Haus-Hof-und Staatsarchiv és a Hofkammerarchiv különböző sorozataiba osztották be. Bécsből részben majd a Magyar Kamarához kerültek, ill. a gazdasági iratok bizonyos egységeit a birtokok provizorainak adták át, valamint a konfiskált birtokok újbóli eladásával a javakhoz tartozó iratanyag az új tulajdonoshoz került. A levéltárak szétbontása, ide-oda szállítása óhatatlanul együttjárt az anyag kisebb-nagyobb mértékű pusztulásával is. A két levéltárnak csak töredékes részét képezi ma a Magyar Kamara Archivumában E 185 jelzet alatt található irategyüttes. Az Esterházyak levéltára is őriz számos eredetileg Nádasdy levéltárhoz tartozó iratanyagot, melyek a hozzá került birtokokkal együtt mentek át tulajdonukba.²

Nádasdy Ferenc örökösének levéltára (P 507 nádasdladányi Nádasdy levéltár) már későbbi gyűjtés eredménye, kevés forrásanyagot találunk benne az országbíró életére vonatkozólag, de a levéltár levelezésanyagának becses részét képezik azok a Rottal Jánoshoz írt missilisek, amelyek a 18. századi unoka, a komoly hadi karriert befutó Nádasdy Ferenc házassága, ill. felesége, Rottal Mária révén a családi levéltárba kerültek.

A levéltári anyag legnagyobb részét Sárvárott őrizték. A Johann Maximilian Freiherr von Seeau udvari kamarai tanácsos vezetésével kiszálló bizottság két ládányi és két hordónyi iratanyagot talált, valamint egy Nádasdy által háromszorosan lepecsételt csomagot és az íróasztal fiókjában heverő iratokat.³ A kamarai tanácsos azt a parancsot kapta, hogy az iratokat nem szabad elolvasnia, így azokat átmenetileg nem is inventálta, a tartalmukat csak hozzávetőlegesen adta meg. Nagyon kismennyiségű iratanyagot, egy fasciculust találtak Sopronkeresztúron, amelyet a sárvári anyaggal együtt a bizottság munkájának befejezése után Osztrák Udvari Kancelláriára szállítottak, ill. a gazdasági jellegű iratok az Udvari Kamarához

¹ Mohl Adolf: Adatok Nádasdy Ferenc országbíró életéhez. In: Sz 34 (1900) 616-627.

² A levéltár sorsáról és a birtokok elkobzásának menetéről: Felix Tobler, Die Konfiskation der Nadasdyschen Güter. Prüfungsarbeiten d. Ausbildung am Institut f. Österreichische Geschichte, Wien 1974. 60-63.

³ ÖStA HKA HFU r. Nr. 231. Konv. 1670. október f. 416, 422.

kerültek, és ott végezték el részletes inventálásukat. Ma a Sárvárott és Deutschkreutzon őrzött iratok leltára a Haus-Hof-und Staatarchivban található.⁴

A családi levéltár harmadik részét az országbíró 1660 óta szinte állandónak nevezhető rezidenciáján, Pottendorfban őrizte. Az ide kiszálló bizottság a Pottendorfhhoz és Szarvkőhöz tartozó gazdasági iratanyagot átadta a birtokok igazgatásával megbízott Christoph Lucas Seiwicznek, az adminisztrációs iratokat pedig a Magyar Kamara részéről kiszállt Dugovics Györgynek. A Pottendorfban őrzött iratokról készített leltár szintén a Haus Hof-und Staatsarchivban található.⁵

A kiszálló bizottság Pottendorfban két fasciculusra való levelezést is talált, amelyben számos terhelő adat szerepelt a szervezkedésben résztvevő személyekre vonatkozólag. Az iratokat 1671. február 28-án adták át az osztrák kancelláriának.⁶ A kastélyban őrzött többi iratot már nem szállították fel Bécsbe, hanem továbbra is ott tárolták. A fenyegető török veszély hírére elrendelték a levéltár elszállítását, de Bécs ostroma miatt az iratokat Merkenstein várában raktározták el ideiglenesen. A törökök visszavonulásuk során az uradalom településeit végigpusztították, a várat lerombolták, a levéltár ott őrzött része a lángok martaléka lett.⁷

A kiegészítést követően a Századok 1867-es számában Karácsony Mihály felhívta az Akadémia figyelmét, hogy a Hofkriegsrat, ill. akkoron a Hadügyminisztérium padlásán még mindig őriznek kilenc ládányi, Nádasdy Ferenc levéltárát képező iratokat, amelyek anyagából tudomása szerint titkos úton még Jászay Pál is merített. A tényre a Századok következő számában Thaly Kálmán is felhívta a figyelmet⁸. Több hír nem foglalkozott többé a ládák sorsával, és Pauler Gyula sem tett róla említést a Wesselényi-féle összeesküvésről írt munkájában, mindez arra mutat, hogy valószínűleg a híresztelésnek nem volt valós alapja.

A fennmaradt levéltári egységekből éppen azok a források hiányoznak, amelyek nagy szolgálatot tennének egy biográfia megírásához: a főhős személyes anyaga, naplók, feljegyzések, útinaplók, fogalmazványok valamint a Nádasdy Ferenchez írott levelek, amelyeknek oroszlánrésze hiányzik, főleg az országbíróra nézve terhelő darabokat őrizték meg. E személyes iratok, vagy családtagokkal folytatott levelezés fontosságára hívta fel a figyelmet Thomas Winkelbauer az utóbbi évek osztrák történetírásának egyik legkiválóbb,

⁴ ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 314. Konv. C. f. 1-98.

⁵ ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 314. Konv. B. f. 13-16, a leltár u.o. f. 18-28.

⁶ Az összeesküvésre vonatkozó iratok mutatója: ÖStA HKA HFU r. Nr. 420. Konv. 1670. szeptember-október

⁷ Sitte, Alfred: Aus den Inventarien zu Schloßes Pottendorf Berichte und Mittheilungen des Altertums-Vereines zu Wien, XL(1907), 47-81, 117-137, 74-75. Merkenstein várának romjai Alsó-Ausztriában, Bad Vöslau közelében található.

⁸ Karácsony Mihály jelentése az Akadémia Történeti Osztályának értekezletén hangzott el, amelyről a Századokban a Tárca rovatban jelent meg tudósítás. In: Sz 1 (1867) 308. Thaly Kálmán egy évvel később újból említést tett az iratanyagról: Sz 2 (1868) 506-507.

Gundaker von Liechtensteinről szóló munkájában. Winkelbauer többek között az egyben maradt családi levéltár könnyű kezelhetősége, és főhőse levélírói szenvedélyének köszönhetően nagy mennyiségű, a közéleti mellett családi leveleket is nagy számban tartalmazó missilisanyag fennmaradása miatt választotta éppen az ő személyét. A családtagokkal folytatott levelezés fontosságát abban emelte ki, hogy az „idegenekhez” írott levelekhez képest ezek esetében stilizálás és szűrés nélkül jelennek meg a szerző érzései, így személyiségéről a forráskritika szempontjából közvetlenebb képet nyerhetünk.⁹ Winkelbauer saját megfogalmazása szerint nem életrajzot, hanem esettanulmányt írt. Gundaker von Liechtenstein nem volt „kora úttörő szellemi vezetője”, de éppen ezért volt alkalmas arra, hogy személyiségén keresztül kerüljön vizsgálatra a bécsi udvarhoz kapcsolódó osztrák és cseh arisztokrácia¹⁰.

Sajnos, a Magyar Országos Levéltárban őrzött, a kutatáshoz igen fontos családi levéltárakat is nagy pusztulás érte a második világháborúban és az 1956-os forradalom során. A kutatást még nehezebbé teszi, hogy az 1660-as évek főúri levelezését már maguk a szereplők is pusztították pusztán önvédelmi okból, nehogy magukra nézve terhelő adatok kerüljenek a Wesselényi-szervezkedés kapcsán működő vizsgálóbizottságok kezébe. Bár Nádasdy Ferencsel kapcsolatos levéltári anyag nem teljesíti Winkelbauer kritériumait, de eddigi kutatásaim azt mutatják, hogy bár a levéltári források felkutatása fáradtságosabb és mint Gundaker von Liechtenstein esetében, de mindezek ellenére lehetőség van olyan iratanyag összegyűjtésére, amely alapján megrajzolható az országbíró személyisége és pályafutása.

A források szétszórtsága mellett az is hátráltatta a Nádasdy-monográfia megírását, hogy egyrészt a költő és hadvezér Zrínyi Miklós személyisége háttérbe szorította a 17. századi magyar királyságbeli politika többi irányítóját. A horvát bán főúri kortársai tevékenységének megítélésében sokáig a Thaly Kálmán által a Századokban közzétett, neki tulajdonított Nádori Emlékiratban megfogalmazott véleménye volt irányadó¹¹. A 19. század nagy biográfiai vállalkozása, a Magyar Történeti Életrajzok sorozatában sem kapott helyet Nádasdy III.

⁹ Winkelbauer, Thomas: Winkelbauer, Thomas: Fürst und Fürstendiener Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. Wien, München. 1999. 14.

¹⁰ Winkelbauer, Fürst und Fürstendiener...i.m. 17.

¹¹ Thaly Kálmán: Gr. Zrínyi Miklós emlékirata II. Rákóczi György fejedelemhez 1653. In: Sz 2 (1868) 633-648. A Nádori Emlékiratnak a magyar historiográfiában elfogalt szerepéről: R. Várkonyi Ágnes: Az elveszett idő. Zrínyi Miklós nádori emlékirata? In: HK 2000/2. 269-328., továbbá u.ő: A Wesselényi szervezkedés történetéhez 1664-1671. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk: Fodor Pál-Pálffy Géza-Tóth István György Bp. 2002.423-460., 433. A tanulmány egyben Pauler Gyula Wesselényi-féle összeesküvésről írott munkájának historiográfiai elemzését is nyújtja.

Ferenc, az egy évszázaddal későbbi Magyar História Életrajzok köteteiben pedig csak Esterházy Miklós nádor pályájának ismertetésére került sor a 17. századi főurak közül¹².

Nádasdy Ferenc pályája rövid felvázolására Pauler Gyula tett kísérletet a Wesselényi-féle összeesküvésről szóló könyvében. A történész nagyon nehéz, sokrétű és összetett feladatot vállalt magára a mozgalom történetének megírásával, utána majd egy évszázad kellett, hogy Benczédi László hozzákezdjen a szervezkedés modern szintű feldolgozásához, de korán bekövetkezett halála megakadályozta őt kandidátusi kéziratban maradt munkájának publikálásában¹³. Pauler nagy forrásanyagot tekintett át az addig ismert forrásanyag mellett. Nádasdyval kapcsolatosan többek között felhasznalta Szilágyi Sándornak a Századok 1874-es számában megjelent, II. Rákóczi György és az országbíró kapcsolatával foglalkozó tanulmányát és a mellékletként kiadott levelezésüket¹⁴. Pauler ugyan elismerte Nádasdy tudását, műveltségét, igyekezett több oldalról bemutatni a gróf tevékenységét, de végkövetkeztetésében így summázta az országbíróról alkotott ítéletét: „Ő sem akarta az ország romlását; szerette volna a nemzet boldogságát, de főczélja mégis csak mindig saját nagysága maradt, melyet a nemzet kárával is kész volt megvásárolni”¹⁵. A Pauler Gyula által Nádasdyról felvázolt nem éppen hízelgő személyiségrajz hagyományozódott át majd egy évszázadig a történeti munkákban.

Pauler Gyula áttanulmányozta az I. Lipót uralkodása alatt, illetve a halálát követő néhány évtizedben született uralkodói életrajzokat, Gualdo Galeazzo Priorato, Johann Baptista Comazzi, Gottlieb Eucharius Rinck és a jezsuita Franz Wagner munkáit is, amelyek a majd fél évszázadon át uralkodó császár dicső tetteinek akartak emléket állítani. Pauler fenntartásokkal kezelte ugyan e forrásokat, de Nádasdy személyére vonatkozó megállapításokat közölte anélkül, hogy tartalmukat tüzetes vizsgálat alá vette volna. Az uralkodó saját vagy utóda felkérésére született uralkodói életrajzok pedig szigorúan propagandisztikus célokat szolgáltak, szerzőik vagy az udvar hivatalos alkalmazottai voltak, de legalább is hosszabb-rövidebb időt az uralkodó közelében, Bécsben töltöttek. Műveik stílusát, alaphangját az uralkodó személyiségével szembeni teljes elkötelezettség határozta

¹² Péter Katalin: Esterházy Miklós. Bp. 1985.

¹³ Pauler Gyula: Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664-1671. I-II. k. Bp. 1876., Nádasdy életrajzi adatai: I. k. 29-35. A szervezkedés modern feldolgozása: Benczédi László: A Wesselényi-féle rendi szervezkedés Magyarországon (1664-1671). Kandidátusi kézirat. Bp. 1976., A szervezkedésre vonatkozó kutatási eredményeinek rövid összefoglalása: A Wesselényi-féle szervezkedés (1664-1671). In: Benczédi László: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664-1685). Bp. 1980, 9-40., uő.: A Wesselényi nádor vezette rendi szervezkedés (1664-1671). In: Rendi szervezkedés és kuruc mozgalom (1664-1685), Magyarország története, 1526-1686, 2. kötet, Bp. 1985., 1155-1181.

¹⁴ Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése gr. Nádasdy Ferenczczel. Századok, 1874, 441-453, és Leveles toldalék, 453-476. Szilágyi előtanulmánya megjelent még: u.ő.: a Rajzok és Tanulmányok I-II. Bp. 1875., II.4-20.

¹⁵ Pauler, Wesselényi Ferencz nádor... i.m. 35.

meg. Munkáikban aránytalanul nagy figyelmet szenteltek a Wesselényi-féle összeküvés eseményeinek, ezen belül Nádasdy Ferenc, Frangepán Ferenc és Zrínyi Péter sorsa alakulásának. A császár dicsőséges uralkodásának emléket állító életrajzírók számára a felkelés gyors bukása az erős császári hatalom bizonyítékát jelentette, továbbá az uralkodóval szembeni felkelés hatástalansága kiváló lehetőséget adott Lipót hatalma gondviselészerű védelmezésének bizonyítására. Minél sötétebbnek, elvetemültebbnek sikerült beállítani az összeesküvés vezetőit, annál jobban ki lehetett domborítani az uralkodó személyes nagyságát, erejét és azt a határozottságot, ahogy rövid időn belül felszámolta a mozgalmat¹⁶.

Pauler Gyula könyvének megjelenése után a már említett Mohl Adolf tett kísérletet Nádasdy személyisége iránti érdeklődés felkeltése érdekében, de csak szórványos forráskiadások, követték próbálkozását: a Történelmi Tár oldalain Schönherr Gyula az országbíró 1663-ban írt végrendeletét, Veress Endre az Oratio című politikai röpiratát, Mednyánszky Dénes a Mednyánszky levéltárból néhány levelet, Kármay Ödön egy meghívóját, Marczali Henrik az 1665-ös római zarándoklatra Nádasdyval utazó Bezerédi Zsigmond utazási naplóját, Komáromy András Bálintffy Jánosnak Itáliából írt 2 levelét és a család történetére vonatkozó adatokat tartalmazó csejtei jegyzeteket tette közzé, valamint még néhány utasítás került publikálásra, továbbá egy rövid cikk jelent meg írói tevékenységéről¹⁷. Nádasdy műgyűjteményeinek értékét először egy osztrák művészettörténész, Alfred Sitte ismerte fel, és hozzákezdett a Nádasdy 1670-es letartóztatását követő vagyonekbevételek során felvett inventáriumok és könyvtárjegyzék kiadásához¹⁸. Vele egyidőben Takáts Sándor a sárvári kincstár inventáriumát publikálta, s egy kisebb tanulmányt jelentetett meg a Wesselényi-összeesküvés alatt elpusztult magyar, köztük Nádasdy-féle műkincsek sorsáról. Az 1920-as évek elején újból művészettörténészek, Schoen Arnold és Siklóssy László tollából

¹⁶ A Lipót-életrajzok szerepéről: Toma Katalin: Egy császári látogatás utóélete. I. Lipót Pottendorfban 1668. *Fons* 9 (2002) 1-3. sz. 345-358. A lipóti korszak historiográfiájáról: Nana Eisenberg, *Studien zur Historiographie über Kaiser Leopold I.* In: *MIÖG* 51 (1937) 359-413. és Anna Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung in der Barockzeit.* Wien, 1950.

¹⁷ Schönherr Gyula: Nádasdy Ferenc országbíró végrendelete. In: *TT* 1888 176-187., 369-382., 581-591., -- Veress Endre: Nádasdy Ferenc Oratio-ja az ország négy rendjéhez 1668. In: *TT* 1896 101-112. -- Mednyánszky Dénes: Nádasdy és Wesselényi levelezéseiből a XVII. század közepén. In: *TT* 1880 208-233.-- Kármay Ödön: Gróf Nádasdy Ferenc meghívója a Lékán építendő családi sírbolt és templom alapkövetételére 1656. In: *TT* 1910, 608. -- Marczali Henrik: Bezerédj Zsigmond utazási naplója. In: *TT* 1883 348-358., Komáromy András: Nádasdy Ferenc római zarándoklása. In: *TT* 1899 720-722., uő: Adatok Csejthe történetéhez. In: *TT* 1899 722-724. -- Iványi Béla: Pottendorf és Szarvkö uradalmak utasítása 1669. In: *MGSz* 12(1905) 163-165. -- Thaly Kálmán: Gr. Nádasdy Ferenc országbíró vadász-diplomája és utasítása fővadászmestere számára, 1660. In: *Sz* 9 (1875) 499-502. -- Vértessy Jenő: Nádasdy Ferenc, mint író. In: *Sz* 38 (1904) 48-57.

¹⁸ Sitte, Alfred: *Aus den Inventarien...* i.m. -- uő.: *Die Schatzkammer Nádasdy's. Berichte und Mittheilungen des Altertums-Vereines zu Wien.* In: 34 (1899), 87-96., 35 (1900), 66-75. -- Uő, Gróf Nádasdy Ferenc művei és könyvtára. In: *MKSz* 1902 146-158.

jelentek meg közlemények Nádasdy művészeti gyűjteményéről¹⁹ Publikációiknak aktuálpolitikai töltete is volt, ekkor folytak ugyanis Ausztria és Magyarország között az Osztrák-Magyar Monarchia közös anyagi és szellemi vagyonának megosztásáról szóló tárgyalások.

Az igazi áttörést Nádasdy Ferenc pályájának értékelésében az 1970-es évek hozták meg. A kezdeményező lépést –az eddigi kutatások eredményei alapján érthető módon – a művészettörténészek tették meg, mindenekelőtt Rózsa György és Galavics Géza munkái, legutóbb pedig Buzási Enikő és Szilágyi András tanulmányai teremtették meg az alapot egy új, a személyiség sokoldalúságát, bonyolultságát szem előtt tartó Nádasdy-kép megrajzolásához²⁰. Király Péter a 17. századi nyugat-dunántúli arisztokrácia rezidenziális zenéjére vonatkozó, kitartást és türelmet igénylő, a „tű a szénakazalban” hasonlattal mérhető kutatásai egy újabb területre a zene világába kalauzol el bennünket, ahol Nádasdy tevékenysége szintúgy mértékadóként értékelhető kortársai körében²¹. A szegedi egyetem könyvtártörténeti kutatásai a Nádasdy könyvtár lehetséges rekonstruálásának igényét ébresztették fel. Az országbíró nyomdájáról és egyes kiadványairól Borsa Gedeon készített leltárat.²²

A kutatásokkal párhuzamosan vagy azokkal kölcsönhatásban a történészek körében is megindult a korszak és szereplői tevékenységének átértékelése. Már Benczédi László is utalt munkájában arra, hogy a bécsi Haus-Hof-és Staatsarchiv anyagának áttekintése az országbíróról alkotott véleményének felülvizsgálatára készítette²³. R. Várkonyi Ágnes a korszak nemzetközi összefüggéseire, a magyar főurak önálló külpolitikai próbálkozásaira mutatott rá, Péter Katalin az erdélyi fejedelemmel, II. Rákóczi Györggyel való kapcsolatokat

¹⁹ Takáts Sándor: Nádasdy Ferenc gróf sárvári kincstára. In: AÉ 22 (1902) 122-127. – uő: Magyar műkincsek pusztulása a Wesselényi-féle összeesküvés idejében. In: AÉ 20 (1900) 147-150. – Schoen Arnold, Nádasdy sárvári kincsei. In: A Műbarát I (1921) 268-273. – uő, Nádasdy Ferenc pottendorfi képtára. In: Ars Una I. (1923) 56-57.

²⁰ Rózsa György: Magyar történetábrázolás a 17. században, Bp. 1973. – uő: A Nádasdy Mausoleum és Nicolaus Avancini. In: ItK 74 (1970) 466-478. Rózsa előtt már megjelent egy közlemény Nádasdy és Avancini kapcsolatáról: Angyal Andre, Nicolaus Avancinus és Nádasdy Ferenc. Egyetemes Philológiai Közlöny 64 (1940) 93-95. -- Galavics Géza: A török elleni harc és egykorú világi képzőművészetünk. In: MÉ 25 (1976), 1-29. uő: Kössünk kardot a pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet Bp. 1986 – u.ő: A sárvári vár török-magyar csatáképei 1653-ból. In: Sárvár története. Szerk: Söptei István, Győr 2000. 451-468. -- Buzási Enikő: Nádasdy Ferenc pottendorfi galériájának fennmaradt arcképei és a Wiedemann-portrészorozatok. In: MÉ 50 (2001) 15-30. -- Szilágyi András: Adalék Nádasdy Ferenc (1623-1671) műkincseinek utóéletéhez. Ars decorativa 16 (1997) 55-74.

²¹ Király Péter kéziratát bocsátotta rendelkezésemre, ezúttal is köszönöm. Király Péter: Nádasdy (III.) Ferenc rezidenziális zenéje.

²² Nádasdy könyvtárának rekonstruálásával Viskolcz Noémi foglalkozik. Nádasdy nyomdájáról: Borsa Gedeon: Nádasdy Ferenc pottendorfi és lorettoni nyomdái (1666-1673). In: MKSz 197, 201-207. -- uő: Kiegészítő adat egy lorettoni nyomtatványról. In: MKSZ 1979 309-310. A tanulmányok megjelentek Borsa Gedeon könyvtártörténeti írásait tartalmazó kötetbe: Könyvtártörténeti írások I. A hazai nyomdászat 15-17. század Bp. 1996.

²³ Benczédi, Rendiség, abszolutizmus...i.m. 144.

bonyolultságára hívta fel a figyelmet.²⁴ Tanulmányok, disszertációk értékelték át az egyes politikai szereplők, így Wesselényi Ferenc, Lippay György vagy Batthyány Ádám pályáját²⁵. A nemzetközi impulzusok kiváltotta udvarkutatások, az uralkodói, főúri reprezentációra vonatkozó vizsgálatok új utakat nyitottak a levéltári források értelmezéséhez, ill. eddig kevésbé méltatott forrásegyüttesek fontosságára hívták fel a figyelmet. A kutatások során érvényesülő interdiszciplinaritás elve az egyéniség sokkal komplexebb ábrázolását teszi lehetővé²⁶. A nemzetközi fejedelmi, főúri udvarok, de érthető módon mindenekelőtt a bécsi császári udvar struktúrájának, a benne élők viselkedésformáinak a magyar főúri udvartartással való összevetése során az is kiderül, hogy az eddig magyar sajátosságnak hitt jelenségeknek megvannak nemzetközi párhuzamai is, és ez fordítva is elmondható.

A külföldi, ezen belül mindenekelőtt az Osztrák Állami Levéltár könnyebb elérhetősége a magyar uralkodói elit és a bécsi udvar közötti kapcsolatok sokrétűségére mutatott rá, és újra aláhúzta, hogy a magyar királyság története a Habsburg-birodalom történelméből kiszakítva, attól elszigetelve nem vizsgálható. Ugyanakkor ehhez arra is szükség van, hogy az osztrák történészek elvégezzék a lipóti császári udvar felépítésének, hivatalainak, döntésmechanizmusának vizsgálatát, csak ezek után lehetséges a magyar főúri politikusok bécsi udvari befolyása határainak meghúzása, a különböző kormányzati szintekhez való eljutás lehetőségeinek megállapítása.²⁷

²⁴ R. Várkonyi Ágnes: Török világ és magyar külpolitika. In: Magyarország keresztútjain Tanulmányok a XVII. századból. Bp., 1978. 157-229. – uő.: Országgyűlési kísérletek (1648-1664). In: Magyarország története 1526-1686., II. kötet, 1043-1154. – Péter Katalin, Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. In: Sz 106 (1972) 653-666.

²⁵ Csak néhányat említenék meg: Tusor Péter, Egyház és közélet a XVII. Századi Magyarországon. Zombori Lippay György levelei királyságbeli főurakhoz. Szakdolgozat. ELTE BTK. I-II. Bp. 1994. - Várkonyi Gábor: Wesselényi Ferenc és a 17. századi politikai elit fejlődése. Bölcsészdoktori disszertáció. ELTE BTK. Bp. 1992. - Koltai András, Egy magyar főrend pályafutása a császári udvarban: Batthyány Ádám (1630-1659). Korall 9 (2002) 55-78.

²⁶ A teljesség igénye nélkül: Norbert, Elias: Die höfische Gesellschaft: Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie. Mit einer Einleitung: Soziologie und Geschichtswissenschaft. Frankfurt a. Main 1992. – Müller, Rainer A.: Der Fürstenhof in der frühen Neuzeit. München, 1995 (Enzyklopädie deutscher Geschichte, Bd. 33.) – Ehalt, Hubert Ch.: Ausdruckformen absolutistischer Herrschaft. Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert. Wien 1980. – Zolger, Ivan (Ritter von), Der Hofstaat des Hauses Österreich. Wien, 1917. – A bécsi udvartartás bemutatása magyarul, Kalmár János: Hatalmi helyzet és uralkodói udvar a 18. században. In: Európa fejedelmi udvaraiban Mányoki Ádám Egy arcképfestő-pálya szereplői és helyzsínei. Bp. 2003. 9-27. Kropf, Rudolf – Schlag, Gerald (Hg.): Adelige Hofhaltung in österreichisch-ungarischen Grenzraum (vom Ende des 16. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts) Eisenstadt, 1998. – Mindenképpen megemlítendő a bécsi egyetemen folyó, „Die Wiener Hofgesellschaft während der Regierungszeit Kaiser Leopolds I. (1657-1705)” vagy a „Der Wiener Hof und sein Klientel- und Patronagesystem” projektek. – A magyar szakirodalomból: R. Várkonyi Ágnes (szerk.), Magyar reneszánsz udvari kultúra. Bp. 1987. – Koltay András (szerk.): Magyar udvari rendtartás Utasítások és rendeletek 1617-1708. Bp., 2001.

²⁷ Az utóbbi évek egyik legfontosabb kormányzattörténeti munkája Stefan Sienell tollából származik, aki a Titkos Konferencia történetét dolgozta fel: Sienell, Stefan: Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof. Diss phil. Wien, 1997. uő.: Die ersten Minister Kaiser Leopolds I: Johann Ferdinand von Portia und Wenzel Eusebius von Lobkowitz. In: Kaiser, Michael – Pečar, Andreas (Hg.): Der zweite Mann im Staat. Oberste Amtsträger und

Az eddigi kutatások rövid összegzéseként elmondhatjuk, hogy Nádasdy mecénási tevékenységében, rezidenciái kiépítésében, gyermekei nevelésében európai, de mindenekelőtt a bécsi császári udvarban látott példákat igyekezett követni. Rezidenciáinak Bécshez való közelsége lehetővé tette számára, hogy az uralkodói udvar nemzetközi arisztokráciájának életébe gyakrabban és közelebbről betekintsen, mint a magyar főurak nagyobbik része, akik a távolság miatt ritkábban vállalták a felutazást a császárvárosba. Ha óvatosan is, de eddigi kutatásaim alapján ki merem mondani, hogy megvolt benne az igény az udvari arisztokráciába való integrálódáshoz, de legalább is az ott látott minták recepciójára hajlandónak mutatkozott. Kortársai között is általánosan elterjedt nézet volt, hogy Nádasdy kiváló kapcsolatokkal rendelkezik az udvarban. E megállapítást az 1648 utáni magyar történelmet tárgyaló összefoglaló munkák, kisebb-nagyobb tanulmányok, közlések Nádasdyra vontakozólag átvették anélkül, hogy annak tényleges tartalmát közelebbről megvizsgálták volna. Ha a magyar királyság vezető főurai között elfoglalt helyét vizsgáljuk, szintén előkelő helyet foglal el, birtokait, gazdagságát tekintve az egyik, ha nem a leggazdagabb arisztokrata, a rendi méltóságok között második helyen álló országbírói tisztséget viseli, 1667-től pedig királyi helytartó.

Mindezek után óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy milyen okok, ellentmondások vezettek mégis tragikus bukásához? Ha egyszerű választ akarunk adni, Pauler Gyula szavaihoz térnénk vissza és határtalan egyéni becsvágyát tekintve akár megérdemelt büntetésként is értelmezhetnénk tragédiáját. A kérdés megválaszolását azzal is elintézhethetnénk, hogy egyszerűen azt mondjuk, a művészetek, tudományok pártolása, a mecénási tevékenység, kiváló művészi érzék nem jár együtt kötelezően a tehetséges politizálás képességével. Az egyéni ambíciók, jellemvonások természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül, de nem is elegendők a probléma megoldására. Az adott történeti szituáció minél komplexebb vizsgálata, a kor adta kihívások felvázolása, a társadalom egyes személyei és csoportjai részéről e kihívásokra adott reakciók egymással való összevetése elengedhetetlenül szükséges a kérdés megválaszolásához.

A sokrétű problémakör teljes igényű vizsgálata akár sokéves, évtizedes kutatást igényelhet, ezért a dolgozat egyelőre nem vállalkozik többre, mint Nádasdy 1655-1665 közötti politikai pályájának vizsgálatára. Az 1655-ös országgyűlésen került sor országbírói kinevezésére, ezzel vált a magyar rendi politika hangsúlyos személyiségévé. Az időhatár vége

Favoriten im Umkreis der Reichsfürsten in der Frühen Neuzeit. Berlin 2003, 317-330. A Geheime Konferenz történeti előzményeit, Lipót uralkodása első szakaszának döntéshozó mechanizmusát vázlatosan, csak a titkos konferencia formálódása szempontjából fontos csomópontokra tér ki, így továbbra is Schwarz munkája a legalapvetőbb a Titkos Tanács strukturájának, összetételének vizsgálatára, Schwarz, Henry: The Imperial Privy Council in the seventeenth century. Cambridge, 1943.

1665, egyrészt azért, mert a vasvári béke megkötése után a magyar politikai elit számára megváltoztak a politizálás körülményei, másrészt a Wesselényi-féle szervezkedés történetének bonyolultsága a kutatásokat évekkel elnyújtotta volna.

Nádasdy politikai karrierjének alapját származása, családjának ősi múltja valamint hatalmas birtokai szolgáltatták, egyéni dicsőségének, vagyonának növelése pedig egyet jelentett egész nemzetsége fényének növelésével, amely örökösire is kisugárzott és biztosította a megfelelő helyet számukra a társadalmi hierarchiában. A dolgozat első része ezért egyrészt a családi háttér és a birtokviszonyok ismertetését tartalmazza, másrészt a szellemi háttér felvázolására céljából frissen áttért hitét, mély vallásosságát társadalom felé is reprezentálni kívánó buzgó katolikus főúr egyházi alapítványait veszi számba.

A második fejezetben kerül sor nagy vonalakban a bécsi udvar tárgyalására, a legfontosabb döntéshozó személyiségek bemutatására, valamint Nádasdy Ferenc udvari kapcsolataiban kulcsfiguraként közvetítő szerepet játszó Nicolaus Donellanus ágostonos szerzetes tevékenységének vázlatos ismertetésére.

A harmadik részben, az országbíró politikai tevékenységének vizsgálatát nagyobb csomópontok köré gyűjtve, kronológiai sorrendben végeztem el. A kiindulópont 1655-ös országbírói megválasztása, jelölése körülményeinek vizsgálata, azt követi II. Rákóczi György lengyel hadjáratának előkészítési szakasza, majd a hadjárat, ill. az 1658-1660 közötti időszak elemzése, azon belül Nádasdy tevékenységének bemutatása. Két rövid alfejezet foglalkozik az 1659-es és 1662-es országgyűlések néhány, eddig kevésbé ismert aspektusával. Az 1663-64-es hadjáratok kapcsán Nádasdy új szerepben, katonaként kerül bemutatásra, végül pedig az 1664-es vasvári béke fogadtatásának és hatásának egye kérdéseivel foglalkozom. Az egyes csomópontok eseményeinek tárgyalása kapcsán nemcsak Nádasdy reakcióit vizsgáltam, hanem összevettem azokat politikustársai tevékenységével. A magyar méltóságviselők egymás közötti kapcsolatrendszerét nem tekintettem statikusnak, igyekeztem azt állandó mozgásában, változásában végigkövetni.

A munkához két függelék tartozik, az első a család leszármazását mutatja be Nádasdy III. Ferenc unokáival bezárólag. A második rész egy itineráriumot foglal magába, amely a fennmaradt levelezési és egyéb levéltári források dátumai és helymegjelölései alapján mutatja be az országbíró tartózkodási helyeit. Az ötletet először Király Péter vetett fel, mégpedig Engel Pálnak egy Hunyadi János-féle itinerárium összeállítására tett próbálkozása alapján²⁸. Nádasdy Ferenc tartózkodásának ilyen jellegű összeállítása előre nem is látható segítséget jelentett a kutatások során. Vizuálisan is egyszerűen áttekinthetővé vált mozgása, rögtön

²⁸ Engel Pál: Hunyadi János itineráriuma. Sz 118(1984)

szembeötlő, hogy melyik rezidenciáján tartózkodik a legtöbbet, s végül a levelezési forrásanyag is sokkal jobban átláthatóvá vált. Az itinerárium kibővítése folyamatos, s ebben Viskolcz Noémi és Király Péter segítségére is támaszkodhatom. Az összeállítást talán ösztönzőleg hat más főurak itineráriumának összeállítására is, amelyek egymásra helyezésével a magyar főurak közötti kapcsolatrendszerére vonatkozólag ismereteink újabb eredményekkel bővíülhetnek.

A dolgozat megírása során újabb kérdések, ellentmondások merültek fel, amelyek megválaszolására, feloldására már az idő végessége nem adott lehetőséget, de kijelölte a kutatások továbbfolytatásának lehetséges új irányait.

Végül, de nem utolsó sorban munkám megírásához a teljesség igénye nélkül szeretnék köszönetet mondani mindenekelőtt R. Várkonyi Ágnes vezető tanáromnak, aki szakmai segítségével és a belém vetett bizalommal hozzájárult munkám megszületéséhez, továbbá tanácsaiért Viskolcz Noéminek és Király Péternek a közösen tervezett kutatások sikeres megvalósításának reményében, Kalmár Jánosnak, aki a doktori képzés során több nehéz ponton átsegített, végül családomnak, mindenekelőtt férjemnek, Fazekas Istvánnak és gyermekeimnek, Annamáriának, Eszternek és Istvánnak, akik állandó jelenlétükkel igyekeztek hozzájárulni a munka sikeréhez.

I. CSALÁDI HÁTTÉR ÉS BIRTOKSTRATÉGIA

I.1. NÁDASDY FERENC ŐSEI

„A Nádasdy család a Nyugat-Dunántúlon megtelepedő Nádasd-nemzetségből sarjadt, egy töről a Darabosokkal, a gersei Pethőkkel és az Oszkaiakkal” – írta Sinkovits István 1943-ban a Nádasdy család származásáról.²⁹ Ma sem tudunk többet a család eredetéről, amelyet egészen a XIII. századig lehet visszakövetni, és első ismert alakja Petenyed, akinek a neve valószínűleg a muramelléki Petenich (Petanicz, Petáncz) alakjában maradt fent.³⁰ Más köznemes családokhoz hasonló életet éltek a Nádasdyak is következő évszázadokban, gazdálkodtak, perlekedtek, a vidék nagyurai, az Ujlakiak, a Kanizsayak és a Széchyek familiárisaként próbálták meg vagyonukat gyarapítani, megyei tisztségeket viseltek, majd a XV. századtól a török ellen harcoltak. Ezt a pályát futotta be Nádasdy I. Ferenc, Tamás nádor apja, aki a családi hagyomány szerint katonáskodott, majd a Kanizsay család egyik legfontosabb várának várnagya, élete végén pedig Vas megye alispánja lett.³¹

E kisnemesi világból lépett ki Nádasdy Tamás (1498-1562), köszönhetően apja és anyai nagybátyja, Terjék István gondoskodásának, akik lehetővé tették számára, hogy tanulhasson, méghozzá külföldön, Grácban, Bolognában és Rómában folytathasson jogi tanulmányokat.³² A szerencse is az ifjú Tamás mellé szegődött, amikor Tomaso de Vio kardinális kíséretéhez csatlakozva tért haza, aki azután tolmácsolása ellentételezéseként a királyi udvarba beajánlotta őt. Nádasdy Tamás 1526-ban királyi titkár, politikai karrierjének alapos lökést adott azzal, hogy a hatalmas Kanizsay-birtokok fiúsított örökösnejével, Orsolyával 1534-ben házasságra lépett. Ezzel a házassággal Nádasdy a magyar főnemesség tagjává vált. Az akkor megszerzett uradalmak a következő két évszázadban a Nádasdy családi vagyon magját képezték (, Kapuvár, Léka, Sárvár, ill. a Borsmonostorért cserélt Kanizsa).

Tamás a XVI. század egyik legnagyobb karrierjét futotta be. Az udvari titkárból előbb budai várnagy, majd horvát bán (1537-1543), majd különböző címzésű főkapitányként (1542-1546, 1548-1552) részt vett Buda eleste után a maradék ország védelmének megszervezésében. Pályája csúcán 1554-től 1562-ben bekövetkezett haláláig Magyarország

²⁹ Sinkovits István: Nádasdy Tamás ősei. In: Turul 57 (1943) 45-55., 48., ill. Karátsonyi János: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I-III. Bp. 1901, II. 384.

³⁰ Sinkovits, Nádasdy Tamás ősei... i.m. 48.

³¹ Sinkovits, Nádasdy Tamás ősei... i.m. 48. és 50.

³² Szentgyörgyi Gábor életrajza a nádorról: Kovachich, Martinus Georgius: Scriptorum rerum Hungaricarum minores I. Budae 1798, I. 129-130. – Veress Endre: Olasz egyetemen járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221-1864. Bp. 1941, 83, 260-261.

nádora.³³ Nádasdy Tamás súlyát és tekintélyét bizonyítja, hogy 1590-ben Tiroli Ferdinánd főherceg, az ambrasi műgyűjtemény létrehozója azzal a kéréssel fordult Nádasdy I. Ferenchez, hogy apja képmását, címerét, személyes fegyvereit, s velük tettei leírását gyűjteménye számára küldje meg.³⁴

Feleségével, fennmaradt levelezésük tanúsága szerint harmónikus házasságban élt, amiből sokáig csak a gyermekáldás hiányzott. Egyetlen fiuk, Ferenc hosszas kísérletezés után, 1555. október 6-án született meg, nem utolsósorban a nagyhírű orvos, Szegedi Fraxinus Gáspár hathatós segítségével.

A féltve, házi tanítók által nevelt, a bécsi udvarban is sok időt eltöltő Nádasdy Ferenc élete java részét katonáskodással töltötte, kora egyik legkiválóbb csapatvezére volt.³⁵ Az család dicsőségének gyarapításában ráhárult az apja által megszerzett magyar arisztokrácián belüli pozíció megszilárdításának feladata. Ezt szolgálta az ország egyik legelőkelőbb családjához, a Báthory család ecsedi ágához tartozó Erzsébettel kötött házasság. Az 1575-ben megkötött frigyét hosszas tárgyalások előzték meg. Nádasdy Ferenc számára sikerült biztosítani apja tisztségei közül azonnal a Vas megyei főispánságot (1562. szeptember 26.), amelyet egészen haláláig betöltött, ill. 1588-ban megszerezte hozzá a szomszédos Sopron megye főispánságát.³⁶ Az országos főméltóságok közé 1587-ben főlovászmesteri kinevezéssel került be, ezzel egyidőben tagja lett a Magyar Királyi Tanácsnak.³⁷ Közben 1598-tól halálig dunántúli főkapitány.³⁸

Nádasdy 1577-től rendszeres résztvevője volt a végvárokon dúló harcoknak. Számos bravúros haditett fűződik nevéhez, a győzelmeket persze vereségek is tarkították.³⁹ A tizenöt éves háború nagyobb teret biztosított képességei kibontakozásának. Számos ütközetben, ostromban vett részt alvezérként. Így ott volt a sziszeki ütközetben (1593), Székesfehérvár ostrománál (1593), Esztergom ostromaiban (1594, 1595), Tata visszafoglalásában (1597), Buda ostromainál (1598, 1602), a pápai vallon lázadás leverésében

³³ Nádasdy Tamásnak nincs modern életrajza, még mindig haszonnal forgatható Horváth Mihály munkája, ill. újabban tanulmányköte: Nádasdy Tamás (1498-1562). Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10-11. Szerk. Söptei István. Sárvár 1998. (Nádasdy Ferenc Múzeum kiadványai 3.)

³⁴ Ferdinánd főherceg levele Nádasdy Ferenchez 1590. április 17. Innsbruck. ÖStA FHKA HKA Familienakten N 1 fol. 19-20.

³⁵ Neveltetésére, ifjúkorára értékes adalékokat szolgáltatnak anyjához intézett levelei (1565-1569): Károlyi Árpád–Szalay József: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Bp. 1882, 175-217.

³⁶ Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai Bp. 1988, 96, 107.

³⁷ MOL A 57 Libri regii 4. köt. 468-469. (A királyi könyvek esetében a MOL CD-Rom kiadását használtam). A tanácsosi eskü letételére 1587. április 23-án került sor Prágában. Fallenbüchl, Magyarország főméltóságai... i.m. 82.

³⁸ Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században. In: Történelmi Szemle 39 (1997) 257-288, 269.

³⁹ Élete ezen szakaszáról: Nagy László: Az erős fekete bég Nádasdy Ferenc. Bp. 1987, 124-149.

(1600), Székesfehérvár és Kanizsa ostromában (1601).⁴⁰ A tizenötéves háború ütközeteit majd az unoka, Nádasdy III. Ferenc festeti meg a sárvári vár mennyezetének freskóin.⁴¹ Ezáltal azok betagolást nyertek a családi múlt dicsőségébe.

Nádasdy II. Ferenc a magyar rendi jogok harcosaként lépett fel a XVI. század utolsó két évtizedének politikai harcaiban. A Báthory családdal való rokonsága miatt eleve gyanúsnak számított. 1586-ban oly mértékben gyanúba került, hogy Batthyány Boldizsárral együtt már lefogását tervezték. A konfliktus súlyosbodásának Báthory István lengyel király halála vetett véget. A magyar urak hűtlenségének mértékét egyelőre nem ismerjük. A török részről igen ügyesen gyakorolt dezinformáció, valódi és hamis levelek keverése, különösen nehezzé teszi a valóság és a koholmány szétválasztását. A török háború kitörése hibernálta a központi hatalom és a magyar rendek közötti problémákat. A háború alatt Nádasdy politikai szerepvállalása eléggé korlátozott. Bár 1598-ban Rudolf erdélyi küldetésre szemelte ki, betegsége miatt az utazásra nem került sor.⁴²

Apjáéval ellentétben házassága kevésbé szerencsésnek mondható. Felesége, Báthory Erzsébet Csejten elkövetett kínzásairól híresült el. Alakja messze nagyobb érdeklődést váltott ki férjénél, és személyiségéről mindmáig nem tudtak egységes véleményt kialakítani a történészek.⁴³ Tény, hogy 1610-ben a nádor vizsgálatot rendelt el ellene, amelynek végén internálták Báthory Erzsébetet. Az asszony és a család familiárisai a férj halála utáni kényes helyzetet kiválóan oldották meg. A hatéves Nádasdy Pál Vas megye főispánságát apja halála után azonnal megkapta (1604. március 9.⁴⁴). A két lánygyermek számára is sikerült megfelelő házastársat találni, Anna 1605-ben gr. Zrínyi Miklóssal lépett házasságra (+ 1625), ezzel a Nádasdyak Nyugat-Magyarországon, ill. Horvátországban szereznek maguknak fontos rokonokat. A fiatalabb Katalin számára Kelet-Magyarországon kerestek férjet Homonnai Drugeth György (+1624) személyében, aki nem sokkal korábban egyesítette kezében a térségben évszázadok óta nagy befolyással rendelkező család teljes vagyonát.

Nádasdy Pál feletti gyámságot Payr Sándor szerint apja familiárisa, Megyeri Imre látta el, tanítói a vidék kiváló evangélikus prédikátorai, a soproni Mock Jakab és a sárvári Zvonarics Mihály, a postillaszerző voltak.⁴⁵ Nádasdy Pál apjához, ill. fiához Ferenchez hasonlóan nyilvános iskolát nem látogatott. Bár 1623-ban királyi tanácsosi címet kapott, majd

⁴⁰ Nagy László, *Az erős fekete bég...* i.m. 166-202.

⁴¹ Galavics Géza: *A török elleni harc és egykorú világi képzőművészetünk*. MÉ 25(1976) 1-29. és uő: *A sárvári vár török-magyar csataképei 1653-ból*. In: *Sárvár története*. Szerk. Söptei István. Sárvár 2000, 451-469.

⁴² Nádasdy társai a küldetésben Szuhay István váci püspök és Bartholomaeus Pezzen dr. ÖStA FHKA HKA Siebenbürgische Akten Fasc. 1. Nr. 15./1-4.

⁴³ Péter Katalin: *A csejtei várúrnő: Báthory Erzsébet*. Bp. 1985 – Nagy László: *A rossz hírű Báthoryak*. Bp. 1984.

⁴⁴ Fallenbüchl, *Magyarország föméltóságai...* i.m. 107.

⁴⁵ Payr Sándor: *A dunántúli evangélikus egyházkerület története I. Sopron 1924, 651-652.*

1625-ben főkamarrássá nevezték ki, de igazán komoly politikai szerepet nem játszik, talán azért sem, mert viszonylag fiatalon halt meg.⁴⁶ Egyszer már 1616 őszén elterjedt várható halálának híre, amikor súlyos lovasbalesetet szenvedett és a Kamara már halála esetén teendő lépéseket mérlegelte.⁴⁷ Bár 1622-1633 között ellátta a dunántúli főkapitányi tisztséget is, komolyabb katonai működés sem fűződik nevéhez. Házasságot legalább kétszer kötött. A genealógiai szakirodalom Forgách Judit jelöli meg első feleségként, de több dokumentum is mutatja, hogy előtte vagy helyette már 1617-ben házasságra lépett Cziráky Borbálával.⁴⁸ Második feleségével, Révay Judittal nyugodalmasnak nem mondható időpontban, 1620. augusztus 3-án tartották meg kézfogójukat. Nádasdy Pál Bethlen Gábor támadása idején, annak 1619. november 30-i soproni bevonulása után a fejedelem oldalára állt, mellette tartózkodott a keresztúri táborban. Esterházy Miklóst, akivel Révay Judittal való házassága révén rokonságba került – Esterházy nővére, Zsófia hitvese testvérének, Mártonnak volt a felesége – az uralkodó 1621 januárjában Nádasdyhoz küldte, hogy tárgyaljon vele a király iránti hűségbe való visszatérésről. Kényszerítő eszközként állítólag Esterházy parancsára felgyújtották Csepreget, továbbá Keresztúr, Peresztteg és Lövő is pusztulásokat szenvedett. A tárgyalások eredményeként Nádasdy visszatért az uralkodó hűségébe, s 1622. október 17-én már kormányzó tanácsos Esterházy Miklóssal Thurzó Szaniszló mellett.⁴⁹

I.2. NÁDASDY FERENC IFJÚKORA, CSALÁD NEVELTETÉS

E zűrzavaros időkben született meg a házaspár első fia, György, 1621. december 15-én akit két év múlva Ferenc követett. Nádasdy Ferenc születésének dátumát az országbíróról a 19. században megjelent rövid közlemények, ill. Pauler Gyula adatai alapján mind a mai napig sok esetben pontatlanul adják meg az egyes összefoglalók, pedig erre vonatkozólag hiteles adat áll rendelkezésünkre: Nádasdy Pál és Révay Judit második fiaként 1623. január 14-én Csejten látta meg a napvilágot.⁵⁰ A harmadik fiú, Tamás 1631. május 11-én örvendeztette

⁴⁶ Királyi tanácsosi kinevezése 1623. november. 15. Bécs (MOL A 57 7. köt. 266.), főkamarrási kinevezése 1625. szeptember 23-án kelt Bécsújhelyen (uo. 7. köt. 417-418.) és Fallenbüchl, Magyarország főméltóságai... i.m. 83.

⁴⁷ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 112. Konv. 1616. október f. 39-46.

⁴⁸ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 113. Konv. 1617. június f. 13-16. Nádasdy Pál esküvői meghívólevele II. Mátyáshoz. 1617. május. 22. Sárvár.

⁴⁹ Kézfogó időpontja: Komáromy, Adatok Csejte történetéhez...i.m. 723. Valamint: Payr Sándor: Révay Judit, a hitehagyott Nádasdy Ferenc édesanyja. In: PSz 1913 65-86, 145-160.

⁵⁰ Pauler Gyula 1625-öt fogadta el születési dátumként, azon adat alapján, amely szerint Vas megye főispánjává 8 éves korábn, 1633-ban nevezték ki. In: Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése. I. 29. Schönherr Gyula az országbíró végrendelete megírásakor 39 évesnek mondja, ő 1624-et fogadja el. Schönherr, Nádasdy Ferenc országbíró végrendelete...i.m. 176. Mohl Adolf is 1624-et jelöli meg a lékai siremlék felirata alapján,

meg világra jövetelével a szülőket. Az apa örömeiben evangélikus imádságos könyvet írt és adott ki Ferenc és Tamás nevű fiainak ajánlva. Az ajánlásból látható, hogy a legidősebb fiú, György ekkor már nem élt, érthető volt tehát az apa boldogsága az újabb utód érkezése miatt.⁵¹ Tamás születése után rövid idővel azonban nehéz időszak következett Révay Judit életében. 1633. október 15-én váratlanul meghalt a férj, és közvetlen előtte vagy utána a kisebbik fiú is. Az alig két éves Tamáska 1633 augusztusában súlyosan megbetegedett, az apa Batthyányék orvosát hívta a fiúcskához, akin már nem lehetett segíteni. Novemberben már az egyetlen gyermek, Ferenc is súlyos beteg, akihez szintén Batthyányék orvosát, Pulchrott doktort hívta a kétségbeesett anya. A fiút anyja nagy boldogságára sikerült életben tartani.⁵²

A házaspárnak még egy lánygyermek született, Anna Mária, aki minden valószínűség szerint már az apa halála után látta meg a napvilágot, ugyanis II. Ferdinánd 1634. január 16-án Révay Juditot csak a kiskorú Ferenc gondnokául nevezi ki, az okirat a lánytestvéréről még nem szól.⁵³

Anna Mária későbbi sorsára rendelkezünk néhány adattal. A lánytestvér eltartásáról Nádasdynak kellett gondoskodnia éves tartására Nádasdynak kétezer Ft-ot kellett fizetnie anyjuk részére. Egy 1649-ben Lippay György esztergomi érsekhez szóló levél már arról tudósít, hogy az akkor tizenöt év körüli lány szeretne belépni a pozsonyi klarissza apácák rendjébe. Nádasdy 1651-ben Malomfalvay Gergely, pozsonyi mariánus ferences gvardián közvetítésével megegyezett a klarissza apácákkal Anna Mária dosáról, és hatezer forintban váltotta meg a lánytestvérének járó ingó és ingatlan vagyont, ezzel megszűnt húga vele szembeni vagyoni követelése.⁵⁴

Ferenc, miként apja és nagyapja is, nem látogatott nyilvános iskolát, de apja a legjobb házitánítókról gondoskodott fiának. Kis Bertalan evangélikus püspök, Nádasdy Pál sárvári udvari lelkésze valamint Zvoranich István keresztúri udvari papja igyekeztek az ifjúval megszerettetni a tudományt. Fáradozásukat siker kísérte, tanítványuk 1636-ban, 13 évesen a

amely szerint elhalálzásakor 49 éves volt. Mohl, Adatok Nádasdy Ferenc országbíró... i.m. 616. A hitelesnek tekintett adatot Komáromy András közölte a Történelmi Tár 1899-ben megjelent közleményében: Komáromy, Adatok Csejthe történetéhez...i.m. 723. Rózsa György erre az adatra hivatkozik 1973-ban megjelent munkájában: Rózsa György: Magyar történelemábrázolás a 17. században. Bp. 1973. Appendix 121.

⁵¹ Tamás születésének időpontja: Komáromy, Adatok Csejthe történetéhez... i.m. 723. Az imádságos könyvecskéről: Payr, Révay Judit... i.m. 76.

⁵² Nádasdy Pál haláláról és már a közelgő temetéséről (temetés: 1634. június 28. Csepreg) tudósítja Révay Judit Draskovics Györgyöt. 1634. május 10. Keresztúr. MOL P 1314 Nr. 32863. A Nádasdy Pál temetésén elhangzott gyászbeszéd szövege: MOL E 148 Neo-Registrata Acta Fasc. 585. Nr. 37. f. 5-6. A gyermekek betegségéről: Nádasdy Pál levele Batthyány Ádámhoz, amelyben kéri őt, hogy maradhasson még Pulchrott doktor náluk, mert kiesőbbik fiúk nehéz állapotban van. 1633. augusztus 30. Léka. MOL P 1314 Nr. 32860. Majd Révay Judit 1633. november 18-i Dörfölyön kelt levele Batthyány Ádámhoz, hogy küldje hozzá Pulchrott urat. Soraiból talán arra lehet kövekeztetni, hogy Ferenc fiáról van szó: „szerelmes árva gyermekem felől lenne minden jó akarattal és segítséggel hozzá kegyelmed”. MOL P 1314 Nr. 32862.

⁵³ A gondnokságról eredeti példány: MOL P 507 nádasladányi Nádasdy család levéltára Okiratok III. 535.

⁵⁴ Az eltartása összegéről: Révay Judit quitenciája fiának. MOL E 185 Fasc. 40. Iratok (Mf. 31986.d.). Kívánságáról, hogy apáca szeretne lenni: A megegyezésről szóló végzés: Pozsony 1651. június 9. MOL E 185 Fasc. 41. Inskripciók könyvek f. 232. (Mf. 31987).

wittenbergi akadémia Fidelis Admonitio latin nyelvű munkájának fordítását vállalta magára. Tanárát, Kis Bertalant levélben értesítette elhatározásáról s kérte, hogy a megküldött fordítást nézze át. Az eszes fiú saját bevallása szerint csak gyakorolni akarta magát, de anyja ki szerette volna adni munkáját, mert az 1632-es Tolnai István-féle kálvinista fordítás véleménye szerint úgyszólván rossz volt. A munka javításában még Lethenyi István csepregi, Serény György cenki és Musay Gergely lövői lelkészek segítettek neki.⁵⁵

Koraérettségét nemcsak ezen elhatározása bizonyítja. Apja halála után egy hónappal beiktatták Vas megyei főispáni tisztébe, amelyet 14 éves korától kezdve a gyakorlatban is ellátott. Az uralkodó segítő társul Lippay Gáspárt jelölte ki mellé.⁵⁶

A Kis Bertalannak szóló levél tanúsága szerint Révay Judit eszes, koraérett fiát szeretettel és csodálattal vette körül, másképp nem magyarázhatjuk a fordítás kiadásának tervezését. A felhőtlennek mondható anya-fiú kapcsolaton azonban mély sebet ütött anyjának elhatározása, hogy újból házasságot köt. Korunk lélektani ismeretei alapján azt mondanánk, hogy a legérzékenyebb időszakban – Ferenc ekkor 15 éves – hozta meg Révay Judit a döntését, de a probléma vagyoni vonzatairól sem feledkezhetünk meg. A házasságközvetítő Esterházy Miklós volt, a kiszemelt vőlegény pedig Forgách Ádám. A nádornak feleségéhez, Nyáry Krisztinához 1638. május 8-án Keresztúrról írt levele arról tanúskodik, hogy az özvegy sem könnyen állt kötélnek, csak többszöri rábeszéléssel adta beleegyezését a kézfogóhoz, de a vőlegény sem mutatkozott nagyon készségesnek, mert még gyűrűt is elfelejtett magával hozni.⁵⁷ Még kevésbé örült a házasságnak Ferenc, akit Esterházy Miklósnak meg is kellett intenie, hogy viselkedjen anyjával szemben tisztességesen, mert különben elveszíti a nádor bizalmát.⁵⁸ Talán éppen fia viselkedése miatt szánta rá magát nehezen Révay Judit a házasságra. Az özvegy új házassága előtt ráadásul katolizált is, ami csak növelte a fiúban az

⁵⁵ Kis Bertalanhoz írt levél: Havran Dániel, Irodalomtörténeti adalékok. In: MKSz 1899 367-369. A levél másodközlése: Payr Sándor: Nádasdy Ferenc levelei az áttérése előtt és után való időkből (1636-1668). In: Egyháztörténeti Emlékek. Forrásgyűjtemény a dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerület történetéhez I. Sopron 1910, 211-223, itt 211-212. Horn Ildikó: Nemesi árvák. In: Gyermek a kora újkori Magyarországon. Bp. 1996. 51-90, 67.

⁵⁶ III. Ferdinánd mandátuma, hogy Nádasdy Ferenc, miután 14. évében van, a rá bízott főispánságot még nem tudja teljesen ellátni, ezért abban Lippay Gáspár segítsen neki. 1636. augusztus 12. Regensburg. MOL E 185 Missiles Nádasdy Ferenchez intézett levelek (Mf. 6900. d.)

⁵⁷ Merényi Lajos: Esterházy Miklós levelei Nyáry Krisztinához 1624-1639. In: TT 1900 16-60, 264-295, és 1901 354-386, 481-512., idézett helyek: 289. 290. – A házassághoz pápai dispencziót is kellett szerezni a felek között fennálló harmadfokú rokonság miatt. Forgách Ádám 1638. március 25-én Pozsonyban kelt levelében kérte az uralkodót, hogy járjon közbe érdekében a pápai engedély megszerzésében, Révay Judit már nagy hajlandóságot mutat a katolikus hitre való áttérésre, az engedély is segíteni fog ebben, megtérésével a Dunántúlon a katolikus hit terjedése sokat nyerhet áttéréseivel (ÖStA HHStA Staatenabteilungen Rom, Varia Kt. 8. (alt 7) 1636-1644 folio nélkül) Az uralkodó levele az ügyben Gonzaga herceghez Uo. Rom, Korrespondenz Kt. 53. Konv. „Kaiser Ferdinand an Gonzaga 1638” f. 7.)

⁵⁸ Esterházy levélfogalmazványa Nádasdy Ferencnek. 1638. hónap nap nélkül. MOL E 185 Missiles (Mf. 6900.d.)

anyjával szembeni ellenállást.⁵⁹ A házasságkötésre, amelyről Ferenc anyja halála után két évvel úgy nyilatkozott, hogy nem adta hozzá beleegyezését, 1638 végén került sor, azután Nádasdy Ferenc Sárváron maradt és maga látta el a birtokok igazgatását, anyja pedig Forgách Ádámmal Galgócra költözött. A két főúr között a frigy miatt kialakult ellentét sohasem oldódott fel, kisebb-nagyobb ellenségeskedés végigkísérte életüket.

A fiú és anya kapcsolatában nem következett be enyhülés, bár az ifjú kezdeményező lépést tett anyja irányába. 1642-ben Nádasdy Ferenc olaszországi utazásra készült, és előtte kikérte Révay Judit jóváhagyását az úthoz. Lehetséges, hogy a két fél között Esterházy Miklós próbált meg közvetíteni, de az anya engesztelhetetlennek bizonyult, megtagadta az anyai áldást fiától. Anyja elkeseredve írta neki, hogy olyan országba megy, ahol semmi hasznosat nem fog tanulni, az ott lakók ráadásul még más köntöst is viselnek. Lehetséges, hogy Révay Juditból régi evangélikus meggyőződése szólalt meg, s talán jobban örült volna, ha fia Németországot választja úti célul.⁶⁰ Nem tudunk arról, hogy áttérése után hogyan élte meg új hitét az asszony, talán csak kényszerűségből vált katolikussá, s ezért sem örült fia olaszországi útjának de lehetséges, hogy csak az ellenségeskedések ellenére egyetlen fiát féltő anya hangja szólalt meg benne.

Nádasdy tanulmányainak lezárását jelentő olaszországi útjára 1642 folyamán került sor. Sajnos, olaszországi élményeiről eddig sem levelek, sem útinapló nem került elő, pedig a precíz ifjú ember nagy valószínűséggel készített jegyzeteket a látottakról. Nádasdyt három úr kísérte el útjára, akiknek sajnos csak a vezetéknévét ismerjük: Szelestey, Nagy I. és Nyáry (talán Nyáry Lajos?). A padovai egyetem anyakönyvébe 1642. június 13-án írták be magukat, ezután Sienába érkeztek, ahol az egyetem Natio Germanica-ja 1642. július 1-jén bizonyítványt és útlevelet állított ki Nádasdy részére.⁶¹ Az anyakönyvekbe való bejegyzés az akkori szokás szerint nem jelentette mindig a stúdiumok rendszeres látogatását, a nemes ifjak csak kézjegyüket hagyták ott, jelezve, hogy nem töltötték az időt haszontalanul. Siena után az ifjak tovább folytatták útjukat az Örök Város, Róma felé, ahol Nádasdy számára egy Róma útikönyvet dedikáltak.⁶² Nem tudjuk pontosan, hogy az utazó társaság mikor érkezett haza az

⁵⁹ Payr, Révay Judit... i.m. 84-86.

⁶⁰ Révay Judit levele fiához 1642. március 24. Galgóc. Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei 499 db. 1515-1709. Bp. 1879, 236.

⁶¹ A páduai tartózkodásáról: Mircse János, az Akadémia külföldi tagja a páduai egyetem consiliariusainak albumából vett jegyzeteit mutatta be, ahol többek között Nádasdy Ferenc és három társa Szelestey, Nagy I. és Nyáry szerepelt (1642. június 13.). Tárca. In: Sz 12 (1878) 588. Továbbá: Veress, Olasz egyetemeken járt...i.m. 340-341.

⁶² A könyv a bécsi Nationalbibliothekban található, az információért Viskolcz Noéminek tartozom köszönettel, aki az adatot rendelkezésemre bocsátotta.

itáliai körútról, de legkésőbb 1642 októberére már Magyarországon lehettek, amire egy Vitnyédy Jánosnak Nádasdyhoz intézett leveléből lehet következtetni.⁶³

Az ifjú gróf olaszországi körútja, főleg római tartózkodása minden bizonnyal szerepet játszott katolizálásában. Elképzelhető, hogy Esterházy Miklós kezdeményezésére választotta Nádasdy az itáliai úticélt. A nádor akár az utazás előkészítésében is részt vehetett, Nádasdy ugyanis indulása előtt még látogatást tett Nagyhöflányban hogy elbúcsúzzon a nádortól.⁶⁴ Esterházy már talán ekkor tervezhette lánya és a fiatalember házasságát, amely addig nem mehetett végbe, amíg nem történik meg Nádasdy katolizálása.

A 17. század negyvenes éveire a dunántúli arisztokrácia katolizálása jórészt lezajlott, Nádasdy az utolsók között ragaszkodott hitéhez. Áttérése nem ment egyik napról a másikra, az evangélikus prédikátorok körében felnőtt, okos fiatalembert nem volt könnyű meggyőzni a katolikus hit igazáról. Esterházy Nádasdy olaszországi körútja előtt elkezdte az ifjú megtérítését, de akkor még protestáns vitairata volt a válasz a nádor próbálkozásaira.⁶⁵ Itáliából való visszaérkezése után tovább folytatódott meggyőzése. Esterházy titokban készítette elő a megtérést. Hajnal Mátyáson keresztül jezsuitákat hívatott Sopronból, Bécsből pedig a jezsuiták kollégiumából Lamormain Vilmos provinciális és császári gyóntató is részt vett az előkészítésben. Több, főleg ágostonos rendi szerzőtől származó hangsúlyozza, hogy a később Nádasdy életében olyan nagy szerepet játszó Nicolaus Donellanussal ágostonos szerzetessel való kapcsolata is megtérése idejéből eredeztethető. Donellan 1642-ben érkezett Bécsbe, csak az áttérés utolsó fázisában vehetett tevőlegesen részt, de a lehetőség nem zárható ki.

Az áttérésre Szent Katalin napján, 1643. november 25-én került sor Csepregen az evangélikus lelkészek és világiak őszi zsinatát, ahol Nádasdy jezsuitákkal jelent meg. Esterházy Miklós 1643. november 30-án levélben értesítette a Csepregen történekről Lamormaint.⁶⁶ Nádasdy karácsony ünnepén Sárvárott az evangélikusoktól elvett templomban tette le a tridenti hitvallást Sennyey István veszprémi püspök előtt. A nádor Lamormainnak szóló levelében leírt jóslata megvalósult: Nádasdy frissen áttértek teljes buzgalmával fogott hozzá birtokain a térítő munkának.

⁶³ Vitnyédy levele Nádasdyhoz 1642. október 9. Sopron. MOL E 185 Missiles (6900.d.)

⁶⁴ „Emlékezhetik kegyelmed jól reá, hogy minek előtte az olaszországi peregrinatio ment volna ugyan ott Hefflánt nálam lévén, több beszédek között vala ilyen közöttünk...”. Toldy Ferenc: Esterházy Miklós munkái. Pest 1852, 5.

⁶⁵ „Értekező levél G. Nádasdy Ferenchez”. Kiadva Toldy Ferenc, Galantai Esterházy Miklós... i.m. 1-190.

⁶⁶ Az áttérésről: Payr, Révay Judit... i.m. 149-155. Esterházy Miklós Lamormainnak szóló, 1643. november 30-i levele. Kiadva Payr Sándor: Nádasdy Ferenc levelei... i.m. 215-216. (ELTE EK Kt Hevenessy Gyűjtemény tom. XXXIV. pag. 190.)

Az áttérést rövid idő múlva követte Esterházy Anna Júliával való házasságkötése. A híresen szép lány kezére Zrínyi Miklós is pályázott, de az apa végül Nádasdy Ferenc mellett döntött.⁶⁷ Mindkét família kiváló, dicső ősökkel rendelkezett, ebből a szempontból a két főúr egyenlő eséllyel szállt versenybe. Esterházy Miklós döntésében meglévő rokoni kapcsolatai és a Nádasdy birtokok közelsége fontos érvként szerepelhetett. A gyermekeit nagy szeretettel körülvevő apának talán Julianka lányát sem volt szíve messze engedni ugyanúgy, mint fia, István és Thurzó Erzsébet házasságakor tették azt feleségével, Nyáry Krisztinával.⁶⁸

A rokoni kapcsolatok azonban bonyodalmat okoztak, mert a házasságot ellenzők erre hivatkozva igyekeztek akadályokat gördíteni az esküvő elé.⁶⁹ A házasság mielőbbi megkötését tovább nehezítette Révay Judit 1643. november 21-én bekövetkezett halála, az esküvőt halasztani kellett volna.⁷⁰ A nádor súlyosbodó betegségére tekintettel mielőbb szeretne volna lányát férjhez adni, így ő is igyekezett a felmerülő akadályokat a legrövidebb időn belül elhárítani. A esküvőt végül 1644. február 6-án tartották meg Kismartonban. Esterházy Pál rövid beszámolójából az is kitűnik, hogy a gyász nem ütötte rá bélyegét az lakodalomra, azt nagy pompával és vendégeskedéssel tartották meg.⁷¹ Anya és fia valószínűleg annyira eltávolodtak egymástól Révay Judit hat éves házassága alatt, hogy az érzelmi elhidegülést Nádasdy már külsőségekben sem kívánta leplezni.

Az ifjú pár a házasságkötés után Sopronkeresztúrra költözött. Az alig 15 éves, otthon szeretettel körülvett ifjú asszony számára nem volt könnyű megszokni új életét. Az első hónapokban sokat betegeskedett, fejfájásra panaszkodott. A nádor továbbra is aggódva követte figyelemmel leánya sorsát, az ifjú férjet utasította az orvosok által előírt gyógyszerek és gyógyvizek mielőbbi beszerzésére, leányát pedig irtózása ellenére azok beszedésére. A feleség minden bizonnyal kedélybetegségben szenvedhetett, fiatal kora, tapasztalatlansága miatt nehezen birkózhatott meg a tekintélyes főúri háztartás irányításának ráháruló nehéz feladatával. Az ifjú férj birtokai ügyeinek intézése miatt sokat hagyta magára feleségét, aki

⁶⁷ Esterházy Pál: Visszaemlékezés. Kiadva: Esterházy Pál, Mars Hungaricus. Sajtó alá rendezte és a Mars Hungaricus latin szövegét magyarra fordította, a Visszaemlékezés, valamint a levelek jegyzeteit és az Esterházy Pál című kísérőtanulmányt írta Iványi Emma. Bevezette és szerkesztette... Hausner Gábor. Bp. 1989, 310. (Zrínyi Könyvtár III.)

⁶⁸ Péter Katalin: Esterházy Miklós. Bp. 1985, 28.

⁶⁹ Homonnai Drugeth János 1644. január 7-i levele Nádasdyhoz, melyben tudósítja a völegényt a szóbeszédekről, s felajánlja segítségét az akadályok leküzdésében. Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században I-III. Bp. 1879 (reprint 1986), III. 31-33.

⁷⁰ Forgách Ádám 1644. május 1-jei levele Lippay Györgynek, amelyben tudósítja őt felesége 1644. november 11-én bekövetkezett haláláról és a temetés időpontjáról (1644. május 23.). A temetésre a galgóci ferenceseknél került sor. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196 Missiles 1644.V-VI. csomó p. 7-8. (Mf 2650.)

⁷¹ Esterházy Pál: Visszaemlékezés...i.m. 310.

nehezen bírta az egyedüllétet. A szomorú asszonyka apjának levélben panaszkodott magányára, Esterházy pedig nem riadt vissza attól, hogy vejét megrója viselkedéséért.⁷²

A későbbi évek azt mutatják, hogy Júlianna beleszokott lassanként úrnői szerepébe, s betegeskedése is elmúlt. Népes családot mondhattak magukénak, házasságuk 25 éve alatt nyolc leányuk és hat fiuk született. A gyermekek világra hozatala nem ment mindig zökkenőmentesen, az asszony számára sok szenvedéssel járt. Erre utal, hogy 1647. októberében Magdolna lánya születése után egy rubinokkal ékesített nászfát vitt Mariazellbe.⁷³

A családfő is felnőtt időközben ahhoz a példaképhez, amelyet apósa állított fel a családi összetartozás terén. A házastársak kapcsolatára, gyerekekhez való viszonyára vonatkozólag sajnos nem rendelkezünk annyi forrással, mint Nyáry Krisztina és Esterházy Miklós esetében, de a szórványos utalásokból, egy-két rövid levélből arra következtethetünk, hogy Esterházy e tekintetben nem választott rosszul lányának házastársat. Levelek tanúskodnak arról, hogy Nádasdy fontos politikai eseményeket hagyott félbe, ha hitvese a gyerekek, ill. saját betegségéről tudósította őt, vagy utazását halasztotta el felesége gyenge állapota miatt. A gyerekeket szeretettel vették körül, amit az a példaszerű összetartás bizonyít a legjobban, ahogy apjuk halála után egymás iránt mutattak. A felnőtt korba jutott testvérek gondoskodtak kiskorú húgaikról és öccseikről, s nem szakadt meg a kapcsolat köztük az évek előrehaladásával sem.

Az elsőszülött lányt, aki 1645-ben vagy 1646-ban jött világra, nagyanyja neve után Krisztinának keresztelték. A sorban követte őt Mária Magdolna, majd az 1657-ben és 1661-ben említett Katalin, Anna Terézia, a várva várt fiúutód István, Ferenc, Julianna, Mária Anna (Marianna), Franciska, László, Tamás és végül Miklós. Zsófia lányukat egy irat említi 1661-ben, a hatodik fiúról pedig csak egy újsághír alapján tudunk, miszerint 1661-ben a pozsonyi házukból kiesett volna az ablakon.⁷⁴ A három legidősebb lány sorsa még a szülők életében elrendeződött, apjuk kiházasította őket. A kiskorú leánykák hozományát a testvérek már nem tudták előteremteni, ők mindannyian apácák lettek, és a fiúk közül László és Miklós a papi pályát választotta.

A születési sorrend szerint Nádasdy először Krisztinka kiházasításáról gondoskodott. Az első kiszemelt vőlegény Batthyány Kristóf volt, bár a kezdeményező szerepét nem a gróf, hanem a fiatalember apja, Batthyány Ádám vállalta magára. A két főúr a levélváltás színjén

⁷² Esterházy Miklósnak Nádasdy Ferenchez írt levelei 1645. június 23. (Nagyhöflány), 1645. július 6., július 12. (Fraknó) és augusztus 16. A feleség egy levele férjéhez, amelyben fejfájásról, orrvérzésről panaszkodik. 1645. szeptember 12. Sárvár. MOL E 185 Missiles (6900 d.)

⁷³ ELTE EK Kt Ab 221 Oblationes sacrae in Maria Cell ab anno 1602-1730 a principibus, nuntiis, praelatis, cardinalibus, monialibus etc et cuiusvis conditionis hominibus ex Austria, Hungaria, Polonia, Italia, Bohemia, Croatia, Moravia, Silesia, Constantinopoli, Bulgaria etc. p. 183. A bejegyzés pontos dátuma: 1647. október 21.

⁷⁴ Az információt G. Etényi Nórának köszönöm.

szinte napi kapcsolatban állt egymással, amit a Batthyány levéltárban fennmaradt több száz Nádasdy-levél bizonyít. Batthyány Ádám Kristóf 1656-os prágai utazása előkészítéséhez igénybe vette az országbíró segítségét. Az ifjú Batthyány az indulás előtt betért Nádasdy seibersdorfi kastélyába, aki súlyos kifogásokat emelt az ifjú rangjához nem méltó felszereltsége miatt, s utasította az apát a társadalmi elvárásoknak megfelelő öltözet és egyéb beszerzésére. A fiatalember következő évi, 1657. november 12-én induló németországi és észak-itáliai utazását már Nádasdy készítette elő.⁷⁵

A Kavaliersoturt indulását megelőzően, 1657 július elején, a két főúr bécsi tartózkodása alatt született meg a megegyezés gyermekeik házasságáról. A frigy lehetőségét Batthyány Ádám vetette fel. Nádasdyt vagy felkészületlenül érte az ajánlat, vagy a jövődő vőlegény személyét nem tartotta lánya számára megfelelő partnernek, de nem igazán lelkesedett a házasság ötletért. Krisztina ekkor 11-12 éves volt, az apa túl fiatalnak tartotta őt ahhoz, hogy bárkinek is elígérjék. A megegyezés végül megtörtént, s ennek eredményeként 1657-1659 között Batthyányi Kristóf Nádasdy udvarában tartózkodott.⁷⁶ Az addig is meglévő rokon kapcsolat további erősítését szolgálhatta az is, amikor Esterházy Pálék Nádasdy javaslatára 1657-ben Pál fiuk születésekor Batthyány Ádámot hívták meg komának.⁷⁷

A házasságból végül nem lett semmi, aminek Kristóf csapodár természete volt az oka. Apja halála után röviddel elterjedt a pletyka, hogy a fiatalember nem tudott ellenállni Ádám gróf özvegyen maradt fiatal felesége, Wittmann Katalin bájainak, s Nádasdy legnagyobb szomorúságára hivatalos menyasszonyát nem is látogatja.⁷⁸ A személyes ellentétek mindenképpen csak felerősítették a két főúr között az 1660-as évek elején a dunántúli főkapitányság kompetencia vitájában zajló ádáz harc hevességét. Nádasdy ugyanakkor Batthyány Kristóf Palocsay Annamáriával kötött házasságának fejleményeit ismerve csak örülhetett, hogy végül a tervezett frigyre nem került sor.⁷⁹

⁷⁵ Fazekas István: Batthyány I. Ádám és gyermekei In: Gyermek a kora újkori Magyarországon. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996, 91-114., erre 102-104. Az 1657-58-as utazásról, Szelestei N. László: Batthyány Kristóf európai utazása (1657-1658). Szeged 1988. (Peregrinatio Hungarorum 2)

⁷⁶ „Batthyány Ádám uram az én öregbik leányomat elvonja tőlünk öregbik fiának, noha idétlen, de három esztendő várakozás alatt, csak alá ada arra is időt valahány atyámfíát megherdessem rajta, vonszolja az hitet is köztök, aleg ha arra is consensust nem köl adnom, noha bizony nehezen mert ártatlanul neveltük, s meg ü szegény gyermek gondolkodni sem tudott arról, hogy köl valakihez (olvashatatlan).” Nádasdy levele Mednyánszky Jónáshoz 1657. június 8. Bécs. MOL P 497. 1. tétel 2. cs. f. 46.

⁷⁷ Nádasdy levele Batthyány Ádámnak, amelyben arról ír, hogy Esterházyék „az én tetszésekre” őt hívták meg komának. 1657. augusztus 31. Keresztúr. MOL P 1314 Nr. 32554.

⁷⁸ „Nádasdy uramnak igen nagy buja vagyon, csak nem teli minden vésszel, mert az fia Kristóf nem mátkájával hanem az anyjával menyegzősködik, szép Isten hírével mátkájához nem hajt, haza nem akar jönni, szót sem fogadni semmi úttal.” Nádasdy levele Wesselényi Ferencnek 1659. április 2. Pozsony. MOL E 199 a.II. 65. Nr. 38.

⁷⁹ Batthyány Kristóf és Palocsay Annamária szerencsétlen házasságáról: Fazekas István, Batthyány Ádám és gyermekei... i.m. 106. Az 1660-as évek végén az asszony egyszer Nádasdyt is felkérte döntőbírónak házassága

Krisztina végül Draskovich János nádor fiával, Draskovics Miklóssal kötött házasságot 1661. szeptember 4-én.⁸⁰ Draskovich Miklós már másodszor nősült. Első feleségétől, Drugeth Borbálától nem születtek gyermekei, e második házasságból két fiúgyermekről, Pálról és Ádámról van tudomásunk. Az ifjú pár egy időben Pottendorfhoz közel, Seibersdorfban élt, de, főleg Forgách Ádám unszolására azt tervezték, hogy Galgócsra költöznek. Forgách Ádám ajánlata elképzelhetően összefüggésben volt azon – végül megvalósított – tervével, hogy Bécsben akart házat venni magának.⁸¹

Krisztina legidősebb húgának, az 1647-ben született Mária Magdolnának Miklós öccsét, Jánost választották a szülők házasársul. Nádasdy sokáig titokban akarta tartani a házasság tervét, a titkolódzás okát azonban nem tudjuk talán nem akarta hogy Magdolna leánya nővérehez hasonlóképpen járjon. A házasság pontos időpontját eddig nem sikerült kideríteni, valószínűleg 1663 nyarán került rá sor.⁸² Draskovich János 1692-ben távozott az élők sorából, két fiat, Pétert és Jánost és egy leányt hagyott maga után. A lánynak komoly kérője akadt Auersperg Antal személyében, aki nagyon álhatatos vőlegénynek bizonyult, hat évet kellett várnia, mire az akkor már özvegyen maradt Nádasdy Magdolna beleegyezését adta a házassághoz. Az anya nem a vőlegény személyében talált kifogást, a lányát féltette egy olyan frigytól, amelyben a férj javára szóló vagyoni különbségek miatt a feleségnek bármilyen megaláztatást is el kell tűrnie.⁸³

Az asszony öntudatossága, ereje és mindenekelőtt a család összetartására irányuló igyekezete más dolgokban is megnyilvánult. Nővére, Krisztina 1682-ben bekövetkezett halála után Draskovich Miklós újból megnősült, Csáky István országbíró lányát, Erdődy Sándor kamaraelnök özvegyét, Csáky Krisztinát vette feleségül.⁸⁴ Öt évi házasság után Draskovich Miklós meghalt, az asszony másodszor maradt özvegyen. Férje előző házasságából született Pál nevű fia szintén meghalt, s özvegyét Csáky Krisztina ki akarta tenni birtokaiból. Magdolna, hogy mentse ami menthető, annak cserében, hogy Pál testvére, Ádám gondját

ügyében, de akkor már az asszony a váláson gondolkodott, csak jószágot akart férjétől. Nádasdy levele Sente Bálintnak 1667. január 22. Sárvár. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 311. Konv. A. f. 16.

⁸⁰ Nádasdy Ferenc meghívója Lipót Vilmos főherceghez az 1661. szeptember 4-én, özvegy Pálffy Pálné pozsonyi palotájában tartandó esküvőre. 1161. július 20. Pottendorf. ÖStA FHKA HKA Familienakten N-1 Nádasdy f. 42-43.

⁸¹ A házaspár terveiről: Nádasdy Ferenc levele Sente Bálinthoz 1667. január 2. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 311. Konv. A. f. 1-3. A lakásvételről: szintén Sente Bálinthoz szóló levél: 1667. szeptember 16. Pozsony. Uo. Fasc. 309. Konv. A. f. 17.

⁸² A jó hírt, hogy Nádasdy igent mondott Draskovics Jánosnak, Ocskay Ferenc írta meg a fiatalembernek: 1663. január 19. Keresztúr. In: Szerémi (= Odescalchi Arthur): A Draskovichok trakostyáni levéltárából. In: TT 1893, 324-360, 441-458, 631-647., itt 640.

⁸³ Nádasdy Magdolna levele testvérehez, Ferenchez 1693. február 1. Busiakovna. MOL P 507 Levelezések B I. Nr. 12.

⁸⁴Thaly Kálmán: Bercsényi házassága. Történeti ének 1695-ből. Írta: Kőszeghy Pál TT 1894. 193-308. 194.

fogja viselni bátyja özvegyének, arra kérte Esterházy Pált, hogy Sárvár adminisztrációját Ádámnak adja át annak ellenére, hogy az az ő gyerekeit illetné.⁸⁵

Nádasdy harmadik lányának, Anna Teréziának Pálffy Pál nádor fiát, Jánost szemelte ki férjül. Terézke, mielőtt 1666-ban az ifjú császárné udvarhölgyei közé került, egy ideig az özvegy Pálffy Pálné bécsi házában tartózkodott.⁸⁶ Pálffy Jánossal való pompázatos esküvőjére kétéves udvari szolgálata után, 1668. június 8-án került sor Bécsben. A boldog örömapa leírása szerint udvarból a császárné nehéz szívvel adta ki leányát, s búcsúzóul az udvari nép szeme láttára saját köntöséről levett szép násfát ajándékozott a menyasszonynak. A lakodalomra az ifjú férj házában került sor, ahonnan Nádasdyék Pálffyakkal szomszédos bécsi házába mentek át. Az esküvőn Nádasdy meglepedésére az udvar színe-java, spanyol és német urak részt vettek és mulattak.⁸⁷ A gróf nemcsak lánya boldogságának, hanem annak a tekintély emelkedésnek is örvendezett, amit Lipót császár és felesége megjelenése és Teréziával szemben mutatott kegye jelentett.

A fiúk közül az elsőszülött, István Ignác születését nagy várakozás előzte meg, hiszen majd tízévi házasság után még mindig nem érkezett meg a várva várt fiúutód.⁸⁸ A családi dicsőséget kötelességszerűen továbbvivő elsőszülött fiú neveltetésében mindent megkapott, hogy méltó utódja legyen apjának. A fiút Nagyszombatban taníttatták, amikor pedig 1669-ben elérte a 16. életévét, kinevezték apja mellé a Vas megyei örökös főispáni tisztségre.⁸⁹ Nem sokkal ezután tanulmányai lezárásaként az országbíró nagyszabású európai körútra küldte Istókot.⁹⁰ Az eredeti tervek szerint a Kavalierstour két évig tartott volna, ez idő alatt Németországot, Németalföldet, Franciaországot, Angliát és Itáliát kellett volna végigjárnia az utazóknak. A programban a nevezetességek megtekintése mellett Ritterakadémiák látogatása, Európa fejedelmi udvarainak audienciáin, az ott folytatott konverzációkon való részvétel szerepelt. Az országbíró letartóztatása után az utazásnak vége szakadt, Istvánnak és kíséretének azonnal haza kellett térnie akkori tartózkodási helyéről, Franciaországból.

Bár a Kavalierstourról készített útinapló a történelem viharában elkallódott, megmaradt viszont az apa, Nádasdy Ferenc ifj. Zichy Istvánhoz, az egyik utazótárshoz írt mintegy harminc levele, amelyből képet kapunk az utazás részleteiről, Istók jelleméről,

⁸⁵ Nádasdy Magdolna Esterházy Pálnak 1694. február 14. Klenovnik. MOL P 125 Nr. 3291.

⁸⁶ Nádasdy Anna Terézia levele anyjához. 1666. november 26. Bécs. MOL E 185 Missiles (6901. d.)

⁸⁷ Nádasdy Levele Bálintffy Jánosnak az esküvőről 1668. június 14. Bécs. MOL E 185 Missiles (6900.d.)

⁸⁸ A boldog apa így ír Batthyány Ádámnak az örömteli hírről: „Nem tűrhetem, hogy Istentől ma adatott új áldásomrul ne tudósítsam kegyelmedet. Az én jó akaróim kívánsága szerint Isten Fölsége fiat adot ma reggel.” 1653. május 5. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32281.

⁸⁹ Főispáni kinevezése: MOL A 57 13. k. 260-261.

⁹⁰ Nádasdy István Kavalierstourjáról: Toma Katalin, A „Kavalierstour” alkalmazása a magyar főúri nevelési gyakorlatban. Nádasdy István tanulmányútja (1669-1670) (megjelenés alatt)

magaviseletéről, valamint a családfő fiához való viszonyáról is⁹¹. Az apa által fiával szemben felállított eszménykép és a valóság között mély szakadék tátongott. Istók a tanulásban nem jeleskedett, a művészeti nevezetességek, tudományos-technikai érdekességek nem keltették fel az érdeklődését. A fiát szerető apa azonban nem adta fel a reményt, sőt, meglepő rugalmasságról tett tanúságot: fiától csak annyit kívánt, találja meg azt a közeget, ahol kibontakoztathatja készségeit, legyen az gazdálkodás, hadászat, vagy akár a házasságot is választhatja, csak határozza el magát végre valamilyen irányba⁹². Modern pedagógiai elveket valló módon fogta fel a jutalmazás és büntetés nevelésben elfoglalt szerepét. Családfői hitvallását így fogalmazta meg: „Istóknak az órát hogy megvegyék örömet engedjük, egyébiránt is, ha élünk, néki s az többinek s nem magunknak élünk mind avval mivel bírunk”⁹³.

István hazatérése utáni sorsáról csak keveset tudunk. Thököly István leányát, sógora második feleségének, Esterházy Pálné, Thököly Éva húgát, Máriát vette feleségül, de már fiatalon, 1685-ben elhunyt, házasságából mindössze egy fiú, Pál maradt utána.

Nádasdy Ferenc 1671. április 30-án bekövetkezett halálakor többi hátrahagyott gyermeke még nem érte el a felnőttkort. Az idősebb testvérek, mindenekelőtt Krisztina és Magdolna, magukra vállalták kiskorúak ügyét, és igyekeztek számukra minél többet visszaszerezni az elkobzott javakból. Nádasdy Krisztina és Magdolna már 1670 októberében beadványban fordult az udvarhoz, amelyben a Bécsben tanuló kiskorú fiúk, Ferenc, Tamás, László, Miklós számára évi 4000 forint nevelési költség megadását kérelmezte, míg a három kiskorú lány részére 2000 forint költséget tartottak méltányosnak. Ez az összeg a gyermekek társadalmi állásához méltó neveltetést biztosított.⁹⁴ Többszöri kérelmezés, egységes családi fellépés következményeképpen 1677. december 4-én az öt életben lévő fiú egyenként 15000 ft-t kapott, a három hajadon leány pedig egyenként 10000 ft-t.⁹⁵

⁹¹ A levelek a Zichy család levéltárában maradtak fenn: MOL P 707 Nr. 11473-11503.

⁹² „Kérem azon is kegyelmedet, tudósítson, mire tapasztalja leginkább hajlandóságát, ha ugyan el fajul azokra hajolni, az melyekre én ütöt nevelni akarnám, talán leszen valami olyra hajlandósága, az miben is foglalatoskodhatik jövőendő előmenetelére: vagy hadi állapothoz ha szíve kedve volna, vagy házasságrul ha gondolkodnék máris, vagy gazdálkodáshoz. Vagy valami hasonlóhoz: tudnám én is formálnom rendelésime ahhoz”. Nádasdy Ferenc levele Zichy Istvánhoz. 1670. február 16. MOL P 707 Nr. 11488.

⁹³ Nádasdy Ferenc Zichy Istvánnak 1670. július 17. Pottendorf. MOL P 707 Nr. 11500.

⁹⁴ „dahie in Wien ihre studia prosequiren werden, und dan einen hoffmaister, praeceptor, zwey buben, so ihnen bedienen neben einen koch, einkhauffer, khuchl mensch, kutscher, unnd einen khoblwagen mit ein bahr pferdt werden vonnöthen haben, wirdt zu ihrer verpflegung, nothwendigkheit der khleider, besoldung der dienstbotten unterhaltung der pferdt, neben die wohnung in den Nadastischen hauß jährlich in die 4 mille fl. Aufgehen. Waß die drey jüngere schwester anbelanget, wierdt zu einer jeglichen erfordert ein gutes bestendiges frauen zimer mensch, vnd für alle drey zwey buben zu schikhen vnd auffwordten, ihre verpflegung, erhaltung in kleider vnd der dienst botten lohn neben anderer nothurfft wirdt jährlich in die 3 mille lauffen“ ÖstA FHKa HKA HFU r.Nr. 231. Konv. 1670. október f. 144, 147.

⁹⁵ ÖstA FHKa HKA HFU r. Nr. 264. Konv. 1678. január f. 4.

A három kisleány, Julianna, Mária Anna és Franciska előtt apjuk kivégzésével bezárultak a jó házasságkötés lehetőségei. Mindhárom lányból apáca lett, Julianna és Franciska a pozsonyi orsolyitákhoz lépett be, Maria Anna egy bécsújhelyi zárdába került. Újból a családi összetartozás példáját mutatja, hogy ifjabb Nádasdy Ferenc leánya a pozsonyi orsolyitáknál nevelkedik majd, ahol Franciska nagynénje figyelt előremenetelére.⁹⁶

A család régi fényét, ha töredékeiben is, de nem István állította vissza és vitte tovább, hanem a másodszülött fiú, ifjabb Nádasdy Ferenc. Apja sorsán okulva a császár melletti hűséget választotta, katonai pályán szolgálta az uralkodót. A Rákóczi szabadságharc idején császári szolgálatban találjuk őt, ami biztosította számára a további előrehaladást, 1714-ben már lovassági tábornok. Első felesége, Széchy Erzsébet 1689-ben gyermekszülésben meghalt⁹⁷, második felesége, Herberstein Margit, a népes stájerországi főnemes család sarja. Harmadszor szintén osztrák feleséget, Schrattenbach Rózsát választotta hitvesül. A sors fintoraként szintén Ferenc nevű fia, a horvátországi bán és Mária Terézia híres altábornagya nagyapja tragédiájához hozzájáruló Rottal János családjából házasodott, Rottal Máriát vette feleségül. E házasságnak köszönhetően került be a Nádasdy levéltárba a a kutatók számára nagy értéket képviselő Rottal János-féle levelezés, köztük sok fontos, Nádasdy Ferenc írta missilis.

A következő fiúgyermek, az 1662-ben született László az egyházi pályát választotta. Iskolai tanulmányait részben Sopronban végezte, tanulmányai alatt, 1676-ban felmerült az ötlet, hogy megkapja a csornai prépostságot. 1678. augusztus 15-én kelt a pálos rendbe való belépéséről tanúskodó oklevele, amelyben novíciusként hétezer forintot hagyott a rendre. 1696-ban pálos főperjel, 1710-től csanádi püspök, 1713-tól győri nagyprépost 1729-ben bekövetkezett haláláig.⁹⁸

Nádasdy Tamás születési évét pontosan nem tudni, talán László előtt születhetett, Miklós ugyanis bátyjának nevezi őt, s így születése nem fér be a két utóbbi testvér közé, hacsak nem valamelyik ikertestvére volt. Tamás 1683-ban a konstantinápolyi kurírral fogságba esett, Drinápolyból tudósította Esterházy Pált, hogy nem tudja, mikor lesz szabadulásuk.⁹⁹ Testvéreihez nagyon ragaszkodott, amit tanúsít, hogy Ferenc első feleségének

⁹⁶ Nádasdy Orsolya Franciska Nádasdy Ferencnek Pozsony 1697. november 27. P 507 Levelezések B I. Nr. 13. V.ö. Thaly Kálmán: Bercsényi házassága. Történeti ének 1695-ből. Írta: Kőszeghy Pál TT 1894. 193-308. 200.

⁹⁷ Ifj. Nádasdy ferenc tudósítja ifj. Batthyány Ádámot, hogy felesége 1689. október 29-án, miután kislányt szült, elvérzett a gyerekszülésben. 1689. október 30. Dobra. MOL P 1314 Nr. 32698.

⁹⁸ Csornai prépostsága tervéről: ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 255. Konv. 1676. január. fol 538-543. További adatok: Documenta artis Paulinorum I-III. A kötet anyagát gyűjtötte Gyéressy Béla. Bp. 1978, III. 103. és 245.

⁹⁹ Nádasdy Tamás Esterházy Pálnak 1683. február 6. Drinápoly. MOL P 125 Nr. 3297.

halálakor Dobrára sietett bátyja vigasztalására, és Miklós öccsét csak az vigasztalta súlyos betegségében, hogy Tamás mellette tartózkodott.¹⁰⁰

Tamás a politikai karriert választotta, 1703-tól Somogy megyei főispán, 1726-tól 1734-ben bekövetkezett haláláig a Helytartótanács tagja.¹⁰¹ Felesége, Krisztina Draskovich lány volt, valószínűleg a rokoni kapcsolatok is szerepet játszottak választásában.

Az utolsó fiú, az 1663-ban született Miklós szintén a papi pályát választotta magának. A római Collegium Germanicum adatai szerint bécsi gimnáziumi és filozófiai tanulmányok után 1684. november 23-án kácsi apátként került Rómába. Két év teológia elvégzése után a kisebb rendeket felvéve távozott Rómából 1686. október 16-án. Tanulmányait néhány hónapos itáliai kóborlás követte. Hazatérve előbb bécsi majd zágrábi kanonok lett, 1697-ben pozsonyi préposti kinevezést kapott, de még ebben az évben, 1697. december 8-án elhunyt.¹⁰²

Az országbíró kivégzésével járó vagyon- és birtokelkobzás után a Nádasdy-család korábbi gazdagságát, politikai befolyását többé nem tudta elérni. Ha Nádasdy „pater familias”-ként betöltött szerepe egyoldalú megítélésének útját követnénk, azt a következtetést kellene levonnunk, hogy e téren is kudarcot vallott, hiszen családját majdnem végromlásba döntötte. Ugyanakkor Krisztina, a legidősebb lány a tragédia súlyosságának teljes tudatában, de apja iránti érzett szeretettel és tisztelettel így írt nagybátyjának, Esterházy Pálnak: „Édes bátyám uram, csak oda van az mi édes oszlopunk, az kihez mindnyájan úgy ragaszkodtunk (mint sok atyafiak). ...Kegyelmed tudja bátyám uram mint bírtam s hogy szerettem űtet szegényt, az után, hogy szegénytől megfosztatám, bizony csak vagyok az mint vagyok”.¹⁰³ A Krisztina sorai mögötti üzenet adta meg az alapot, hogy az örökösök képesek voltak kiheverni a csapást, ami nemcsak az utódok nagy számának volt köszönhető, hanem azoknak a családi tradícióknak is, amelyet a gróf gyerekeire hagyományozott, és a testvérek közötti összetartásban nyilvánult meg.

I.3. NÁDASDY FERENC TISZTSÉGEI

¹⁰⁰ Nádasdy Mária Magdolna írja Nádasdy Tamásnak, örül, hogy Ferencnél van annak vigasztalására felesége halála végett. 1689. november 23. Klenovnik. MOL P 507 Levelezések B I. Fasc. 39.

¹⁰¹ Főispáni tisztere: Fallenbüchl Zoltán, Magyarország főispánjai 1526-1848. Bp. 1994, 95.

¹⁰² Veress Endre: A római Collegium Germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. Bp. 1917, 83. Haláláról: Nádasdy Tamás Ferenc testvéréhez írott levelében tudósította őt Miklós december 8-án este 7 és 8 óra között bekövetkezett haláláról. 1697. december 21. Váth. MOL P507 Levelezés B I. Fasc. 15.

¹⁰³ Nádasdy Krisztina levele Esterházy Pálhoz 1671. július 20. Barátfalva. MOL P 125 Nr. 3280.

Az ifjú gróf Vas megye főispáni tisztségét apja halála után egy hónapra kapta meg. A főispáni feladatok ellátásáról III. Ferdinánd úgy rendelkezett, hogy azt az ifjú gróf fiatal korára való tekintettel Lippay Gáspár asszisztenciájával lással el.¹⁰⁴

Áttérése megnyitotta előtte az udvari hierarchiába való bekerülés lehetőségét. Röviddel házasságkötése után már császári kamarási kinevezést kapott, amely, noha már presztizsből veszített, mégsem volt teljesen jelentéktelen dolog, mert lehetővé tette az uralkodóval való közvetlen érintkezést, nem sokkal kinevezése után 1644. február 23-án már le is tette a kamarási esküt.¹⁰⁵ 1645. október 22-én az akkor éppen Linzben tartózkodó III. Ferdinánd magyar királyi tanácsossá nevezte ki. A magyar főméltóságok sorába 1646. február 2-án lépett be, amikor Pálffy Pál utódjaként főudvarmesteri kinevezést kapott.¹⁰⁶ IV. Ferdinánd 1647. június 16-i koronázása alkalmával harminchárom társával aransarkantyús lovaggá ütötték. Társadalmi súlyát mutatja, hogy a lovagok sorában a hetedik helyet foglalta el, csupán Batthyány Ádám, Forgách Ádám, Zrínyi Miklós, Erdődy György, Erdődy Gábor előzte meg.¹⁰⁷ Mint főudvarmesternek egyébként is fontos szerepe volt a koronázás lebonyolításában.¹⁰⁸

Bár katonai erényekkel apjával és nagyapjával ellentétben nem nagyon dicsekedhetett, 1651-ben mint a területek örökös földesura, megkapta Alsólendva és Nempti főkapitányi tisztségét. Kinevezése érdekében Nádasdy kérésére valószínűleg Batthyány Ádám dunántúli főkapitány is bevetette befolyását Lobkowitz hercegnél, a Haditanács elnökénél.¹⁰⁹

Nádasdy Ferenc 1653-ban sógorával, Esterházy Pállal a regensburgi királykoronázásra utazott, ahol a koronázás napján birodalmi lovagokká ütötték őket: Nádasdy 14 lovag között a kilencedik helyet foglalta el a lovagok sorában, sógora a tizenegyediket¹¹⁰.

¹⁰⁴ Főispáni kinevezése 1633. november 16. MOL A 57 Libri regii 8.köt. 23.

¹⁰⁵ ÖStA HHStA OMeA Sonderreihe Karton 19. Eidbücher Bd. 1 p. 193. Bejegyzés Nádasdy esküteléről 1644. február 23-i keltezéssel.

¹⁰⁶ Az esküt Linzben Wilhelm Slawata (1572-1652), Franz Christoph Khevenhüller (1588-1650), Maximilian Martinitz (1621-1680) titkos tanácsosok, Ferdinand Sigismund Kurz (1592-1659) birodalmi alkancellár, Johann Christoph Puchheim (1605-1657) titkos tanácsos és Pricklmann alkancellár előtt tette le. MOL A 57 Libri regii. 9.k. 657-658, és az eskütétel: 658. Főudvarmesteri kinevezése: MOL A 57 Libri regii 9.k. 688-689.

¹⁰⁷ Außführliche Beschreibung der ungerischen koeniglichen Croenung Iherer Mayestät Ferdinandi Quarti, Koenigs in Hungern vnd Boehaimb, Erzherzogen Oesterreich. Wien, Bey Matthaeo Cosmerovio. B2v. ÖStA HHStA Ältere Zeremonialakten Kt. 3.

¹⁰⁸ „Comes Franciscus de Nadazd, Curiae Magister, mit dem Staab in der Handt die köngl. Procession in Ordnung gestellt.” A fent idézett nyomtatványból B1.

¹⁰⁹ Levelei Batthyány Ádámhoz: 1651. január 2. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32213. valamint 1651. január 23. Keresztúr. Uo. MOL P 1314 Nr. 32216. Főkapitányi kinevezéséről Hofkriegsrat emlékeztetője az Udvari Kamarához, hogy ő lett a két végvár főkapitánya. ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 185. Konv. 1651. július f. 59-60.

¹¹⁰ Horn Ildikó: Esterházy Pál: Itinerarium in Germaniam 1653. In: Sic itur ad astra 1989. 2-3. 4-5. sz. 21-48. 29. v.ö.: Feste in Regensburg. Von der Reformation bis in die Gegenwart Hrg.: Karl Möseneder. Regensburg 1986. 224.

Az 1655-ös országgyűlésen elnyerte a második helyen álló rendi főméltóságot, az országbírói tisztséget. Ennek körülményeire még vissza fogok térni. Udvari karrierjének újabb lépcsőfokát jelentette 1662 eleji titkos tanácsosi kinevezése. Bár a titkos tanácsosság korábbi jelentőségéből már veszített, de még mindig a legmagasabb rangú tanácsadó testületet jelentette. A magyarok közül pedig különösen kevesen dicsekedhettek ezzel a méltósággal (meglehetősen rövid a lista: Lippay György – egy erősen kétséges hivatkozás nyomán –, Pálffy Pál, Wesselényi Miklós, Zrínyi Miklós).

Nem sok nyom mutat Nádasdy tényleges titkos tanácsi működésére. 1662. július 9-én a pozsonyi országgyűlés idején a Titkos Tanács kamarai ügyekben tartott ülésén vett részt Zrínyi Miklós társaságában. Az ülés tárgya a hadsereg élelmezése volt.¹¹¹ 1663. október 16/17-én egy svájci ügyben tartott ülésen vesz részt, egyedüli magyarként.¹¹² 1666. február 4-én újra egy kamarai tárgyú titkos tanácsi ülésen vett részt, amely Lippay érsek által a végek élelmezésére hagyott 1000 hordó bor sorsát tárgyalta.¹¹³ Udvari befolyásának növekedését jelezte, hogy 1663. decemberében Lipót a regensburgi birodalmi gyűlésbe való indulása előtt a kormányzásra hátrahagyott 12 tagú direktórium tagjává választotta az országbíró A direktórium kijelölésével az uralkodó nem a nádort bízta meg személye helyettesítésével, ami egyet jelentett a palatinus rendi jogainak csorbításával.

Vas megyei főispánsága mellé később újabb főispánságokat szerzett, 1666. január 15-én Zala és Somogy megye főispánságát is megkapta.¹¹⁴

Nádasdynak sohasem sikerült elérni általa leghöbbsen vágyott nádori méltóságot. Az udvar számára vele szemben, ahogy látni fogjuk, a kiváló fegyvernek bizonyult a palatinusi kinevezéssel való állandó hitegetése, gondoljunk csak azokra az időszakokra, amikor Wesselényi állapotának súlyosbodása felvetette az új nádorválasztás lehetőségének közelségét.

Wesselényi 1667-ben bekövetkezett halála után lázas találgatások indultak meg, hogy Lipót kiket fog jelölni nádorként az összehívandó országgyűlésen. Esterházy Pál egyik embere szerint az országbíró és veje, Draskovich Miklós Bécsben a császárné kegyeit igyekeztek megszerezni annak érdekében, hogy Nádasdy a nádori, veje pedig az országbírói méltóságot nyerje el. Nádasdy ugyanakkor sógorának is ígéretet tett, hogy ha őt jelölnék palatinusnak, Esterházy Pált támogatná a *judex curiae* cím elnyerésében. Vásárhelyi Nagy Gábor, a levél írója azonban figyelmeztette Esterházyt, hogy ne bízson se sógorában, se

¹¹¹ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 213. Konv. 1662. július f. 91.

¹¹² ÖStA HHStA Staatskanzlei Vorträge an den Kaiser Kt. 3.

¹¹³ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 221. 1666. február f. 83, 93.

¹¹⁴ MOL A 57 13.k. 260-261.

nővérében, hanem maga menjen fel Bécsbe, hogy támogatókat szerezzen maga mellé.¹¹⁵ Nem tudni, hogy Nádasdy sógorával szembeni csalárd magatartását illetően igaza volt-e a levél írójának, hiszen a hön áhított országgyűlés összehívására az országbíró életében már nem került sor.

I. Lipót 1667. április végére Nádasdyt és Szelepcsényit Bécsbe hívatta, hogy mint az országbíró fogalmazott „az gyűlésig kettőnkre bízza ú Felsege az szegény haza dolgait”.¹¹⁶ A szituáció hasonló volt Pálffy Pál halála után kialakult helyzettel, megoldása abban a lényeges dologban tért el az 1653-as esztendőőtől, hogy nem egyedül az esztergomi érsek lett királyi helytartó, hanem az országbíró is mellé rendelték és így ketten látták el a locumtenensi feladatokat.¹¹⁷ Az esztergomi érsek sok magyar főúrhoz hasonlóan nem vetette meg a borivás szenvedélyét, így el is terjedt a szóbeszéd, hogy az országbíró csak azért választották melléje, mert gutaütés fenyegeti Szelepcsényit. Nádasdy nem az érsek, hanem inkább az uralkodó védelmében úgy utasította vissza a szóbeszédet, hogy őt „az ország dolgainak rendesebben való folytatására” jelölte ki a király az egyházi főméltóság mellé.¹¹⁸ A gróf elismerte ugyan Szelepcsényi mértéktelen borivását, de talán a király tekintélyét érintő támadásnak akarta elejét venni, miszerint alkalmatlan embert jelölt ki az ország kormányzására.

I.4. NÁDASDY FERENC BIRTOKÜGYEI

A Nádasdy család vagyona alapját a 16. században megszerzett Kanizsay örökség jelentette. A 16. század közepén készült (1549) portális összeírások szerint Nádasdy Tamás Somogyban 22,5 portát birtokol (Berény, Csicsó, Iharos, Miháld etc.), Sopron megyében 411 porta (Kapunvár), Vas megyében 230,5 porta (felsőlindvai, vörösvári, lékai uradalom), Zala megyében 217 porta (egervári uradalom, Jakabjánosfalva, Szentgyörgy, Szepetnek etc., továbbá a zalavári apátság kommandátorai) van a kezükön. Összesen 880 porta képezte Nádasdy Tamás birtokát.¹¹⁹

¹¹⁵ Vásárhelyi Nagy Gábor levele Esterházy Pálnak. MOL P 125 Nr. 3348.

¹¹⁶ Nádasdy levele Szenté Bálintnak 1667. április 24. Pottendorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 311. Konv. A f. 88-89.

¹¹⁷ „Tegnap declarálá ő felsége esztergami érsek úr s mi személyünkre pro interim a locumtenentiát.” Nádasdy levele Nagy Ferencnek. 1667. május 5- Pottendorf. MOL E 185 Missiles (6897.d.)

¹¹⁸ „Méltóságos érsek uram mellé nem azért adjungált kegyelmes urunk Fölsége engemet az Locumtenentiára hogy az guta ütésnek speciessé volna rajta, a mint kegyelmed értette, hanem az ország dolgainak rendesebben való folytatására. Más nyavalyája nincsen, hanem a mikor a bor guta meg üti néha, de azt is éjszaka ki aluván reggel jobb bírja magát.” Nádasdy Bálintffy Jánosnak 1667. június 12. Pottendorf. MOL E 185 Missiles f. 149-150. (6896 d.)

¹¹⁹ Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I-II. Bp. 1990, II. 658., 677., 910., 1002.

A fél évszázaddal későbbi 1598-as házösszeírás szerint a Nádasdyak vagyona tovább gyarapodott. A dunántúli birtokokhoz további felső-magyarországi birtokok járultak. Közülük a Bánffyakkal és Dersffyakkal közösen birtokolt beczkői uradalom (Trencsén megye, 906 ház) emelkedik ki, ill. a Nyitra megyében a nagy csejtei uradalom az új szerzemény (1419 ház). A birtokok súlypontja azonban továbbra is a Dunántúlon feküdt, Sopron megyében (1406 ház), Vas megyében (489 ház), ill. Zalában (341 ház). Hiába voltak hasonló nagyságúak a Somogy megyei birtokok, utánuk a török uralom miatt kevesebb haszon volt várható (összesen 425 ház, Barcs, Csoknya, Kőröshegy, Marcali etc.).¹²⁰

A fiatal Nádasdy első birtokszerzési akcióját az Esterházy Miklós halála után meggyengült Esterházy család által birtokolt Kismarton megszerzéséért indította. Nem sokkal a nádor halála után 1645 novemberében már beadványt intézett az Udvari Kamarához, amelyben ajánlatot tett a sógoránál lévő uradalom magához váltására.¹²¹ 1645. december 15-én kötelezvényt adott arról, hogy 314 000 ft-t kész letenni a birtokért.¹²² Minden jel azt mutatja, hogy az ügyben együttműködött vele korai éveinek bizalmasa, Megyery Zsigmond, aki kérte a Kamarától, hogy korábbi szolgálataiért járó összegeket számítsák be a kismartoni ügyletbe.¹²³ 1646. februárjában Nádasdy már egy második részletet tett le Kismartonért (15296 ft).¹²⁴ 1646 nyarán még mindig küzdött Kismartonért, ekkor levelet intézett az ügyben Ulrich Kolowrathoz, az Udvari Kamara elnökéhez.¹²⁵ Bár a felek már ekkor, 1646 nyarán megegyeztek papíron, az ügyre csak 1648-ban került pont, amikor is az uralkodó az Esterházyak javára állította ki az adománylevelet.¹²⁶

A következő évtizedekben Nádasdy komoly harcot folytatott a Kamaránál letett összeg visszaszerzéséért. Azt tervezte, hogy ebből a pénzből letelepíti Magyarországon az ágostonos rendet.¹²⁷ Noha a terv először még 1658 áprilisában bukkan fel, hosszú időn keresztül nem került nyugvópontra.¹²⁸ Nádasdy 1660. február 17-én az ügyben levelet írt a

¹²⁰ Dávid Zoltán: Az 1598-as házösszeírás. Bp. 2001, 242., 357., 358., 373., 374. 485., 552., 593., 594.

¹²¹ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 173. Konv. 1645. november f. 79-106., Konv. 1645. december f.1-11. 13-63., ill. uo. r. Nr. 174. Konv. 1646. január f. 103-293.

¹²² A kötelezvény másolata: FHKA HKA HFU r.Nr. 173. Konv. 1645. december f. 25-26., 41-42., ill. másik másolata HKA Kontrakte und Reverse Reihe A Nr. 317.

¹²³ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 174. Konv. 1646. január f. 47-50.

¹²⁴ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 174. konv. 1674. február f. 113-133.

¹²⁵ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 174. Konv. 1674. június f. 64-65.

¹²⁶ Fejes Judit: Az Esterházyak házassági politikája 1645 után. In: Gyermek a kora újkori Magyarországon. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996, 115-166, itt 132-133.

¹²⁷ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 180. Konv. 1650. március f. 101-175.

¹²⁸ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. r.Nr. 202. 1658. április f. 93-94.

főudvarmesternek, Portianak is, de nem sok eredménnyel járt,¹²⁹ sőt, még 1662-ben sem született döntés.¹³⁰

A Kanizsay-vagyon, vagyis a családi örökség részét képezte a szarvkői (Sopron m.) uradalom, amelynek visszaszerzéséért azonban szívós küzdelmet kellett folytatnia Nádasdynak.¹³¹ 1647 szeptemberében a már nagykorú Nádasdy újabb admonitionalis levelet nyújtott be Hans Rudolf Stotzing ellen.¹³² Nádasdy igényeit a Kanizsay jogokra alapozta, törekvései azonban csak 1650 tavaszán vezettek eredményre, amikor Szarvkőt és vele az alsó-ausztriai Seibersdorfot megvásárolta Hans Rudolf von Stotzingtól, anyósa Elisabeth Memin és felesége Elisabeth Losy egyetértésével 160000 ft-ért.¹³³ Az uradalmi terület kikerekítése végett a következő években még néhány kisebb birtokossal is egyezséget kötött, 1651-ben például Ferdinand Daniel Perman örökösével egyezett meg.¹³⁴ Az el nem fogyó problémákat 1655-ben az alsó-ausztriai Landmarschallamt elé is vezették.¹³⁵

Ezzel az akcióval párhuzamosan, 1648-ban a Bánffy-birtokok megszerzéséért is harcba indult mint a leányágak felhatalmazottja (Homonnai Drugeth, Horeczky, Szunyogh, Pongrácz, Rátkay Czikulini, Széchy családok érdekeltek még az ügyben).¹³⁶ A birtokokért végül 60000 ft-t ígért.¹³⁷ Törekvései részben eredménnyel is jártak, 1648. május 15-én uralkodói egyetértést kapott a Zala megyei belatinczi uradalomra.¹³⁸ A következő napon, május 16-án pedig Belatincz mellett további Bánffy-birtokokra szerzett adományt, Alsólindvára, Nemptire, Belatinczra, Reznikre és Jakab-Jánosfalvára.¹³⁹ Két héttel később, 1648. július 1-én Nádasdy a beckói uradalomra harcolt ki nova donációt.¹⁴⁰ Nádasdy 1651-ben Alsólendva és Nempti várak kapitányi címét is megszerezte.¹⁴¹ A Bánffy-örökségből még később is jutott Nádasdynak. 1665-ben Verőce várra és tartozékaira kapott adományt több Kőrös megyei birtokkal együtt, amelyek korábban Bánffy István tulajdonában voltak.¹⁴²

¹²⁹ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. r.Nr. 207. 1660. február f. 67-69.

¹³⁰ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 213. 1663. augusztus f. 46-49., 74-77. (Lipót döntése 1662. augusztus 16., a szóban forgó 20000 ft-ra 8-10 éven belüli kifizetést mond ki) – ill. még r.Nr. 215. 1663. IV. f. 196-221. (érvényes döntés minden supplikáció ellenére Lipót 1662. VIII. 16-i dekrétuma)

¹³¹ Már 1637-ből maradt meg az uradalmat bíró Adolf Stotzing ellen beadott tiltakozó levél. ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 156. konv. 1637. július f. 137-139.

¹³² Több dokumentum erre vonatkozólag az ÖStA FHKA HKA HFU állagában r.Nr. 177. Konv. 1647. szeptember. f. 13-20., 23-25., f. 85-97., Konv. 1647. október f. 1-3.

¹³³ Orig. oklevél: ÖStA FHKA HKA r.Nr. 182. Konv. 1650. április f. 236-245., vasvári káptalan oklevele az ügyletről FHKA HKA Urkunden Nr. 784. (1650. június 23.) – Mohl, Adatok Nádasdy Ferenc...i.m. 618.

¹³⁴ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. r.Nr. 185. Konv. 1651. március f. 10-25.

¹³⁵ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. r.Nr. 194. Konv. 1654. december f. 248-253.

¹³⁶ ÖStA FHKA HKA r.Nr. 178. Konv. 1648. május f. 53-81.

¹³⁷ ÖStA FHKA HKA r.Nr. 179. Konv. 1649. július f. 8-13.

¹³⁸ MOL A 57 Libri regii 10 köt. pag. 124-126.

¹³⁹ MOL A 57 Libri regii 10 köt. pag. 122-124.

¹⁴⁰ MOL A 57 Libri regii 10 köt. pag. 132-133.

¹⁴¹ HKR emlékeztetője az Udvari Kamarához 1651. IV. 4. ÖStA FHKA HKA HFU konv. 1651. július f. 59-60.

¹⁴² Lipót adománylevele: 1665. VIII. 8. Bécs. MOL A 57 Libri regii 13 köt. pag. 227-228.

A nagyszabású akciók mellett a kisebb szerzeményeket sem vetette meg a gondos gazda hírében álló főúr. III. Ferdinánd 1649.szeptember 13-án Ebersdorfban a Melith Vid halála után kincstárra háramlott Alsóredemeczről (Abaúj m.) állított ki adománylevelet.¹⁴³ A gyarapodások mellett időnként el is adott birtokokat, így 1653-ban az éléskői várban és uradalomban, ill. a Győr megyei rárói jószágokban lévő részeit Révay Kata Szidóniának adta el.¹⁴⁴ 1659-ben az új király, I. Lipót adott adományt a Zala megyei Pölöskére és tartozékaira (Zala m.), amelynek előző tulajdonosa Eördögh István volt. Nádasdy már az adományt megelőzően viselte a pölöskei kapitány címet, sőt azt már 1658. október 30-án fiának adatta át.¹⁴⁵ 1661 áprilisában a Réchey György és János halála után kincstárra háramlott Gálosháza birtok után folyamodott.¹⁴⁶ 1664 decemberében sikerrel járt a szintén magszakadt Zimber Ferenc birtokainak megszerzésében. Egy faluhoz (Booz, Vas m.), egy kúriához (Peresztég, Vas m.), és négy pusztatelekhez (Nemeskér, Sopron m.) és egy malomhelyhez (Család, Vas m.) jutott ilyen módon.¹⁴⁷ 1667-ben egy peresznyei kúriához jutott, amely korábban Niczky Ferenc tulajdonát képezte.¹⁴⁸

Az 1660-as évek legnagyobb birtokszerzési vállalkozása, az alsó-ausztriai Pottendorf uradalom megszerzése volt, amelyet 1660-ban előbb zálogba vett, majd 1665-ben tulajdonjogát is megszerezte. A kastély és uradalom megvételének lehetősége több éven át foglalkoztatta, a tekintélyes vételár összegyűjtése nem bizonyult egyszerű feladatnak.¹⁴⁹ Valószínűleg a pénzszerzéssel van összefüggésben, hogy 1660-1661-ben több kisebb birtokot is eladott, így például 1660-ban Trencsén megyében egy részjószágot Szelepcsényi Györgynek 18000 forintért.¹⁵⁰ 1661-ben a füzéri várhoz tartozó három falut 10000 tallérért Semsey Györgynek adott zálogba, sőt ugyanezen a napon ugyancsak a füzéri jószágból adott zálogba részeket Hartyán Andrásnak 10000 tallérért.¹⁵¹ Pottendorf zálogbavétele után Seibersdorf várát minden tartozékával együtt eladta. A vásárló ifjabb petróczi Nagymihályi Ferenc özvegye, Kissennyei Anna és gyermekei, Ádám, Petronka és Éva voltak. A vételár 31

¹⁴³ MOL A 57 Libri regii 10 köt. pag. 477-478.

¹⁴⁴ MOL P 507 Nádasdy család nádasladányi levéltára, Okiratok II. 16.

¹⁴⁵ MOL A 57 Libri regii 12 köt. 265-267., FHKA HFU r.Nr. 204. Konv. 1659.III. f. 43-44.

¹⁴⁶ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 210. 1661. IV f. 45-46. Titkos Tanács Udvari Kamarai tagokkal bővített kamarai ügyeket vizsgáló ülésének referádája 1661.VIII.11. uo. Konv. 1661.VIII. f. 18-20. – Gálosháza: Harald Prickler, Gálosháza. In: BHbl 45 (1983) 155-185.

¹⁴⁷ Lipót adománya 1664.XII.6. Bécsben kelt. MOL A 57 Libri regii 13 köt. pag. 93-94.

¹⁴⁸ Az adománylevél kelte 1667.X.5. MOL A 57 Libri regii 14 köt. pag. 62-63.

¹⁴⁹ „Nehan olli alkalmatossagot offerálnak az Lajta mellett ki erős helyes is, gyönyörűséges is, 100 ezer forintot köll legalább érte adnom, inkább az erejéért mint másért kapván rajta. Mivel pedig [titkosírással írt, számomra feloldhatatlan név] annyi pénzi nincsen, nyilván pedig kölcsönözni sem akar, Kegyelmed mit meg tapasztalt régi jó akaró uramit híván az öreg fejedelemasszonytól bárcsak 25 vagy 30 ezer tallért szerezne.” Nádasdy levele Mednyánszky Jónáshoz 1660. március 9. Seibersdorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. f. 37-38.

¹⁵⁰ Az eladási szerződés másolata 1660. január 13. MOL E 185 Inscriptiós kötetek vol. 1. f. 169.(Mf 31987 d.)

¹⁵¹ A zálogszerződés másolata 1661. május 17. MOL E 185 Inscriptiós kötetek vol. 1. f. 57., f. 58. (Mf 31987 d.)

866 ft-t tett ki. Nádasdy ígéretet tett, hogy az alsó-ausztriai indigenátussal nem rendelkező vásárló számára megszerzi az osztrák rendek beleegyezését a birtokszerzéshez.¹⁵² Nádasdy Ferenc 1665. február 7-én fizette ki a 129 000 rajnai forint vételárat az uradalom korábbi tulajdonosának, Mathias Ernst Berchtoldt von und zu Ungarschütznek.¹⁵³ A zálogbavételtől kezdve idejének nagyobb részét új birtokán töltötte, amelyet igyekezett méltó rezidenciává alakítani.

Az utolsó nagyobb tulajdon, ami Nádasdy birtokába került, egy Wesselényi nádor által tokaji szőlőhegyen ráhagyott szőlő és ház volt. A végrendeleti úton hagyományozott ingatlanban való megerősítésért Nádasdy 1670 áprilisában folyamodott.¹⁵⁴ Hogy milyen komoly házról van szó, azt egy 1676-as összeírás is mutatja, amely szerint az emeletes ház a királyi provizor székhelyéül szolgált.¹⁵⁵

A nagy uradalmak mellett az országbíró több városban rendelkezett háztulajdonnal. 1653 augusztusában Nádasdy Sopronban vásárolt egy házat, méghozzá az egyik külvárosban, amelybe azonban a város nem engedte beiktatni¹⁵⁶ Pozsonyban két háza volt, a pozsonyi Nádasdy-ház szerepelt egy 1660-ban készített nemesi házakat, ill. azok taxarészét tartalmazó listán.¹⁵⁷ Nádasdy azon kevés magyar úr közé tartozott, aki saját lakóházzal rendelkezett a birodalom fővárosában, Bécsben. A Nádasdy-ház a Burg közelében, az Augustinerstrasse sarkán állt szemben a mezítlábas ágostonos remeték kolostorával, a mai Augustinerkirchevel. 1673-ban értékét 18000 ft-ra becsülték, ekkor azonban már jelentős károsodást szenvedett, az ajtó-ablak nélkül áldogáló ház helyreállításához 3008 ft-ra lett volna szükség.¹⁵⁸ A ház végül Nikolaus Prevost tulajdonába került, akinek édesapja, Ludwig Prevost ezredes 12000 ft-t adott kölcsön egykor Nádasdynak és aki a kölcsön fejébe bécsi házát kötötte le.¹⁵⁹

Röviden érinteni kell a Nádasdy-birtokkomplexum bevételeinek kérdését, hisz a vagyon adja a hatalom egyik alapját. A magyar Krózsusként emlegetett Nádasdy gondos gazdának számított, aki nagy gonddal gyarapította vagyonát. Jövedelme nagyságát egy az

¹⁵² A szerződés kelte: 1661. június 18. Pottendorf. MOL E 185 Inscriptiós kötetek vol. 1. f. 61. (Mf 31987 d.)

¹⁵³ ÖStA FHKA HKA NÖHA r.Nr. 193/2. P 54/A/1 Pottendorf f. 109/1. -- Sitte, Die Schatzkammer Nádasdy's...i.m. 87.

¹⁵⁴ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 229. 1670.IV. f. 120-121. A tokaji ház megvásárlásának állásáról egy 1669. október 4-i levelében (Lorettó) tudósítja Bálintffy Jánost. MOL E 185 (6896. d)

¹⁵⁵ MOL E 156 Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et Conscriptioes Fasc. 58. Nr. 9.

¹⁵⁶ ÖStA FHKA HKA r.Nr. 192. Konv. 1653. IX. f. 297-303.

¹⁵⁷ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 207. Konv. 1660. III. f. 16-17. Udvari Kamara átirata Magyar Kamarához. – Egy tokaji ház megtartásáért később Nádasdy István is folyamodott, amelyet a meghalt Wesselényi nádor özvegyétől vett, hogy ez a fentebb emlegetett házzal azonos lett volna, nem tudjuk, de valószínűnek tűnik. Uo. r.Nr. 230. Konv. 1670. jul. f. 438-443., r.Nr. 231. Konv. 1670. nov. f. 67-68.

¹⁵⁸ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 243. Konv. 1673. április f. 233-241.

¹⁵⁹ ÖStA FHKA HKA Kontrakte und Reverse Reihe D. Nr. 74. f. 149-150. – A házat úgy mutatja be a kötelezvény mint ami „alhie zu Wien gegen den PP. Augustiner yber gelegen, vnnd an daß Closter St. Dorothea anstossende, auch dahin in daß grundbuch gehörige frey behausung“. Uo. – A ház sorsáról: Tobler, Felix: Die Konfiskation der Nádasdyschen Güter...i.m. 36. 10. j.

elkobzások után készített, egyes uradalmak jövedelmét egyenként taglaló becslés alapján 189 553 ft-ban szokták megadni.¹⁶⁰ Felix Tobler 1974-ben készített kéziratban maradt diplomamunkájában a Hofkammerarchivban őrzött forrásanyag adatai alapján meggyőzően bizonyítja ezen becslés tarthatatlanságát, utalva ugyanakkor a Kamara egykorú véleményére, hogy ilyen szintű bevétel esetén parasztjai már régen szétfutottak volna a terhelés miatt.¹⁶¹ Tobler becslései a jövedelmet nagyjából ennek felére teszik. A birtokok értékét, a szokásos 5 %-os kulcs alkalmazásával mintegy másfélmillió forintra lehet becsülni. Az alábbi táblázatba foglalt birtokokhoz hozzájön még a városi házak értéke, ill. további mintegy félmillió forintnyi inscripcióba adott birtok.¹⁶² A teljes ingatlanvagyon így megközelítette a két millió forintot.

A Nádasdy-birtokok bevételei és becsértékük

Uradalom neve	Korabeli becslés	Tobler becslése ¹⁶³	Uradalom teljes értéke 5 %-os kulcs esetén
Sárvár	28.974 ft 90 den.	9208 ft 13 den.	185.862 ft. 60 den.
Csejte	18.838 ft 85 den.	6419 ft 45 den.	146109 ft. 22 den.
Szarvkő	24000 ft	11303 ft 34 den.	235443 ft 60 den.
Pottendorf	6000 ft	3313 ft 25 x	77577 ft 42 x
Sopronkeresztúr	10000 ft	1177 ft 80 den.	72904 ft 70 den
Kapuvár	16000 ft	9293 ft 64 den.	189.186 ft 93 den.
Egervár	7000 ft	1040 ft 25 den.	21050 ft 20 den.
Alsólendva	29000 ft	70070 ft 22 den. ¹⁶⁴	141404 ft 40 den.
Csókakő	1200 ft	1485 ft 71 den.	29714 ft 20 den.
Beckó	1800 ft	571 ft 52den.	12830 ft 40 den.
Dombóvár	300 ft	159 ft. 50 den.	3190 ft
Szentgyörgyvár	600 ft	493 ft 60 den.	9972 ft
Pölöske	200 ft	125 ft 42 1/2 den.	2508 ft 50 den.
Nempti	7000 ft	Lásd Alsólendvánál	

¹⁶⁰ ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 315. Konv. B. f. 59.

¹⁶¹ Tobler, Die Konfiskation der Nádasdyschen Güter...i.m. 29-30.

¹⁶² Tobler, Die Konfiskation... i.m. 37-38.

¹⁶³ Tobler, Die Konfiskation... i.m. 34-35. – Az alapforrás: ÖStA FHKA HKA Familienakten N 1 Nádasdy f. 48-55. „Franz Nadastische Conspiration 1671“

¹⁶⁴ Tobler Alsólendva és Nempti bevételeit együtt hozza.

Belatinc	12000 ft	4733 ft 6 den.	97337 ft 68 den.
Füzér	9000 ft		
Sztenicsnyák	500 ft		
Berzence	80 ft		
Babócsa	60 ft		
Léka	9000 ft	4726 ft	97086 ft 10 den.
Borsmonostor	5000 ft	3420 ft 65 den.	68907 ft 60 den.
Dörföly	300 ft		
Heiligenstein	--	6870 ft 75 1/3 den.	140658 ft 2/3 den.
Veróce	--	105 ft	2100 ft
Berencs	--	1458 ft 60 den.	34983 ft 85 den.
Tokaji kúria	--	1100 ft	23000 ft
Pozsonyi kert	--	155 ft	3100 ft
Szentpéterfa és Szentkatalin		kb. 1200 ft	25300 ft
Összesen	189553 ft 75 den.	79043 ft 22 7/12 den.	1580900 ft 51 2/3 den.

Ha el fogadjuk Tobler becslését, Nádasdy bevételei lényegesen csökkennek, azonban ezt még mindig nagyon komoly jövedelemnek tekinthetjük. A nagymennyiségű inscripcióba adott birtok kapcsán érdemes megjegyezni, hogy Nádasdy több nagyszabású tranzakciót hajtott végre, köztük utolsónak a pottendorfi birtok megvásárlását. Nem szabad azt sem feledni, hogy az 1663/1664-es háború a Nádasdy-birtokokat is megviselte, és a vasvári béke gazdasági következményeit is tekintetbe kell venni. Ugyanakkor Nádasdy gyűjtőszenvédélye, pl. a drágakövek után mutatott érdeklődése, igen komoly anyagi következményekkel is járt.

1669 elején Nádasdy eddig ismeretlen okokból elkészítette a tulajdonában lévő várak és városi házak teljes leltárát. A mintegy 150 foliónyi inventárium a magyar művelődéstörténet páratlan forrása, teljes képet ad egy főúri család anyagi kultúrájáról, gazdagságáról. A mindennapi használati tárgyakon mellett a leltár tartalmazza a Nádasdyak kincstárának részletes jegyzékét, de a ház ura íróasztalainak tartalmát is fiókonként. A birtokelkobzások során felvett leltárakkal való összehasonlítása lehetőséget ad többek között a szétszóródott Nádasdy gyűjtemény még esetleg meglévő darabjainak azonosításához. Takáts

Sándor közölt részleteket az inventáriumból, de teljes kiadása és feldolgozása még várat magára.¹⁶⁵

A birtoktörténet segítségével nyomon követhető Nádasdy rezidencia alakítási stratégiái. Ifjúkora javarészt Sopronkeresztúron töltötte.¹⁶⁶ A Nádasdyak hagyományos rezidenciája, Sárvár lakóhelyként alig játszott szerepet.¹⁶⁷ Seibersdorf megszerzésétől Pottendorf zálogba vételéig javarészt Seibersdorfban élt (1650-1660), amint átvette a Béctől 30 kilométerre fekvő Pottendorft, oda tette át székhelyét, és egészen letartóztatásáig ott élt. (1660-1671). Rezidencia választásában megfigyelhető, hogy arra törekszik, minél közelebb kerüljön a birodalom irányítását végző bécsi udvarhoz. Ez nem egyedi jelenség, más magyar főurak és főpapok is előszeretettel szereztek birtokot Alsó-Ausztriában. E folyamat feldolgozása még várat magára.

I.5. EGYHÁZI ÜGYEK ÉS EGYHÁZI KAPCSOLATOK

Nádasdy 1643 őszén végbement katolizálása következményeként egy új világgal került kapcsolatba. A következő évtizedekben új felekezetének buzgó, megbecsült tagja lett. A sokszínű katolikus egyházon belül létező különböző csoportok közül nem mindegyikkel létesített egyformán erős kapcsolatot. A Habsburg-birodalomban működő szerzetesrendek közül értelemszerűen a jezsuita rend volt az egyik, amellyel szorosabb kapcsolatot alakított ki, jóllehet élete végén tett megjegyzései arra mutatnak, hogy nem tartozott a rend feltétel nélküli hívei közé, s különösen annak politikai ambícióit kifogásolta. A többi rend közül a Magyarországon kolostorral nem rendelkező ágostonos remeterendhez és a magyar alapítású pálos rendhez kötődött.

Nádasdy megtérésében úgy tűnik, hogy nagy szerepet játszott a jezsuita rend. megtért Nádasdy birtokain nemsokára megindult a kegyúri jog alapján a protestáns lelkipásztorok elűzése, katolikus papok behelyezése. A protestáns közösségek áttérítésében nagy szerepet játszottak a jezsuiták, akik 1645-1663 között külön missziót üzemeltettek a felsőmagyarországi Nádasdy-birtokokon, a csejtei uradalomban. A renddel való szorosabb kötelékre utal, hogy megtérése után nem sokkal, 1648-ban Vinzenzio Caraffa generális a

¹⁶⁵ MOL E 185 55.cs. fol. 189-330. Nádasdy várak inventáriuma 1669 (régi jelzete Fasc. 1. Nr. 38.) (Mf 31999) – Takáts, Nádasdy Ferenc gróf sárvári kincstára... i.m. 122-127.

¹⁶⁶ Tartózkodási helyére lásd 2. sz. Függelékben közölt Itineráriumot.

¹⁶⁷ “Mint hogy penigh magunk ritkán residealunk ot Sarvarot”, írja Fekete Péter sárvári számvevőnek adott utasításában. 1655. január 13. OL E 185 Utasítások II. kötet. Ezt az adatot Király Péternek köszönöm.

rendi érdekek részesévé tette.¹⁶⁸ A későbbiekben úgy tűnik, hogy Nádasdy a soproni jezsuitákkal alakított ki szorosabb kapcsolatot. 1651-ben az egyik generálsi levélfogalmazványban egy különösöbben nem részletezett ügy kapcsán mint confundator szerepel a gróf.¹⁶⁹ Hasonló kérés későbbi időszakból is megmaradt.¹⁷⁰ 1660-ban úgy tűnik, hogy Nádasdy nagyobb szabású alapításra készült, római ágense – sajnos erről a személyről nincs több információnk, lehetett éppúgy a magyar püspökök római ágense, mint egy kispap a Collegium Germanicum-Hungaricumból – egy közelebről nem részletezett dokumentumot mutatott be, il. egy szakolcai alapításról esett szó, továbbá neheztelésről, amelyet a missióba küldött páterek elmaradása váltott ki.¹⁷¹ Sajnos a szűkszavú fogalmazványból nem derül ki, hogy mit is szándékozott a gróf alapítani. Talán már a tertia probációs ház fundációja van a háttérben, amely majd az 1663 júliusában íródott végrendeletében bukkan fel, ahol Nádasdy külön rendelkezett a tertia probációs ház számára szánt összegről. A szöveg soraiból némi feszültség érezhető ki, a rend és a gróf szándékai igazából nem találkoztak. Az alapításra szánt pénzesseg, 50000 ft nehezen futott be, a rend pedig a fundator titulussal kívánt takarékoskodni.¹⁷² Hat évvel később keletkezett néhány fogalmazvány, amely egy tertia probációs ház alapításáról szól és egy korábban Nádasdy által adott pénzeszegegről beszél.¹⁷³

Nincs rá közvetlen bizonyíték, de kézenfekvőnek tűnik az elképzelés, hogy az ekkor éppen napirenden lévő osztrák-magyar rendtartomány szétválasztásához kapcsolódik a Nádasdy-féle alapítás. A Lippay György által Trencsénben alapított noviciátus után, a tertia probációs házzal a magyar rendtartomány még egy lépéssel közelebb kerülhetett volna az önállósághoz.¹⁷⁴ 1665-ös római tartózkodása alkalmával Nádasdy felkereste Oliva jezsuita generálist is. Erről tanúskodik az a levélfogalmazvány, amelyet a rendfőnök intézett Philipp Millerhez, Lipót császár gyóntatójához 1667. április 23-án. Eszerint Nádasdy ágense arre kérte őt, hogy levélben ajánlja a nádori méltóságra pályázó megbízóját a császári gyóntató figyelmébe. A generális ettől elzárkózott, bár személyes találkozásuk alkalmával úgy ismerte

¹⁶⁸ MOL E 150 Acta ecclesiastica 15. dob. a. Registrata Fasc. 72. Nr. 43. A szépkiallítású oklevél 1648. október 1-én kelt. A generális 1648. okt. 3-án értesítette az osztrák provinciálist, Turkovich Györgyöt az oklevél elkészültéről. Lukács László SJ másolatai a generális levelezésének osztrák másolati kötetéről: Archivum Romanum Societatis Jesu (továbbiakban ARSI), Austria 6 f.11rv. (A másolatokat Fazekas István bocsátotta rendelkezésemre)

¹⁶⁹ Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 6. f. 86rv.

¹⁷⁰ Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 6. f. 180v.

¹⁷¹ Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 7. f. 196r.

¹⁷² Schönherr, Nádasdy Ferenc végrendelete.. i.m. 185.

¹⁷³ Oliva generális két levele P. Michael Sicuten osztrák provinciálishoz 1666.II.20. Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 8. pag. 238-239. 240.

¹⁷⁴ Lukács László: A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649–1773). Szeged 1989 14–16. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 25.)

meg őt, mint aki alkalmas erre a tisztre.¹⁷⁵ 1669-ben még egy alkalommal felbukkan a rendi levelezésekben Nádasdy neve egy soproni miselalapítvány kapcsán.¹⁷⁶

A renchez fűződő kapcsolatok során külön meg kell emlékezni azokról a viszonyokról, amelyek Nádasdyt az egyes rendtagokhoz fűzték. A rendi hagyomány például úgy őrizte meg, hogy Nádasdy megtérítésében nagy szerepet játszott Gosztonyi István (1605–1660) rendtárs.¹⁷⁷ A hagyomány cáfolatáról és igazolásáról nem sokat tudunk mondani. A későbbiekben többekhez fűzte tudományos kapcsolat. A Mausoleum születéséről Rózsa György kutatásai nyomán elmondható, hogy részben Lanczmar (Lanzmar) Ferencnek (1623–1658) köszönhető, akinek a szövegét azután Caspar Jongelinus ciszterci apát formálta tovább, és véglegesen Nicolaus Avancinus (1611–1686), híres osztrák jezsuita költő és író öntötte végleges alakjába.¹⁷⁸ Avancinus már korábban is kapcsolatban állt vele, első drámakötetét is a magyar grófnak ajánlotta.¹⁷⁹ Kora ismert írója volt Jodocus Kedd (1597-1657), aki 1653-ban Angelius Silesius (1624-1677) egyik munkájának latin fordítását ajánlotta Nádasdynak.¹⁸⁰ Nádasdy egy másik Lanczmarral, Lanczmar Mártonnal (1628–1677) is kapcsolatban állt, akit a gróf „pro scribenda historia” kért ki, és akit a jezsuita generális át is helyeztetett Sopronba azzal a kikötéssel, hogy a kollégiumban kell laknia és csak társsal látogathatja meg birtokán a gróft.¹⁸¹ Sajnos további információink nincs az ügyről. 1665-ös római útja alkalmával találkozott Athanasius Kircherrel, a híres jezsuita természettudóssal, akivel később több levelet is váltott, és akinek a segítségével két kiváló távcsőhöz is jutott.¹⁸²

Nádasdy hosszú küzdelem után 1650-ben megszerezte a szarvkői uradalmat és vele az alsó-ausztriai Seibersdorfot Hans Rudolf Stotzingtól. Az uradalmakkal együtt Nádasdyhoz került Stotzing alapítása, Loretto, amelyet 1644-ben egy itáliai zarándokútról magával hozott, az eredeti lorettói kegyszoborhoz érintett másolat számára kezdett el építeni.¹⁸³ Nádasdy a Stotzing által épített kápolna mellett nagyszabású templom és kolostor építésébe kezdett 1651-ben, amelynek munkálatai kilenc évig tartottak, sőt a Szeplőtelen Fogantatás számára emelt főoltár csak Nádasdy kivégzése után készült el. Szándékát egy súlyos betegségből való

¹⁷⁵ Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 8. pag. 351.

¹⁷⁶ Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 8. pag. 486, 512.

¹⁷⁷ Andritsch, Johann: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782). Graz 1965, 56.

¹⁷⁸ Rózsa György: A Nádasdy-Mausoleum és Nikolaus Avancinus. In: ItK 74 (1970) 466-478.

¹⁷⁹ Angyal Endre: Nicolaus Avancinus és Nádasdy Ferenc. in: Egyetemes Filológiai Közöny 64 (1940) 93-95.

¹⁸⁰ Rózsa, Magyar történetábrázolás... i.m. 125.

¹⁸¹ Lukács László másolatai: ARSI Austria vol. 8. pag. 151.

¹⁸² Kiss Farkas Gábor: „Difficiles nugae”– Athanasius Kircher magyar kapcsolatai. Kézirat, amelynek használatáért ezúton szeretnék a szerzőnek köszönetet mondani.

¹⁸³ MOL E 151 Acta ecclesiastica ordinum et monialium “Elenchus actorum Servitarum Claustrii Laurethani” No. 3. Originalis fundatio Stotzingiana pro conventu Laureano in Hungaria 1648. Az alapítás már a következő évben 1649-ben megkapta az uralkodói megerősítést (uo. Nr. 3.).

csodás felgyógyulás ösztönözte. A templom és kolostor terveit a bécsi Carlo Martino Carlone udvari építész készítette.¹⁸⁴ A templom ünnepélyes felszentelésére 1659. július 2-án került sor. A felszentelés remek lehetőséget kínált úgy a katolicizmus erejének, mint a Nádasdy család rangjának megmutatására. Az ünnepségen számos világi és még több egyházi méltóság jelent meg, akik közül a legelőkelőbb Carlo Caraffa pápai nuncius volt, de eljött a firenzei nagyherceg bécsi rezidense, egy bizonyos Marchetti apát is.¹⁸⁵ A mellékoltárok közül külön említést érdemel a Szt. István tiszleletére emelt mellékoltár, amelyet Esterházy Julianna alapított, és amelynek oltárképén Szt. István látható fiával, Imre herceggel. Nem véletlen hát, hogy a *Servitus Mariana* (1667) című könyv magyarországi Lorettóról készült illusztrációján a férj és feleség mint fundator együtt látható. A kegyhely felügyeletét még Hans Rudolf Stotzing a szervita rendre bízta, amely ezzel első alapítását tudhatta magáénak Magyarországon.¹⁸⁶

Nádasdy 1663-as végrendeletében külön megemlékezett lorettói alapításáról, és kérte utódait, hogy az alapítvány befejezésére szánt összegeket folyósítsák.¹⁸⁷ Nádasdy végakarata teljesült, Magdolna lánya gondoskodott az apja által építtetett lorettói templom oltáraitól: Szent Antal oltárát ő csináltatta meg, s utasította Tamás öccsét, hogy Simon Júdásét az ő költségén készítsék el.¹⁸⁸ Az elkobzás után átmenetileg a szerviták őrizetébe került a pottendorfi könyvtár, amelynek teológiai könyvei valószínűleg ott is maradtak, míg a legérdekesebb könyvekből egy válogatást az udvari könyvtárba került, a történeti-jogi munkákat pedig Paul Hoher udvari kancellár kapta meg.¹⁸⁹ A Habsburg uralkodók által is kedvelt Lorettó-kultusz bécsi megjelenése a mezítlábas ágostonos remeték templomában volt látható (mai Augustinerkirche), amely Nádasdyak bécsi házával szemközt feküdt.

A konvertita gróf másik alapítása már teljesen egyéni kezdeményezésre megy vissza. 1655-ben saját birtokán Lékán (ma Lockenhaus, Ausztria) letelepítette az ágostonos remetéket, akiknek a középkor idején virágzó rendtartománya a reformáció idején teljesen elpusztult. Bár a pontos alkalmat nem tudjuk, hogy mikor került kapcsolatba az ágostonosokkal, minden bizonnyal az ír származású Nicolaus Donellanhoz fűződő kapcsolat volt az, amely figyelmét a rendre terelte. Donellanról majd a későbbiekben szeretnék írni. Az

¹⁸⁴ Mohl, Adatok Nádasdy Ferenc...i.m. 618-619. -- Rózsa, Magyar történetábrázolás...i.m. 127.

¹⁸⁵ Mohl, Adatok Nádasdy Ferenc... i.m. 619.

¹⁸⁶ Mohl, Adolf: Die Gnadenort von Loreto in Ungarn. (Kismarton 1894) – Nádasdy 1656-ban megújította Stotzing alapítványát. MOL E 151 Fasc. D. No. 1-3.

¹⁸⁷ Schönherr, Nádasdy végrendelete... i.m. 185.

¹⁸⁸ Nádasdy Magdolna öccsének, Tamásnak . 1689. november 23. Klenovnik. MOL P 507 B. I. Nr. 39.

¹⁸⁹ A pottendorfi könyvtár egyik jegyzékét Király Péter zenetörténész találta meg a lorettói szervita kolostor MOL-ban őrzött iratai között, akinek ezúton is köszönöm, hogy felhívta a figyelmemet erre az értékes forrásra. A felosztott szervita kolostor könyvei részben a pesti Egyetemi Könyvtár állományába kerültek, ill. szétszóródtak.

alapítás anyagi alapját az egykor a kismartoni uradalomra az Udvari Kamaránál letett 20000 ft képezte volna, amelynek visszaszerzése azonban csak nagyon lassan ment. Nádasdy már 1650-ben arról levelezett a Kamarával, hogy a pénzt az ágostonosok behozatalára szánná, de még 1663-as végrendeletében is arról panaszkodott, hogy szándékát nem sikerült keresztülvinnie.¹⁹⁰ A renddel való szoros kapcsolatát mutatja, hogy 1655-ben országbíróvá választását egy ismeretlen ágostonos – talán a hozzá közel álló Donellanus – kis latin verseskötetben ünepelte.¹⁹¹ Az ágostonosok számára nem egyszerűen kolostort alapított birtokán, de ide helyezte át a családi kriptát, ahova magát is temettetni szándékozott. A templom alapkövetelére 1656-ban került sor, a kolostor együttese csak 1669-re készült el.¹⁹² Az épületek terveit valószínűleg a bécsi Carlo Canevale készítette, magát az építkezést a sienai származású Pietro Orsolini irányította. A templom felszentelésére Sennyei István veszprémi püspök közreműködésével 1669-ben került sor.¹⁹³ 1660-ban Nádasdy mint kegyúr négy plébánia (Kőhalom, Felsőlászló, Pörgölény és Rőt) lelkipásztori ellátását adta át a lékai monostornak. Az intézkedés 1661-ben a megyéspüspök jóváhagyását is elnyerte.¹⁹⁴

A magyar alapítású, magyar nemesség tagjai között igen népszerű pálos rend felé egyetlen nagyobb alapítványt tett. A Sopron melletti sopronbánfalvi (Wondorf) kolostor javára 3000 ft-os misealapítványt tett 1669-ben.¹⁹⁵ Szorosabb kapcsolat a renddel csak a gróf halála után alakult ki, amikor egyik fia, a magyar arisztokrata gyermekek közül nem elsőként, és nem is egyedül, László a rend tagja lett.

Az 1663-as végrendeletben Nádasdy megemlékezik még arról, hogy szándékában áll a ferencesek letelepítése a Zala megyei Belatinczon, amelyre azonban a végzetes események miatt már nem került sor.¹⁹⁶

Nádasdy Ferenc által tett alapítások közül utolsóként kerül említésre a máriacelli kegyhelyen Szt. István tiszteletére 1662-ben alapított kápolna, amely a birodalmi zarándokhellyé emelkedő templomban a magyar nemesség integrációs vágyát is szimbolizálja.¹⁹⁷ Az alapítás befejezésére csak Nádasdy halála után került már sor.

¹⁹⁰ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 182. Konv. 1650 március f. 100-175., r.Nr. 199. Konv. 1656. november f. 52-72. – Schönherr, Nádasdy végrendelete... i.m. 184.

¹⁹¹ Anas Symbolica, Gentilicia Ales Nadasdiana A Sacrae Eremitis Musis Ord. S. P. Augustini ad Lyrum revocata. Viennae... RMK III.1926.

¹⁹² Kármay Ödön: Gróf Nádasdy Ferenc meghívója... i.m. 608.

¹⁹³ Rózsa György, Magyar történetábrázolás... i.m. 127.

¹⁹⁴ MOL P 108 Rep. 80. Fasc. K. Nr. 140 et A/a, és A/b.

¹⁹⁵ Documenta artis Paulinorum.. i.m. III. 241.

¹⁹⁶ Schönherr, Nádasdy végrendelete... i.m. 186.

¹⁹⁷ Fazekas István: Marizell és a magyar nemesség a barokk korban. In: Marizell és Magyarország. 650 év vallási kapcsolatai. Szerk. Walter Brunner, Helmut Eberhart, Fazekas István, Gálffy Zsuzsanna, Elke Hammer-Luza, Hegedűs András. Esztergom-Graz 2003, 102-114. (Strigonium Antiquum VI.) – Galavics Géza: Magyar főurak és a mariacelli bazilika magyar kápolnája. In: Marizell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete. Szerk. Farbak Péter és Serfőző Szabolcs. Bp. 2004, 93-113, különösen 101-103.

A szerzetesrendeken kívül meg kell még emlékezni a Nádasdy közvetlen környezetében működő világi papokról is. Sajnos a töredékes levéltári anyag nem sok lehetőséget ad a személyes kapcsolatok feltárására. Úgy tűnik, hogy kezdetektől fogva kötődött Vitnyédy Ferenchez, Vitnyédy István testvéréhez, Vitnyédy Pál, az egykori Nádasdy-familiáris másik fiához, aki teológiai tanulmányait a római Collegium Germanicum et Hungaricumban végezte (1642-1646). Hazatérését követően szinte azonnal esztergomi kanonok (1646-1649), ill. azzal egyidőben kapuvári plébános lett, majd 1649-től sárvári plébánosként működött. 1647-ben Nádasdy külön kérte, hogy bár az esztergomi kanonokoknak be kell menniük Szt. Adalbert napra a káptalanba, Vitnyédy Ferencet hagyja nála.¹⁹⁸ Sajnos a későbbi udvari papokról nem áll rendelkezésre adat. Egyik, 1654-ben kelt Lippay Györgyhöz szóló levelében Szakonyi János veszprémi kanonokot (+ 1684) ajánlja a soproni nemesi konviktus éléről távozni szándékozó Lóssy Mihály helyére.¹⁹⁹ Szakonyi János, a bécsi Pazmaneum növendéke volt, aki bár veszprémi kanonok már 1652-ben, de továbbra is a Nádasdy kegyuraság alá tartozó Peresztegen, Sárváron (1655 három hónapon át), ill. Csepregen plébános (1655-1660).²⁰⁰ Irodalmi működése miatt érdemel említést Caspar Jongelinus ciszterci apát, akit a harmincéves háború sodort a rajnai Eußerthalból Magyarországra. Az 1650-1659 között kismartoni plébánosként, ill. 1658-1660 között győri kanonokként működő Jongelinus, aki Nádasdy megbízásából az anyai nagyapa, Révay Péter De monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae (Frankfurt 1659) függelékében Catalogus palatinorum iudicum Regni Hungariae címmel a magyar nádorok jegyzékét.²⁰¹ A kézirat elkészítése érdekében Nádasdy kijárta, hogy az uralkodó utasította a győri püspököt, hogy átmenetileg mentse fel rezidencia köteleltzése alól Jongelinust és engedje meg, hogy a grófhoz költözzön.²⁰²

¹⁹⁸ PL AS Acta radicalia X. Nr. 196. 1645-1647. cs. f. 352-353. (MOL Mf 2650) – Vitnyédi Ferenc: Kollányi Ferenc, Esztergomi kanonokok. Esztergom 1900, 263.

¹⁹⁹ 1654. március 10. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia X. Nr. 196. 1654.I-IV. csomó f. 293-294. (MOL Mf 2652)

²⁰⁰ Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950). München 1987, 204-205. (Dissertationes hungaricae ex historia ecclesiae VIII.)

²⁰¹ Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. Győr 1938, 4. – Rózsa György, A Nádasdy Mausoleum és Nikolaus Avancini... i.m. 471-472.

²⁰² Lipót mandátuma a győri püspökhöz 1659. március 13. Bécs. MOL A 35 1659: Nr. 68.

II. NÁDASDY ÉS A BÉCSI UDVARI ARISZTOKRÁCIA, DIPLOMÁCIAI KÉPVISELETEK KAPCSOLATA

II.1. NÁDASDY ÉS A BÉCSI UDVARI ARISZTOKRÁCIA

A központi hatalom és a magyar rendiség egyes méltóságviselői viszonyának tárgyalásához elengedhetetlenül szükséges a bécsi udvar struktúrájának, összetételének, döntéshozó mechanizmusának ismerete, amelynek modern szempontú szisztematikus feltárása, mint ahogy a bevezetőben is utaltam rá, az utóbbi években indult meg. A magyar főurak bécsi udvarban elfoglalt helyének, lehetséges integrációjának vizsgálata kis késéssel követte a megindult magyar udvarkutatásokat, amely folyamatot nagyban nehezítette, hogy I. Ferdinánd 1528-as, Magyarországról való távozása után az önálló magyar királyi udvar megszűnt, pontosabban egyesült az osztrák tartományok és a cseh király, és 1556-1558 után egyúttal a császár Bécsben székelő udvarával, s a királyi udvar egyedül a királykoronázások alkalmával gyűlt össze Pozsonyban²⁰³. Az uralkodói udvar bécsi (ill. II. Rudolf alatt prágai) tehát Magyarországon kívüli székhelye a magyar történeti fejlődés számára számos probléma forrása lett a következő évtizedekben, de mindenekelőtt a 17. század második felében.

A központi hatalom megerősödésének folyamata a rendiséggel szemben a legtöbb európai országban a hatalomnak az uralkodói udvarban való koncentrációjához vezetett.²⁰⁴ A kora újkori udvar kettős szerepet töltött be: egyrészt gondoskodott az uralkodó és családja személyes ellátásáról, másrészt benne összpontosultak a kormányzati és államigazgatási hivatalok is. A kétféle feladatkör nem vált el élesen egymástól, az udvari szolgálat egyben állami szolgálatot is jelentett.²⁰⁵ E kettősség végigkísérte a kora újkori udvar fejlődését a 16-tól egészen a 18. századig, de mindeközben az udvar kormányzati tevékenysége egyre intenzívebbé, hatékonyabbá és minőségileg igényesebbé vált²⁰⁶. Az uralkodói udvarok e központi és reprezentatív jelentőségének növekedése, az udvarban koncentrálódó hivatalok differenciálódásával járó megnövekedett igények az udvarban tartózkodó személyzet nagyrányú növekedéséhez vezetett, ami a császári udvar esetében annyit jelentett, hogy az ott tartózkodók száma a 16. század elejéhez képest (500 fő) megnégyszereződött.²⁰⁷

²⁰³ Pálffy Géza, A magyar nemesség bécsi ...314.o.

²⁰⁴ Rainer A. Müller: Der Fürstenhof ...17.

²⁰⁵ Rainer A. Müller: Der Fürstenhof.... 18.

²⁰⁶ Rainer A. Müller: Der Fürstenhof.... 32.

²⁰⁷ Ehalt: Ausdrucksformen...23.

Az uralkodói udvar azért jelentett vonzerőt az arisztokrácia számára, mert egyrészt ez volt a kormányzati adminisztráció székhelye, másrészt mert ott osztották szét a legmagasabb katonai és államigazgatási hivatalokat²⁰⁸. Az udvari jelenlét tehát a politikai hatalomból való újabb, más szintű részesedést jelentette. Az uralkodói udvar nyújtotta viszonyok között az újfajta patronátus- és kliensrendszer kiépülése újfajta mentalitás, életfelfogás kialakulásával járt együtt, amelyet szigorú ceremóniális előírásokon és udvartartási rendeken keresztül igyekeztek szabályozni²⁰⁹.

A magyar nemesség előtt Mohács után a császári udvari karrier választásával szemben óriási akadályok emelkedtek²¹⁰. A sajátos történeti viszonyok, a török veszély állandósulása, és nem utolsósorban a Magyar Királyságon kívüli uralkodói központ idegen világa arra készítette őket, hogy birtokaikon maradjanak. Az állandó bécsi tartózkodás komoly költségeket vont maga után, amelyet a török jelenlét miatt állandósult hadiállapotban nehezen engedhettek meg maguknak. A bécsi udvarnak az ország védelme szempontjait szem előtt tartva központosító törekvéseit illetően engednie kellett, ami egyben a rendi intézmények továbbélésének elismerését és megerősödését jelentette. A központi hatalom és a rendek közötti egyensúlyt a Bocskai-felkelést lezáró bécsi béke és az 1608-as országgyűlés végzései szentesítették, és a 17. század közepéig, a harmincéves háborút lezáró westfáliai békéig biztosították az erőegyensúly realitásán alapuló, természetesen súrlódásokkal és feszültségekkel kísért együttélés kereteit²¹¹. A viszonyok „konzerválása” útját állta annak a folyamatnak, hogy a magyar főurak és nemesség a távoli bécsi udvarban keressék az érvényesülés lehetőségét, hiszen a rendiség intézményei az udvarral való ellentétek ellenére biztosították a politikai érdekérvényesítés útjait. Ráadásul a hazai körülmények között nem kellett megküzdeniük az idegen közeggel járó kihívásokkal, egy olyan világgal, amelynek nyelve és szokásai teljesen eltértek az általuk megszokott környezettől. Végeredményképpen a sok összetevő mellett az önálló magyar királyi udvar hiánya is közrejátszott az archaikus rendi intézmények továbbélésében, amely gátat vetett vagy legalább is késleltette a modern kormányzati struktúrák kialakulását.

A két fél erőegyensúlya nagyrészt külső körülményeken nyugodott, amelyek változása bármikor az erőviszonyok átrendeződését eredményezhette. A harmincéves háború befejezése, az új nemzetközi hatalmi erőviszonyok, de nem utolsó sorban a magyar politikusok várakozásai végül az egyensúly lassú, a szereplők által nem is azonnal érzékelhető

²⁰⁸ Müller: Der Fürstenhof... 33.

²⁰⁹ Müller: Der Fürstenhof...32.

²¹⁰ Pálffy A magyar nemesség.... 315

²¹¹ A rendiség és a központi hatalom viszonyának összefoglalása: Benczédi László, A Wesselényi-féle rendi...9-17.

felbomlásához vezettek²¹². A bécsi udvart a nemzetközi kihívásokra való megfelelő válaszadás szükségessége arra készítette, hogy birodalma egész területén érvényt szerezzen abszolutista törekvéseinek, amelyhez elengedhetetlenül szükséges volt a modern szintű központi hivatali apparátus létrehozása és ezzel egyidőben a rendi hivatali struktúra visszaszorítása. Ez utóbbi természetesen a megfelelő ellenreakciókat váltotta ki a másik fél részéről, amelynek erősségét csak növelte az a szinte feloldhatatlan ellentét, amely a magyar és az osztrák vagy Habsburg birodalmi érdekek között feszült. A két fél viszonyában az első változások már 1648 után, III. Ferdinánd uralkodása utolsó éveiben jelentkeztek,²¹³ de igazi erővel majd I. Lipót trónrakerülésével, és ott is csak szakaszosan, a bécsi udvarban végbemenő kormányzati reformokkal párhuzamosan, annak következményeként törtek felszínre.

Az új helyzetet jelzi többek között a magyar urak egyre sűrűsödő panaszai, hogy a magyar ügyekben az ő kihagyásával, nélkülük döntenek. Nem hívják meg gyűlésekre őket, vagy már csak a döntés ismertetésére rendelik őket Bécsbe. Az udvar részéről leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy csak a modern, abszolutisztikus kormányzati elveket követik. Felmerül a kérdés, be tud-e kerülni úgy egy magyar főméltóság az udvari döntéshozatalba, úgy hogy közben megőrzi rendi előjogait? Milyen útvai vannak az érvényesülésnek? Összeegyeztethető e két szerep egyáltalán?

Mindennek bemutatására kiváló esettanulmányt biztosít Nádasdy Ferenc személye. Dologzatomban politikusi tevékenységének ugyan csak első tíz évét vizsgálom, de teszem ezt többek között azért is, mert ez az időszak elkülönül a vasvári békét követő évektől, amely főleg a történelmi körülmények változásában keresendő. Egyelőre még nem áll rendelkezésre annyi forrás, hogy Nádasdy teljes birodalmi arisztokráciával való kapcsolata mérlegre kerüljön. Arra azonban szeretnék kísérletet tenni, hogy bemutassam a birodalom legfontosabb személyiségeit, akik a bécsi udvar politikájának 1655-1665 között meghatározó szereplői voltak.

A Habsburg birodalom vezetésében, az uralkodóváltás mellett, részben annak következményeként 1655-1665 között több fontos változás következett be, amelyhez a magyarországi főuraknak is alkalmazkodniuk kellett. Kétséget kizáróan ezek közül a legfontosabb volt a III. Ferdinánd halálát (1657. április 2.) követő átrendeződés. A velencei követ jelentéseiből tudni lehet, hogy 1657. júniusában az uralkodó mellett működő legfőbb tanácsadó szerv, a Titkos Tanács reformja is bekövetkezett. Ennek során szavazták a

²¹² A westfáliai béke utáni hatalmi erőviszonyok és magyarországi hatása: R. Várkonyi Ágnes, Országgyűlési kísérletek... 1046-1048 és Oswald Redlich Die Weltmacht... i.m.

²¹³ Az 1650-es évek elejének útkereséséről: Péter Katalin, A magyar romlásnak századában Bp. 1979. 42-133.

szavazatok leadásának sorrendjét, még hozzá a következő módon 1. Johann Ferdinand von Portia, 2. Ferdinand Siegmund Kurtz, 3. Johann Adolf Schwarzenberg, 4. Johann Franz Trautson, 5. Johann Weikhard Auersperg.²¹⁴ Az új uralkodó a Haditanács élén megerősítette Wenzel Eusebius Lobkowitzot, aki 1665 után még komolyabb befolyáshoz jutott. Rajtuk kívül katonai kérdésekben fontos és nem elhanyagolható szerepet játszott haláláig Hans Puchheim, ill. Hannibal von Gonzaga. Az 1660-as évek elejétől jutott egyre nagyobb befolyáshoz magyar ügyekben Johann Rottal, az ő személye leginkább ezért érdekes. A következőkben a velük való kapcsolatot szeretném röviden felvázolni, amennyire a rendelkezésre álló szűkös forrásanyag lehetővé teszi.

Az 1650-es évek első felében a legfontosabb személy minden kétséget kizáróan Johann Weikhard Auersperg herceg (1615-1677), aki 1657 után teret vesztett az új uralkodó, Lipót emberével szemben, Portiával szemben, aki azonban tapasztalata miatt nélkülözhetetlennek bizonyult. A régi krajnai családból származó Auersperg erre az időszakra már hosszú szolgálatra tekinthetett vissza. Valószínűleg már 1637 óta III. Ferdinánd szolgálatában állt, pályája elején leginkább Kurz birodalmi alkancellár támogatta. Auersperg számos diplomáciai feladatot kapott, 1641-1643 között a hamburgi megbeszéléseken, majd 1644 őszeig a vesztfáliai békekonferencián működött. Visszatérését követően a trónörökös Ferdinánd főherceg főudvarmestere és ajo-ja. 1646 óta a titkos tanács tagja. A bécsi udvarban Auersperg jó spanyol kapcsolatairól volt híres. Nem véletlen, hogy IV. Ferdinánd római királlyá választását követően kapott birodalmi hercegi címet. Addigi szolgálatai elismerésének is tekinthető, hogy Maximilian von Dietrichstein herceg halála után 1655. november 14-én az uralkodó főudvarmesterré nevezte ki. III. Ferdinánd halála után Auersperg Portiával szemben háttérbe szorult, azonban tapasztalata és képességei miatt továbbra is bizonyos kérdésekben megkerülhetetlen maradt. Így nagy szerepet vitt Lipót császárrá választásában. Portia megbetegedése majd halála után azonban nem kapta vissza a főudvarmesteri tisztet és vele az első miniszterséget, ennek valószínűleg egyformán oka két ellenlábas, Schwarzenberg és Lobkowitz közreműködése, ill. az uralkodó averziója az első miniszterséggel szemben. 1667 után Gremonville francia követ ügyes taktikájának köszönhetően elszigetelődött minisztertársaitól, majd a francia kapcsolatai nyilvánossága kerülésének köszönhetően váratlanul kegyvesztett lett (1669. december 10). Az uralkodó

²¹⁴ Pribram, Alfred Francis (bearb.): Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania) 1657, April – 1661, Juli. Wien 1901, 34.

azonban engedélyezte számára, hogy krajnai birtokaira visszavonuljon, élete hátralévő részét ott töltötte.²¹⁵

Sajnos Auersperg levelezése nem maradt meg, így a magyar urakhoz, köztük Nádasdyhoz fűződő kapcsolatairól csak igen óvatosan lehet véleményt mondani. Nádasdy kapcsolatkeresését, ill. a főudvarmester jelentőségének felismerését mutatja, hogy 1654-ben ő közvetíti a Rákóczi által Auersperghez küldött lovak eljuttatását, 1655-ben pedig országbírói kinevezése előtt az ügyben tárgyal vele, mintegy megszerzi beleegyezését az ügylethez.²¹⁶

Ugyanakkor érdekes fényt vet kapcsolatukra Nádasdynak egy, már Auersperg bukása előtti, Bálintffy Jánoshoz címzett levele. A levél háttérét pontosan nem ismerjük, csak ami a tartalmából kiderül: nemcsak Magyarországon, de idegen országokban is különböző hírek jutottak el az országbíróról, neve olyan személyek társaságában szerepelt, akik szerinte csak becsületét növelik. A hírek Auersperg személyével is kapcsolatba hozták őt, akiről Nádasdy a továbbiakban így nyilatkozik a levélben: "annakfölötte világ tudja, nagyobb persecutorom Auerspergnél nem volt, inkább ellenségem mint barátom kevesebbedett, kit az világ bírók igen tudtak és tudnak: mindenekfölött örömöm volna, ha hazámért szenvednék, kiben úgy viseltem magamat, mint az mivel tartoztam [...] hitöm szerint".²¹⁷

Nem szabad elfelejteni, hogy Auersperg ekkor már bukott ember, s a nevével való együttes szereplés nem vet jó fényt senkire sem. Lehet, hogy ez is közrejátszott abban, hogy Nádasdy Auersperget a legnagyobb ellenségének nevezze. Meg kell jegyezni, hogy nem ez az első eset, hogy a személye szembeni vádakkal szemben úgy védekezik, hogy az illetővel szembeni régi ellenségeskedésükre utal. Ezt tette például Wesselényi halála után is, amikor egy bizonyos ügyben a meghalt nádorral együtt emlegették.²¹⁸

Családi hagyományai miatt – számtalan őse harcolt a török ellen, többen életüket is vesztették – Auersperg nagyobb affinitással rendelkezett a magyar urak törökellenes elképzelései iránt. Úgy tűnik az egymással vitatkozó urak, a nádor Wesselényi és Nádasdy 1656-ban elfogadták Auersperg közvetítését. Bár az ügyre vonatkozóan nem sok konkrétummal rendelkezünk, talán nem elhamarkodott az a vélekedés, hogy ez a közvetítői szerep talán nem annyira a személynek, hanem a méltóságnak, a főudvarmesteri tisztnek szól. Wesselényi ekkor már Magyarország nádora, Nádasdy az országbíró, az egymással

²¹⁵ Mecenseffy, Grete: Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Wirken des Fürsten Johann Weikhard Auersperg (1615-1677). In: AföG 114 (1938) 297-508. – Sienell, Die Geheime Konferenz... i.m. 53-59. – Schwarcz, The Imperial Privy Council... i.m. 201-202.

²¹⁶ Nádasdy levele Lippayhoz, 1655. június 23. Pozsony. PL AEV Classis X. Nr. 196. 1655.VII-IX. cs. p. 380. (Mf. 2654.)

²¹⁷ Nádasdy levele Bálintffy Jánosnak 1670. január 11. Bécs. MOL E 185 Missiles (6896.d.)

²¹⁸ Nádasdy levele SZente Bálintnak. 1667. június 8. Pottendorf. HHStA UA Spec. Fasc. 311. Konv. A f. 103-104.

folyamatosan rangvitában álló urak itthon legfeljebb az esztergomi érsekhez, Lippay Györgyhez fordulhattak volna. Az viszont logikusnak tűnik, hogy ha a vitában állók az egyházi személy közvetítését nem fogadják el, akkor a császári(-királyi) udvartartás legfőbb elöljárójához kell, hogy forduljanak. Ezt a véleményt támasztják alá azok a magyar levelek is, amelyek Portia levelezésében megmaradtak.

Lipót trónra kerülésével került előtérbe Johann Ferdinand von Portia (1605/1606-1665), aki görzi eredetű Karinthiába és Krajnában birtokos családból származott. Belső-ausztriai tisztségek után 1647-ben került Velencébe mint követ, ahol öt éven át szolgált. 1652 nyarán nevezték ki Lipót főherceg főudvarmesterévé. IV. Ferdinánd halálával előtérbe került Lipót továbbra is megtartotta őt ezen a poszton, ami az udvari és állami tisztségek szoros összefonódását tekintve, III. Ferdinánd halála után az első miniszterséget is jelentette, egyúttal a Titkos Tanács elnökségét is betöltötte. Haláláig Lipót legfontosabb tanácsadójának számított. Érdemeire miatt 1662-ben hercegi rangra emelték. 1664-ben súlyos betegsége kikapcsolta a politikából, ahova már haláláig nem is tért vissza.²¹⁹

Portia esetében az a szerencsésnek mondható helyzet áll fenn, hogy legalább részben megmaradt levelezése. Az egyik kései családtag által az 1880-as évek elején a Haus-, Hof- und Staatsarchivnak ajándékozott anyagból külön válogatták a magyar vonatkozású leveleket.²²⁰ Ha nem is teljes egészében, de legalább részben kép alkotható magyar kapcsolatairól, ill. hogy milyen magyar vonatkozású ügyek kötöttek le, ezen belül milyen viszonyba volt az ország második közjogi méltóságát betöltő Nádasdyval. A Bécsben őrzött anyag alapján úgy tűnik, hogy főleg az 1660-as évek elejének politikai ügyeivel foglalkozott, nagyszámú erdélyi vonatkozású levél mutatja, hogy ezen évek egyik fontos kérdése az erdélyi kérdés volt.²²¹ A levelek másik része a magyar urak ügyes-bajos dolgaihoz kapcsolódik, akik között Nádasdy is felbukkan. 1662 februárjában például a még mindig el nem intéződött lékai alapítás ügyében fordult a főudvarmesterhez. Megpróbálta megszerezni az első udvari méltóság támogatását, hogy végre az Udvari Kamara kifizesse a sok évvel korábban Kismartonra letett összeget.²²² Az osztrák-magyar határ mentén fekvő szarvkői uradalom számos vitát okozott, 1662-ben néhány falva, Magyarpordány, Vimpác és Stotzing átcsatolása

²¹⁹ Probszt-Ohstroff, Günther: Die Porcia. Aufstieg und Wirken eines Fürstenhauses. Klagenfurt 1971, 118-156. - Sienell, Die Ersten Minister Kaiser Leopolds I.... i.m. 317-320. – Sienell: Die Geheime Konferenz...59-61. -- Schwarcz, Privy Council ... i.m. 321-323.

²²⁰ ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Portia-Akten

²²¹ Az erdélyi vonatkozású anyag érdekesebb részét még 1881-ben lemásolta Schönherr Gyula Szilágyi Sándor részére, aki így fel is tudta használni a másolatokat az Erdélyi Országgyűlési Emlékek XIII. kötetében.

²²² Nádasdy levele Portiahoz 1662.II.17. Pozsony. ÖstA FHKA HKA HFU r.Nr. 207. Konv. 1660. febr. f. 67-69.

ügyében fordult az uralkodóhoz. Az ügyben beadott supplikáció végül azonban Portia iratai között kötött ki.²²³

A kérvények, levelek között az egyik központi téma Wesselényi Ferenc és Nádasdy Ferenc közötti ellentét volt. Különösen az 1662 tavaszán élesedett ki a két országos méltóság között a helyzet annyira, hogy Portiának kellett beavatkoznia. Az ügy ismertetésére azonban csak az 1662-es országgyűlés kapcsán térnek rá, csak annyit jegyeznek meg, jól tette Portia, hogy nem foglalt egyértelműen állást a nádor mellett, mert néhány hónappal később Nádasdy befolyására volt szüksége, hogy elsimítsa a magyar urak és Montecuccoli között támadt konfliktust, amelyet ismertetésére szintén az országgyűlés kapcsán térek ki, ugyanúgy, mint Portiának és Nádasdynak a protestáns ügyekben lezajlott levelezésére. A fenti adatok alapján úgy tűnik, hogy bizonyos időszakokban viszonylag intenzív kapcsolat állt fenn közöttük.

Wenzel Eusebius Lobkowitz (1609-1677), családja ügyes házasságok révén a XVII. sz. elején emelkedett Csehország legjelentősebb nagybirtokosai közé. Apja, Zdenko Adalbert Lobkowitz (1568-1628) 1624-ben a hercegi címet is elnyerte. Gondos neveltetés, európai Kavalierstour után katonai szolgálatba lépett, 1640-re már Generalfeldzeugmeister rangot szerez, néhány diplomáciai küldetés után 1644. augusztus 1-től a bécsi Haditanács alelnöke, 1650-től a beteg Schlick helyett megkapta az elnökséget, majd 1652-től a grémium elnöke. A birodalom legmagasabb rangú katonai testületének vezetése azonban még nem a karrier csúcs, Schwarzenberg ellenlábasa Portia (1665) és Auersperg (1669) kiválása után a bécsi udvari első embere lesz, aki ebben a minőségében elsősorban külpolitikával kénytelen foglalkozni. Francia kapcsolatai vitték őt is a bukásba. 1674. október 17-én teljesen váratlanul felmentik, de szerencséje van, mert az uralkodó csak birtokára számúzi, ott halt meg 1677-ben.²²⁴

A Lobkowitzok žitenicei (német nevén raudnitz) családi levéltárában hatalmas mennyiségű anyaga maradt meg Wenzel Eusebiusnak, amely már régóta ismert a kort kutató történészek előtt, kiaknázása azonban még mindig nem történt meg teljes egészében.²²⁵ A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága még a múlt század második felében számos másolatot készítettett magyar vonatkozású darabokról, köztük Nádasdy Ferencnek a herceghez intézett leveleiről.²²⁶ Ezek értelmezése azonban kapcsolódó, nem közvetlenül magyaroktól származó levelek ismerete nélkül nem mindig lehetséges. A levelek több

²²³ ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 157-161.

²²⁴ Wolf, Adam: Fürst Wenzel Lobkowitz erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I. 1609-1677. Sein Leben und Wirken. Wien 1869 – Sienell, Stefan: Die Ersten Minister Kaiser Leopolds I. ... i.m. 321-330. – Sienell, Die Geheime Konferenz...i.m. 59-61. – Schwarz, Privy Council ... i.m. 289-290. – Stanislav Kasík-Petr Mašek-Marie Mžyková: Lobkowitzové dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002, 130-131.

²²⁵ Dvořák, Max: Das Lobkowitzsche Archiv in Raudnitz. In: Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs. Bd. 1. Wien 1913, 1-11. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 4.)

²²⁶ Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, Történelmi Bizottság másolatai, Másolatok a Lobkowitz család raudnitz levéltárából C 40 Nádasdy Ferenc levelei Wenzel Eusebius Lobkowitz herceghez 1651-1670

csoportba sorolhatók. Akadnak közöttük udvariassági megnyilvánulások, főleg karácsonyi és húsvéti jókívánságok.²²⁷

A levelek másik csoportja katonai ügyeket tartalmaz, ez érthető, hisz Lobkowitz 1650-től a hadiügyek legfőbb irányítója. Több alkalommal fordul előléptetési javaslatokkal Lobkowitzhoz, mint pl. 1660 decemberében Rácz Jánost ajánlja a kiskomáromi vicekapitányi tisztre.²²⁸ 1662 tavaszán Montecuccoli csapatainak elhelyezése és magatartása kapcsán merültek fel nehézségek, amelyeket nem sikerült a parancsnokokkal megoldani. A megyei főispán Nádasdy kénytelen volt ez ügyben a felettes szervhez fordulni.²²⁹ 1664 nyarán a hadiesemények közepette két levelet is intézett Lobkowitzhoz. Az egyikben, amely 1664. július 4-én Uj-Zrinyivár melletti táborban kelt a zsoldnélküliség állapotáról számolt be, és már jó előre a következő havi zsold után érdeklődött.²³⁰ A másik, három héttel későbbi levélben már a magyar katonaság szétszóródásáról beszélt, a lakosság meneküléséről számolt be, ill. a császári sereg furcsa mozgásáról, amely a magyarokban meglepetést keltett.²³¹ Akadnak olyan levelek, amelyek nem katonai ügyben keltek, pl. több támogatást, közbenjárást kérő levél. Pl. 1658. április 6-án Szeibersdorfból keltezett levelében Pálffy Tamás megürült püspöki méltóságára Héderváry János győri kanonkot ajánlotta.²³²

Az elég formálisnak mondható levéltváltás alapján nehezen lenne hihető Pauler azon kijelentése, hogy Nádasdy utolsó védelmezője Lobkowitz volt, azonban kettejük között létezett egy olyan kapocs is, amelyről külön fogok írni, mégha tevékenysége és működése jelenleg teljes egészében nem is becsülhető fel. Ezt a kapcsolatot P. Nicolaus Donellanusnak vagy Donellannak (1610 k.-1679) hívják, és ír származású ágostonos szerzetes volt, és aki Lobkowitz káplánjaként is működött és aki megmaradt levelei tanúsága szerint igen bizalmas kapcsolatban volt Nádasdyval is. A Nádasdy-Lobkowitz levelezés során többször is említésre kerül a neve. Így 1663. január 27-én Nádasdy egy közelebbről meg nem határozott ügyben küldi Lobkowitzhoz.²³³ Nádasdynak két hozzá intézett levele is megmaradt, igaz 1669 decemberéből és 1670 januárjából származnak a levelek, tehát minden bizonnyal önigazolás végett kerültek bemutatásra.²³⁴

²²⁷ Pl. Nádasdy 1662. április 8-án húsvéti jókívánságokat küld. MTA Kézirattára Történelmi Bizottság másolatai, C 40

²²⁸ Nádasdy levele 1660. december, Pottendorf. MTA Kézirattára Történelmi Bizottság másolatai C 40 – Rácz Jánosról az is kiderül, hogy korábban Ráttky György, Nádasdy Ferenc udvari kapitánya lovászmestere volt.

²²⁹ Nádasdy levelei 1662. március 19. Szentkereszt, 1662. IV.4. Pottendorf, 1662.IV.8. Pottendorf, Uo. C 40

²³⁰ Nádasdy levele 1664. VII.4. Uj-Zrinyivár melletti tábor. Uo. C 40

²³¹ Nádasdy levele 1664.VII.24. Szecsódi tábor. Uo. C 40

²³² Uo. C 40

²³³ Uo. C 40. A levél Pottendorfban kelt.

²³⁴ Nádasdy levele Donellanushoz 1669.XII.6. Szobotistye, és 1670.I.12. Bécs. Uo C 40

Az 1657-es változások alkalmával a titkos tanácsban második helyre sorolt Ferdinand Siegmund Kurz (1592-1659) esetében tapasztalt, kipróbált politikusról van szó, aki 1637 óta mint birodalmi alkancellár (Reichshofvizekanzler). Súlya főleg Maximilian Trauttmansdorf halála (1652) után nőtt meg, ebben az időben Auersperg mellett az egyik legfontosabb alakja a bécsi udvarnak. Kurz karrierje számára sokat jelentett, hogy már apja, Jakob Kurz (1533-1594) is birodalmi alkancellár volt. Ferdinand Zsigmond, majd Albert főherceg udvarában eltöltött évek után 1625-ben jött Bécsbe, a Reichshofrat, 1640-től a titkos Tanács tagja. Bár tiszte elsősorban a birodalomhoz kapcsolta, komoly magyarországi helyismerettel és kapcsolattal rendelkezett,²³⁵ így az 1646/1647-es országgyűlésen is részt vett, az országgyűlési határozatokról ő tudósítja III. Ferdinándot. A magyar urakkal való kapcsolattartásra utal Batthyány Ádám itineráriuma, amely szerint a gróf az országgyűlés idején többször is együtt ebédelt vele, így 1647. március 31., április 8., majd június 14.²³⁶ Majd következő években megejtett bécsi útjai alkalmával, amely 1648. október 14-24. közé esik, Batthyány Maximilian von Trauttmansdorf, Maximilian von Waldstein főlovászmester, Franz Christoph Khevenhüller (+ 1650), Trautson mellett találkozott és együtt ebédelt Kurzzal is.²³⁷ 1651 őszén tett két napos bécsi látogatása, majd 1652 tavaszán tett egy hetes útja alkalmával is találkozott vele.²³⁸

Sajnos Kurtz levelezése és feljegyzései csak részben maradtak meg a Haus-, Hof und Staatsrarchiv anyagában, tárgyszerint szétosztva különböző fondokban bukkanhatunk feljegyzéseire, így magyar vonatkozású levelei javarészt az Ungarische Aktenbe kerültek. Itt található két Nádasdy által hozzá intézett levél is, mindkettő 1647 őszéről származik, és egy ügyhöz, a Bánffy-örökségért folytatott küzdelemhez tartozik. Bánffy István halálával (+1645. augusztus 30. előtt)²³⁹ szabaddá vált, elsősorban Dél-Dunántúlon fekvő birtokegyüttesért Nádasdy mellett Draskovich János országbíró is harcba indult. Nádasdy végül 1648. május 16-án kapott adományt Zala megyei Alsólendva, Nempti és Belatincz birtokokra.²⁴⁰ Hogy a sikeresen lezajlott akcióban volt e valami szerepe Kurtz alkancellárnak, egyelőre nem tudni. Az első, 1647. szeptember 4-én kelt levélben Nádasdy egyszerűen közbenjárását kérte a

²³⁵ Gross, Lothar: Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806. Wien 1933, 336-340. – Schwarcz, Privy Council ... i.m. 260-262.

²³⁶ Batthyány Ádám itineráriuma idézett napoknál (MOL P 1315 Batthyány I. Ádám iratai 1. cs.) – Batthyány bécsi kapcsolatairól lásd Koltai András: Egy magyar főrend pályafutása a császári udvarban Batthyány Ádám (Bécs 1630-1659). In: Korall 9 (2002) 55-78, különösen 70-71.

²³⁷ Uo. A legintenzívebbnek Batthyány kapcsolata egyébként Khevenhüllerrel tűnik.

²³⁸ Batthyány itineráriuma 1651. szeptember 2. Kurzzal ebédel, majd Pálffy nádorral vacsorázik (MOL P 1315 Batthyány I. Ádám iratai 1.cs.) – 1652. májusában egy hetet tölt Bécsben Kurz mellett kétszer találkozik Puchaimmal, az út célja "császár szolgálatja", talán kamarási szolgálatra volt beosztva? (uo. 1652. május 14.)

²³⁹ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 173. Konv. 1645. augusztus f. 50.

²⁴⁰ MOL A 57 Libri regii 10 köt. 122-124. – Az ügyre vonatkozólag az Udvari Kamara levéltárában számos akta maradt meg: ÖStA FHKA HKA r.Nr. 178. Konv. 1648. május f. 53-81., r. Nr. 179. Konv. 1649 július f. 8-13.

korábban már békésen birtokolt javak megtartása érdekében.²⁴¹ A másik, 1647. november 12-én kelt levél tulajdonképpen megbízólevél ágense, Szegedy Ferenc számára, akit bizonyos ügyben az akkor Prágában tartózkodó Kurtzhoz bocsátott, és rajta keresztül kéri ügyének támogatását az uralkodónál.²⁴² A másik oldal sem maradt különben tétlen, Draskovich ugyanúgy Kurtznál (is) keresett támogatást, mintegy 1647. május 1-ről megmaradt levele bizonyítja.²⁴³ Bár a nyomok csekélyek, a Nádasdy-Kurtz kapcsolatot semmiképpen nem értékelhetjük túl komolynak, ill. különlegesnek.

Johann Adolf von Schwarzenberg (1615-1683) mint Lipót Vilmos főherceg bizalmasa, főudvarmestere jutott nagy politikai befolyáshoz, akinek szerepe különösen Lipót trónralépése után nőtt meg. Már 1640-es évektől a főherceg mellett szolgált mint főkamrás, ami nem akadályozta abban, hogy 1646-ban a Haditanács tagja legyen, majd 1648-ban titkos tanácsossá nevezzék ki. Lipót Vilmos Brüsszelből való visszatérése után főudvarmestere a főherceg haláláig (1656-1662). Ahogy előterbe kerül Lipót Vilmos III. Ferdinánd halála után, úgy nő meg pártfogoltjának a befolyása is. Pályája csúcspontján, 1670-től a Reichshofrat elnöke.²⁴⁴ Schwarzenberg és Nádasdy közötti kapcsolatra egyelőre semmi nyomra nem akadtam. Talán a Český Krumlovban őrzött családi levéltár átvizsgálása, a szakirodalom által már ismert személyes feljegyzések fedolgozása hozhatnak majd eredményt e tekintetben.²⁴⁵

Johann Franz Trautson (1609-1663) pályája nagyobb részét az alsó-ausztriai tartomány kormányzásában töltötte, 1642-től haláláig a tartomány helytartója. 1636-ban a Reichshofrat tagja, egyes adatok szerint 1648-tól, mások szerint csak 1655-től a Titkostonács tagja, de társainál jóval kisebb súllyal rendelkezett.²⁴⁶ Magyar kapcsolatokra nagyon kevés adat mutat. A fejezet elején említett öt titkos tanácsos közül ő a magyar ügyekben legkevésbé aktív személy.

Hanns Christoph Puchaim (1605-1657), régi osztrák nemesi család sarja, aki testvéréhez, Hans Rudolphhoz (+1651) hasonlóan a katonai pályát választotta. 1639-től a komáromi erőd parancsnoka egészen 1651-ig. 1643-tól a Haditanács tagja, 1648-ban már tábornagy, 1651-1657 között pályája csúcán a Haditanács alelnöke. 1644-ben a magyar hadszíntéren Rákóczi ellen harcol, 1646-1648 között az alsó-ausztriai császári csapatokat irányította. 1657-ben bekövetkezett halála súlyos veszteséget jelentett, hisz a magyarországi

²⁴¹ Nádasdy levele Kurtzhoz 1647. szeptember 4. Sopronkeresztúr. ÖStA HHStA UA AA Fasc. 175. f. 265-266.

²⁴² Nádasdy levele Kurtzhoz 1647. November 12. Sopronkeresztúr. ÖStA HHStA UA AA Fasc. 175. f. 262, 264.

²⁴³ Draskovich János levele Kurtzhoz 1647. május 1. Pozsony. ÖStA HHStA UA AA Fasc. 175. f. 224-225.

²⁴⁴ Sienell, Die Geheime Konferenz... i.m. 54-55. - Schwarcz, Privy Council ... i.m. 336-340.

²⁴⁵ Mörath, A.: Archivalien des fürstlich Schwarzenbergischen Zentralarchivs in Krumau für die neuere Geschichte Österreichs. In: Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs. Bd. 1. Wien 1913, 12-27. -- Sienell, Die Geheime Konferenz... i.m. 41.

²⁴⁶ Hadriga, Franz: Die Trautson. Palatine Habsburgs. Graz 1996, 83-91. - Schwarcz, Privy Council ... i.m. 369-370.

hadszínteret jól ismerő, komoly magyar kapcsolatrendszerrel rendelkező személy esett ki.²⁴⁷ Pucheim magyar ügyekbeli szakértelmét Girolamo Giustiniani velencei követ is felismerte 1654-ben készült finálrelációjában.²⁴⁸ Pucheim különben magyar rokonsággal is rendelkezett, lánytestvére Éva, Pálffy István felesége volt. A család erős magyarországi kapcsolatait mutatja, hogy unokaöccse, Adolf Ehrenreich Puchaim (?-1664) „örökölte” meg tőle a komáromi főkapitányságot. Az unokaöccs esküvőjén, 1652. május 13-án számos magyar úr is megjelenhetett, mindenesetre Batthyány Ádám jelen volt és „napestigh vigadott”.²⁴⁹

Nádasdy, ha talán nem is volt olyan közvetlen kapcsolatba Puchaimmal, mint Batthyány Ádám, aki a feljegyzések tanúsága szerint ugyancsak sűrűn találkozott vele és több közös, törökellenes akciót hajtott együtt végre, talán éppen Batthyányon keresztül építhetett Nádasdy kapcsolatokat ki az osztrák főúrral. Így pl. 1652 november elején, amikor Puchaim meglátogatta Batthyány Ádámot Rohoncon, Nádasdy is jelen van Zrínyi Miklós társaságában.²⁵⁰ Sajnos Puchaim levelezése a közelmúltban került eladásra a Schönborn grófok könyvtárából, így csupán néhány szórvány levélre tudunk támaszkodni, amely a két főúr közötti kapcsolatot ugyan bizonyítja, de sokkal többet nem árul el. Így 1655 októberében néhány Komáromból Szentgyörgyvárba áthelyezett katona elmaradt zsoldját reklamálja Nádasdy.²⁵¹ A másik levélben Egervár megépítéséhez kér segítyt.²⁵²

Hannibal von Gonzaga (1602-1668) a harmincéves háború egyik kipróbált katonája volt, aki 1640-től a bécsi helyőrség parancsnoka egészen haláláig. 1660-ban már Generalfeldmarschall. Emellett különböző udvari tisztségeket is betöltött, 1654-1655 között III. Ferdinánd főistálló mestere, 1655-1657 között főkamaraosa, 1662-ben az özvegy császárné főudvarmestere. 1665-ben a főudvarmesterré előléptetett Lobkovitz utódként a Haditanács elnöke. Katonai képességei mellett politikai tehetsége is volt. A velencei követek igen kedvező véleménnyel voltak róla.²⁵³ Gonzaga ráadásul magyar kapcsolatokkal is rendelkezett, hiszen első felesége halála után másodsorra Csáky László és Batthyány Magdolna lányát,

²⁴⁷ Schwarcz, Privy Council... i.m. 325-326. – Hans Pucheim iratathagyatékát, amely főleg magyar vonatkozású iratokat tartalmazott, 1993-ban árverezték el a Schönborn-Bucheim grófok. A kötetekbe kötött iratok rövid ismertetése: Bibliothek der Grafen von schönborn-Bucheim. Teil IV. Antiquariat Deuticke. (Wien 1993)

²⁴⁸ Josef Fiedler, Relationen der Botschafter Venedigs über Detuschland und Österreich im XVII. Jahrhundert I-II. Wien 1866, 404. (FRA 26-27.)

²⁴⁹ Batthyány Ádám feljegyzései 1652. május 12. Bécs. MOL P 1315 1.cs.

²⁵⁰ Batthyány Ádám feljegyzései 1652. november 4. Rohonc. MOL P 1315 1.cs.

²⁵¹ Nádasdy levele Puchaimhoz 1655. október 9. Szeibersdorf. ÖStA FHKA HKA HFU r.NR. 197. Konv. 1655. október f. 32.

²⁵² Nádasdy levele Puchaimhoz 1656. február 12. Szeibersdorf. ÖStA FHKA HKA HFU r.NR. 198. Konv. 1658. január f. 148-149.

²⁵³ Sienell, Die Geheime Konferenz... i.m. 52. – Schwarcz, Privy Council... i.m. 236-237.

Csáky Borbálát vezette oltár elé 1653-ban.²⁵⁴ Nádasdyval való kapcsolatára közvetlen adatokat nem sikerült találni.

II.2. KAPOCS A BÉCSI UDVARI ARISZTOKRÁCIA FELÉ: NIKOLAUS DONELLAN ÁGOSTONOS SZERZETES ÉS NÁDASDY VISZONYA

A magyar főurak számára, mint már utaltunk rá, egyáltalában nem jelentett egyszerű feladatot a bécsi udvarban és a központi kormányzervekben való eligazodás. Különösen azok számára okozott ez teherterhelést, akik nem a bécsi udvarban nevelkedtek, így nem ismerték meg fiatalon az udvartartás működési mechanizmusát, nem tanulták meg a megfelelő viselkedési szokásokat, nem szereztek fiatalon megfelelő számú és megfelelő rangú ismerőst. Nádasdy ezen utóbbiak közé tartozott, bár kamarási kinevezése óta (1642) többször megfordult az uralkodói udvarban, és a család Bécsben házzal is rendelkezett, ezek a látogatások azonban legfeljebb felületes kapcsolatok kialakítására nyújtottak lehetőséget. A birodalom vezető személyiségeivel való jó viszony kialakítása roppant fontos volt a magyar arisztokrata számára. A bécsi eseményekről való tájékoztatást meg lehetett oldani némi anyagi áldozat árán. Batthyány I. Ádám Bécsben Lorenz Sutter személyében alacsonyabb rangú udvari embert fizetett meg, aki ajtónállóként majd belső szobák fűtőjeként működött, és aki részben Batthyány bécsi ügyeit intézte, részben bécsi híreket továbbított hozzá. Suter megmaradt leveleik tanúsága szerint több mint húsz éven át szolgált ebben a minőségben.²⁵⁵ Ilyenfajta információszerzés nem lehetett idegen a magyar urak számára. Sennyei István győri püspök, kancellár részére szintén egy ajtónálló szállította a legfrissebb híreket, mint az Magdeburg elfoglalása kapcsán kiderült.²⁵⁶ Nádasdy és tőle függetlenül id. Zichy István 1658-ban egy Kammerdiener-t alkalmaztak hasonló célzattal.²⁵⁷ Nádasdy anyagi jellegű ügyei intézésére külön ágenszt foglalkoztatott Bécsben, név szerint Johann Enderlet.²⁵⁸

A vezető személyiségekkel való kapcsolattartásra azonban sem a belső szolgálta, sem az ágens nem volt alkalmas. Ehhez a szolgálathoz másfajta személyiségre volt szükség. Ezt az

²⁵⁴ Csáky László esküvői meghívója az uralkodóhoz. 1653. július 22. Pozsony. A meghívás 1653. augusztus 10.-re Pozsonyba szült. MOL A 32 No. 745.

²⁵⁵ Koltai, Egy magyar főrend pályafutása... i.m. 73-74.

²⁵⁶ Fazekas István: A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630–1631-ben. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György. Budapest, 2002, 139–158, 155.

²⁵⁷ ÖStA HHSTA UA AA Fasc. 309. Konv.A. f. 64-65.

²⁵⁸ ÖStA FHK A HKA NÖKA r. Nr. 399. Konv. 1671. März f. 46.

embert Nádasdy P. Nicolaus Donellan (1610 k-1679) ír ágostonos személyében találta meg.²⁵⁹ Donellan azon írek csoportjába tartozott, akik hazájukat elhagyva a kontinensen működő ír kollégiumokba jöttek tanulmányaikat végezni – Donellan esetében Spanyolországról van szó, és akik azután a kontinensen maradtak hosszabb-rövidebb ideig. A spanyolországi tanulmányok után Donellan rövidebb időt Rómában töltött, majd 1640 körül Prágába, onnan 1643-ban a formálódó osztrák provincia általános helynökeként és a Landstrasse-i bécsi kolostor előjárójaként Bécsbe került. Ágostonos tradíció szerint Nádasdy Ferenc megtérítője, amelyet egyelőre sem cáfolni, sem igazolni nem tudok. 1644-ben a bécsi egyetemen szerzett doktorátust, kevéssel később pedig ugyanott a morális professzora lett rendtársa, P. de Rau utódként, és egészen haláláig mint professzor tevékenykedett, sőt 1651-ben a teológiai kar dékánja is volt. III. Ferdinánddal való jó kapcsolatára utal, hogy az uralkodó 1646-ban az írországi Tuam érsekének javasolja, később 1651-ben a rendi főperjel ugyancsak az írországi Elphin püspökének terjeszti elő. Egyik alkalommal sem kapta meg a méltóságot. Életrajzírói úgy tudják, hogy 1655-ben titkos tanácsosnak nevezték ki, a valóságban azonban csak magyar tanácsosságot viselt. Az uralkodó 1655. november 18-án nevezte ki magyar tanácsossá, valószínűleg a lékai kolostor alapításában játszott szerepe miatt.²⁶⁰ Az ügy promotora minden bizonnyal Nádasdy Ferenc lehetett. Rendi tisztségei közül kiemelést érdemel, hogy 1659-1665 között újra a landstrassei St. Sebastian und Rochus kolostor priorja, ill. rendi defensorium tagja többször is.

Sajnos kevés konkrétum áll rendelkezésre, hogy miként volt képes rövid idő alatt kiterjedt és magas szintű kapcsolatrendszer kiépíteni. Nem lehetetlen, hogy spanyolországi tapasztalatai segítettek ebben. A fent említett érsekségre történő előterjesztés, ill. magyar tanácsosi kinevezés alapján jó kapcsolatban állt III. Ferdinánddal. Egy későbbi, 1668-ból származó beadványában 23 év szolgálatra hivatkozik, érdemei közül kiemeli, hogy 1653-1654-ben Katzenbach követ kíséretében a száműzött angol királynál járt, 1658-ban Frankfurtban Portia társaságában ott volt Lipót megválasztásánál. Supplikációjában három magyar országgyűlésen való részvételt említ, nyilván 1655-ről, 1659-ről és 1662-ről van szó.²⁶¹

Donellan jó kapcsolatban állt Lipóttal. Befolyását mutatja, hogy 1672-ben Gremonville egy Lipóttal folytatott megbeszélése alkalmával a császári gyóntató P. Miller

²⁵⁹ Donellan személyére: Karl Hörmann, Nikolaus Donellan. Ein Ire auf dem moraltheologischen Lehrstuhl der Universität Wien (1644 bis 1679). In: Festschrift Franz Loidl zum 65. Geburtstag. Hg. Von Viktor Flieder. Bd. I. 65-95. – Jean-Joseph Gavigan: De doctoribus theologiae O.S.A. in Universitate Vindobonensi. In: Augustinianum 5 (1965) 271-364, 294. – Ossinger, Johannes Felix: Bibliotheca Augustiniana. Ingolstadt-Augsburg 1768, 297-298.

²⁶⁰ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 218. 1664. december f. 42-43.

²⁶¹ ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 224. Konv. 1667. november f. 153-166a, különösen f. 154.

jezsuita és Sinelli Imre kapucinus társaságában emlegette, mint akiknek rosszallását fogja kiváltani az uralkodó eljárása.²⁶² Erre utal, hogy a megmaradt levelek között több alkalommal esik szó a császárral való beszélgetésről, a kritikus 1670-es év tavaszán több alkalommal járt audiencián az uralkodónál.²⁶³ Bizalmas kapcsolatát mutatja, hogy 1666-ban az angol király követe, Lord Carlingford fogadása alkalmával Donellan tolmácsolódott, mivel a követ csak angolul és franciául beszélt.²⁶⁴

Úgy tűnik, hogy különösen szoros kapcsolat fűzte Wenzel Lobkowitz herceghez, aki a Haditanács elnöke (1650-1665), majd Portia halála után főudvarmester (1665-1674), akinek káplánja is volt.²⁶⁵ A megmaradt hiányos levelezésben sűrűn előjön egy „filius comitis Paar”, Paar gróf fia, aki egyelőre nem sikerült azonosítani. Úgy tűnik, hogy szorosabb ismeretség fűzte Johann Rottalhoz (+1674), bár nem különösebben szimpatizált vele.²⁶⁶ A levelezéstöredékben különböző kontextusban a birodalmi arisztokrácia képviselői közül felbukkan pl. még egy Merode (1658, 1659),²⁶⁷ marchio de Mathei, aki barátságáról biztosította Nádasdyt (1658), Gonzaga herceg²⁶⁸ (1658), Montecuccoli²⁶⁹ (1666). 1670-ban Johann Maximilian Lamberg gróf főkamarsánál ebédelt, ahol az Obersthofmarschall Heinrich Wilhelm von Starhemberg mellett tíz másik személy volt jelen.²⁷⁰ Ugyanebben a levélben említi Donellan, hogy másnap Souchesnél tesz látogatást.

A Bécsben eltöltött évek során a magyar viszonyokat is alaposan megismerte Donellan. Különösen a császárvárosban tarzókodó magyar kancellárokat ismerte közelebbről. Közülük Szelepcsényiről (kancellár 1666-1669) meglehetősen rossz véleménnyel volt, egy alkalommal ördögnek nevezte, aki pénzért magát Krisztust és a lelkét

²⁶² Pribram, Alfred Francis: Franz Paul Freiherr von Lisola 1614-1674 und die Politik seiner Zeit. Leipzig 1894, 573.

²⁶³ Pl. 1666. március 3-i levélben arról ír Donellanus, hogy beszélt a császárral és mindent feltárt a magyar kancellárt illetően, ekkor folyt éppen Szelepcsényi utódlása. HHStA UA Spec. Fasc. 310. Konv. B. f. 4-5. – Audiencia említve az 1670. április 30-i, május 27-i, július 8-i, augusztus 5-i levélben. Uo. Fasc. 313. Konv. A. f. 62, 77, Konv. B. f. 36-37, 56-57.

²⁶⁴ Lipót levele Pötting grófhhoz 1666. január .20. Wien. Pribram, Alfred Francis - Landwehr von Pragenau, Moriz (Hg.): Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662-1673. -II. Wien 1903, I. 193.

²⁶⁵ Így említi Wolf, Lobkowitz...i.m. 257.

²⁶⁶ A stájer eredetű család Morvaországba szakadt ágából származik, 1637 morva Oberst Landrichter, 1642 főkamars, majd Landeshauptmann, 1650-től a Titkos Tanács tagja, 1663/1664-es háború idején, ill. az 1668-1670-ben a magyar mozgalmak kanalizációjában nagy szerepet játszik, 1670-től visszavonult. Schwarz, Privy consil... i.m. 328-329.

²⁶⁷ 1658. október 19., ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A. f. 64-65. – Minden bizonnyal azonos Erneste de Merode, Baron de Harchy-val.

²⁶⁸ Hannibal von Gonzaga (1602-1668) tábornok, titkos tanácsos (1654-1668), az Udvari haditanács alelnöke (1658-1663), majd elnöke 1665-1668)

²⁶⁹ Raimondo Montecuccoli (1609-1680)

²⁷⁰ 1670. július 8. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 313. Konv. B. f. 36-37. Lamberg főkamars volt 1661. április 27.-1675. június 28.

is eladná.²⁷¹ Ennek ellenére szoros kapcsolatot ápolt vele. Donellan tájékozott volt a Szelepcsényi érseki kinevezését követő kancellári cím körül dúló harcnak. Az ügybe valószínűleg Nádasdy miatt kapcsolódott be, aki ez ügyben még a pápai nunciusról is interveniált. Az ágostonos barát még a császárnál is volt audiencián emiatt.²⁷² Az új kancellárral Szegedy Ferenc váci püspökkel (1666-1669) nem kerül elő a levelekben, az őt követő Pálffy Tamás (kancellár 1669-1679) azonban igen. A végzetes 1670-es tavaszon pl. arra tett kísérletet, hogy a szemmel láthatólag befolyásos kancellár és Nádasdy között jó viszonyt alakítson ki.²⁷³ A magyar viszonyokban való tájékozottságot hagy gyanítani a különböző ügyek kapcsán előjövő számos magyar főúr: Frangepán Ferenc (1658.X.19.), Erdődy György és Imre (1658.XII.2.), Forgách Ádám (1659.IV.9.), Csáky István (1659.IV.9.), Zrínyi Miklós (1659.IV.9.), Vitnyédi István (1659.IV.9.), id. Bercsényi Miklós (1668.V.24.), Zichy István (1668.V.24.), Pálffy Károly (1670.III.2.), Erdődy Miklós (1670.III.23.).

A császári tisztviselők közül szorosabb nexus fűzhető az egymástól időben messze eső levelekben említett Gabriel Selb udvari kamarai tanácsoshoz.²⁷⁴ 1658-ban említi Christoph von Dorscht (+1698), a Hofkriegsrat titkárát.²⁷⁵ Az 1670-es esztendő folyamán szorosabb kapcsolatot alakított ki Dvornikovich Miklós magyar kancelláriai regisztrátorral.²⁷⁶ A Bécsben működő diplomaták közül kapcsolatban állt a spanyol követtel, tekintve a Spanyolországban eltöltött éveket, ebben nincs meglepő.²⁷⁷ A spanyol követ üdvözlését küldte Nádasdynak, ami arra utalhat, hogy a követ és magyar úr között Donellanon keresztül állhatott fent kapcsolat. Ennél jóval intenzívebb viszonyban állt a pápai nunciussal és a velencei bailoval. 1659 tavaszán, amikor Wesselényi súlyos betegsége folytán úgy tűnt, hogy a magyar nádori szék rövidesen meg fog ürülni, és megindult a nádorjelöltek versengése, Donellan 1659. április 9-i levelének tanúsága szerint minden valamire való úr (Zrínyi, Forgách, Erdődy, Csáky, Nádasdy) jelentkezett érte és hozzájuk még Rottal, Donellan a nunciussal és a bailoval egyidőben tárgyalt. A két követ Zrínyit és Nádasdyt tartotta a két legalkalmasabb személynek, de végül Nádasdy mellett döntöttek, írja legalább is az írszerzetes.

²⁷¹ "Ille diabolus cancellarius Hungaricus, qui pro pecunia venderet Christum et animam, sit interessatus in hac re..." 1659. április 12. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. f. 7-9.

²⁷² 1666. március 3. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 310. Konv. B. f. 4-5.

²⁷³ 1670. június 20. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 313. Konv. B. f. 18-19.

²⁷⁴ 1658. december 2., 1666. március 3., 1670. július 24. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B. f. 73-75., Fasc. 310. Konv. B. f. 4-5., Fasc. 313. Konv. B. f. 44. Az alsó-ausztriai kamarai prokurátor 1658-ban kapott kamarai tanácsosi kinevezést, 1673-ban bárói rangra emelték. FHKA HKA Familienakten S-61.

²⁷⁵ 1658. október 19. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A. f. 64-65.

²⁷⁶ Említve 1670. június 10., VI.20. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 313. Konv. B. f. 13-14., f. 18-19.

²⁷⁷ 1658. október 19. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A. f. 64-65.

A velencei követjelentésekben egyébként sűrűn előfordult Nádasdy neve, és a bailo és a Nádasdy között személyes kapcsolat is fennállt, ill. más közvetítőkön is kapcsolatban voltak. A mindenkori pápai nunciussal szintén szoros kapcsolatot ápolt Nádasdy. A kapcsolattartás egyik csatornája Donellan volt, de más közvetítők is léteztek. A velencei követjelentések szerint a pápai nuncius titkára, Bernardo Rossi pl. a mozgalmas 1658-as évben fontos közvetítő szerepet játszott. Donellan a későbbi nunciussal is kapcsolatban maradt, így 1666-as levelében is említésre kerül egy látogatás a podagrában fekvő nunciusról, aki üdvözlését küldte Nádasdynak.²⁷⁸

A nunciuson kívül az alsóbbrendű nunciaturai tisztviselőkkel jó viszonyban volt az ágostonos barát. 1669-ben az auditor kerül elő, aki látogatást tett Donellánnál és arról beszélt, hogy a császárt el akarják idegeníteni Nádasdytól ellenségei, és hogy Nádasdy ügyei nem állnak jól, és cselekvésre bízta Nádasdyt.²⁷⁹ 1670. július 3-án pedig arról számolt be, hogy Ballatti auditor lemondott tisztéről, mert nem tudott a nunciussal megegyezni.²⁸⁰

1669-1670 folyamán Donellan hősi küzdelmet folytatott Nádasdy megmentése érdekében, még ha nem is mindig szerencsés eszközöket választott harcában.²⁸¹ Az akciót nem koronázta siker, az előkerülő levelezések hatására Lobkowitz és Lipót is megvonta a támogatást Nádasdytól, akinek a sorsa így megpecsételődött. Azt nem tudjuk, hogy Nádasdy halálánál jelen volt-e Donellan, de a kettőjük között fennálló kapcsolatra utal, hogy a gróf teste átmeneti nyugalomra az ágostonosok landstrassei kolostorában talált, míg tovább nem szállították Lékára, az általa alapított családi kriptába.

Bár Donellan és Nádasdy viszonya addig nem értékelhető véglegesen, amíg Lobkowitz és Donellan kapcsolata nem kerül feldolgozásra, annyi már most megállapítható, hogy az ír ágostonos fontos kapcsolatot jelentett a császári udvar vezető személyiségeihez. Úgy tűnik, hogy Nádasdy és Donellan kapcsolata más volt, mint a Zrínyiek és a másik ír ágostonos, Forstall Márk viszonya, aki elsősorban mint nevelő és udvari historiográfus tevékenykedett. Jóllehet a végső szó kimondására majd csak Forstall szerepének teljes feldolgozása után lesz lehetőség.²⁸²

²⁷⁸ 1666. március 3. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 310. Konv. B. f. 4-5.

²⁷⁹ 1669. augusztus 23. ÖStA HHStA UA Spec. 312. Konv. B. f. 45rv.

²⁸⁰ 1670. július 3. ÖStA HHStA UA Spec. 313. Konv. B. f. 27rv.

²⁸¹ Pauler, Wesselényi Ferenc nádor és társai összeesküvése... i.m. I. 289-291, II. 140-142.

²⁸² Forstall 1666 óta tevékenykedett mint nevelő, egész pontosan mint prefektus Zrínyi János mellett. FHKA HKA HFU r.Nr. 231. Konv. 1670. október f. 11-13. Ahol rövid egy oldalban összefoglalásra kerülnek feladatai, amelyekért évi 100 aranyat kap. – Forstall mint a Zrínyi család genealógusa működéséről. Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós. Bp. 1964, 611. – Forstall részben fennmaradt levelezése: ÖStA Geheime Staatsregistratur Fasc. 14 pars 1. – Forstall később visszatért Írországra, ahol 1676-ban Kildare püspöke, majd 1678-ban Leighlin adminisztrátora lett, nemsokára azonban elfogták és börtönben fejezte be hányattatott életét 1683-ban.

II.3. NÁDASDY ÉS A BÉCSBEN MŰKÖDŐ KÖVETEK KAPCSOLATA

Nádasdy pályája 1665-ig terjedő időszakában három diplomáciai képviselőt figyelmét keltette fel. X. Ince pápa már 1643-as megtérése után nem sokkal külön brévében üdvözölte a magyarországi főurat, buzgóságáért megdicsérte és további működésre bízta.²⁸³ A következő években Nádasdy folyamatosan kapott brévét, amelyek jó részben különféle lelki igények kielégítését célozták, ill. pápának fenntartott esetekben intézkedtek. Sógorával, Esterházy Pállal tett 1652-es németországi útja alkalmával engedélyt kapott hordozható oltár használatára, amelyet 1659-ben ismét megigényelt és meg is kapott hordozható oltár.²⁸⁴ 1660-ban VII. Sándor, majd 1668-ban IX. Kelemen a betegeskedő Nádasdynak bőjt alól adott felmentést.²⁸⁵

Ennél többre, Nádasdy megbecsültségére utalnak azok a brévék, amelyek egyéb alkalmakkor, pl. nunciusváltások alkalmával készültek. Így pl. 1658-ban Carlo Caraffa nuncius érkezésekor VII. Sándor az új nunciust a magyar gróf figyelmébe ajánlotta.²⁸⁶ Hasonló értelemű brévét kapott Nádasdy akkor is, amikor Gulio Spinola után Antonio Pignatelli, a későbbi XII. Ince pápa, indult a császári udvarba.²⁸⁷ Arra, hogy a pápai nunciusok szemében Nádasdy jelentős politikai személyiségnek számított, utal az a tény, hogy több alkalommal is elismerő, dícsérő brévét intéztek hozzá. 1658-ban a visszatérő Elci nuncius szóbeli beszámolója nyomán kapott brévét Nádasdy, egyúttal a pápa megadta a kért búcsúkat is.²⁸⁸ 1662 őszén a pozsonyi országgyűlésen és a császári udvarban a katolikus vallás védelmében nyújtott érdemei miatt kapott elismerő brévét VII. Sándortól.²⁸⁹

VII. Sándorral (1655-1667) személyesen is találkozott 1665-ös olaszországi útja alkalmával. A nagyheti szertartásokon végig résztvevő, majd Szalézi Szt. Ferenc szentté avatásán is jelen lévő gróft kíséretével együtt a kanonizáció után, április 19-én fogadta.²⁹⁰ 1665. április 11-én kelt Rómából Bálinffy Jánoshoz írt levele alapján úgy tűnik, hogy már

²⁸³ 1645. július 30. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 41.

²⁸⁴ 1652. október 12. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 47., v.ö. Galla Ferenc: Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából I. Bp. 1947, 25. (Regnum-könyvek I. Egyháztörténeti források I.)

- 1659. augusztus 18. Uo. Nr. 60.

²⁸⁵ 1660. augusztus 20. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 63. - 1668. március 16. Uo. Nr. 79.

²⁸⁶ 1658. augusztus 24. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 57.

²⁸⁷ 1668. március 9. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 77.

²⁸⁸ 1658.VIII.24. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 57.

²⁸⁹ 1662.XI.25. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 69.

²⁹⁰ Marczali Henrik: Bezeredy Zsigmond utazási naplója. In:TT 1883, 348-358, itt 356.

Nádasdy előzőleg egyéni audiencián vehetett részt. Igen elismerően írt a török elleni magyarországi védelemhez különben jelentős összegekkel hozzájáruló pápáról.²⁹¹

VII. Sándor utóda IX. Kelemen Nádasdynak helytartói kinevezése alkalmából 1667. szeptember 1-én brévében ógratulált.²⁹² Nádasdy kiemelt helyzetét bizonyítja, hogy lefogását követően sem hagyta cserben a pápa, hanem közbenjárók által figyelmeztetve -- Pauler gyanúja szerint talán Donellan páter lehetett az, aki a magyar rendek nevében X. Kelemenhez fordult – 1671. március 7-én brévét intézett Lipóthoz, kegyelmet kérve a bűnös főúr számára. Lipót a kérésnek nem tett eleget, és ezzel kellemetlen helyzetbe került. Dúhe a vélt folyamodók ellen fordult, a magyar főurak és főpapok külön nyilatkozatban voltak kénytelenek magukat tisztázni.²⁹³

Nádasdy tekintélyét különösen az 1657-1660-as erdélyi események növelték meg. Az Erdélyben a katolikus vallás számára esetlegesen elérhető engedmények a pápai diplomáciát megmozgatták. Különösen aktívnak mutatkozott az ideiglenes ügyvivő Benedetto Rossi, vagy latinus nevén Benedictus de Rubeis apát.²⁹⁴ Ezekben az eseményekben, Erdély törökellenes mozgósítása miatt, részleges érdekezésség állt fent Velence és a pápaság között, amely a nuncius, ill. az ügyvivő és a bailo együttműködéséhez vezetett. Rákóczi részéről saját követein túl legelső közvetője Nádasdy volt. Rossi pl. 1658. júliusában üzent a bailonak, hogy Rákóczi kész Velencével szövetségre lépni. A velencei követ válaszul titkárát küldte Nádasdyhoz.²⁹⁵ Nem sokkal később, 1658 augusztusa végén ismét Rossi lépett fel mint közvetítő, és átküldte Nádasdy hozzá intézett levelét Nani követnek.²⁹⁶

Velence, amelynek követe 1655-ben Nádasdy országbíróvá választásakor még meglehetősen hiányos ismeretekkel rendelkezett a rendi Magyarország második méltóságát elnyerő főúrról, ezekre az évekre már jó kapcsolatot épített ki vele. 1655. júliusában, az országbíróvá választás után még bárónak titulálta Nádasdyt, akinek megválasztását nem tudta mással magyarázni, mint hogy vallásügyben szerzett komoly érdemeket, ezért kerülhetett az esélyesebb Forgách és Zrínyi elé.²⁹⁷ Az 1657 utáni izgalmas helyzetben személyes kapcsolat is kialakult a velencei követek és Nádasdy között. 1659 márciusában az új velencei követ,

²⁹¹ „Nem hiszem, az ki ezt a pápát látná és szöllana vele, ha más hiten való volna is, Anti Christusnak tartaná, mert az szentség szemeiből is kilátszik s szép istenes discursusa küszivet is áhíthatosságra indítana. Nekem oly affectiót mutatott, hogy meg nem irhatom.“ Nádasdy levele Bálintffy Jánoshoz 1665.IV.11. Róma. Komáromy András: Nádasdy Ferencz római zarándoklása. In: TT 1899, 720-722, itt 721-722. – VII. Sándor (Fabio Chigi) rövid életrajza a legújabb irodalommal: Lexikon der Päpste und des Papsttums. Lexikon für Theologie und Kirche kompakt. Redaktion: Bruno Steimer. Freiburg, Basel, Wien, 2001, 12-13.

²⁹² 1667. szeptember 1. MOL E 150 Reg. Fasc. 72. Nr. 77.

²⁹³ Pauler, Wesselényi Ferencz nádor...II. 282-283. és 358-361.

²⁹⁴ Pribram, Venetianische Depeschen... 156ff., 168.

²⁹⁵ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 146.

²⁹⁶ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 154.

²⁹⁷ Giovanni Nani jelentése 1655. július 1. Pozsony, ÖStA HHStA Dispacci di Germania vol. 105-106. pag. 276.

Alvise Molin személyesen is tárgyalt Nádasdyval.²⁹⁸ Bár a Velence és Rákóczi közötti szövetségekötési tervek nem valósultak meg, Nádasdy és Velence közötti kapcsolat folyamatos maradt. Időről időre a követjelentésekben említések bukkannak fel az országbíróval folytatott beszélgetésekről, rajta keresztül szerzett hírekről tudósít a követ. Így pl. 1660 novemberében arról beszélt Nádasdy a bairónak, hogy a magyar urak nem hagyják Erdélyt elveszni.²⁹⁹ Molin 1660 őszen két csoportot különböztetett meg a magyar főurak között, az egyik Nádasdy és Zrínyi csoportja, akikkel szemben áll Lippay érsek és Wesselényi nádor. A követ komolyan törekedett a két csoport között valamifajta egyetértés kialakítására, ami végül is átmeneti eredménnyel járt.³⁰⁰

A harmadik követ, akivel Nádasdy kapcsolatba került, a spanyol követ volt. Ezt a kapcsolatot szinte biztos, hogy Donellannak köszönhette, aki spanyolországi tanulóévei miatt jól beszélt spanyolul és spanyol kapcsolatokkal is rendelkezett. E meglehetősen szűkösen dokumentált kapcsolatról a Donellanról írt fejezetben volt szó. Talán a bécsi spanyol követnek köszönhető, hogy Nádasdy 1665-ös római útja alkalmával a római spanyol követ rendelkezésére bocsátotta kocsiját és szolgáit, és vendégül is látta őt.³⁰¹

²⁹⁸ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 222.

²⁹⁹ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 512.

³⁰⁰ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 554.

³⁰¹ Nádasdy levele Bálintffy Jánoshoz 1665.IV.11. Róma. Komáromy, Nádasdy Ferencz római zarándoklása... i.m. 721-722.

III. NÁDASDY (III.) FERENC POLITIKAI PÁLYÁJA

III.1. AZ 1655-ÖS ORSZÁGGYŰLÉS

A magyar országgyűlések története megírásának szükségessége a pozitívizmus korában vetődött fel. Amíg a Szilágyi Sándor irányítása alatt szerkesztett Erdélyi Országgyűlési Emlékek a fejedelemség korának összes országgyűlését feldolgozta, addig a Fraknoi Vilmos szerkesztésében megindult Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat, amelynek munkálatait később Károlyi Árpád vette át, csak az 1606-os országgyűlések feldolgozásáig jutott el. Károlyi még előtanulmányokat végzett az 1608-as országgyűlés történetéhez, de már befejezni nem tudta. Az anyaggyűjtés továbbfolytatását az 1960-as években Benda Kálmán és Péter Katalin vette át. Benda Kálmán az országgyűlések kora újkori szerepéről tartott előadásában hangsúlyozta, hogy az országgyűlésen egyszerre és nagy számmal vannak jelen egyrészt a főúri méltóságviselők és a nemesség követői, másrészt a király illetve a bécsi udvar vezető személyiségei, így az országgyűlés a király és a rendek erőpróbájának tekinthető. Közelről lehetünk tanúi az egyéni ambíciók megfogalmazásának, annak, hogy a politikai elit vezetői milyen kapcsolatokon keresztül próbálják elérni céljaikat, a döntéshozatal terén az egyéni és a közjó érdekeit szem előtt tartva hol a határ, ameddig hajlandók a felek a kompromisszumra.³⁰²

A dolgozatban megjelölt időhatárra három diéta esik, az 1655-ös, 1659-es és 1662-es országgyűlés. Céljait tekintve az első összehívását a nádorválasztás illetve IV. Ferdinánd trónörökös váratlan halála miatt Lipót főherceg trónörökössé való elfogadtatása tette szükségessé, míg a másik kettő a fenyegető török veszély és a vallási ellentétek tompítására keresett választ.

Az 1655-ös országgyűlés történetének megírására eddig még nem került sor. Fontos forrásokat tett közzé a 19. században Szilágyi Sándor a Történeti Lapok hasábjain, amikor II. Rákóczi György erdélyi fejedelem és anyja, Lórántffy Zsuzsanna által küldött követek jelentéseit és leveleit közölte.³⁰³ Pettkó Béla a Történeti Tárból Szilágyi Sándor közléseinek

³⁰² Az országgyűlések szerepéről a Történettudományi Intézetben tartott előadás hozzászólásokkal: Benda Kálmán – Péter Katalin: Az országgyűlések a kora újkori magyar történelemben. (Előadások a Történettudományi Intézetben 6.) Bp. 1987.

³⁰³ Szilágyi Sándor: Az 1655-iki országgyűlés történetéhez. In: Történeti Lapok 1874, 99-102, 115-118, 132-134, 147-149, 163-166, 211-214. – Szilágyi Sándor: Mednyánszky Jónás jelentései II. Rákóczi Györgyhez és anyjához. 1874. 361-364, 377-379, 392-394, 401-404, 417-419, 434-436, 449-451, 465-467, 481-485, 499-501, 515-516, 531-534, 548-550, 563-565, 580-582, 596-597, 612-614. (Csak a közlemény eleje tartalmaz adalékokat az 1655-ös eseményekhez!)

kiegészítéseként még két, Klobusiczky által írt követi jelentést adott ki.³⁰⁴ Péter Katalinnak Zrínyi Miklós II. Rákóczi György királyságáról szóló tanulmánya annak ellenére, hogy vizsgálatai középpontjában Zrínyi nádorságának és az erdélyi fejedelem magyarországi királyságára vonatkozó tervei állnak, sokban gazdagította és árnyalta az országgyűlésre vonatkozó korábbi ismereteinket. A szerző a hiányosan fennmaradt országgyűlési naplók és kancelláriai források alapján mozaikszerűen igyekezett rekonstruálni az eseményeket. A tanulmányban foglalt kutatási eredményeket mintegy kiegészítette a Siralmas panasz ill. Siralmas könyörgő levél keletkezési idejének meghatározására írott munkája.³⁰⁵

Az 1655-ös országgyűlés története vizsgálata során nem lehet megkerülni a sokáig Zrínyi Miklósnak tulajdonított Nádori Emlékirat kérdését.³⁰⁶ Az erdélyi fejedelemnek szóló irat számba veszi a lehetséges jelölteket, s az összehasonlítás célja Zrínyi Miklós, mint a posztra legalkalmasabb jelölt érdemeinek bizonyítása. Magától érthető módon a bán versenytársainak negatív tulajdonságai kapnak hangsúlyt, ami nem lenne baj, ha nem vennénk figyelembe azt a ténytet, amire már a Bevezetésben is utaltunk, hogy az egyes személyiségekről alkotott, tömören megfogalmazott véleményt történettudományunk hosszú ideig szinte kritika nélkül átvette, s a róluk kialakult sztereotípiák végeredményképpen meggátolták a köztük uralkodó kapcsolatrendszer dinamizmusának vizsgálatát.

Az elmúlt évek kutatásai újból középpontba állították az Emlékirat szerzőségének kérdését. Várkonyi Gábor vizsgálatai során arra a következtetésre jutott, hogy az emlékirat szerzőjét a protestáns nemesek körében kell keresni, akik Zrínyi szövegeiből állíthatták össze a dokumentumot.³⁰⁷ Bene Sándor vele szemben továbbra is Zrínyi szerzősége mellett foglal állást, akkor is, ha bizonyos tekintetben elfogadja Várkonyi érvelését.³⁰⁸ R. Várkonyi Ágnes a Nádori Emlékiratról szóló 2000-ben megjelent tanulmányában a cikk megírása időpontjáig végigkíséri a dokumentum körül 1868-as első publikálása óta lezajlott történészvitákat, példák kapcsán bizonyítja, hogy a dokumentum vizsgálatát mennyire meghatározták az adott történelmi korszak viszonyai, és hangsúlyozza, hogy „a Nádori emlékirat a XVII. századi országos politika egyik kulcsdokumentuma lett, ezzel párhuzamosan elkezdődött végre kritikai vizsgálata, de abba is maradt.” A tanulmány a szöveg részletes elemzése, számos

³⁰⁴ Pettkó Béla: Az 1655-iki országgyűlés történetéhez In: Történelmi Tár 1891 172-176.

³⁰⁵ Péter Katalin: Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. In: Sz. 106 (1972) 3. sz. 653-666. Felhasznált levéltári források: OSZK Kézirattár Fol. Hung. 1045. Magyar Országgyűlési Könyvtár Gyurikovics gyűjtemény B1/7. Acta Diaetae Anni 1655. MOL Kancelláriai levéltár A 37 Acta Diaetae Anni 1655. MOL Archivum Regni N 114. 19.k. Acta Diaetalia. U.ö.: A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei. A Siralmas Panasz keletkezéstörténete. (Irodalomtörténeti füzetek 83. sz.) Bp. 1973.

³⁰⁶ Először megjelent a Századok 1868-as évfolyamában. Thaly Kálmán: Gr. Zrínyi Miklós emlékirata II. Rákóczi György fejedelemhez 1653. In: Sz 2 (1868) 633-648.

³⁰⁷ Várkonyi Gábor: Emlékirat a nádorság ügyében. In: Irodalomismeret 1995/1-2.

³⁰⁸ Bene Sándor: A hír és közvélemény koncepciójának formálódása Zrínyi műveiben. In: ItK 100 (1996) 369-394.

újabb kérdés feltevése útján nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az Emlékirat az álkuruc balladák esetében kimutatható módon, szövegtörödékek összeillesztésével Thaly Kálmán „közreműködésével” jött létre.³⁰⁹ Borián Elréd Lippay György és Zrínyi Miklós politikai vitáját elemezve a Nádori Emlékirattal kapcsolatosan Várkonyi Gábor véleményéből kiindulva Klobusiczky András és körében látja lehetségesnek az emlékirat szerzőjét. Szerinte a dokumentum Klobusiczkyék II. Rákóczi Györgynek szóló jelentése lehetett, amelyet majd később röpirat formájában terjeszteni kezdtek.³¹⁰ E tanulmányoknak köszönhetően ugyan a szerzőség kérdése véleményem szerint továbbra is lezáratlan problémának tekinthető, mégis, Zrínyi és kortársainak kapcsolata, az egyes politikusi személyiségek tevékenységének megítélése sokkal árnyaltabbá vált, az 1655-ös országgyűlés eseményeire vonatkozó ismereteink újabb adalékokkal bővültek.

Nádasdy Ferenc egyéni karrierje szempontjából az 1655-ös országgyűlés újabb lépcsőfokot, a magyar méltóságok sorában második helyen álló országbírói tisztség elnyerését jelentette. Dolgozatomban az országgyűlés eseményei közé beágyazva igyekszem felvázolni az utat, az egyes csomópontokat, amelyeken keresztül Nádasdy Ferenc eljutott kinevezéséig. Pálffy Pál 1653. november 26-án bekövetkezett halála után feladatait királyi helytartóként Lippay György esztergomi érsek látta el.³¹¹ A nádori és helytartói jogkör 17. századi történetéről, egymás közötti viszonyáról keveset tudunk. A nádori méltóság betöltésére az 1608-as országgyűlés óta folyamatosan sor került, annak ellenére, hogy a Habsburg uralkodók igyekeztek mindig elodázni a nádorválasztást. III. Ferdinánd számára, akinek uralkodása alatt folyamatosan meg kellett küzdenie a nádor és az érsek, először Pázmány és Esterházy Miklós, majd Lippay és Pálffy Pál közötti állandó véleménykülönbségekkel, érthető módon, Pálffy Pál halála után is igyekezett mindent megtenni a nádorválasztás elhalasztásáért. Tisztában volt

³⁰⁹ R. Várkonyi Ágnes: Az elveszett idő. Zrínyi Miklós nádori emlékirata? In: HK 113 (2000) 2.sz. 269-328. Dolgozatomban nem célja az emlékirat elemzése, nem is szeretnék pro és kontra érveket felsorolni, csak a cikk egyetlen gondolatához szeretnék egy idézetet hozzáfűzni. A tanulmány 301. oldalán idézett, rossz magyarokról írt sorokhoz hasonló elkeseredéssel fogalmaz Lippay néhány évvel később: “Bizony édes palatinus uram szintén meggyűlöltem ezt az hamis tökéletlen magyar világot, ki rakva vagyon csalárdsággal, hamissággal tekéletlenséggel, nem tud ember kinek hinni es kihez tamáskodni. Az ki leg szebben szól, legtöbbet kihez ember bizik es szolgál, rakva vagyon szíve méreggel gyarlósággal, az kit legjobban szeret, álhatatlan képmutatással, szép az ajánlás, de mérges mint kigyónak az ő nyelvek.” Lippay György Wesselényi Ferencnek 1659. február 11. Pozsony MOL E 199 a.II.65. Nr.14. (Tusor, Lippay György levelei...i.m. II. 213-214.)

³¹⁰ Borián Elréd: Lippay érsek és Zrínyi Miklós politikai vitája. A jezsuita történetíró, Kazy Ferenc alapján. Századok 134 (2000) 4.sz. 913-931. Átdolgozva uő.: Lippay György és Zrínyi Miklós politikai vitája és megbékélése. In: Borián Elréd: Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírás tükrében. Pannonhalma. 2004. 283-320. (Pannonhalmi füzetek. 50.)

³¹¹ Zrínyi Miklós 1654. (január) 14-én Csáktornyan kelt levelében már Lippay helytartói kinevezéséhez gratulál. “Értettem, hogy az mi kegyelmes urunk, királyunk öfölsége ebben a palatinus vacantiában országunk directióját az Nagyságod kezeiben bízta, örülök, az Nagyságod méltóságos állapotján, és Istentül kívánok Nagyságodnak szerencsét mind ahhoz, mind mindenhez.” A levélen a hónap nincs feltüntetve, tartalma alapján 1654 januárja jöhet szóba. Zrínyi Miklós: Összes munkái. Szerk. Kovács Sándor Iván. Bp. 2003, 626. (Magyar Remekírók Új folyam)

azzal is, hogy a két rendi méltóság, de főleg a nádori tisztség megüresedése újabb alkalmat ad arra, hogy az egyéni ambíciók a főurak között ellenségeskedést csíholjon, illetve a meglévő ellentéteket felszínre hozza. A rendek azonban, rendi jogaikra és arra hivatkozva, hogy az érsek a nádor katonai feladatait nem tudja ellátni, minél hamarább be akarták tölteni a megüresedett nádori széket. III. Ferdinánd királyt az 1646-ban magyar királlyá és 1653-ban német-római királlyá választott fia, IV. Ferdinánd 1654. július 9-án bekövetkezett halála és az ennek következtében megváltozott nemzetközi erőviszonyok kényszerítették az országgyűlés összehívására.³¹² Az országgyűlési előkészületek során 1654 októberében Csáky László országbíró is eltávozott az élők sorából, így esedékessé vált a judex curiae tisztségének betöltése is.³¹³

Az országgyűlés összehívása nagyon vontatottan haladt. III. Ferdinánd király közvetlenül IV. Ferdinánd temetése után tárgyalt a magyar tanácsosokkal róla, és összehívását Szent András napjára (október) tervezték, de már ekkor szinte biztos volt, hogy a pestis kitörése és főleg a császárné akkor várható gyermekágya miatt január előtt nem kerül sor összehívására.³¹⁴ Az országgyűlési meghívó levél végül 1654. november 11-én kelt, s a gyűlés összehívásának időpontját 1655. január 24-ében határozták meg, de ehhez képest is több mint egy hónap késéssel érkezett meg a király Pozsonyba.

³¹² Nádasdy a következőket írja IV. Ferdinánd temetéséről Batthyány Ádámnak: “Az szegény királyt ma temetik, föl nyitották volt, s az szerint belső képpen tapasztalták azt ítélek az orvosok, hogy lehetetlen lett volna természet szerént is hat esztendőnél tovább élnie: földindulás volt a városnak egy részén 12 óra tájban délkor halála előtt való nap, s az mely házban feküdt, az padláson nagy zörgés hallatszott, de soha senki végére nem mehet, mitül esett.” 1654. július 12. Seibersdorf MOL P 1314 Nr. 32367.

³¹³ Halálával kapcsolatosan Hedly Mátyás levele Lippaynak, amelyben arról tudósít, hogy a judex curiae halálán nagy a szánakozás miatta, a hercegnében – utalás Csáky Borbálára, Hannibal Gonzaga herceg feleségére -- nagy a magnanimitas apja halála miatt. Kelt: 1654. október 19. Bécs. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1654.VII-IX. csomó p. 312-313. MOL Mf 2653. Rákóczi László egy hónappal később már az országbíró haláláról tudósítja Lippayt. Kelt: 1654. november 28. Makovicza. Uo. 1654.XI-XII. csomó p. 143-145. MOL Mf. 2654. Temetéséről: Özvegye, Batthyány Magdolna levele Lippay Györgynek, amelyben kéri az érseket, hogy férje temetésének közeledtével bocsássa hozzá néhány nappal korábban Hedly Mátyást Pozsonyba. 1654. december 20. Pozsony. Uo. p. 212-213. MOL Mf. 2654. – Az országbíró titokzatos haláláról, megmérgezéséről szóló híreket támasztja alá, hogy 1655 tavaszán felesége, Batthyány Magdolna kérésére Pozsonyba hozatja át az uralkodó a mérgezéssel gyanúsított János szolgát. III. Ferdinánd utasítása Szelepcsényi kancellárhoz 1655.III.24. Pozsony. MOL A 35 1655: 85. – Az ügyben lefoglák, majd szabadon engedték Forgách Ádám német titkárát, Christophorus Greinert és egy bizonyos Martin Steiner cipézmestert. A kancellária jelentése az uralkodóhoz 1655.VI.24. MOL A 35 1655: 172.

³¹⁴ Mednyánszky Jónás IV. Ferdinánd temetése körül 3 hétig Bécsben tartózkodott onnan tájékoztatta a fejedelmet az országgyűlés összehívásával kapcsolatos tervekről. A levél vége hiányzik, így csak a tartalma alapján lehet következtetni keltezésére. Szilágyi Sándor, Mednyánszky Jónás jelentései II. Rákóczi Györgyhöz és ennek anyjához. In: TL 1874 23. sz. 361-364. 24.sz. 377-379. 25.sz. 392-394, 26.sz. 401-404. 27.sz. 417-419. 28.. 434-436. 29.sz. 449-451. 30.sz. 5-467. 31.sz. 81-485.32.sz. 99-501. 33.sz. 515-516. 34.sz. 531-534. 35.sz. 548-550. 36.sz. 563-565. 37.sz. 580-582.38.sz. 596-597. 39.sz. 612-614., itt 361-364. – Heinrich Stäyger svéd ügyvivő Bécsből 1654. augusztus 2/12-én küldött jelentésében említi, hogy a király 14 napon belül ki akarja bocsátani az országgyűlési meghívókat, szeptember 2/12-én azt említi, hogy teljes a csend, október 11/21-én azt jelentette, hogy a járvány miatt halogatják, december 6/16-án pedig azt írja, hogy 1655. január 28-ra tervezik megnyitását. In: Heckenast Gusztáv: Bécsi svéd követjelentések Magyarországról, 1652-1662. In: TSz 1983 2.sz. 205-223., itt 206.

A megyei követválasztások vontatottan haladtak, erről tudósította Mednyánszky Jónás Klobusiczky András.³¹⁵ A soproni követválasztó gyűlés csak január 14-én ült össze, vele egyidőben volt a Vas megyei gyűlés is, amelyre Nádasdy, a megye örökös főispánja Esterházy Mihályt küldte követként.³¹⁶ A soproni gyűlésen a megye egyik követének Vitnyédy Istvánt választották meg, annak ellenére, hogy Nádasdy mindent megtett annak megakadályozása érdekében. 1655. január 15-én kelt levelében Nádasdy felháborodottan tudatta Lippayval, hogy Bezeredy György mellé, akit nyomására Sopron megyei viceispánná választottak, másik Sopron megyei követként Vitnyédi Istvánt választották. Kérte az érseket, hogy próbálja meg a dolgot utólag megakadályozni, de Szelepcsényi kancellárnak ne szóljon az ügyről.³¹⁷

Négy nappal később írt levelében Nádasdy előadta az érseknek elképzelését, hogyan lehetne kirekeszteni Vitnyédit a követek közül. Javasolta neki, hogy miután több, az országgyűlés elé kerülő ügyben érdekelt fél, erre hivatkozva próbálják meg őt kizárni a követek sorából. Ennek megerősítésére javasolja, hogy III. Ferdinánd írjon a personálisnak, hogy kapitányokat, prókátorokat és harmincadosokat ne fogadjon el követként, és az is bekerülhetne a parancsolatba, hogy egy várostól két követnél többet ne küldhessenek.³¹⁸ Nádasdy javaslata alapján úgy tűnik, hogy az ügyvédek és harmincadosok országgyűlésen követként való részvétele lehetséges, annak ellenére, hogy a múlt országgyűlésen megszületett a törvényes szabályozása. Az 1649. évi XLIV. törvénycikk ugyanis kimondja, hogy az ügyvédek és harmincadosokat ne engedjék be az ország rendjeinek ülésébe.

Érdekes módon, Nádasdy nem hivatkozott Lippayhoz írt levelében a már meglévő törvénycikkelyre, pedig ez lett volna a legkézenfekvőbb. Az, hogy végül Vitnyédit megválasztották Sopron megye követévé, azt mutatja, hogy a törvény erejét nem tudták érvényesíteni. Az 1655-ös országgyűlésen a kérdés újból szabályozásra került, de a LXII. törvénycikk más megfogalmazásban és erőteljesebben intézkedik a kérdésben: a rendek körül ügködő ügyvédek ki kell tiltani az országgyűlésen való ülésből. A törvényi szabályozás elsődleges célja az volt, hogy a főurak közötti peres ügyekben a feleket képviselő ügyvédek részrehajlóan ne befolyásolhassák az országgyűlés döntéseit. A törvény azonban nemcsak az

³¹⁵ Mednyánszky arról ír Klobusiczkyknak, hogy „innen is az emberek későre fognak gyűlni: mivel Dunán túl is csak most választják a követeket”. Szilágyi Sándor: Az 1655-ös országgyűlés történetéhez. In: TL 1874 7.sz. 99-102, 8.sz. 115-118. 9. sz. 132-134, 10.sz. 147-149. 11.sz. 163-166., itt 101.

³¹⁶ Esterházy küldéséről: Nádasdy Batthyánynak 1655. január 10. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32383.

³¹⁷ Nádasdy Lippaynak 1655. január 15. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655. I-VI. csomó p. 78-79. MOL Mf. 2654.

³¹⁸ Nádasdy Lippaynak 1655. január 19. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655. I-VI. csomó p. 117-118. MOL Mf 2654.

egyéni érdekek megnyilvánulásának, ill. a főúri rend és a köznemesség harcának, hanem a modern kori törvényhozói és bírói hatalom szétválasztása egyik lépcsőfokának is tekinthető.

Mednyánszky 1655. január 21-én arról tudósította Klobusiczkyt, hogy Szelepcsényi kancellár Pozsonyban érkezett, ahol arról tárgyaltak, hogy halasszák-e a gyűlést vagy kezdjék meg a kijelölt időpontban. Az urak nagy része a halasztás mellett volt, kivéve Lippay érseket, aki a kijelölt időpontra való összehívást szorgalmazta. Szelepcsényi ezután visszament Bécsbe, hogy a király döntsön az ügyben. Nádasdy 1655. január 28-i, Bálintffy Jánosnak írt levelében arról tudósítja őt, hogy a császár február 20-a előtt nem fog Pozsonyba indulni.³¹⁹ A királyi meghívók is fennakadásokkal mentek ki, amiben nem lehetett tudni, hogy mennyi volt a szándékosság vagy a figyelmetlenség.³²⁰

Az országgyűlést megelőzően Lippay, Szelepcsényi és Nádasdy 1655. február 7-én Kismartonban találkoztak, ahol valószínűleg a nádori jelöltek kérdése is szóba került. Oda várták Batthyányt is, de ő nem érkezett meg,³²¹ Lippaynak arra hivatkozott, hogy addig nem tud megindulni, amíg nem rendezik a végházak dolgát.³²² Batthyány Ádám bizonyos érdektelenséget mutatott az országgyűlés iránt, de talán ez csak azzal magyarázható, amire több főúr is hivatkozott: addig nem megy Pozsonyba, amíg a király meg nem indul, ami húsvét előtt nem fog bekövetkezni.³²³

Batthyánnyal ellentétben Nádasdy energikusan készült az országgyűlésre, és többszörösen sürgette a főkapitányt is azzal, hogy ő már szolgálait is elküldte Pozsonyba szállást foglalni, majd 1655. február 22-én egy szolgáját felküldte Bécsbe megtudni a király indulását. Három nappal később Nádasdy két sátrat kért Batthyánytól, hogy méltán fogadhassák a királyt.³²⁴ 1655. március 1-jén Nádasdy Köpcsényben szándékozott bevárni

³¹⁹ „Ő felsége cancellarius uramot Posenba küldte volt, hogy a consiliarius urak tetszését vegye, haladjon-e az gyűlése vagy continuáltassék por termino: variáltanak az vokok, nagyobb résznyire azt suadealták, hogy hldjon: egyedül érsek uram ő nagysága igen impugnálta, hanem hogy continuáltassék pro termino.” Mednyánszky Klobusiczkynek: 1655. január 21. Trencsén Szilágyi, Az 1655-ös országgyűlés történetéhez... i.m. 99-101. Nádasdy levele Bálintffy Jánosnak a február 20-a utáni időpontról: 1655. január 28. Seibersdorf. MOL E 185 Nádasdy család levéltára MOL Mf 6896.

³²⁰ Lórántffy Zsuzsanna is panaszkodott, hogy nem jöttek meg a regálisok. Mednyánszky Klobusiczkynek u.o.

³²¹ Lippay Batthyánynak 1655. február 7. Kismarton. MOL P 1314 Nr. 29335. A levélben az érsek tudósítja Batthyányt, hogy Auersperg hercegtől kapott levelet, melyben tudatja őt, a király szeretné, ha Nádasdy, az érsek, a kancellár és Batthyány együtt tárgyalnának. Lippay Batthyánynak két nappal később írt levelében már azt írja, hogy Losi Mihály tornai esperest és esztergomi kanonokot küldte hozzá, hogy tájékoztassa őt a tárgyalásokról. 1655. február 9. Kismarton. MOL P 1314 Missiles Nr. 29334.

³²² Batthyány Ádám Lippaynak 1655. február 10 Szalonak. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. csomó p. 194-195., (MOL Mf 2654.)

³²³ Erdődy György és Forgách Ádám a király indulásáig nem voltak hajlandóak megindulni. Erdődy György levele Lippaynak: 1655. február 11. AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. csomó p. 207-208. Forgách Ádám levele Lippaynak 1655. február 17. Uo.p. 223-224. (mindegyik MOL Mf 2654.)

³²⁴ 1655. február 13-án Keresztúron írt levelében Nádasdy rákérdezett Batthyánynál, hogy mikor indul Pozsonyba. MOL P 1314 Missiles Nr. 32393. Szállásfoglalás ügye: Nádasdy Batthyánynak 1655. február 14. Sárvár. Uo. Nr.32394. Nádasdy tudósítja Batthyányt szolgája Bécsbe küldéséről. 1655. február 22. Keresztúr. Uo. Nr. 32398. Sátrak kérése: Nádasdy Batthyánynak. 1655. február 25. Uo. Nr. 32399.

Batthyányt.³²⁵ Ferdinánd Pozsonyba való ünnepélyes bejövetelére végül 1655. március 3-án került sor.³²⁶

A nádorságra pályázó személyekből nem volt hiány. Meg kell jegyezni, hogy ekkorra felnőtt egy, a pályáját Esterházy Miklós nádor alatt kezdő ill. Pálffy Pál nádor alatt folytató nemzedék, akinek tagjai közel egyforma kvalitásokkal rendelkeztek, országrésznyi birtokokat irányítottak, s karrierjük csúcsát jelentette volna a nádori tisztség elnyerése. Még az idősebbek is elég fiatalok voltak ahhoz, hogy megválasztásukkal hosszú időre lezáródjon a nádorság betöltésének kérdése. A versenytársak között még Csáki István (1603-1662) a legidősebb, Forgách Ádám (1609-1681), Wesselényi Ferenc (1605-1667), Batthyány Ádám (1610-1659) még csak 40-es éveik közepén jártak³²⁷, a legfiatalabbnak Nádasdy és Zrínyi (1620-1664) számítottak. Ráadásul azzal is kellett számolniuk, hogy az uralkodó az új nádor esetleges korai halála után nehezen lesz kényszeríthető újbóli nádorválasztásra. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy elkeseredett küzdelem indult meg a nádori jelöltségért.

Nádasdy Ferencet a Nádori emlékirat a következőképpen jellemezte: a gróf az az ember, aki tehetségével ugyan szolgálhatna, de minden lépését az egyéni érdekek határozzák meg, az ország dolgait mindig a maga hasznára igyekszik fordítani. Nádori ambíciói is csak egyéni céljainak elérését szolgálják. Figyelmen kívül kerültek azok a szempontok, amelyek őt is, mint másokat is, Zrínyi egyenrangú versenytársává tették. Nádasdy az országgyűlés idején 32 éves, csak három évvel fiatalabb a bánnál. Hatalmas vagyon tulajdonosa, birtokai kezelésében már majd két évtizedes tapasztalatra tett szert, gondos gazda hírében áll. Felesége, Esterházy Julianna, a nagy nádor, Esterházy Miklós leánya, akivel már népes családot mondhatnak magukénak. Áttérése és házassága óta pályája felfelé ível, tisztségei száma gyarapszik: Vas megyei örökös főispáni tisztsége mellett családi hírnevének növelésében ő sem akar lemaradni őseitől: dédapja, Nádasdy Tamás nádor és Nádasdy Ferenc hadvezér példája lebeg előtte. Ráadásul nagyanyja, Báthory Erzsébet fejedelmi család sarja. Múltja, vagyona, addigi pályája alapján joggal pályázhatott a nádori méltóságra, s lépéseket is tesz annak megszerzése érdekében.

A nádor jelölésének joga a király kezében van. Az uralkodó jelöli ki a két protestáns illetve két katolikus főurat, akik közül az országgyűlés megválasztja az új nádort.

³²⁵ Nádasdy Batthyánynak 1655. március 2. Gáta. MOL P 1314 Nr. 32400. és Nádasdy levele Lippaynak, amelyben tudatja vele, hogy estére Köpcsényben akar lenni, ahol bevárja Batthyányt. 1655. március 1. Gáta. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. csomó p. 261-262. MOL Mf. 2654.

³²⁶ Zsilinszky Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve. III. 1648-1686. Bp. 1893, 93.

³²⁷ Horn Ildikó meggyőzően bizonyította, hogy hogy Forgách Ádám születési éve nem az elfogadott 1601, hanem 1609 körüli időre tehető. Horn Ildikó: Nemesi árvák. In: Gyermekek a kora újkori Magyarországon. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996, 51-90, itt 87.

Kiválasztásukban ez alkalommal döntő szava Lippay György esztergomi érsek, királyi helytartónak, ill. mellette Szelepcsényi György kancellárnak volt, az ő támogatásuk nélkül nehéz bejutni a jelöltek közé. Amikor megindult a küzdelem a nádori jelöltek közé való bekerülés érdekében. Valós vagy kósza hírek, találgatások terjedtek el a lehetséges jelöltek személyeiről. Wesselényi Ferenc Lippay Györgyhöz írt levelében reményét fejezte ki, hogy olyan palatinust és országbíróvá választanak, aki a haza és az anyaszentegyház javára tesz. Tudósítja őt továbbá arról is, hogy nagy küzdelem kezdődött a jelölés érdekében, de ígéri neki, hogy mindenről híven fogja tájékoztatni.³²⁸ Wesselényi soraiból látható, hogy igyekszik mindent megtenni Lippay támogatásának elnyerése érdekében. Az érseknek iránta érzett jóakarata veszélybe is került, amikor felröppent a hír, hogy Forgách Ádám palatinussá, Pálffy Miklós újbárai kapitánnyá és Wesselényi országbíróvá lenne. A hír eljutott Lippayhoz is, és függetlenül attól, hogy volt-e valós alapja, Wesselényinek minden erejét be kellett vetnie, hogy az érseket meggyőzze arról, az ő nevét méltatlanul keverték be az ügybe. Érvként beteges állapotát hozta fel, ami nem is teszi lehetővé számára, hogy bármit is cselekedjen.³²⁹

Az osztrák származású, de komoly magyarországi tapasztalattal és kapcsolatrendszerrel rendelkező Hans Christoph Puchheim (Puchheim) egykori komáromi főkapitány (1639-1651), a Haditanács akkori alelnöke (1651-1657+) neve is felmerült a nádori jelöltek közül, azonban valószínűleg maga és a bécsi udvar is tisztában volt azzal, hogy vajmi kevés esélye lenne megkapni a tisztséget.³³⁰ Az esztergomi érsekhez szóló levelében biztosítja Lippayt arról, hogy magyar nyelvű levele ellenére nem akarja a nádori tisztséget, ő már megtette a javaslatát Nyáry Lajos mellett, csak a magyarokkal szemben érzett jóindulat miatt ír neki magyar nyelven.³³¹

Nádasdy szintén igyekezett megszerezni Lippay támogatását a nádorság elnyerése ügyében, de más egyéb ügyekben is. Kedveskedik neki székfű küldésével, majd familiárisát, Szegedi Ferencet küldi hozzá udvarolni. Nádasdy levelezéséből az is kiderül, hogy a magyar politika egy másik kulcspozícióját birtokló személlyel, Szelepcsényi György magyar kancellárral a viszonya nem volt felhőtlen. Szelepcsényi ekkor már tíz év óta, 1644 ősze óta kancellár, a király elő kerülő felterjesztések az ő kezén mentek át. Mivel a kancellár állandóan az uralkodó mellett tartózkodik, számos olyan információ birtokosa, amely a vidéki

³²⁸ Wesselényi Ferenc level Lippaynak: 1654. november 30. Enyiczke. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1654.XI-XII. csomó p. 161-162. MOL Mf. 2654.

³²⁹ Wesselényi Lippaynak: 1655. január 14. Szendrő. Uo. 1655.I-VI. csomó p. 70-71. MOL Mf. 2654.

³³⁰ Személyére Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok... i.m. 284, ill. dogozatom első felében idézett munkák. Puchheim nádori ambícióiról: Széchy Károly, Zrínyi Miklós I-V. Bp. 1896-1902. III. 54., továbbá R. Várkonyi, Az elvesztett idő... i.m. 303-304.

³³¹ Puchheim Lippaynak: 1654. december 2. Bécs. „Nem azért írok kegyelmednek magyarul, hogy palatinusságot affectualjon, mert azt én Nyáry Lajos uramnak még el megengedtem, hanem hogy magyaroknak igaz jó akarójuk vagyon.”. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1654.XI-XII. cs. p. 168-170. MOL Mf. 2654.

birtokaikon élő magyar urakhoz nem jut el, ill. számos esetben ő az egyik információforrás magyar ügyekben. Rossz viszonyuk oka talán az Esterházy ügy (1645/1646), amiben nem akart Nádasdy javára intézkedni arra hivatkozva, hogy III. Ferdinánd fia megválasztása előtt – ante electionem regis – nem akar senkit sem elkedvetleníteni. Lippay közbenjárására azonban intézkedik Nádasdy ügyében és az érsek Nádasdy ügyben írt levelét továbbítja a királynak. Nádasdy hálálkodva köszönte meg Lippay közbenjárását.³³²

A lehetséges jelöltek között szerepelt még Erdődy György, Csáky István és végül de nem utolsó sorban Zrínyi Miklós neve.³³³ Úgy vélem, ha a Náadori emlékiratról be is bizonyosulna a jövőben, hogy Thaly Kálmán összeillesztése valóban a dokumentum, a bán nádori ambícióinak tényén nem változtatna. Ennek bizonyítékai II. Rákóczi György fejedelemhez írt levelei, illetve az esztergomi érsekhez 1654. április 10-én és 1654. november 4-én írott két levele, amelyek szerint Keglevich Zsigmond és Ivanovich Tamás főember szolgálai küldésével szeretné megnyerné ügyének Lippay György támogatását.³³⁴

Miután nem ismerjük a követi utasításokat, bizton nem lehet eldönteni azt sem, hogy a bán jelöltsége esetén az erdélyi fejedelem és Lórántffy Zsuzsanna követi őt támogatták volna, vagy pedig más jelöltet. Az erdélyi fejedelem a magyar arisztokrácia más tagjaival is jó viszonyt ápolt, már az 1655-ös országgyűlés előtt összeköttetésben állt Nádasdy Ferencsel is, ahogy erre Péter Katalin is felhívta a figyelmet: Mednyánszky Jónás 1651. augusztus 20-i jelentése szerint Nádasdy annyira felháborodott az érsek azon levelén, amelyben tanácsolja az uralkodónak, hogy a magyarországi ügyekben ne törődjék a magyar urak véleményével, hogy csatlakozott Pálffy Pál pártjához.³³⁵ A jó kapcsolatokat ezután is ápolta a gróf a fejedelemmel, hogy 1652-ben Rákóczi paripát küldött Nádasdynak, és a levelezés közöttük továbbra is

³³² Nádasdy Lippaynak: 1654. november 13. Seibersdorf. (PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1654.XI-XII. cs. p. 79), ill. 1654. november 16. Seibersdorf. (uo.p. 97), majd 1654. november 28. Seibersdorf (uo. p. 147., mindannyi MOL Mf 2654.) Szelepcsényi levele, amelyben tudósítja Lippayt, hogy beviszi a Nádasdy ügyében írt levelét és megírja neki a resolútiót. 1654. november 24. Bécs (uo. p. 126-127, MOL Mf. 2654).

³³³ “Az palatinalis dignitatusnak egynéhány competitori vannak, némelyek Nádasdy uramat (kinek részét tualja esztergami érsek uram, ha az locumtenentiait nem obtineálhatná), némelyek Erdődi György, Zrínyi Miklós uramat mondják; sokféle vélekedések vannak, az kik mind addig bizontalanok, mig ayz candidatiót nem látjuk: de sokan azt is beszélik, Csáki István uramat is candidálnák. Baxa István levele 1655. február 23, Pozsony. Szilágyi Sándor: Az 1655-ös országgyűlés történetéhez ... i.m. 115-116.

³³⁴ 1654. április 10-i, Csáktornyan kelt levél, miszerint Ivanovics Tamást küldi Pozsonyba. “Megérti Nagyságod ükegyelmetül, hogy az én minden kívánságom együtt fog járni Nagyságod parancsolatjával, és soha sem Nagyságodtul, sem atyafiátul el nem távozik, szolgálatom. Sok bizonyos okaim vannak arra reménségemre, hogy Nagyságod az maga kegyelmét soha tülem meg nem vonja, holott soha engem senki más képpen nem látott, hanem az Nagyságod böcsületi mellet szólva. Es ez az mastani igiretem, kit lölköm üdvösségével kötök, hogy hü szolgálja leszek Nagyságodnak, nagyobb zálog lehet Nagyságodnál, hogy sem minyájoknak azoknak igireti, az kiknek szokása, hételenségkor megalázzák magokat. ZÖM 231. l. 635.o. 1654. november 4-én szintén Csáktornyan kelt levele: Keglevich Zsigmondot ajánlja figyelmébe. Zrínyi, Összes munkái... i.m. 650. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 61. cs. fol.135. és 149. v.ö. Tusor Péter: Néhány észrevétel a költő Zrínyi leveleinek legújabb kiadása kapcsán. In: MKsz 1999 116-119.

³³⁵ Péter Katalin: Zrínyi terve... i.m. 1972. 657. Mednyánszky Jónás levele kiadva: TT 1891. 218.

folytatódott.³³⁶ 1653 végén, 1654 elején Mednyánszky továbbküldte a fejedelem leveleit Nádasdynak, és több, Nádasdy által írt levelet küldött meg a fejedelemnek. II. Rákóczi György követei 1653 novemberében Nádasdy Ferenchez, Batthyány Ádámhoz és Zrínyi Miklóhoz indultak követségbe. A követek az út alatt értesültek Pálffy Pál haláláról. A nádorság kérdése szinte biztos, hogy szóba került a tárgyalásokon, de ekkor még legkevésbé ismerhették a fejedelem szándékát. Zrínyi Miklóstól visszafelé indulva a követek még egyszer betértek Batthyányhoz és Nádasdyhoz. A gróf gondoskodott többek között arról is, hogy a fejedelem Auersperg számára küldött lovai megérkezzenek hozzá Bécsbe.³³⁷

Mindezek alapján pattanásig feszült lehetett a hangulat március első napjaiban. Amikor 1655. március 10-én a rendek képviselői összejöttek, hogy meghallgassák a királyi előterjesztéseket, nagy megütközéssel reagáltak Szelepcsényi szavaira, amikor előadta a király kívánságát a nádorválasztás elhalasztása végett. A király látva a rendek felzúdulását, belátta ennek lehetetlenségét, és 1655. március 15-én előterjesztette a jelöltek neveit, akik közül elsőprő többséggel Wesselényi Ferenc került megválasztásra.³³⁸

Nem tudjuk, hogy Nádasdy számolt-e még az országgyűlés kezdetekor azzal, hogy neve nem került be a jelöltek közé. Zrínyi az országgyűlés előtt már kevés reményt fűzött hozzá, hogy bent lesz „competitorok” között, mégis nagy csalódással vette tudomásul az eredményt³³⁹. Sajnos, nem találtam eddig nyomát annak, hogy Nádasdy hogyan reagált

³³⁶ II. Rákóczi György levele Mednyánszky Jónáshoz. 1652. január 27. „Akarván kedveskednünk Nádasdi Urnak, mi holnap indítunk paripát ő kegyelme számára.” MOL P 497 Mednyánszky család levéltára 2. cs. 1. tétel p. 13. A fejedelem szintén Mednyánszky Jónásnak írt levelében kéri őt, juttassa el Nádasdynak levelét, emberei képében majd ő is meglátogatja őt, és kéri Mednyánszkyt, munkálkodják „hozzánk kötelezni” Nádasdyt.

³³⁷ Mednyánszky Jónás levele II. Rákóczi Györgyhez, amelyben Mednyánszky tudósítja a fejedelmet, hogy megkapta a december 27-i levelét, és továbbküldte abból a Nádasdynak és a kancellárnak szólókat. A továbbiakban így ír: „Ő Nagysága (mármint Nádasdy) nekem azt írja, hogy az nagyságod füember szolgálait Zrínyi Battyáni uraméktul mindennap visszavárja magához, az alatt az Auersperg hercegnek küldetett szekeres lovakat ő nagysága magánál tartaja, mivel az hosszú út megvonta volt valamennyire őket, hogy ott megnyugosztaltatván az úti megcsappanásban, megjavuljanak és visszatérvén Ébeni uramék, annál csinosabban bepraesentáltassanak az hercegnek: eddig úgy hiszem, megtértenek Nádasdy uramhoz.” A levél keltezése hiányzik, Szilágyi az 1655-ös időpontot pedig tévesen adta meg. A követség, a december 27-i időpont és az alapján, hogy az országbíró még életben van, a levél megírását 1654. január elejére datálom. Szilágyi Sándor: Mednyánszky Jónás jelentései... i.m. 377-379.

³³⁸ „Az minapiban kegyelmes asszonyom, nagyságodnak megírtam, hogy sok untatásink voltak arrul, hogy palatinusnak választása haladott volna jüvendü gyűlésre: de mivel semmi úttal nem akartunk rámenni, mai napon azért ő fölsége alaküldvén az candidatusok nevét, lettek candidatióban az pápisták közül Csáki István és Vesselény Ferenc uram, ő nagyságok. Evangelicusok közül Prini György uram és Tököly Sigmond uram. Csák uramra csak két voks ment, Tököly uramra semmi, Prini György uramra huszonötig, Vesselény uramra két százig és így Vesselény uram lén palatinusunkká.” Mednyánszky Jónás levele Lórántffy Zsuzsannához. 1655. március 15. Pozsony. Továbbá Zsilinszky, A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai... i.m. 101-103.

³³⁹ Jelöltségének lehetőségeiről így ír Zrínyi Rákóczinak 1655 elején: „semmi bizonyos reménységem még nincsen, hogy üfölsége candidatusok közben méltóztatik-e tenni. De bizom Istenben és az Nagyságod fejedelmi assistentiájában.” 1655. január-február. Zrínyi, Összes munkái... i.m. 653-654. A palatinus választás lezajlása után: „Quidquid super voluere, peractum est. Az én mortificatióimrul s az ittvaló állapotokrul tudom, hogy Klobusiczky uram ír Nagyságodnak. Kirekesztettük ugyan az papokat az palatinusságbul, bizony verejtékkel és fáradsággal, de megadtuk az árát, én továbbra is adós leszek német uraimnak.” Zrínyi Miklós levele II. Rákóczi Györgynek 1655. március 15. Pozsony. Zrínyi, Összes munkái... i.m. 655.

közvetlenül a nádorválasztás után Wesselényi megválasztására. Klobusiczky András név szerint csak Zrínyi Miklós és Csáki István elkeseredettségéről ír, a többi úrról csak általánosságban beszél.³⁴⁰ Az adott körülmények közötti elkeseredés az urak részéről, ismerve ambícióik alapját, érthető, mint az is, hogy ideig-óráig nagy haraggal tekintettek Lippay érsekre.

Wesselényi megválasztása az elmúlt évtizedek kutatásai szerint nem tekinthető ugyan Lippay György egyedüli művének: az udvar is olyan nádort akart választani, akinek a személye garancia lehet arra, hogy legalább az érsek és a nádor ellenségeskedése nem nehezíti meg a döntéshozatalt, ami Zrínyi illetve akár Nádasdy megválasztásával másként alakult volna. Én azonban mindenképpen hangsúlyoznám Lippaynak Wesselényi jelölésében játszott jelentős szerepét, amire a három évvel későbbi országgyűlés előtti szavai is utalnak: „Legyen engedelmes kegyelmed és szófogadó édes palatinus uram, az tette bizony kegyelmed az palatinusi koronát fejében kegyelmednek merni fogadása kegyelmednek, hogy az én jó tanácsomat és intésemet követi.”³⁴¹

Azzal az udvar és talán Lippay sem számolt, hogy – amint a későbbiekben látni fogjuk, a következő hónapokat ill. éveket a két legfőbb rendi méltóságot viselő személy állandó praecedencia és kompetencia vitája, kisebb-nagyobb szünetekkel szakított ellenségeskedése jellemzi. Az új nádor helyzetét mindenesetre alaposan megnehezítette, hogy a magyar közvélemény mindvégig az érsek kreatúráját látta benne és még egy generációval később, az újabb nádorválasztásra készülődve 1681-ben úgy emlékeztek rá.³⁴²

A nádorválasztással kapcsolatosan még egy dologra szeretnék kitérni, amely talán közrejátszhatott abban, hogy az 1650-es évek második felében az erdélyi fejedelem Nádasdy Ferencsel és nem Zrínyi Miklóssal igyekezett együttműködni. Szeretném hangsúlyozni, hogy ezt csak mint egyik lehetséges és nem alapvető oknak tartom.

Klobusiczky András korábban említett, 1655. március 23-án II. Rákóczi Györgynek írt jelentése sorait olvasva szinte túlzónak tűnt számomra, ahogy Zrínyi Miklós elkeseredéséről írt: nem győzte hangsúlyozni, hogy milyen devócióval viseltetik a fejedelem iránt. Ugyanakkor levelét a követ azzal kezdte, hogy szándékosan nem beszélt Zrínyinek az érsek és

³⁴⁰ „Az urak mint agyon ütettek úgy járnak, lator áruló érsek dolga, mind nagyságod és urak bosszújára cselekedte azt, haragszik Csáki István is, mert őtet csak azért hitták volt fel, szidja az érseket.” Klobusiczky András levele II. Rákóczi Györgyhez. Szilágyi Sándor: Az 1655-ös országgyűlés történetéhez... i.m. 116-118.

³⁴¹ Lippay levele Wesselényinek: 1659. április 12. Nagyszombat. E 199 a. II. 65. Nr. 24. Tusor Péter, Lippay György levelei...i.m. 228.

³⁴² Erdődy Kristóf familiárisát, Spissius Istvánt instruálva emlékezik meg Wesselényi nádorról, „aztis kitanultam, hogy ennekutának az érsekekek akarattján nem jár öfelsége, mert valamikor azok recommendatiójára cselekededett, nem volt jó kimenetele, kit az utóbbi szegény Lippaitól recommendált Wesselényi [Veselénij] effectusban megmutatkozott.“ 1681. március 31. ÖStA Familienarchiv Erdődy Lad. 7. Fasc. 1. Nr. 21. – Ezért az értékes hivatkozásért Koltai Andrásnak mondok köszönetet.

fejedelem közötti levelekről, „mert az igen exacerbatus lévén, vagy együtt vagy másutt, vagy udvarnál vagy az urak között lehetetlennek tartom, hogy ki ne mondaná és így prostituáltatnék nagyságod.”

Sajnos, nem tudni, milyen tartalmú levelekről van szó, de talán Lippay előre tájékoztatta a nádorjelöltekről a fejedelmet, vagy valamilyen szintű megegyezés létrejött köztük, amiről nem kellett tudnia Zrínyinek? Talán Klobusiczky a fejedelem utasítása nélkül ígért támogatást Zrínyinek, vagy éppen annak utasítására kecsegtette őt a támogatással, és túlzó szavaival csak a helyzet kényes voltát akarta érzékelni? Feltevéseinket II. Rákóczi Györgynek 1655. április 25-én Lippayhoz írt levele támasztja alá. A fejedelem nehezményezi, hogy régen nem írt neki az érsek, pedig ő fiúi szeretettel bír feléje. A továbbiakban tudósítja őt, hogy az új palatinus confidentiát kíván, de az érsek úgyis tudja, hogy mi a véleménye Wesselényivel kapcsolatosan, ezt tavaly is már közölte vele. Elképzelhető, hogy Wesselényi jelöltségének a lehetőségéről volt szó, amelyet korábbi ellenségeskedéseik miatt nem nagy örömmel fogadta a fejedelem. Ennek ellenére szolgálni akar az ausztriai háznak, így hajlandó kompromisszumokra, és a confidentiát továbbra is meg akarja tartani Lippayval. Két nappal később írt levelében újból fiúi ragaszkodásáról biztosítja az érseket, tudósítja, hogy Szelepcsényinek is írt, az majd továbbítja neki a híreit.³⁴³

A fejedelem szavai úgy is értelmezhetők, hogy ha nem is örült, de elfogadta Wesselényi jelölését, talán követői útján hajlandó volt szavazni is rá, de ne várja tőle az érsek az új palatinus támogatását. Ebből azonban az következik, hogy a horvát bánt csak hitegette támogatásával, miközben a háta mögött kompromisszumot kötött az érsekkel. Ilyen összefüggésben érthető az országgyűlés befejezése után II. Rákóczi Györgynek Mednyánszky Jónásnak szóló levele, amelyben azt írja, nem bánja, hogy a titulust nem kapta meg a bán, és számol azzal is, hogy nem fog ezentúl neki szolgálni Zrínyi Miklós.³⁴⁴ Talán a fejedelem nádorválasztás körüli szerepe lehetett egyik oka, hogy az országgyűlés után kapcsolatuk elhidegült, és a fejedelmi és császári udvar között a közvetítést az 50-es évek második felében Nádasdy Ferenc bonyolította. A már korábban is meglévő kapcsolatuk már az országgyűlés alatt kezdett szorosabbra fűződni. Nádasdy egyrészt biztosította őt szolgálatáról, Rákóczi

³⁴³ „Az új Palatinus őkegyelme ír levelet, kívánja az confidentiát, de tudja kegyelmed jól, tavaly is miket modndottunk kegyelmednek, ha akkor nem követhettük, mennyivel inkább most arra semmiképpen nem ígérhetjük magunkat, annál inkább már böcsületünkben kezdtünk őkegyelmétől sértődni, erről, egyebekről is Klobusiczky Ur által bővebben írt kegyelmed, legyen hitele őkegyelme szavainak kegyelmednél. Mi akárkik mit hirdessenek az Ausztriai háznak szolgálni kívánunk azon módok szerint mint kegyelmednek megmondottuk,, el hiszi azt ő Felsege császári kedvében meg tart szegény hazánkat szabadságában diplomáti is megtartja és tartatja.” II. Rákóczi György levele Lippayhoz. 1655. április 25. Gyulafehérvár PL AS Acta radicalia 1655.I-VI. 330-334. Az 1655. április 27-i levél ugyanott: p. 328-329. (Mf 2654)

³⁴⁴ „Zrini ur titulását nem banjuk, bizony ő kegyelme tudja jobban maga értékét, ahhoz legyen szerencsés, nem kételkedek abban ezen ő kegyelme maga megváltoztatja(?) eddig való kötelességét.” II. Rákóczi György Mednyánszky Jónásnak. 1655. július 21. MOL P 497. 2.cs. 1. tétel p.5.

pedig Nádasdy főember szolgája, Landor Péter által, aki a gróf követeként a fejedelemnél járt, gazdag ajándékkal örvendeztette meg a jövendő országbíró,³⁴⁵ majd 1655. június 2-i jelentkezésekor közli a fejedelemmel, hogy Mednyánszky Jónással szóban üzent neki néhány dolgról, elképzelhető, hogy országbírói ambícióiról is.³⁴⁶

Mint korábban említésre került, Nádasdy Ferencet talán nem érte nagy meglepetéssel, hogy neve nincs a nádori jelöltek között. Az országbírói tisztség betöltése még nem történt meg, valószínűleg ez volt az ára, hogy belenyugodjék a nádorválasztás eredményébe. Minderről tanúskodik Lippay Györgyhez 1655. június 17-én írt levele, amelyben sürgeti az érseket, hogy jelölésével kapcsolatosan adott ígéreteit most már váltsa be: a király már csak az érsek kérvényezésére vár, hogy kihirdesse Nádasdy országbírói jelölését. A levél tartalma szerint a jelöltetést titokban kellett tartani Nádasdy ellenfelei előtt, s csak a király megválasztása után kerülhetett rá sor.³⁴⁷ Az érsek sem vállalhatta nyíltan közvetlen a nádorválasztás után Nádasdy melletti elkötelezettségét, hiszen más, a palatinus választásával elégedetlen főúr számára is megfelelő kárpótlás lehetett a *judex curiae* tisztsége.

Nádasdy azonban nem csak Lippay megnyerésén fáradozott, hanem az udvarban is keresett kapcsolatokat, nem kisebb személy, hanem maga Auersperg herceg, III. Ferdinánd mindenható főudvarmestere, első minisztere támogatását nyerte meg maga számára.³⁴⁸ Nádasdynak az érsekhez írott sürgető levelei azonban azt bizonyítják, hogy Lippay az utolsó pillanatokra megvonta támogatását Nádasdytól: többszöri kérésére sem hajlandó bemenni a királyhoz a kérvénnyel, hogy az deklarálhassa donációját. Nádasdy nem értette, miért kell titkolni a dolgot, amit már mindenki tud: Csáki István az elsők között volt, akinek tudomására jutott, Zrínyi már gratulált neki és biztosította őt, hogy ha ellenezte volna jelölését, akkor sem tette volna meg, Batthyány pedig állandóan sürgeti, hogy deklarálják végre kinevezését. Elgondolkodtató, ahogy Forgách Ádámról nyilatkozik, akivel „eddig is keveset gondolt az Udvar”.

Az érsek azonban nem mozdult Nádasdy ügyében, hiába sürgette őt a gróf két további levelében. A halogatás pedig Nádasdy presztizsveszteségét jelenthette: gyorsan fel is röppentek a hírek, hogy mégsem kapja meg a tisztséget, ami ha igaz lett volna, nevetség

³⁴⁵ „Légyen s maradjon Nagyságod ennekutána is maroknyi magyar hazánknak csendes békességének erős gyámola, melyet mi is szolgák segíteni bizony szívesen fogunk.” Nádasdy levele II. Rákóczi Györgynek. 1655. április 24. Pozsony. Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése Nádasdy Ferencel. In: Sz 8 (1874) 441-476, itt 454. 1655. május 24-i, Pozsonyban kelt levelében Nádasdy a fejedelem pazar ajándékát köszöni meg. U.o. 454-455.

³⁴⁶ Nádasdy Ferenc levele II. Rákóczi Györgynek 1655. június 2. Pozsony. Szilágyi, II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése... i.m. 455.

³⁴⁷ Nádasdy Lippaynak 1655. június 17. Pozsony PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. cs. Mf. 2654.

³⁴⁸ Auersperg támogatásának bizonyítéka Nádasdy Lippayhoz írt levele 1655. június 23. Pozsony. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. csomó p. 380 (Mf 2654).

tárgyává teszi őt, miután egyes főurak már gratuláltak is neki.³⁴⁹ Végső elkeseredésében Auersperg herceghez fordult Nádasdy, aki megígérte neki, hogy a koronázás után hétfőre (azaz június 28-ra) teszik kinevezése kihirdetését.³⁵⁰ Erre valószínűleg sor is került, mert a következő napon, 1655. június 29-én kelt a Magyar Udvari Kancellária értesítést küldött más kormányzervekhez, az Udvari Kamarához, a Haditanácshoz, a Birodalmi Kancelláriához, a Cseh Kancelláriához és az Alsó-Ausztriai Kormányhoz, hogy az uralkodó Nádasdy Ferencet nevezte ki országbíróvá.³⁵¹

A főúr tisztában volt vele, hogy személyének, tisztségének tekintélye csorbát szenved azzal, hogy országbírói kinevezése szinte csak az országgyűlés befejezése és a rendek feloszlása után került nyilvánosságra. Ilyen körülmények között nem is csodálkozhatunk rajta, hogy az érsek és az újonnan kinevezett országbíró között 1655. augusztusáig megszakadt a kapcsolat, Nádasdy csak ekkor jelentkezett újból az érseknél, s hallgatását diplomatikusan elfoglaltságának tulajdonította be.³⁵² De mi lehetett az oka, hogy Lippay az utolsó pillanatban megvonta támogatását Nádasdytól? Elképzelhető, hogy az érsek ellenezte az erdélyi fejedelem és Nádasdy közötti kapcsolatok szorosabbá válását, de az adott szituációban véleményem szerint máshol keresendő a magyarázat.

Korábban már utaltunk a nádor és országbíró között éveken át feszülő, újra és újra fellángoló ellenségeskedésekre, amely sokszor abból fakadt, hogy Nádasdy túllépett hatáskörén és olyan ügyekbe is beleszólt, amely a nádor feladata lett volna. Valószínű, az érsek ennek a veszélyét ismerte el, amikor a gróf igen erélyes hangon szinte utasította az érseket, hogy milyen lépések megtételére van szükség a király személyének sikeres megválasztása után, és ha a koronázás napjáról aznap döntés születik a diploma felől is kell tárgyalni.³⁵³ Az érsek a kioktató hangot minden bizonnyal sértésként értékelte.

³⁴⁹ A Lippayhoz írt sürgető levelek: a már említett 1655. június 17-i, Pozsonyban kelt levél, továbbá 1655. június 22. Pozsony. (PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. csomó p. 377.), 1655. június 23. Pozsony (uo. 380.) és egy keltezetlen levél, tartalmából tekintve erre az időre datálható (uo. p. 376., mindegyik MOL Mf. 2654.)

³⁵⁰ Nádasdy levele Lippayhoz: 1655. június 23. Pozsony. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.I-VI. csomó p. 380 (Mf. 2654).

³⁵¹ MOL A 35 1655: Nr. 204.

³⁵² „ s hogy az Gyűléstül fogva Nagyságodnak nem írtam, oka az, hogy más nagyobb dolgokban ítétem foglalatosnak, kikben alkalmatlankodnom nem akartam.” Nádasdy levele Lippaynak 1655. augusztus 14. Szentjános. Uo. 1655.VII-XII. csomó p. 136-137. (Mf. 2655).

³⁵³ „Az electio felől több particularitasnak a végére nem mehetek, meg lévén Isten áldásával az Electio, bizonyos követség által az császárnak Ű Fölségének denunciálják az Statusok, hogy mint kegyelmes Urunknak szerelmes Fiát, Leopold Herczeget, jövendöbeli királyunknak alázatosan könyörögvén ő Fölségének, méltóztassék consetialni. Magához is az Herczeghez követeket kölletik küldeni és megjelenteni, hogy elválasztatott: ezt az elmúlt válsztáskor Bécsben denunciálták, ott lévén akkorbeli Istenben elnyugodott kegyelmes Urunk. Ha az koronázat napjának is holnap akar Nagyságotok bizonyost végezni, úgy látom, vagyon kedve hozzá az Embereknek in eo casu, az leendő Diploma felől emlékezetit fognak tenni, úgy az mint az szegény király koronázatjakor.“ Nádasdy levele Lippaynak. 1655. további keltezés hiányzik, de a tartalmából következtethetően a király megválasztásának napja előtt íródott. Uo. 1655.X-XII. csomó p. 543 (Mf. 2656.)

Kettejük ellentétét a Mária Eleonóra magyar királyné koronázási lakomáján Erdődy György és Nádasdy között fellépő ceremóniális vita követte. A koronázási lakoma alatt Erdődy sérelmesnek érezte, hogy az ebéd után Nádasdy nyújtotta a keszkenőt a királynénak, az ügyben még Wesselényi palatinusnál is panaszt tett. Nádasdy döntőbírónak az ügyben Lippay érseket kérte fel.³⁵⁴ Elképzelhető, hogy ezek a konfliktusok is közrejátszottak abban, hogy Lippay megvonta támogatását a gróftól, de lehet, hogy Lippay nyíltan nem volt hajlandó vállalni Nádasdy támogatását, akinek megválasztásán még a velencei követ is csodálkozott³⁵⁵.

III.2. NÁDASDY ÉS ERDÉLY

III.2.1. ELŐZMÉNYEK (1655-1657)

Nádasdy Ferenc és II. Rákóczi György erdélyi fejedelem kapcsolatával elsőként Szilágyi Sándor foglalkozott a Századok 1874-es számában. Tanulmánya után mellékelte a fejedelem és a gróf 1655–1660 közötti levelezésének egyes darabjait is.³⁵⁶ Szilágyi e levelek alapján követte végig kapcsolatuk alakulását, megállapította, hogy Wesselényi Ferenc nádorrá választása után a fejedelem Nádasdyban látta a vele ellenséges új palatinus hatalmának ellensúlyát, és egyben igyekezett kihasználni a gróf jó udvari kapcsolatait. Ugyanakkor a közreadott levelek mellett nem terjedt ki a figyelme egyrészt Nádasdy és a többi magyar főúr Erdéllyel kapcsolatos állásfoglalásának hasonlóságaira ill. különbözőségeire valamint arra, hogy milyen együttes akciókat kezdtek a magyar politikusok Rákóczi lengyelországi veresége után a török veszély növekedésének megállítására. A milleniumi Magyar Nemzet Története VI. kötetében a wesztfáliai béke utáni időszak történetének megírása Acsády Ignácnak jutott, aki, hangsúlyozva II. Rákóczi György fejedelem személyes politikai felelősségét Erdély tragédiájában, alig tért ki a magyar főurak 1657 utáni akcióira.³⁵⁷ Szekfű Gyula Magyarország történetében 1648 utáni időszak történetét az abszolutista állam kiépítése folyamatának szempontjából vizsgálta, s csak röviden tért ki az események ismertetésére, a magyar politikusok akcióival pedig alig foglalkozott. Leszögezte, hogy Lipót és udvara eltért Magyarországgal szemben addig alkalmazott politikájától, miszerint ha nem is szabadította

³⁵⁴ A koronázási lakomára: Pálffy Géza, Koronázási lakomák a 15-17. századi Magyarországon. In: Sz 138 (2004) 5.sz. 1005-1101.

³⁵⁵ Erre vonatkozólag ld. a követekről szóló részt.

³⁵⁶ Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése...i.m. 441-476. A tanulmány külön megjelent a Szilágyi Sándor: Rajzok és tanulmányok II. Bp. 1875, 5-20.

³⁵⁷ Acsády Ignác: Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657-1711). Magyar Nemzet története VII. kötet. Bp. 1898. 10-208.

fel az országot a török uralom alól, de legalább az ország védelmét állandó feladatának tekintette. Lipót miniszterei a nyugati, dinasztikus érdekeknek alárendelték a magyar érdekeket, így Magyarország védtelenül állt a törökkel szemben. Mindez ahhoz vezetett, hogy olyan királyhű családok, mint a Zrínyiek és Nádasdyak, csalódva a Habsburg uralkodóban, megrendültek hűségükben.³⁵⁸

Az utóbbi évtizedek kutatásai új megvilágításban helyezték mind II. Rákóczi György erdélyi fejedelem lengyelországi hadjáratát, mind pedig a magyar főurak politikai lépéseit. A korábbi kutatásokat összegezve az Magyarország története III. kötete az erdélyi fejedelem lengyelországi hadjáratát Erdély elszigeteltségből való kilépésének lehetőségeként értelmezte, amelyben a magyar urak, Zrínyi Miklós, Nádasdy Ferenc, Wesselényi Ferenc jó alkalmat láttak arra, hogy ha Rákóczinak sikerül a hadjárata, az megteremtheti az országegyesítő politika alapjait. E célkitűzés fényében érthető érthetővé válnak a fejedelem kilátástalannak tűnő próbálkozásai, ahogy szinte ingerli a törököt, hogy háborúba sodorja őt.³⁵⁹ A háború el is indult a fejedelem halála után 1663-64-ben, de a vasvári béke megkötésével a török uralom alól való felszabadító harc megindulásának lehetősége le is zárult, a bécsi udvar sem gazdaságilag, sem katonailag sem pedig diplomáciailag nem volt felkészülve a hatalmas anyagi áldozatokat követelő háborúra. Az időszak történetének birodalmi szempontból történő vizsgálata természetesen vezet a konkluzióhoz: a birodalom keleti része békéjének minden áron való megőrzését követelték meg.³⁶⁰

Dolgozatunk témájából következően feladatunk mindenekelőtt Nádasdy Ferenc II Rákóczi György fejedelemhez való viszonyának, a lengyelországi hadjárattal kapcsolatos állásfoglalásának és a fejedelem 1657-1660 közötti diplomáciai erőfeszítéseiben játszott szerepének vizsgálata. Kutatásaim során kiderült, hogy mindez nem végezhető el a többi főúri politikai tevékenységével való párhuzamba állítása nélkül, elengedhetetlen a közöttük lévő kapcsolatok alakulásának figyelemmel kísérése is. A források vizsgálata arról győzött meg, hogy a főurak közötti kapcsolatok alakulása szinte állandó mozgásban van, az időszakos együttműködés nagyon törekeny, egy-egy birtokügy kapcsán, amely talán nem is őt, hanem a tágabb rokonságot vagy éppen az ő közbenjárását kérő személyt érinti, a nehezen megkötött „fegyverszünet” egyik pillanatról a másikra felborul. Az egyéni ambíciók, de mindenekelőtt az adott személyek hatalmának, befolyásának tudata sokszor nagyon megnehezíti az

³⁵⁸ Szekfű Gyula: A tizenhetedik század. In: Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet. IV. kötet. Bp. 1935.

³⁵⁹ R. Várkonyi Ágnes: Országegyesítő kísérletek (1648–1664) In: Magyarország története. Főszerkesztő Pach Zsigmond Pál. III/2. Bp. 1985 1043–1154.

³⁶⁰ Redlich, Oswald: Weltmacht des Barock. Österreich in der Zeit Kaiser Leopolds I.. Wien 1961. 158-195.

együttműködés lehetőségeit. Nagyon jól kitapintható az egymás közötti versengés is, amely az erdélyi fejedelemhez való viszonyban is fontos szerepet játszik.

Mint már az 1655-ös országgyűlés kapcsán is említettük, illetve korábbi tanulmányok szintén leszögezték, hogy a fejedelem nemcsak egy irányban próbálkozott a kapcsolatfelvétellel, hanem bőséges ajándékok küldésével igyekezett magának több méltóságviselőt is lekötöztetettjévé tenni. Ezen ajándékküldéseket tapogatózásnak is tekinthetjük: a fejedelem felmérte, ki és mennyi ajándékkal nyerhető meg, másrészt, s ez a fontosabb, az adott személynek mennyire terjed befolyása, valóban megvannak-e a csatornái, hogy eljusson a bécsi udvaron belüli döntéshozó személyekig, és hajlandó-e kapcsolatait az ő érdekében is alkalmazni. Ugyanakkor e többirányú kapcsolatteremtés úgy is értelmezhető, hogy Rákóczi magyar méltóságviselőkön keresztül próbált valamiféle hálózatot kiépíteni, akik segítségével többoldalú információk birtokába juthat mind a magyar, mind a birodalmi politikai, diplomáciai életet illetően. A lengyel hadjárat sikertelensége utáni eseményeket illetően megállapíthatjuk, hogy nem tervezett rosszul: az addig kiépített csatornákon keresztül, mindenekelőtt Nádasdy Ferenc útján volt lehetősége legalább is kifejezni diplomáciai erőfeszítéseit.

A fent elmondottak alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a főúri politikusaink lépéseit csakis egyéni karriervágyaik határozták meg, de ezzel folytatnánk sematikus megítélésük gyakorlatát. A lengyel hadjárat megítélése, következményeinek felmérése, az azokra való reagálás módozatai is azt mutatják, hogy ha nehezen is, de felül tudtak kerekedni egyéni elképzeléseiken, s képesek voltak bár sokszor csak ideig-óráig, de valamiféle konszenzushoz alkalmaztatni magukat. Többször láthatjuk azt is, hogy pl. II. Rákóczi György személyének megítélésében más álláspontot képviselők véleménye bizonyos ügyek kapcsán sokkal közelebb áll egymáshoz, mint akikről gondoltuk volna ugyanezt.

A rendelkezésemre álló források kapcsán tehát azt próbálom végigkövetni, hogy Nádasdy milyen álláspontot foglalt el a lengyelországi eseményeket illetően, hogyan, milyen információk alapján követte az eseményeket, milyen veszélyt látott a magyar királyságra nézve a lengyelországi fejlemények következményeként, mennyire volt informálva a fejedelem hadjáratát illetően, majd milyen lépéseket tett érdekében az 1658-60 közötti időszakban. Igyekszem arra is választ találni, hogy milyen szerepet játszott, ill. milyen véleményt képviselt a magyar főurak Erdély ügyeit illető közös fellépéseiben, és hogyan alakultak a kapcsolatait velük a kérdést megítélésének függvényében.

Nádasdy 1655-ben írott leveleiből kiderül, hogy információi alapján reálisan mérte fel a svéd -lengyel háború diplomáciai hatásait. 1655 júniusában indították a svédek Erdélybe

Gotthard Velling svét követet, akinek útját a bécsi udvar aggódva kísérte figyelemmel. Nádasdy minden bizonnyal a svéd követ céljairól kért információkat Mednyánszky Jónásnak írt levelében. Ezzel egy időben zajlott a román fejedelemségek ellen Rákóczi hadjárata, valamint a fejedelem Angliába is követséget küldött, amiről Nádasdy tájékoztatást kért a fejedelemtől.³⁶¹ A kért tájékoztatás minden bizonnyal eljutott az országbíróhoz, aki biztosította Rákóczit, hogy bécsi kapcsolatain keresztül igyekszik eloszlatni mind a svéd követséggel, mind az angliai úttal kapcsolatos aggodalmakat, ezzel is segítve azt, hogy Rákóczi diplomáciai lépéseit ne fogadja az udvar nagy gyanúsággal, nem jelent támadó lépéseket a Habsburgokkal szemben.³⁶²

Rákóczi azonban nemcsak az országbíró közbenjárását kérte, Lippayhoz is ugyanezzel a kéréssel fordulhatott, amit Nádasdynak egy, az érsekhez 1655. szeptember 1-jén írott levele tanúsít. Az országbíró levele azonban más szempontból is nagyon fontos: tartalma bizonyítja, hogy Nádasdynak Rákóczi érdekében tett lépéseit megfelelően mérlegelte. Biztos információkkal rendelkezett arról, hogy a svéd követjárás csak puhatolódzó tárgyalás volt, nem akart többet, mint a fejedelem semlegességét biztosítani magának, vagyis a jelenlegi viszonyok között a fejedelem nem számolhat lengyelországi terveinek megvalósításához svéd támogatással.

A gróf azzal is tisztában volt, hogy a svédek számára a Habsburg uralkodó semlegessége is szükséges, már csak ezért sem kötne szorosabb szövetséget az erdélyi fejedelemséggel. 1655. őszére az is nyilvánvalóvá vált, hogy a lengyelekkel való hadakozás még nem dőlt el: a lengyel hadsereget nem sikerült a svéd csapatoknak megsemmisíteni, és megindult a svédekkel szembeni ellenállás megszervezése is. Az átmeneti állapotot Nádasdy alkalmasnak látta a lengyel zálogban lévő 13 szepesi város visszaszerzésére, de erre nem látott hajlandóságot, ugyanakkor azt is felmérte, hogy az ország ezzel a lépéssel háborús konfliktusba is kerülhet a szomszédokkal.³⁶³

Az 1655 második fele lengyelországi eseményei kapcsán nem lehet figyelmen kívül hagynunk azt a veszélyt sem, amit egyrészt a menekülő lengyelek Felső-Magyarországra történő betöréseivel, másrészt – svéd előretörés esetében – a svédek magyar területek elleni támadásaival szemben felébredt félelmek jelentettek. Nádasdynak sokan jelentették Felső-Magyarországról, hogy nagy a félelem, hogy találnak-e oltalmat a bécsi udvarnál, védtelenül

³⁶¹ Nádasdy levele Mednyánszky Jónáshoz 1655. július 17. Szentjános. Menyánszky Dénes: Nádasdy és Wesselényi levelezéseiből a XVII. század közepén. In: TT 1880 209-233, itt 228-229. A levél eredetije: MOL P 497 Mednyánszky család levéltára 2. cs. 1. tétel. f. 7-8.

³⁶² Nádasdy levele II. Rákóczi Györgyhez 1655. augusztus 30. Seibersdorf. Szilágyi Sándor, II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése... i.m. 456.

³⁶³ Nádasdy Ferenc levele Lippay Györgynek 1655. szeptember 1. Seibersdorf PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.VII-IX. csomó f. 78-80 (Mf 2656.)

állnak a lengyel vagy svéd betörésekkel, rablásokkal szemben. Az esztergomi érsekhez eljutott a később valótlannak bizonyult hír, hogy János Kázmér azért nem ment feleségével Sziléziába, mert a tatároktól és kozákoktól vár segítséget. A segítség elmaradása esetében azonban már vissza nem tudna menni Szepesbe, kénytelen lenne Magyarországra jönni, népe pedig akivel jönne, csak végigrabolná lakosságot, s valószínűleg követné őt a svéd sereg is, s az országrész területén háború törne ki.³⁶⁴

A reális veszélyről mind Lippay mind Nádasdy folyamatosan tájékoztatta Auerspergen keresztül a bécsi udvart, de az ügyben semmilyen választ nem kaptak. Nádasdy számolt annak lehetőségével, hogy Felső-Magyarország, védtelen állapotában Erdélyhez vagy azzal együtt a törökhöz csatlakozik, tehát reális lehetőségét látta Felső-Magyarország török hódolásának. Nádasdy két javaslatot terjesztett az érsek elé: egyrészt az uralkodónak kellene küldeni valakit a fejedelemhez, kérvén, hogy mint a haza fia, őfelségével együtt oltalmazza annak határait. Óvatosan kell eljárni az ügyben, nehogy kémkedésnek higgye Rákóczi az uralkodó lépéseit. Másrészt a tizenhárom felső-magyarországi vármegyéhez kellene küldeni valakit, talán Szelepcsényi György kancellárt, hogy az országgyűlésben beígért hadak felállítását kezdjék meg. Ha ez megtörténne, egy esetleges lengyelországi betöréssel szemben nem állna védtelenül az országrész³⁶⁵ ráadásul a felső-magyarországi főkapitány tisztének betöltése is megoldatlan volt.

A kassai generálisság kérdését az 1655-ös országgyűlés nem oldotta meg, a tisztet továbbra is Wesselényi viselte, akinek generálisságát nádori kinevezése után sokan támadták. Érveik között szerepelt, hogy Wesselényi nem tartózkodott katonái között, sőt, a vidéket sem ismerte, „oly jót nem tehet, hogy nekik tessék.” Nádasdy olyan horderejűnek ítélte meg a kérdést, hogy 1655 novemberében két héten keresztül Bécsben tartózkodott, hogy többek között ez ügyben kihallgatást nyerjen, de nem voltak hajlandók vele tárgyalni a felső-magyarországi kérdésekben, a bécsi udvar mérvadó politikusai ekkor a svéd-lengyel tárgyalásokkal, Brandenburg kérdésével és a svéd-francia-angol szövetségekötés megvalósulásának lehetőségeivel voltak elfoglalva.³⁶⁶ Lippay és a palatinus Nádasdyval egyidőben nyújtották be az udvarhoz javaslataikat, amelyek több ponton találkoztak

³⁶⁴ Lippay Forgách Ádámnak 1655. október 7. Szentkereszt. Tusor, Lippay György levelei...i.m. II. 195-197. (MOL P 287 Forgách cs.levéltára, Fasc. CC. Forgách Ádámhoz és feleségéhez írt levelek)

³⁶⁵ Nádasdy Lippay Györgynek 1655. november 2. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.X-XII. csomó f. 241-243 (Mf 2655.)

³⁶⁶ Nádasdy Lippaynak 1655. november 26. Bécs. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.X-XII. csomó f. 378-379. (Mf 2656.)

egymással: az udvar küldjön pénzt csapatok felállítására, Sziléziából hívjanak be német csapatokat, a vármegyék segítség őket élelemmel.³⁶⁷

A félelmek nem voltak alaptalanok, mint azt a későbbi lengyel betörések és a svéd akciók bizonyítják: Wittemberg generális a szepesi tizenhárom várostól adót és kvártélyt követelt. Az országbíró aggodalmasan gondolt arra, hogy mi történik, ha a svéd, gyengesége ellenére Magyarország felé támad, de nincsen eszköz megvédésére.³⁶⁸ A veszély realitását mutatja az is, hogy Rákóczi Lengyelországba vonulásakor szimpátia mutatkozott irányába azokon a területeken, ahol átvonult: a Tiszán innen hadakat gyűjtöttek számára, a falvak lakossága élést biztosított számára.³⁶⁹

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Nádasdy tisztában volt Felső-Magyarország kényes, bonyolult helyzetével, felismerte azokat a veszélyeket, amelyek az országrész védelmének elégtelen biztosításából fakadtak. A probléma megoldásában úgy tűnik, véleménye találkozott az érsek állásfoglalásával.

Amíg erdélyi fejedelem az országbíróval való jó kapcsolatok ápolására törekedett, II. Rákóczi György és a palatinus ellentétei ugyanebben az időszakban igen kiéleződtek. A nádor 1655 őszén továbbra is támadta a fejedelmet, nem utolsó sorban azért, mert Rákóczi mindent megtett, hogy Wesselényi leköszönjön a felső-magyarországi főkapitányi tisztből. Az ellentétek nyílt ellenségeskedéshez vezettek, amely során a fejedelmet Nádasdy is próbálta megnyugtatni. Tudatta vele, hogy Wesselényi 1656 áprilisáig mindenképpen marad főkapitány. Az országbíró kérte a fejedelmet, hogy a haza érdekében nyugodjon bele ebbe az állapotba.³⁷⁰ 1655 ősze folyamán az ellenségeskedés nem csitult. Wesselényi 1655 október végén újra történt valami, amiről Lippayt Nádasdy úgy tájékoztatta, hogy a fejedelemhez is eljutott már a híre.³⁷¹ Szelepcsényi 1655. december 4-i levelében beszámolt Lippaynak arról, hogy a fejedelem Ő Felsége felé írt panaszlevelet Wesselényi viselkedése miatt, aki folyamatosan kétségbe vonta a királlyal szembeni jó szándékát. Ő Felsége a béke megőrzése kedvéért Wesselényire iratott, hogy ne adjon többet okot panaszolkodásra.³⁷²

A palatinus elleni támadások azonban nemcsak a fejedelem felől erősödtek meg erre az időszakra. Wesselényinek Révay Pálné birtokügyében Szelepcsényivel komoly

³⁶⁷ Lippay Forgáchnak 1655. október 7. Szentkereszt. Tusor, Lippay György levelei...i.m. II. 195-197.

³⁶⁸ Nádasdy II. Rákóczi Györgynek 1656. január 8. Seibersdorf. Szilágyi, II. Rákócz György fejedelem összeköttetése... i.m. 457.

³⁶⁹ Wesselényi Ferenc Lippaynak 1657. január 11. Murány. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. p. 17. (Mf. 2657.)

³⁷⁰ Nádasdy II. Rákóczi Györgynek 1655. augusztus 30. Szilágyi, II. Rákócz György fejedelem összeköttetése... i.m. 456.

³⁷¹ Nádasdy Lippaynak 1655. november 5. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.X-XII.cs. p. 256-257. (Mf 2655)

³⁷² Szelepcsényi Lippaynak 1655. december 4. Bécs. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1655.X-XII. p. 423-425. (Mf 2656)

nézeteltérése támadt, ráadásul az ügyben Lippayval is más véleményen volt mint a nádor. A perben több oldalról komoly támadások érték Wesselényit, főleg azért, hogy a papokra hallgat, és ezzel Révay Pálnét igazságtalanság éri. Végül az ügyben Szelepcsényi ellenében döntött, aki erre válaszul igen komolyan megharagudott.

Nádasdyval a nádor állandó veszekedésben állt különböző kompetencia kérdésekben, amelyet azonban nem szabad egyszerűen két egymást nem kedvelő békétlen ember kakaskodásának tekinteni. Viszonyukat tovább mérgezte, hogy Nádasdy leveleit, amelyek Wesselényi birtokán keresztül mentek, állítólag tévedésből, felbontották. Az esetet Nádasdy nagyon sérelmesnek ítélte, Lippaynál is elpanaszolta az ügyet.³⁷³ Lippayra hárult a feladat, hogy közvetítsen a kancellár, ill. az országbíró és a palatinus között. Úgy tűnik, mind Szelepcsényi, mind Nádasdy meghajoltak az érsek akarata előtt. Nádasdy ugyan csak nagy nehezen adta meg magát és jelentette ki, hogy ő a palatinus ügyeibe nem szól bele. Szelepcsényi is ígéretet tett Lippaynak, hogy kérésére igyekszik nem elállni Wesselényi mellől.

A Révay Pálné ügyében köztük meglévő ellentétet csak fokozta a király Wesselényinek szóló, fejedelemmel kapcsolatos, említett leirata, amely a kancellárián keresztül ment ki a nádornak, aki személyes sértésnek értékelte a dolgot Szelepcsényi kancellár oldaláról. Ebben az időben fejedelem a magyar főurak támogatásának megszerzésére követeit elküldte hozzájuk. Ebeni István és Nagy Tamást Zrínyi Miklóshoz küldte követségbe, akik Muraközéből Erdélybe menet szerint betértek Nádasdyhoz és Batthyányhoz is.³⁷⁴ Elképzelhető, hogy e követjárás alatt is szóba került a nádor és a fejedelem ellentéte, s végül a sorozatos közvetítések eredményeként 1656 elejére létrejött a megbékélés a fejedelem és Wesselényi között is, amit Nádasdy is üdvözölt Rákóczihoz írt levelében.³⁷⁵ A Panaiotti konstantinápolyi főtölmács ügyében a fejedelem és III. Ferdinánd között kiobbant feszültség egy időre lecsillapodott, mind Szelepcsényi, mind Nádasdy biztosították Rákóczit a király jószándékáról, az országbíró pedig kérte a fejedelmet, ha bármikor ilyen dolog történne, azonnal jelentse neki a dolgot. Rákóczi jószándéka jeléül lovat szándékozott küldeni III. Ferdinánd királynak.³⁷⁶

³⁷³ Nádasdy Lippaynak 1655. augusztus 19. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. p.156. 1655.I-VI. csomó. (Mf 2655.)

³⁷⁴ Zrínyi levele II. Rákóczi Györgyhez 166. január 1. Zrínyi, Összes munkái... i.m. 660-662. Nádasdy levele Batthyányhoz, amelyben kéri, hogy szóljon neki, amikor jönnek vissza Muraközéből a fejedelem szolgálói 1655. december 27. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32424.

³⁷⁵ Nádasdy Ferenc II. Rákóczi Györgynek 1656. február 11. Seibersdorf. Szilágyi, II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése...i.m. 458.

³⁷⁶ Szelepcsényi György II. Rákóczi Györgynek 1656 február 22. Nyitra. Szilágyi Sándor: Szelepcsényi György leveles tárcájából. In: TT 1892 193-208, itt 197-199.

A felek közötti békekötés azonban csak rövid ideig tartott, az udvarnak tudomására jutottak a fejedelemnek a lengyelekkel és velük párhuzamosan a svédekkel folyó tárgyalásai. A lengyelek folyamatos erőfeszítéseket tettek, hogy megszerezzék a fejedelem támogatását a svédekkel szemben, de mint tudjuk, János Kázmér király helyzete az év végére már nem volt olyan kilátástalan, mint néhány hónappal korábban. Ennek köszönhetően, amikor 1655. december végén Mikes Mihály tárgyalt Potockival Lublinban, gyorsan világossá vált, hogy János Kázmér még nem mondott le a trónról, és nem is szándékozik, így nincs mit felajánlani a fejedelemnek. 1656. február 22-én ugyanakkor Pálfalvay János szepesi prépost arról tudósítja Lippayt, hogy Sapieha litván kancellár katolizált és halálos ágyán a lengyel uraktól óvta a királyt, Lubló tájékán ugyanis elfogtak Erdélyből Lengyelország felé menő leveleket, amelyekből kiderült, hogy lengyel urak egy köre a fejedelemnek ajánlotta fel a koronát, aki ennek fejében kész megsegíteni őket.³⁷⁷ Állítólag Rákóczi 20 ezer emberrel indult volna Lengyelország megsegítésére, ráadásul a porta támogatásával.

Más úton is érkeztek hírek a fejedelem készülődéséről: Csáky István saját csatornáin keresztül jutott hírekhez és jelentette Wesselényinek, hogy valamire készül a fejedelem, emiatt a nádorral találkozni akar. A levelet Wesselényi továbbküldte Lippaynak, és arról írt, hogy Lippaynál hajlandó lenne találkozni a fejedelemmel.³⁷⁸ Arról nincs tudomásom, hogy milyen terve volt a fejedelemnek a találkozóval. Mindezek a hírek azonban elegendőek bizonyultak ahhoz, hogy Nádasdynak meghitt ember útján, aki valószínűleg nem más volt, mint P. Nicolaus Donellan ágostonos szerzetes, 1656 március közepén újból interveniálnia kellett a fejedelem érdekében az uralkodónál. Nádasdy embere a fejedelem egy korábbi, 1656. február 4-én neki írott levelét is bemutatta a királynak, amelyben biztosítja III. Ferdinándot jó szomszédságáról a fejedelem.³⁷⁹

A híresztelések ezzel azonban még nem értek véget. 1656. április 11-én Nádasdy fejedelemhez írott levele értelmében az országbíró mintha sikert kívánna a fejedelem útjához. Soraiban azonban a fejedelemmel szemben bizonyos neheztelés is érezhető: Rákóczi nem informálta őt megfelelőképpen, másoktól kellett tudomást szereznie a fejedelem terveiről. Ennek kapcsán csak röviden jegyezném meg, amire már Szilágyi is felhívta a figyelmet: II. Rákóczi György a terveiről nem tájékoztatta részletesen a magyar urakat, beleértve Nádasdyt is. Lengyel tervei kapcsán hasonló helyzet állt elő, mint a nádorválasztásnál: egyértelműen

³⁷⁷ Pálfalvay János levele Lippayhoz. 1656 február 12. Szepes. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1656.I-VI. csomó p. 156-158. (Mf 2656.)

³⁷⁸ Csáky István levele Wesselényinek és Wesselényi levele Lippaynak. 1656. március 4. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1656.I-VI. csomó p. 198, 199. és p. 196. (Mf 2656.)

³⁷⁹ Nádasdy Rákóczinak 1656. március 22. Seibersdorf. Szilágyi Sándor, II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése...i.m. 460-461.

senki mellett nem tette le a voksát Rákóczi, több szálon igyekezett fenntartani kapcsolatait a magyar urakkal, akik látszólag vagy valóságosan is versenyt futottak kegyeiért, ugyanakkor – a múlt ismeretében – bizalmatlanul is tekintettek a fejedelemre.

A lengyelek megsegítésével kapcsolatos híresztelések terjedésével egyidőben a fejedelem számára kellemetlen közjáték következett be. 1656. március 4-én a svédektől Erdélybe visszatérő Sebessi Ferencet és Jakabfalvy Miklóst Varsó alatt elfogták a lengyelek a svéd király fejedelemnek szóló leveleivel együtt, majd Lembergbe, János Kázmérhoz vitték őket, aki lovagiasan szabadon bocsátotta azokat. A bécsi udvart nem érte meglepetésként a követség, hiszen amikor az erdélyi követek Thorn alatt beérték X. Károly királyt, III. Ferdinánd követe, Franz Paul von Lisola báró is ott várakozott, hogy fogadja őt a svéd király. Az elfogott levelek tartalmára, ill. a lengyelek által abból levont svéd-erdélyi szövetségre vonatkozó híresztelésre utalhatott Nádasdy az 1656. május 28-én a fejedelemnek szóló levelében. Érthető módon ezek a hírek növelték a bizalmatlanságot a fejedelemmel szemben az udvában.

Nádasdynak Mednyánszky Jónáshoz 1656. június 26-i levelében érdekes részletre lettem figyelmes. Kéri Mednyánszkyt keresztül, hogy ne kételkedjen a fejedelem szolgálataiban, ő igyekszik mindent megtenni, bár most távol van az udvartól. A továbbiakban az is kiderül, hogy Nádasdy nehezen jut hírekhez, mindenhol falakba ütközik. Sorait értelmezve az derül ki, hogy átmenetileg kiesett az udvar kegyeiből. De mi állhat a látszólagos kegyvesztés mögött? Véleményem szerint az okot a nádor és az országbíró kiújult ellenségeskedésében kell keresni. E Mednyánszkyhoz írt levélből az is kiderül, hogy néhány nappal előtte, 1656. június 20. körül Lippay érsek is Bécsben tartózkodott a kancellárral. Mint a Lippayhoz írt levelek tanúsítják, Puchheim 1656. június 4-én írt levelében a brandenburgi béketárgyalásokról közölt hírek mellett kérte az érseket, jöjjön fel Bécsbe.³⁸⁰ Lippay teljesítette Puchheim kérését, a hónap közepén felutazott a császárvárosba, ahol tárgyalásai során szóba kerülhetett a Nádasdy-Wesselényi ellentét is. A két főúr közötti ellenségeskedés elsimításában végül Nádasdy kezdeményezésére Auerspergnek kellett közbenjárnia. Auersperg kegyeit Wesselényi 1656 elején lovak küldésével próbálta megnyerni, így a hercegnek nem volt egyszerű igazságot szolgáltatni viszályukban. Elképzelhető, hogy az udvar számára nagy terhet jelentő állandó rivalizálásuk miatt az országbíróra nagyon megharagudhattak az udvarban, és ez lehetett egyik oka az átmeneti kegyvesztettségnek. Nádasdy Batthyánnak 1656. július 25-én írt levele értelmében egy időre kibékült a két főúr, Nádasdy arról tájékoztatja Batthyánt, hogy a haza érdekében teljesíti Wesselényi kívánságát.

³⁸⁰ Puchheim levele Lippaynak 1656. június 4. Bécs. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1656.I-VI. csomó p. 277. (Mf 2656)

A kibékülés azonban csak nagyon kényszeredett és rövid ideig tartó volt. 1656. szeptember 4-i levelében Wesselényi már arról panaszkodik Lippaynak, hogy az országbíró csúfos módon rágalmazta őt a király előtt az udvarban, következő napon pedig azon mérgelődik, hogy a király együtt delegálta őt Nádasdyval az octávéra.³⁸¹ Az ellenségeskedés megint annyira felerősödött, hogy újból Auersperg hercegnek kellett közvetítenie, de pontot újbóli közbeavatkozása sem tett az ügy végére.³⁸²

A másik ok, amiért az országbírónak nézeteltérése támadt az udvarral, a törökkel való hadakozás. Valószínűleg a törökkel való csatározások ügyében is tárgyalt Puchheim az érsekkel annak 1656. júniusi bécsi útja során. III. Ferdinánd 1656. május 18-i levelében Zrínyit intette a törökkel való hadakozásáért. 1656 júliusában Nádasdy is kapott hasonló levelet. Az ügyben a gróf kérte Batthyányt, hogy együtt írjanak fel a királynak, hogy nem nézhetik tétlenül a török fosztogatását.³⁸³ Néhány nap múlva Nádasdy személyesen ment fel Bécsbe a Hadi Tanáccsal tárgyalni az ügyben, de kérte Batthyányt is, hogy írjon ő is a dologban.

Nem tudni, mennyi szerepe volt a királyi intésnek abban, hogy 1656 nyarától intenzívebbé váltak a kapcsolatok Zrínyi Miklós horvát bán és Nádasdy között. Az országbíró július végi bécsi útjáról hazatérve partikuláris gyűlés publikálását tervezte, valamint a király prágai tartózkodása alatt a dunántúli urakat kívánta összehívni, hogy tárgyaljanak a haza védelméről.³⁸⁴ 1656. augusztus 10-én Vitnyédy István meglátogatta Seibersdorfban Nádasdyt, aki valószínűleg a részletekről rajta keresztül üzent Zrínyi Miklósnak. Az országbíró szervezkedése természetesen nagy felháborodást váltott ki a nádor szemében, hiszen a gróf lépése az ő hatáskörébe való beavatkozást jelentette.³⁸⁵ A generális gyűlésre végül az uralkodó nem adott engedélyt, de a Zrínyivel folytatott együttműködés nem szakadt meg: 1656. október elejére közös portyát szerveztek a bánnal és Batthyány Ádámmal együtt megbosszulván a törökök folyamatos betöréseit végváraikba. A győri generálistól kértek engedélyt, megbosszulhassák a török állandósult portyázásait, de az megtagadta az engedély megadását, ekkor önálló lépésre szánták el magukat.³⁸⁶ Akciójukat 1656 október elejére tervezték, amikor az új budai vezír köszöntésére és megajándékozására III. Ferdinánd király

³⁸¹ Wesselényi levele Lippaynak 1656. szeptember 4. Szendrő és szeptember 5. Szendrő PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1656.VII.-XII.csomó p. 88. , ill. p. 93-94. (Mf 2656)

³⁸² Szelepcsényi Lippaynak 1656. október 24. Bécs. Uo.

³⁸³ Az uralkodó intése Nádasdynak 1656.július 10. Bécs. MOL A 35 1656: Nr. 217. Nádasdy levele ez ügyben Batthyány Ádámnak 1656. július 17. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32466.

³⁸⁴ Nádasdy két levele Batthyány Ádámnak 1656.augusztus 6. Seibersdorf és VIII.3. uo. MOL P 1314 Nr. 32474, 32475.

³⁸⁵ Lippay levele Wesselényinek a gyűlésről 1657. október 4. Pozsony. MOL E 199 a. II. 65. Nr. 3. (Tusor, Lippay György levelei... i.m. II. 201-202.)

³⁸⁶ Nádasdy levele Batthyány Ádámmal 1656. szeptember 24. Szarvák. MOL P 1314 Nr. 32486.

követséget menesztett Budára. A haditervről Nádasdy II. Rákóczi Györgyhez írt leveléből már tudomásunk volt, de a részleteket is megismerhetjük egy Batthyányhoz írt leveléből. A portyát nagy titokban akarták tartani, a hadnagyokat csak október 1-jén szándékoztak értesíteni. Október 5-én Batthyány hadait Körmentre vezényelte, mintha török betörésről lennének hírei. Nádasdy csapatai a Rába mellett várakoznának, október 6-án jönne Zrínyi, október 7-én találkozna Sárvárnál és Újhídnál, Gyúrónál és Kapunál pedig át tudnának menni.³⁸⁷ A további részleteket a fejedelemhez írt levélből tudjuk: kisebb támadással megpróbálnák kicsalni a török csapatokat, s rajtuk ütnének. A jól megtervezett összecsapásból azonban nem lett semmi, a császári csapatokat kísérő török követ felismerte a csapdát, valószínűleg azért, mert a tervek szerint titokban érkező Zrínyiről Varasdról valószínűleg hírt adtak.³⁸⁸

A haditerv ugyan nem került kivitelezésre, de ismeretében igen komoly ellentmondás feloldása szükségeltetik, amelyet dolgozatomban csak jeleznék. Zrínyi Miklós viselkedése ellentmond azoknak a jelentéseknek, amelyeket Kleihe svéd követ küldött haza a bán különös magatartásáról, mintha az 1656 őszén szüneteltette volna a törökkel szembeni portyázásait. Heckenast Gusztáv ezt Zrínyi Miklósnak a fejedelem török védnökség alatti magyar királyságának tervével hozta összefüggésbe. Ugyanakkor Zrínyi Rákóczihoz írt levelében maga is tesz olyan kijelentést, ami arra utal, hogy egy időre szüneteltett a csatározásokat. Véleményem szerint ez a kérdés megoldása még alapos vizsgálatot igényel. A levelezés alapján azonban az bizonyos, hogy a fejedelem készületeiről a három főúr információkat cserélt, általában Nádasdy küldte tovább a fejedelem leveleit, s korábban láthattuk, hogy Rákóczi követei együtt látogatták végig a dunántúli főurakat.³⁸⁹

1656 ősze, tele, mint ismeretes, az erdélyi fejedelem szempontjából a lengyelországi hadjárat előkészületei jegyében telt el. A hadihelyzet alakulása a lengyel hadszíntéren megváltoztatta a svéd álláspontot, s megindultak a tárgyalások a svéd-erdélyi szövetség megkötésére. A fejedelem lépéseiről nemcsak Nádasdyt és Zrínyit informálta, hanem Lippayt, Szelepcsényi kancellárt és Wesselényin keresztül az uralkodót is.³⁹⁰ Az érsek emellett számos más forrásból jutott információkhoz: ezek közül számos jelentése maradt fenn Pálfalvay János

³⁸⁷ Nádasdy levele Batthyány Ádámnak 1656. szeptember 24. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32486.

³⁸⁸ Nádasdy levele Batthyány Ádámnak 1656. október 10. (MOL P 1314 Nr. 32488.) A fejedelemnek Nádasdy az 1656. október 21-én Seibersdorfban írt levelében számol be. Szilágyi Sándor, II. Rákócz György fejedelem... i.m. 464-466.

³⁸⁹ III. Ferdinánd 1656.január 20-án és június 30-án is köszönetet mondott az erdélyi fejedelem felküldött leveleiért. MOL A 35 1656: Nr. 15. és Nr. 192.

³⁹⁰ Rákóczi levele Lippaynak, melyben arról ír, hogy békességben van az oláh vajdákkal, illetve a kozák követek voltak nála, akiket nem sikerült a lengyel hűségre visszatéríteni. 1656. szeptember 17. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1656.VII-XII. csomó p. 136-137. (Mf. 2656). Valamint Wesselényi levele Lippaynak, amelyben tudósítja, hogy megküldte Puchheimnek a fejedelem leveleit deákra fordítva. 1656. szeptember 4. Szendrő. (Uo. p 88, Mf. 2656.)

szepesi prépost, váradi püspöknek, aki megdöbbenően jól ismerte a lengyelországi helyzetet, politikai éleslátása, az erőviszonyok felmérése, az azok alapján meghozott következtetései hihetetlen jó diplomáciai érzékről tanúskodnak.³⁹¹ Az érsekhez eljuttatott értesüléseit Lippay különböző csatornákon továbbküldte a bécsi udvar felé. Wesselényi is felküldte lengyel értesüléseit az uralkodónak, de Lippaynak panaszkodott, hogy nem tudja, mit kell tennie, az uralkodótól nem kap határozott választ, milyen lépéseket tegyenek, mihez tartsa magát a készülő hadjáratot illetően.³⁹²

Felmerül a kérdés, hogy Lippay mennyire informálta többek között Nádasdyt a hozzá eljutott hírek alapján? Sajnos, ismereteink igen egyoldalúak, csak az országbíró Lippayhoz írott levelei vannak birtokunkban. A grófnak a fejedelemhez 1656 folyamán írt levelei azonban nemcsak arról tájékoztatnak, hogy hogy közbenjárt a fejedelem érdekében III. Ferdinánd királynál, hanem azt is láthatjuk, hogy számos hírt közöl vele a lengyelországi fejleményekről. Ezek a hírek véleményem szerint sok esetben burkolt üzeneteket is tartalmaztak. Mint utaltunk rá korábban, Nádasdy a lengyelországi események kapcsán kialakult nemzetközi helyzettel, az egyes országok érdekeit világosan látta. Amíg Lippaynak erről nyíltan írhatott, az erdélyi fejedelemmel szemben nem tehetette meg, hogy úgymond tanácsokat osztogasson. Ilyen burkolt üzenetként értelmezem többek között svéd-orosz érdekek ütközésére tett utalását, amely a lengyelek helyzetének jobbra fordulását eredményezi. Vagy másik levelében tudósítja őt, hogy milyen híreket terjesztenek róla a lengyelek. 1656. június 26-án elküldte a császár svéd rezindense jelentésének kivonatát is. végül legalább ilyen fontos tartom azt az üzenetet, amikor a fejedelmet a lengyel követ 1656. október 30-i bécsi ünnepélyes fogadásáról írt. Az egyes fejleményekről írt hírei, ha a másik fél rendelkezik a „kóddal”, diplomáciailag jelzés értékűnek számítanak, olyan híreket közöl az országbíró, amelyekből a fejedelem hosszútávú következtetéseket vonhat le többek között a bécsi udvarnak a lengyel kérdésben kialakított véleményének várható alakulására. Nádasdy leveleiből ugyanaz a körütekintésre felszólító üzenet olvasható ki, mint Zrínyi leveleiben.

Az eddig elmondottak alapján láhattuk, hogy a fejedelem és a magyar főurak kapcsolatát nem lehet leszűkíteni a fejedelem és politikájával szimpatizáns ill. a vele szembenálló felek viszonyára. Rákóczi igyekezett nem elkötelezni magát egyik féllel szemben sem, ajándékaival többeket próbált szimpatizánsként maga mellé állítani. Ebből következően

³⁹¹ Az erdélyi származású, Székelyföldön született, a bécsi Pázmáneumban nevelkedett Pálfalvy 1656-1657-ből való, Lippay György érsekhez intézett levelei az esztergomi Primási Levéltárban találhatóak, a már többször idézett érseki levelezésben. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. Pálfalvy ekkor a szepesi prépostság mellett a nagyváradi püspöki címet is viselte. Kollányi, Esztergomi kanonokok.. i.m. 243..

³⁹² Wesselényi levele Lippaynak 1656. december 2. Szömölczé. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1656.VII-XII. csomó p. 332. (Mf. 2656). E bizonytalanság arra az uralkodói levélra vonatkozhat, amelynek fogalmazványa megmaradt a kancelláriai levéltárban 1656. november 25-i dátummal. MOL A 35: Nr. 382.

nem mondhatjuk el, hogy akár Nádasdyt vagy Zrínyit favorizálta volna, ugyanakkor a fejedelem kegyei elnyeréséért bizonyos fajta versengés megléte nem zárható ki. Véleményem szerint a fejedelemhez való viszony meghatározása az egyes főurak közötti kapcsolatok alakításában nem volt ekkor döntően meghatározó faktor, azokat inkább személyes ambícióik, ellentéteik irányították. Magától értetődően léteztek nagy törésvonalak egyes főurak között, de ez nem jelentette, hogy bizonyos, éppen közügyeket érintő esetekben ne találkozott volna véleményük, mint ezt Nádasdy és Lippay kapcsán is láthattuk.

Felmerülhet az a kérdés is, hogy Rákóczi György mennyire volt tisztában a magyar főurak egymás közötti viszonyával. Természetes, hogy tudott Wesselényi és Nádasdy ellenségeskedéséről, vagy Zrínyi és Lippay közötti ellentétekről, hiszen maguktól informálódhatott ezekről. Ugyanakkor az is elmondható, hogy bizonyos távolságtartás létezett bennük a fejedelemmel szemben, a közöttük meglévő kapcsolatokról nem informálták egyértelműen Rákóczit. Mindez saját védelmükből is adódhatott, hiszen a fejedelem egymás rovására, a saját javára is kiszolgáltathatta ezeket. És az sem lehetett tudni, hogy az erőviszonyok átalakulása eredményeként mikor kell váratlanul ellenségként szembenézni az erdélyi fejedelemmel.

III.2.2. RÁKÓCZI LENGYEL HADJÁRATA 1657

Az 1657-ben megindított lengyelországi hadjárat megindulása, a kezdeti győzelmek majd a vereség, a megváltozott körülmények új fejezetet nyitottak Nádasdy és II. Rákóczi György kapcsolatában. II. Rákóczi György hadai 1657. január 14-én gyűltek össze Visken, és indult el a körülbelül 14 ezer főnyi hadsereg kedvezőtlen időjárási viszonyok között Lengyelország felé. A hadjárat megindításáról a fejedelem értesítette az udvart egyrészt Mednyánszky Jónáson, másrészt Nádasdyn keresztül. A fejedelem az országbírónak szóló levelében felsorolta az udvar Moszkvában, a lengyeleknél és a Portánál ellene tett lépéseit, valamint az ország szabadságának semmibe vételét róta fel nekik. Nádasdy a fejedelem levelét felküldte Bécsbe, ahol nagy zavarodást váltott ki a levél tartalma.³⁹³

A fejedelem indulása körüli levélváltások több szempontból is érdekesek. Először is megrajzolódik belőlük az információáramlás módja. Valószínűleg Mednyánszky Jónáshoz futottak be a fejedelem levelei, ő küldte tovább azokat Nádasdynak ill. Zrínyinek. Nádasdytól

³⁹³ A fejedelem Nádasdynak szóló levelét nem ismerjük, tartalmáról Nádasdy Mednyánszkynek szóló leveléből valamint Vitnyédy Zrínyi Miklósnak szóló írásából van tudomásunk. Nádasdy levele Mednyánszkyhoz 1657. január 17. Keresztúr. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A f. 15. Vitnyédy Zrínyinek 1657. január 18. Dörföly. Fabó András: Vitnyédy István levelei 1652-1664. In: MTT 1871 (XV-XVI.), (I.) 37.

mentek tovább a fejedelem levelei Batthyány Ádámnak. Vitnyédy is összekötő szerepet játszott ekkor az országbíró és a bán között, szoros kapcsolatban állt Mednyánszkyval is, ő informálta többek között Zrínyit arról, hogy a Nádasdynak írt fejedelmi levél milyen reakciót váltott ki az udvarból. Az udvarban történekről nagy valószínűség szerint már csak a földrajzi közelség miatt is, legkönnyebben Nádasdy szerzett tudomást. Vitnyédy néhány további levele is bizonyítékul szolgál ezen együttműködésre. Másodszor, az 1656 nyarától az országbíró és a bán között létrejött jó viszony az 1657. év elejére is megmaradt, valószínűleg egyeztettek az az év eleji török elleni portyáikat is. Kapcsolatukban az első törések már 1657. márciusában mutatkoztak, de nyilvánvalóvá 1657. májusára váltak, Vitnyédy arról panaszkodott, hogy Nádasdy emberei nem hagyják békén Zrínyi szolgálait, illetve előkerültek a szokásos birtokügyek is.

Végül Nádasdy Mednyánszkynek írt levele arra is rávilágít, milyen kettős szerepet játszott az országbíró. Nádasdy a fejedelemnek olyan választ írt, amit tőle elvártak az udvarban, de biztosította Mednyánszkyt, hogy csak szükségből válaszolt ily módon Rákóczinak. A későbbiekben e kettős játék még szükségesebbé vált. 1658-ra a fejedelemmel való kapcsolattartás csak úgy volt lehetséges, ha Nádasdy a Rákóczitól kapott leveleket felküldte az udvarba. Rákóczi azonban egy levelében bizonyos híreket titkosírással közölt az országbíróval. Nádasdy nem merte felküldeni a levelet, hiszen be kellett volna nyújtania a titkosírás kulcsát is. Ugyanakkor a fejedelem e levélhez mellékelte a havasalföldi vajda levele másolatát és Rákóczinak a király számára írt levelét, azokat pedig fel kellett küldenie a kancellárhoz. Nádasdy a levelekhez kísérőlevelet csatolt, amelyben azt írta a kancellárnak, hogy Mednyánszky nem írt neki részleteket, abban reménykedve, hogy a fejedelem írt neki erről. Nádasdy arra kérte Mednyánszkyt, írjon neki egy levelet, amelyben csodálkozását fejezi ki, hogy neheztel Nádasdy, mivel nem írt neki a fejedelem a győzelméről, s nem érti miért nem kapta meg a fejedelem levelét. Az országbíró Mednyánszkynek ezen levelét küldte volna el az udvarba. Kérte továbbá őt, hogy úgy írjon neki a fejedelem ezentúl, hogy továbbíthatók legyenek Bécs felé, és a fontos üzeneteket cédulákra írja.³⁹⁴ E két példával, bár a másodikkal időben egy kissé előre ugrottunk, szeretném érzékeltetni a fejedelemmel való kapcsolattartás veszélyeit, a politikai szituáció bonyolultságát, az adott körülmények között Nádasdy politikai lépései megítélésének nehézségeit.

II. Rákóczi György hadjáratának indulásáról több részletet tudhatunk meg a Lippay érsekhez írt levelekből. Barkóczy László, Bereg megye főispánja az érsek kérésére még január legelején felkereste a fejedelmet, akivel végül Újváros nevű faluban találkozott.

³⁹⁴ Nádasdy Ferenc levele Mednyánszky Jónásnak 1658. július 20. Seibersdorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B. f. 55.

Barkóczy onnan együtt ment a fejedelemmel Máramarosig majd Viskig, és január 18-án vált el tőle, amikor a fejedelem a havasokon keresztül Lengyelország felé indult, amíg a fejedelemasszony és az ifjú fejedelem visszatért Szamosújvárra.³⁹⁵ A várható nemzetközi következményekről, a fejedelem kényes lengyelországi helyzetéről kiváló képet rajzol meg újból Pálfalvai János az esztergomi érseknek írt levelében. A szepesi prépost napra készen informált a diplomáciai fejlemények alakulásában. A kozák hetman támogatásának cserében a fővezérséget kérte a fejedelemtől, s egyre kevesebb ellenségeskedést mutatott a lengyelek irányába. Alakulóban volt az oroszok, kozákok, tatárok uniója, ráadásul a brandenburgi választó is a hírek szerint békességet kötött János Kázmér királlyal. Az érseknek megütközését fejezte ki, hogy ebben a helyzetben az erdélyi fejedelem elindítja Lengyelország elleni hadjáratát. Pálfalvai már arról is tudott, hogyan fogadták a lengyelek II. Rákóczi György manifesztumát: a fejedelem kiáltványát hirdetőket felakasztották. Krakkó körül is 15 ezer nemes gyűlt össze a város védelmére, elegendő népet rendeltek a fejedelem ellen, a kozákok pedig a préda reményében bármikor hajlandók átállni a lengyelekhez.³⁹⁶

A Krakkóval kapcsolatos hírek más szempontból is nagy figyelmet érdemelnek. A fejedelemnek más információi voltak a város körül összegyűlt csapatokra vonatkozólag. Nádasdy Ferencet, akivel a fejedelem táborából is tartotta a kapcsolatot, arról tudósította Rákóczi, hogy Krakkó körül a csapatok mellé álltak. Az országbírónak küldött levelet sajnos nem ismerjük, meglétéről, ill. több levélről is onnan tudunk, hogy azokról informálta Nádasdy Batthyány Ádámot.³⁹⁷ A Krakkóval kapcsolatos hírek homlokegyenest ellentmondanak egymásnak: ha a fejedelemhez csak a számára előnyös hírek jutottak el, akkor bizony rosszul működött a fejedelem felderítő rendszere, ami a hadjárat előkészítésének, vezetésének megdöbbentő hiányosságaira mutat rá. Krakkó bevételére ugyan 1657. március 28-án sor került, de mint azt anyjához írt leveléből tudjuk, a városban nem sokan maradtak, kevés volt az a katonai erő, aki bevárta őket és mellé állt.³⁹⁸

Krakkó elfoglalását jóval egy hónappal megelőzte Szelepcsényi Györgynek a fejedelemhez való követsége. Az 1656 október végén kezdődött lengyel-osztrák tárgyalások eredményeként 1656. december 1-jén megszületett János Kázmér király és III. Ferdinánd közötti szövetség értelmében Ausztria késznek mutatkozott a háborúba beavatkozni

³⁹⁵ Barkóczi László Lippay Györgynek 1657. január 25. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.I-VI. csomó p. 41-42. Mf. 2657.

³⁹⁶ Pálfalvai János Lippaynak 1657. január 29. Szepes. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.I-VI. csomó p. 48-50. Mf. 2657.

³⁹⁷ Nádasdy a következő leveleiben tudósítja Batthyányt, hogy átküldi neki a fejedelem írásait: 1657. január 30. Seibersdorf (MOL P 1314 Nr. 32504.), 1657. február 6. Seibersdorf (uo. Nr. 32505.), 1657. március 23. Seibersdorf (uo. Nr. 32517.)

³⁹⁸ II.Rákóczi György Lórántffy Zsuzsannának 1657. március 29. Krakkó. Szilágyi Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Bp. 1875, 513. (Monumenta Hungariae Historica)

Lengyelország oldalán. A szerződés aláírása után közvetlenül tervezte az udvar a kancellárnak a hadjáratra készülődő fejedelemhez küldését azzal a céllal, hogy lebeszélje őt a háborúba való belépésről.³⁹⁹ A hadjárat bizonyossá válásának hírére új stratégia kidolgozása vált szükségessé. Szelepcsényi követségére végül sor került, a kancellár 1657. február 24-én érkezett meg Rákóczi priborczy táborába. Kíséretében találhatjuk még Rákóczi Lászlót, Barkóczy Lászlót és Homonnay Györgyöt, Révay Dánielt és Fejérpataki Kristófot.⁴⁰⁰ A felső-magyarországi urak, megérkezve Rákóczi táborába, magára hagyták a kancellárt Rákóczi február 28-án indult haza, a többiek másnap követték őt.⁴⁰¹ Mint az előző fejezetben említettük, Rákóczi és Szelepcsényi között külsőleg szívélyes viszony uralkodott, valószínűleg a felső-magyarországi urak kísérete, köztük Rákóczi Lászlóé, a kancellár jószándékú követségének látszatát akarta erősíteni. Szelepcsényi diplomáciai küldetése azonban megfelelt a két ország közötti szerződés pontjainak, s egyik legfontosabb célja abban állt, hogy Rákóczit minden eszközzel vonja ki a lengyel hadszíntérről. Szelepcsényinek mindent meg kellett tennie annak érdekében, hogy az egyre fogyatkozó számú, még a fejedelem oldalán álló lengyeleket Lubomirski marsallal az élen leválassza Rákócziról. A fejedelem táborába vezető úton Szelepcsényi tárgyalta Lubomirski marsallal, akivel sikerült elhítenie, hogy Rákóczitól nem várhat semmit, de bízhat III. Ferdinánd és Oroszország segítségével. Az osztrák-lengyel szerződésnek megfelelően, ami szerint Ausztria kötelezettséget vállalt arra, hogy a kozákokat ráveszi a lengyelelles szövetség felbontására, Szelepcsényi megtette az első lépéseket, tárgyalásokat folytatott velük, hogy ne viseljék magukat ellenségesen Ausztriával szemben. Erőfeszítéseit siker kísérte. A fejedelemmel folytatott tárgyalásokon elérte, hogy Rákóczi Krakkó március 2-ára tervezett elfoglalását elhalasztotta⁴⁰². Az időhúzás az egyik legfontosabb fegyvertelen fegyver a háborúban: Rákóczi majd egy hónapot vesztegetett el Krakkó elhalasztott bevételével, ami, ha figyelmen kívül hagyjuk a többi körülményt, magában is végzetes lehetett volna.

Miközben Szelepcsényi követségének fő célja a fejedelem hadainak visszafordítása volt, addig Nádasdy levelében további harcra buzdította a fejedelmet.⁴⁰³ Ez a tény

³⁹⁹ Gebei Sándor: II. Rákóczi György szerepe a Rzeczpospolita felosztási kísérletében. In: Sz 134 (2000) 801-848., itt 836.

⁴⁰⁰ Rákóczi László szerepéről: Horn Ildikó, Rákóczi László pályája (1633-1664). In: HK 1990. 2.sz. 61-90, itt 75-76.

⁴⁰¹ Szelepcsényi levele Lippaynak 1657. február 28. Priborczy tábor. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.I-VI. csomó p. 110. (Mf. 2657.)

⁴⁰² Szelepcsényi levele Lippaynak 1657. március 20. Zboró. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.I-VI. csomó p 146, 147. (Mf. 2657.). A levélhez csatolva az érsek uralkodóhoz intézett jelentése a tárgyalásokról. Uo. p. 148-154.

⁴⁰³ II. Rákóczi György Lórántffy Zsuzsannának 1657. február 28. Priborcz „Nádasdi uram azt írja, azzal ne gondoljunk (mármint a fegyverletétellel – megj. tőlem): mert valamit ijesztéssel megcselekedhetnek,

alátámasztja azt véleményt, hogy a lengyel hadjárat első szakaszában a magyar vezető főméltóságoknak megoszlott a véleményük az akciót illetően. Szelepcsényi, Lippay és valószínűleg Wesselényi is egyetértettek az udvar céljaival, amíg Nádasdy, Zrínyi és Batthyány, számolva az út veszélyeivel, reménykedtek a hadjárat sikerében, és mint már utaltunk rá, bizonyos együttműködés alakult ki köztük, ami 1657. március-áprilisában azonban bomladozni kezdett. Az ellentéteket Zrínyi és Nádasdy között látszólag egyszerű robbantotta ki, amelyet még sikerült elsimítani. 1657. áprilisára mind Zala megyében, mind Vas megyében megyegyűlést és törvényszéki gyűlést hirdettek. A Vas megyei gyűlés időpontját Nádasdy április 13-ban jelölte meg, a Zala megyeit, ahol Zrínyi volt a főispán 12-ére tervezték. Nádasdy előzetes beleegyezése nélkül Niczky Boldizsár, Horváth Ferenc, Rabby István és Vitnyédy április 11-ére tették át a gyűlés időpontját, hogy Horváth Ferenc utána a Zala megyei gyűlésre mehessen. Zrínyi Csáktornya várát meg akarta erősíteni, többek között az ott végzendő munkák ügyét is tárgyalnia kellett a gyűlésnek. Nádasdy nagyon zokon vette, hogy beleegyezése nélkül döntöttek, Vitnyédy sűrű bocsánatkérések közepette igyekezett csitítani az országbíró haragját. A megyegyűlés ügye azonban egy időre le került a napirendről, III. Ferdinánd 1657. április 2-án bekövetkezett halála miatt, és az ellentétek is elcsitultak egy rövid időre, de május végére újból felerősödtek.

III. Ferdinánd király halála mind belpolitikailag mind nemzetközi viszonylatokban új helyzetet teremtett, a két fél újratárgyalta az 1656. december 1-i lengyel-osztrák szövetséget. Ausztria addig effektív támogatást nem adott Lengyelországnak, amíg Dánia nem lépett hadba. A dán akcióra Károly Gusztáv hadseregét visszairányította Svédország felé, Rákóczi támogatására pedig csak Stenbock tábornagyot hagyta néhány ezer katonával. Az osztrák-lengyel megegyezés 1657. május 27-én jött létre, amelynek értelmében az osztrák fél többek között megnövelte a Sziléziában állomásozó kontingenseit.

A lengyel tárgyalásokkal párhuzamosan 1657. május elején Wesselényi és Lippay Bécsben tartózkodtak és tárgyalásokat folytattak Erdély ügyében. A tárgyalásokra Nádasdyt nem hívták meg, aki nagyon zokon vette mellőzését, találkoztát tervezett Németújvárott Zrínyivel, Esterházy Pállal, Homonnay Györggyel és Erdődyvel. Nádasdy terveiről Vitnyédy leveleiből tudunk, aki 1657. április 26-án járt Seibersdorfban az országbírónál.⁴⁰⁴ Vitnyédy szerepe, közvetítése Zrínyi és Nádasdy között igen talányos a dologban. Annyi tudható a velencei követjelentésekből, hogy Nádasdy és Wesselényi más véleményen voltak az erdélyi

megcselekszenek, mindazáltal nagyságod váraiban nem árt az vigyázás, Veselninek (!) nem kell hinni, szomszédoknak nagyságod értékére.” Szilágyi, A két Rákóczi György...i.m. 513-515.

⁴⁰⁴ Vitnyédy levele feltehetőleg Zrínyi Miklósnak. Fabó, Vitnyédi István levelei...i.m. (I.) 99.

kérdést illetően.⁴⁰⁵ Viszonyukat továbbra is mérgezte, hogy Nádasdy nem adta meg Wesselényinek a megfelelő tiszteletet, most pedig a tárgyalásokból is kihagyták. Vitnyédy Zrínyinek szóló levelében arról ír, hogy Nádasdy elkeseredésében akar tiltakozni az ellen, hogy néhányan eladják az országot, ehhez hívná össze az urakat Németújvárra. Vitnyédy le akarta beszélni Nádasdyt arról, hogy Bécsbe menjen kifejezni tiltakozását, Zrínyit pedig a németújvári találkozóra való elmenetelre akarta rábeszélteni.⁴⁰⁶

Úgy tűnik, Vitnyédy meg akarta gátolni, hogy Nádasdy Lippayval találkozzon, vagy attól, hogy felmenjen az udvarba és ott őt is a fejedelem elleni fellépésre győzzék meg. Mindezt nem alaptalanul tették. Nádasdy 1657 márciusában a Haditanácstól pátens levelet kapott hadak fogadására, s az ügyben Lippayval kellett felvennie a kapcsolatot.⁴⁰⁷ Nádasdy elképzelhetően rossz néven vette, hogy mégis kihagyják a döntéshozásból, és minden valószínűség szerint az érsekre is neheztelt, többek között ezért is kereste a Zrínyivel való kapcsolatot. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ekkor zajlott a kassai generálisság betöltése körüli küzdelem. Lippay Rákóczi Lászlót támogatta a jelöltségben, akit az udvar hajlandó is lett volna kinevezni, Nádasdy pedig a vele szoros rokoni kapcsolaton álló Homonnai Györgyöt. Homonnai 1657. májusában nem élvezte az udvar kegyeit, Barkóczy Ferencsel egyetemben, mivel Homonnai parancsot adott a falvaknak, hogy Rákóczi hadainak gazdálkodjanak.⁴⁰⁸ Ebben az időszakban éppen Zrínyi is ellenséges viszonyban állt az érsekkel, kérdéses volt, hogy Nádasdyt sikerül-e valamilyen módon leválasztani Zrínyi oldaláról. Mindez pedig már nem lett volna nagyon nehéz, mert Vitnyédy leveleiben egyre többet arról ír, hogy Zrínyi és Nádasdy között egyre rosszabb a viszony.

1657. május 26-ára a lengyel-osztrák szövetség ratifikálásával egyidőben Nádasdyt, Zrínyit és a többi urat felhívták Bécsbe a végek ügyébe. Felröppent a hír, hogy Zrínyit teszik meg a Rákóczi ellen menő hadak hadvezérévé, amelynek megakadályozására Vitnyédy Nádasdy közbenjárását is kérte.⁴⁰⁹ Nádasdy ekkor nem tartózkodott Bécsben, csejtei birtokaira utazott Homonnaival. Batthyánynak már korábban jelezte, hogy a bécsi lét minden valószínűség szerint haszontalan lesz, a végek ügyében nem születnek érdemi döntések. Zrínyi ugyanakkor felment Bécsbe, de kinevezése nem történt meg, valószínűleg az udvar

⁴⁰⁵ Nani velencei követ jelentése 1657. május 5-ről. Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 16-17.

⁴⁰⁶ Vitnyédy levele Nádasdynek: 1657. május 5. Sopron Fabó, Vitnyédi István levelei... i.m. (I.) 102. Vitnyédy Zrínyinek 1657. május 6. Sopron. Uo. (I.) 103.

⁴⁰⁷ Nádasdy levele Lippaynak. 1657. március 26. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657. I-VI. csomó p. 160. (Mf. 2657.)

⁴⁰⁸ Az udvaron belüli kegyvesztésükről Vitnyédy levele 1657. május 4. feltehetőleg Zrínyinek. Fabó, Vitnyédi István levelei... i.m. (I.) 99-102. – Homonnai parancsáról: Serényi Pál levele Lippaynak 1657. április 20. Kassa. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657. I-VI. csomó p 231-234. (Mf. 2657.)

⁴⁰⁹ Vitnyédy levele Nádasdynek 1657. május 31. Sopron és ugyanebben a tárgyban Kérynek. Fabó, Vitnyédi István levelei... i.m. (I.) 112.

nem is számolt ezzel. A német hadak Felső-Magyarországra való küldésének megszervezését, a csapatok vezényletét Hans Christof Pucheim és Johann Rottal irányították.

1657. június 6-12. között Nádasdy Batthyány Ádám és más urak társaságában Bécsben tartózkodtak, hogy hódulatukat fejezzék ki és letegyék hűségesküjüket az új uralkodó, I. Lipót előtt.⁴¹⁰ A bécsi tartózkodásról Mednyánszkyt is tudósította Nádasdy. Levelének egy mondata nagyon jól rávilágít az erdélyi fejedelemmel való kapcsolattartásnak az udvar szempontjából nem kívánatos voltára: az írja Mednyánszkynek, most nem ír a fejedelemnek, csak ha szabad, akkor üzen majd.⁴¹¹ Az udvar a lengyel támogatás megvalósulása után még kevésbé kívánta, hogy bárki is a magyar urak közül kapcsolatot tartson Rákócziival. Egyrészt kötelezte a szövetségkötés, másrészt az adott helyzetben, a császárválasztás küszöbén a törökkel való béke minden áron való megőrzésére törekedett.

A bécsi Finanz- und Hofkammerarchivban őrzött, az Udvari Kamara működéséből származó akták azt mutatják ugyanakkor, hogy az udvar számolt a háborús veszéllyel, megkezdte a végvárak ellenőrzését, elrendelte katonák fogadását, és megkezdte a német csapatok Felső-Magyarországra való irányításának előkészítését.⁴¹² Mint már korábban utaltunk, Felső-Magyarország védtelenül állott a svéd majd 1657. júniusától a lengyel és tatár betörések előtt. Homonnai, aki már a bécsi gyűlés óta Nádasdynál tartózkodott, a támadások hírére hazatért, de rövid időn belül már újra visszautazott az országbíróhoz.⁴¹³ Szelepcsényi kancellár 1657. július 3-án Nádasdynál tartózkodott Seibersdorfban, ahol a fő téma a német csapatok megyéken való átengedésének a megszervezése volt. E tárgyalások eredményeként kelhetett a következő nap az az uralkodói mandátum, amely a német csapatok felső-magyarországi behozataláról értesítette Nádasdyt, ill. Batthyányt, és kérte tőlük a megyék tájékoztatását.⁴¹⁴ Az országbíró és Batthyány Ádám szinte naponta váltott levelet a csapatok fogadásának ügyében, Nádasdy Wenzel Eusebius Lobkowiznak, a Haditanács elnökének írt, hogy utasítsa a német csapatokat, ne háborgassák a szegénységet.

A felső-magyarországi rendek 1657. július 20-22-i jolsvai gyűlésükön sürgették a királynál a végvárak megerősítését és katonák behozatalát az ország rész védelmére. Eközben Szelepcsényi igyekezett biztosítani Mednyánszky Jónáson keresztül Báthory Zsófiát, hogy az

⁴¹⁰ Batthyány Ádám Bécsbe hívó levelének fogalmazványa 1657. június 1-i kelettel a kancellária levéltárában megmaradt. MOL A 35 1657: 176.

⁴¹¹ Nádasdy Batthyány Ádámnak 1657. május 19. Seibersdorf P 1314 Nr. 32529. „Mindannyiukat felhívták Bécsbe, Úrnapja utáni péntekre“ (június 6). A bécsi gyűlésről Mednyánszkyt is tudósítja Nádasdy 1657. június 8-i levelében. MOL P 497. 2.cs. 1. tétel.

⁴¹² ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 201. Konv. 1657. szeptember fol. 1-188. ahol a mustramester jelentése mellett számos kimutatás található a bányavidéki és felső-magyarországi területre vonatkozólag.

⁴¹³ Nádasdy Batthyánynak 1657. június 24. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32534.

⁴¹⁴ Lipót mandátuma Nádasdyhoz, ill. hasonló tartalommal Batthyányhoz 1657.VII.4. Bécs. MOL A 35 1657: Nr. 243.

uralkodó szándékai nem ellenségesek a fejedelemmel szemben, sőt, utasította a lengyeleket is, hogy ne portyázzanak magyar területeken, s a csapatokat nem a fejedelem ellen küldi.⁴¹⁵ Wesselényi is igyekezett biztosítani Lórántffy Zsuzsannát, hogy a stájerországi hadak beküldésére csak azért volt szükség, hogy megakadályozzák, ha a török basaságra akarja tenni Erdélyt, mert az Magyarország számára is nagy veszéllyel járna. Nádasdyt konzultációra hívták Bécsbe, de ő addig nem akart menni, amíg a király nem hívta őt. A konzultációra Pozsonyban került sor végül 1657. július 19-21. között. A tanácskozás célja a csapatok útvonalának meghatározása volt. Nádasdy Lippayval és Pucheimmal tárgyalt, de úgy tűnik, a döntéshozásba nem nagyon vonhatták be, mert Mednyánszkynek csalódottan írta, hogy azt tudta meg csak, „amit már meg főztek volt”.⁴¹⁶

A német csapatok Nyitra megyéig jutottak el, amikor megjött a híre, hogy II. Rákóczi György az ukrajnai Czarny Ostrownál 1657. július 22-én letette a fegyvert a lengyelek előtt, majd Kemény János a megmaradt erdélyi sereggel július 31-én tatár fogságba esett. Nádasdyt a fejedelem Ecsedből értesítette a békekötésről. Nádasdy abban is reménykedett, hogy a német hadakat ezek után, miután már nincs szükség rájuk, kiviszik az országból. A csapatok kivonását azonban hosszas huza-vona előzte meg. 1657. augusztus 19-i levelében még azért hálálkodott Nádasdy Lippaynak, hogy „ex pleno consilio“ determinálta a hadak kimenetelét, szeptember 2-i levelében már arról ír neki, hogy a király határozata szerint a vármegyéknek kell eltartani a hadakat, amíg nem döntenek kimenetelükről.⁴¹⁷ Voltak azonban, akik nem értettek egyet a kivitellel, így Kisdi Benedek egri püspök sem, aki elérkezettnek látta az időt a két vármegye Erdélytől való visszaszerzésére, valamint tartott attól, hogy Rákóczi a töröktől fog segítséget kérni. A bent állomásozó katonaság eltartása azonban hatalmas áldozatokat követelt a megyéktől is.

Sokáig nem született döntés, hogy Turóc, Trencsén vagy Nyitra megyében maradjanak a csapatok, ellátásukat egyik megye sem akarta vállalni. A Morvaország felé kivitelük pedig újabb problémákat vetett fel. Szelepcsényi tiltakozott a legjobban, hogy ne az egyszerűbb úton, Vesztenicz felé, vagyis az ő birtokain keresztül menjenek, úgy vélte, hogy van annál rövidebb út is, még hozzá Turócból Budetincz irányába, ez esetben az ő falvai nem fognak

⁴¹⁵ Szelepcsényi Mednyánszkyhoz (1657. július 10. Bécs) és Báthory Zsófiához (1657. július 11. uo.). Szilágyi Sándor: Szelepcsényi György leveles tárcájából. In: TT 1892 193-208, itt 200-203.

⁴¹⁶ 1657. július 20. Pozsony. MOL P 497. 2.cs. 1. tétel.

⁴¹⁷ Nádasdy levelei Lippaynak 1657. augusztus 19. Keresztúr. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p. 79. (Mf. 2658) és 1657. szeptember 2. Seibersdorf. Uo. p.144, 145. (Mf. 2658.)

kárt szenvedni.⁴¹⁸ Wesselényi azért panaszkodott, mert övele szinte semmit sem közöltek a csapatok ügyében, pedig ő az ország nádora.⁴¹⁹

Végül megérkezett 1657. szeptember 8-án Pucheim számára az utasítás, hogy a következő héten indulnia kell, valószínű, hogy szeptember 15-én már Bajmócba érkezik a hadakkal, ahonnan Zsolna irányába kell tovább indulnia és Szilézia felé kell vinnie a csapatokat. Lippay a király parancsára szeptember 19-ére Bajmócra rendelte a főméltóságviselőket, hogy a további csapatmozgásokról tárgyaljanak, de Nádasdy arra hivatkozva, hogy későn kapta meg Lippay levelét, nem ment el Bajmócra. Szeptember 17-én Wesselényi pedig még arról írt, hogy elindul a csapataival Bajmóc felé, de szeptember 18-án Lippaytól kapott leveléből megtudta, hogy a csapatok mozgásának iránya megváltozott, ezért s betegségeire hivatkozva azt írta neki, hogy 19-én nem tud elmenni Bajmócra, hogy ott találkozzon vele és Pucheimmal. Végül egyedül a kancellár vállalkozott az útra.⁴²⁰

Nádasdy és Wesselényi távollétének oka valószínűleg az érsektől eltérő véleményükben keresendő, aki a csapatok kivonása ellen érvelt. A nádor és érsek között a csapatkivonás kérdéséből fakadó ellentétek odáig fajultak, hogy Wesselényi már a nádori méltóság letételével fenyegetődött. Wesselényi 1657. október 1-jén már arról írt Lippaynak, hogy tudta előre, mekkor konfúzió lesz, ha a hadakat beljebb viszik, a bányavárosok is panaszkodnak eltartásuk miatt.⁴²¹ Az érsek 1657. október 7-én és 8-án a német csapatok ügyében Bécsben tárgyalt. Wesselényit arról tájékoztatta, hogy a németeket nem akarják kivinni, de hajlandók Szatmártól kezdve végvárakba helyezni őket.⁴²²

Eközben Rákóczi György néhány embere kíséretében 1657. augusztus közepére megérkezett Ecsedre. Az útja nagyon küzdelmes volt, a jelentésekből kitűnik, hogy a vereség hatására teljesen összeroppanva tért meg Lengyelországból. Az addig csak győzelmeket megélt fejedelemnek óriási törést jelentett a lengyelországi tragédia. Olyan hírek terjedtek el, hogy Rákóczi I. Lipótot okolja a vereségért, s bosszút esküdött ellene.⁴²³ Erdélyben ellenségesen várták, sokan feltételezték, hogy a fejedelmet be sem fogják engedni az országba. Rákóczi 1657. augusztus 17-én érkezett Szamosújvárra. Először Désen akart országgyűlést összehívni, de betegsége miatt végül szeptember 2-án Szamosújvárra

⁴¹⁸ Szelepcsényi Lippaynak 1657. augusztus 27. Nyitra. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 105-106. (Mf. 2658.)

⁴¹⁹ 1657. szeptember 6 Zólyom. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 165, 166. (Mf. 2658.)

⁴²⁰ Szelepcsényi Lippaynak 1657. szeptember 18. Csákány . PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p. 216. (Mf. 2658.)

⁴²¹ 1657. október 1. Zólyom. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 189. (Mf. 2658.)

⁴²² Lippay Wesselényinek 1657. október 7. Bécs. MOL E 199 a.II. 65. Nr. Nr. 4. Tusor, Lippay György levelei...i.m. II. 202-203.

⁴²³ Kisdi Benedek Lippaynak 1657. augusztus 31. Jászó PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p. 137-139. (Mf. 2658)

gyülekeztek a rendek. A fejedelemtől a rendek mindenekelőtt a a tatár fogságba esett rabok kiváltását várták, amelyet Rákóczi megtagadott arra hivatkozva, hogy a lengyeleknek és a törököknek is váltságdíjat kell fizetnie.

A válságos helyzetben nem lehetett azt sem tudni, hogy mire készül a török. Nádasdy és mások is annak lehetőségét sem zárták ki, hogy a fejedelem, aki megijedt a német hadak felvonulásától, a töröknél keres támogatást, aki nem ellene, hanem mellé fog állni. Az országbíró ugyanakkor azt a véleményét is kifejtette, hogy a jelenlegi körülmények között ennek nem nagy a valószínűsége, mert először a török más háborúit fejezné be, ugyanis számíthat arra, hogy Erdély megtámadását mások sem fogják tétlenül nézni, akkor pedig nagyobb háborúba bonyolódhat. Nádasdy a konstantinápolyi rezidens lassúságát hibáztatta azért, hogy nem tudják pontosan a török szándékát.⁴²⁴

Pálfalvai, a szepesi prépost a helyzet bonyolultságát újból világosan látta: ha a fejedelmet a királyság megsegíti, háborúba bonyolódik, amire nincs felkészülve. Ha Rákóczi nem kap segítséget, akkor a Tiszán túli terület vész el, ahonnan a török a többi területet is elfoglalhatja. A prépost véleménye szerint hiba volt a német katonaságot kivinni, hanem ahogy azt 1657 októberében az érsek is javasolta, el kellett volna osztani Szatmárba és a Tisza, Bodrog és a Maros mellékén teletetni a csapatokat, akkor az erdélyi fejedelem is nagyobb biztonságban lehetne.⁴²⁵

1657 októberében már biztos volt, hogy a török más fejedelmet akar, és az erdélyiek a szamosújvári gyűlésről követeket küldtek a portára a fejedelmet vádolva. Wesselényihez olyan hírek jutottak el, hogy a tatár rabságba esett Kemény Jánost akarják fejedelemnek.⁴²⁶ Pálfalvai János Keménytől levelet kapott, aki kiszabadításához segítséget kért, félve, hogy a török a portára viszi őt Kornis Ferencsel együtt.⁴²⁷ Végül a gyulafehérvári gyűlés 1657. november 2-án Rédey Ferencet választotta meg fejedelemmé azzal a feltétellel, hogy ha Rákóczi kiengeszteli a törököt, újból ő lesz a fejedelem.

Az uralkodó 1657 novemberére az erdélyi ügyek tárgyalására a magyar urakat Pozsonyba hívta. Az uralkodó már nem tartózkodott Bécsben, kíséretével elindult a császárválasztásra. A magyar urak közötti egyenetlenségeket jól mutatja e tanácskozás példája is. Nádasdyt 1657. október 22-i levelében értesítette Lippay érsek, hogy Bécsbe készül. Ezen

⁴²⁴ Nádasdy levele Lippaynak 1657. szeptember 18. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 234-235. (Mf. 2658.)

⁴²⁵ Pálfalvai Lippaynak 1657. október 15. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p. 300-301. (Mf 2658.)

⁴²⁶ Wesselényi Lippaynak 1657. október 15. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 297. (Mf. 2658.)

⁴²⁷ Pálfalvai Lippaynak 1657. október 18. Szepes. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 378-379. (Mf. 2658.)

az országbíró igen meglepődött, mert ő úgy tudta, hogy Pozsonyban lesz a találkozó a magyar urak számára. Sértődötten jegyezte meg, hogy semmi értelme a közös konzultációnak, ha őket csak a határozatok tudomásul vételére hívják.⁴²⁸ Végül Nádasdy felutazott Bécsbe, ahol Szelepcsényi és Lippay mellett Trautsonnal és más miniszterekkel is folytak tárgyalások. Az országbíró Bécsben tudta meg, hogy a fejedelem, miközben neki úgy ír, mintha mennének az ügyei az ő segítsége nélkül is, és így informálta őt Mednyánszky Jónás is, addig Wesselényi a fejedelem levelét Szelepcsényi kancellárnak küldte, amelyben a nádornak köszöni a neki felajánlott békességet. Neheztelve írta Nádasdy Mednyánszkyknak, hogy ő is közben tudott volna járni a fejedelem ügyében.⁴²⁹ A bécsi konzultációk befejeztével Szelepcsényi kancellár Prágába utazott az uralkodó után, majd 1657. november 7-én Erdély ügyében sor került a pozsonyi konzultációra is, amelyről a velencei követ csak annyit jegyzett meg, hogy az a szokásos viták és egyenetlenségek között zajlott le.⁴³⁰ A nádor részt sem vett az értekezleten, a stubnyai fürdőben gyógyította magát. Az értekezlet után november 10-én ugyanakkor Nádasdy már arról ír Batthyáynak, hogy indul a nádorhoz, fontos konzultációi vannak vele, amelyek tartalmát nem vetheti papírra, ezért két szolgáját küldi át hozzá.⁴³¹

Nádasdy lépése első látásra meglepőnek tűnik, hiszen Wesselényivel szinte folyamatosan ellenséges kapcsolatban állt. Ugyanakkor ahogy már utaltunk rá, a nádor és az érsek között is igen kiéleződött a viszony, mindenekelőtt a német katonaság ügyében. A határozott, irányításra termett Lippay személye, akinek mind Wesselényi nádori, mind Nádasdy országbírói kinevezésében nagy szerepe volt, valószínű egyre terhesebbé vált az ország első két főméltósága számára. Wesselényi valószínűleg azért is fenyegetődött a nádori tisztség letételével, mert egyre terhesebbé és kínosabbá vált számára, hogy a közvélemény az érsek akarata végrehajtójának tekintette. Az országbíró szintén egyre nehezebben tűrte a döntéshozatalban való mellőzöttségét, mint ahogy azt az érseknek több levelében is felrótta. Az uralkodó és most már a kancellár, Szelepcsényi távollétében pedig még nagyobb lett a valószínűsége annak, hogy Lippay mindent megtesz befolyása növelésére. Talán a felismert közös érdek vezette az országbírót arra, hogy kezdeményezőleg lépjen fel a nádor irányába.

E példa nagyon jól mutatja, hogy mennyire bonyolult a viszony a magyar méltóságviselők között: féltékenyen figyelik egymás lépéseit, és sértődötten veszik tudomásul

⁴²⁸ Nádasdy Lippaynak 1657. október 26. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 365. (Mf. 2658.)

⁴²⁹ A bécsi tárgyalásokról Nani velencei követ jelentései tájékoztatnak. Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. – Nádasdy neheztelő levele Mednyánszky Jónásnak: 1657. november 5. Seibersdorf. MOL P 497 1. tétel f. 50.

⁴³⁰ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 73.

⁴³¹ Nádasdy Batthyáynak 1657. november 10. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32573.

mellőzöttségüket. Az egymás közötti hatalmi versengéseket, politikai befolyásuk érvényesítésére, növelésére tett erőfeszítéseiket azonban nem szabad egyedinek értelmeznünk. A velencei követjelentésekből világosan látható az is, hogy legalább ilyen ádáz harc zajlott a bécsi udvaron belül a miniszterek között. I. Lipót távolléte, a császárválasztás körüli küzdelmek a döntéshozatal nagyban bénították, ráadásul az új király személyével járó hatalmi átrendeződések is nehezítették a kormányzást. E „képlékeny” időszakban kellett kiépíteni a magyar uraknak is azokat a kapcsolatokat, amelyeken keresztül befolyásukat valamiképpen érvényesíteni vagy növelni tudják majd a jövőben. Ebben a helyzetben egyrészt még élesebben jelentkeznek a köztük lévő látható ill. lappangó feszültségek, másrészt a köztük lévő kapcsolatrendszer átrendeződésére is sor kerülhet. A szituáció bonyolultságát csak növelte Erdély problematikája.

A fent leírtak is azt bizonyítják, hogy a magyar méltóságviselők tisztában voltak a helyzet súlyosságával, s azzal is, hogy mozgásterük bizony nagyon szűkre szabott. Egyrészt világosan látták, hogy a végvárakban lévő haderővel a törökkel szemben nem lehet megvédeni az országot, másrészt a megyék pénz hiányában nem képesek és nem hajlandók az idegen katonaságot eltartani. Rákóczi személyének letétele, ill. Rédey Ferenc fejedelemmé való kinevezése pedig azzal a veszéllyel jár, hogy Erdély a román vajdaságok sorsára jut, és a Tiszán túli rész nyitva áll a török előtt.⁴³² Másrészt azzal is tisztában voltak, hogy az uralkodó távollétében a döntéshozatal, ahogy Nádasdy is írta „ólomlábakon jár”, és mindent I. Lipót sikeres császárrá választásának rendelnek alá. Ugyanakkor az átmeneti időszak az egyéni pozíciók megszilárdítására is alkalmas, ezért természetesen a királyság érdekeinek szolgálata együttjár az egyéni ambíciók megvalósítására való törekvésekkel.

Ilyen összefüggésben II. Rákóczi György politikai erőfeszítéseinek képviselete nemcsak a magyar királyság sorsa szempontjából bír jelentőséggel, hanem az egyes főurak jövőbeli karrierje szempontjából is, ezért az erdélyi kérdés megoldása a főméltóságviselők erőpróbájának szemszögéből is vizsgálható: a birodalom ill. a fejedelemség közötti sikeres diplomáciai közvetítés záloga lehet további politikai előremenetelüknek. Az már személyes tehetség, politikai rátermettség kérdése, hogy mennyire voltak képesek az adott körülményeket mérlegelni és a megfelelő konzekvenciákat levonni. Véleményem szerint Nádasdy Ferencnek, de a többi magyar politikusnak is a fejedelem ügyében 1658-tól tett erőfeszítéseinek megítélése csakis az egyéni és közérdekek együttes megjelenésének feltételezésével, azok párhuzamos vizsgálatával lehetséges. A két pólus közötti egyensúlyozás szem előtt tartásával érthetővé válnak az egymással sokszor ellentétesen szembenálló főurak

⁴³² Nádasdy levele Lippaynak 1657. december 5. Seibersdorf. PL AS Acta radicalia Cl. X. Nr. 196. 1657.VII-XII. csomó p 436. Mf. 2658.

hosszabb-rövidebb ideig tartó együttműködései, és a közös fellépéseiket belülről szétfeszítő erők mozgatórugói. És végül azt sem szabad elfelejtenünk, hogy 1657 végén, 1658 elején senki sem látta előre az elkövetkezendő eseményeket, csak azt, hogy a lengyel hadjáratból szinte az idegösszeomlás határán hazatérő fejedelem rövid idő alatt képes volt talpra állni, újból csapatokat gyűjteni, majd 1658 januárjában a megyeyesi országgyűlésen fejedelmi székét visszaszerezte, majd a gyulafehérvári országgyűlésen (1658. március 9 – április 16) a rendi jogok megnyirbálásával tovább erősítette.

III.2.3. KIÚT KERESÉSE (1658-1660)

A fejedelem az erdélyi belpolitikai változásokkal egyidejűleg lázas diplomáciai tevékenységbe kezdett. 1657 végén Mednyánszky Istvánt, Mednyánszky Jónás fiát küldte az akkor még Prágában tartózkodó Lipóthoz, majd Kövér Gábort indította követségbe Lipóthoz Frankfurtba a császárválasztás színhelyére. Rákóczinak gyorsan kellett cselekednie, nagyon kevés idő állt rendelkezésre.⁴³³ A törökkel minden áron békére törekedő bécsi udvart bármilyen támogatás kieszközlésére csak a császárválasztás feszült időszaka adta diplomáciai manőverezések kihasználásával lehet rábírní a fejedelem bárminemű támogatására. A magyar urak között az év elején még nem volt teljes egység Rákóczi ügyének megítélése kérdésében. A velencei követjelentések szerint 1658 január elején Lippay és Wesselényi ellentétes véleményen álltak Rákóczi személyét illetően, az érsek a fejedelem ellen emelt szót, ugyanakkor január végén már úgy látja, hogy egységesedni látszik a főurak véleménye. 1658. január végére, február elejére Lipót a magyar urakat tanácskozássra Pozsonyba rendelte.⁴³⁴ A tanácskozás összehívását megelőzte Nádasdy csejtei útja, ahol megindultak az egyeztetések a főurak között. Rákóczi László naplójából tudjuk, hogy Csejten Nádasdy 1658. január 15-én vendégül látta a két Draskovichot, Esterházy Pált és Ferencet, Batthyány Pált, Wesselényi Ádámnét, a következő napon pedig újból az Esterházyakat és Rákóczi Lászlót.⁴³⁵ Valószínűleg a csejtei tárgyalásokról való tájékoztatás céljából küldte Nádasdy Lében András főember szolgáját Batthyány Ádámmhoz.⁴³⁶

⁴³³ Az 1662-től Nádasdy szolgálatában álló, jószágigazgatóként működő Kövér Gáborról Dominkovics Péter, Egy egy generációs középbirtok és birtokosa: Kövér Gábor széplaki uradalma. Adalék Sopron vármegye XVII. századi birtokos társadalmához. In: Fons IX (2002) 1-3.sz. 273-303.

⁴³⁴ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 104.

⁴³⁵ Rákóczi László naplója. Közzéteszi Horn Ildikó. Szaklektorálta és az utószót írta R. Várkonyi Ágnes. Bp. 1990, 336-337. (Magyar Hírmondó)

⁴³⁶ Nádasdy levele Batthyányhoz 1658. január 23. Csejte. MOL P 1314 Nr. 32600.

Az előzetes egyeztetések azonban nem hozták meg a várt egységet. A velencei követ jelentése szerint a tanácskozás félbeszakadt az urak közötti nézeteltérések miatt. Forgách Ádám és Zrínyi Miklós meg sem jelentek, Lippay pedig mindent saját akarata szerint akart irányítani.⁴³⁷ Úgy tűnik, Rákóczi ügye átrendezte az erőviszonyokat az urak között. Az országbíró és a nádor közötti időszakos békességet mutatja, hogy Nádasdyt azzal bízta meg gyűlésre hívja a dunántúli kapitányokat 1658. március 28-ára,⁴³⁸ ugyanakkor Zrínyi a fejedelem ügyében mintha Lippayval lett volna egy véleményen, mint ahogy az Vitnyédynek Mednyánszky Jónáshoz írt leveléből is kitűnik.⁴³⁹ Ugyanakkor Nádasdy összes udvari kapcsolatát bevetve igyekezett Rákóczi diplomáciai próbálkozásait támogatni.

Kövér Gábort 1658 február elején indította a fejedelem Frankfurtba. A követ útközben találkozott Nádasdy Ferencsel Pozsonyban, de úgy tűnik, pontosan nem tájékoztatta az országbírót követsége céljairól, ez derül ki Mednyánszky Jónáshoz írt leveléből, ahol azt írta Nádasdy, hogy jó lett volna, hogy a szintén Frankfurtba igyekvő Bánffy Dénes felkeresi őt, legalább tájékoztatta volna pontosan Kövér Gábor követségének céljairól.⁴⁴⁰ Mindenesetre az országbíró ajánlotta őt Auersperg hercegnél és Portia főudvarmesternél. Kövér Gábor Hirschauban érte utól a Frankfurtba igyekvő királyt és kíséretét, ahol Szelepcsényi királyi audienciát eszközölt ki számára. A kancellár Nádasdyhoz írt levelében tudósította az országbírót, hogy a király az ügyben írásos tájékoztatást küld Zrínyinek, Batthyánynak, Forgáchnak, a nádornak és az érseknek is, s a fejedelemnek is írt levelet, amelyben biztosítja őt jóakarataról.⁴⁴¹ Nádasdy a kancellártól kapott értesüléseit továbbította Mednyánszky Jónás felé, akinek arról is adott instrukciókat, kikre lehet támaszkodni az udvarban. Kiemelte a pápai nunciust, ill. annak cancelláriusát és ágostonos barátját, Donellánt, akikre számíthatnak. A levél arról is jól példázza, hogy Nádasdy abban is reménykedik, hogy majd a jövőben Rákóczi nem marad adósa szolgálataiért.⁴⁴²

Közben 1658 tavaszán megindult a török hadsereg Erdély irányában. Nádasdy a fejedelem leveléből értesült, hogy a havasalföldi és moldvai vajdákat, Rákóczi szövetségeseit

⁴³⁷ Zrínyi távollétét azzal indokolta Lipót előtt, hogy akkorra hívta össze a szlavóniai országgyűlést is, ahol meg kellett jelennie. Zrínyi Miklós levele I. Lipótnak. 1658. február 23. Csáktornya. Zrínyi Miklós: Összes munkái... i.m. 692. – Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 108.

⁴³⁸ Nádasdy levele Batthyány Ádámnak 1658. február 18. Seibersdorf. MOL P 1314 Nr. 32603.

⁴³⁹ Fabó, Vitnyédy István levelei... i.m. (I.) 126-127.

⁴⁴⁰ Nádasdy levele II. Rákóczi Györgynek 1658. február 11. Seibersdorf. Szilágyi, II. Rákóczy György fejedelem összeköttetése... i.m. 466. – Mednyánszkyknak szóló levele 1658. március 7. Seibersdorf. Mednyánszky, Nádasdy és Wesselényi ... i.m. 230-233.

⁴⁴¹ Szelepcsényi levele Nádasdynak. 1658. március 5. Bishoffhein. Szilágyi, Szelepcsényi György leveles tárczájából... i.m. 203-204.

⁴⁴² Nádasdy levele Mednyánszkyknak 1658. március 7. Seibersdorf. Mednyánszky, Nádasdy és Wesselényi ... i.m. 230-233.

kivetette a fejedelemségekből.⁴⁴³ A török felvonulásának hírére I. Lipót Pozsonyban tanácskozásra hívta össze a főurakat, és elrendelte 7-8 ezer fős hadnak Hannibal Gonzaga vezetése alatt Felvidékre, Kassára való küldését. Gonzaga kinevezéséről és a csapatok küldéséről Lipót tájékoztatta és segítségéről biztosította a fejedelmet.⁴⁴⁴

Nádasdy eközben lázasan dolgozott Rákóczi támogatásának megszervezésén, aki Nádasdyn keresztül mindent megígért ennek fejében az uralkodónak. A szerencsi megegyezés értelmében Szabolcs és Szatmár megyét átadta Lipótnak. Az országbírónak hitet tett, hogy a támogatás fejében katolikussá lesz, szándékáról Nádasdy értesítette a pápai internunciust, Rossit.⁴⁴⁵ Valószínűleg ennek eredményeként Nádasdy hitlevelet állított ki II. Rákóczi György számára, amelyben biztosítja őt ügyének teljes támogatásáról. Néhány nap múlva azonban megdöbbenve értesült arról Nádasdy, hogy a fejedelem titokban tárgyalt a svédekkel és neki igen nagy fáradságába került meggyőzni az udvart arról, hogy Rákóczi csak a segítség elmaradásától való félelmében cselekedett így.⁴⁴⁶

1658 májusában Pozsonyban tartottak a magyar főurak konferenciát Rákóczi ügyében. Az érsek tárgyalt Nádasdyval, s úgy tűnik, álláspontjaik közeledtek egymáshoz. Lippay valószínűleg Rákóczi katolizálásának reményében a fejedelem hathatósabb megsegítését sürgette. Wesselényinek is írt többször, hogy az ország veszedelméről van szó, ne ágáljon továbbra is Rákóczi ellen.⁴⁴⁷ Nádasdy arra próbálta a fejedelmet rábeszélni, hogy kérje felvételét a birodalmi rendek sorába, amelynek azonban Rákóczi nem sok értelmét látta. Nádasdy Mednyánszkykn keresztül próbálta azt is elérni, hogy a fejedelem hitlevélben kötelezze el magát a Lipót mellett, mert addig az nem hajlandó valódi segítséget nyújtani.

Minden jel arra mutat, hogy Wesselényi ugyan világosan látta az Erdély elvesztésével járó veszélyeket, a fejedellemmel szembeni régi ellenségeskedések nem csitultak. Nádasdy a nádor támogatásának megszerzésére nem éppen tisztességes eszközt javasolt Mednyánszkykn keresztül a fejedelemnek. Az országbíró bizalmasan közölte Mednyánszkyval, hogy a nádornak az Erdélyben lakó Lisztius Lászlónénak 40 ezer forinttal adós, az adóssága már 100 ezer forintra szökött. Lisztiusné az adósságot fiára ruházta át. Nádasdy ebben a helyzetben azt ajánlotta, hogy a fejedelem, arra hivatkozva, hogy Lisztiusné adósa lett volna, vegye meg Wesselényi adósságát. Ha ebbe a fejedelem belemenne, ő utasítaná Lisztius Lászlót, aki úgy

⁴⁴³ Nádasdy levele Mednyánszky Jónásnak 1658. április 10. Pozsony. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B. fol. 8-9.

⁴⁴⁴ I. Lipót 1658. április 30. Frankfurt. Szilágyi Sándor: Okmánytár II. Rákóczi György diplomáciai összeköttetéseihez. Bp. 1874, 619-620. (Magyar Történeti Emlékek. Okmánytár 23.)

⁴⁴⁵ Levinson, Arthur: Nuntiaturberichte vom Kaiserhofe Leopolds I. (1657, Februar bis 1669, Dezember) In: AföG 103 (1913) 549-831., itt 642.

⁴⁴⁶ Szilágyi, II. Rákóczy György fejedelem összeköttetése... i.m. 467-468.

⁴⁴⁷ Nádasdy Mednyánszkyknak 1658. május 7. Seibersdorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B. f. 14.

is szükségben van, hogy ruházza a fejedelemeire Wesselényi adósságát.⁴⁴⁸ Sajnos, az ügy kimenetelét nem tudom, de elgondolkodtató momentumnak tekinthető a magyar főurak egymás közötti személyes harcai sorában.

1658. július 19-i levelében Nádasdy arról tudósítja Mednyánszkyt, hogy rosszak a hírei az Imperiumból, s az udvarban is áskálódnak ellene, azzal vádolják, hogy nem küldi fel a fejedelemtől kapott leveleit.⁴⁴⁹ 1658. július végén Mednyánszky Nádasdynak szóló levelében újból sürgette a fejedelemnek ígért segítségnyújtást. Mednyánszky Nádasdy javaslata szerint írt Gonzaganak, a nádornak, az érseknek is. Tudtával Pozsonyban újabb tanácskozásra kell mennie Nádasdynak és talán Gonzagának is⁴⁵⁰. E pozsonyi tanácskozáson született meg az a memorandum, amely az udvartól tényleges lépéseket követel a török veszély elhárítására: Rákóczival szövetség kötését, a birodalmi rendek támogatásának megszerzését és a védelem feladatainak megtárgyalására országgyűlés összehívását⁴⁵¹

Mindez ekkor már későn volt. I. Lipótot 1658. július 18-án megválasztották császárrá, és a portai rezidens, Reniger Simon azonnal biztosította a nagyvezírt, hogy nem avatkozik bele Erdély dolgába. Nádasdy elkeseredve írta Mednyánszky Jónásnak 1658. augusztus 7-i levelében, hogy most már késő bármit is elérni, mert „ha az electorok már most jó szót adnak is, nincs nagy hatalmuk mint az előtt.”⁴⁵² Mednyánszky Istvánt követségbe küldte ugyan a fejedelem július 17-én, de az akkor igen késő volt, mert addigra a választás eldőlt. Nádasdy írt a fejedelemnek is, közölte vele, hogy Lipót Bécsben való visszaérkezétekig most már úgyszemint lehet semmit sem tenni, és bár elindultak Mednyánszky István és Mikes Mihály követek, de nem sok haszna lesz.⁴⁵³ A birodalmi rendek tartózkodását mutatja, hogy hiába nyert Mednyánszky és a kíséretében működő, Petrus Branogh, aki az egyik irat szerint Nádasdy Ferenc familiárisa és ágense volt, először ígéretet a szász és a kölni választótól, hogy területükön az erdélyi fejedelem számára katonát toborozhatnak, az ígéret már a következő nap visszavonásra került, ill. az ügyet a következő birodalmi gyűlésre halasztották.⁴⁵⁴

1658 augusztusa második felében török tatár, kozák csapatok törtek be Erdélybe, hatalmas pusztítást vittek végbe. Szeptember 14-én a török kinevezte Barcsay Ákost fejedelemnek, akit október 7-én elfogadott az erdélyi országgyűlés Barcsay még 1658

⁴⁴⁸ Nádasdy Mednyánszkyknak 1658. június 26. Szentkereszt. ÖStA HHStA UA Spec Fasc. 309. Konv. B. f. 45.

⁴⁴⁹ Nádasdy Mednyánszkyknak. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309 Konv. B. f. 51.

⁴⁵⁰ Mednyánszky Nádasdynak 1658. július 26 Beckó. ÖStA HHStA UA Spec. Konv B. f. 58-59.

⁴⁵¹ Huber, Alfons: Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte 1658-1664. In: AföG 85 (1898) 511-587, 520.

⁴⁵² Nádasdy Mednyánszkyknak 1658. augusztus 7. Keresztúr. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309 Konv. B. f. 60.

⁴⁵³ 1658. augusztus 18. Sárvár. Szilágyi, II. Rákóczy György fejedelem összeköttetése... i.m. 469-470.

⁴⁵⁴ Szilágyi, Okmánytár II. Rákóczi György diplomáciai összeköttetése...i.m. 633-635. Sajnos Branogh személyére és működésére további adatokat eddig nem találtam.

szeptember végén átadta Lugost és Karánsebes várát a töröknek. Dolga végeztével a nagyvezér október végén kivonult Erdélyből.

1658. október 1-jére Lipót visszaérkezett Frankfurtból Bécsbe. Nagy várakozás előzte meg érkezését, I. Lipót a sürgős ügyek intézése végett Bécsbe hívatta a magyar urakat. A Nádasdyhoz intézett első ún. uralkodói „Handbillet“ szeptember 30-ra hívta az országbíró Bécsbe, majd néhány nappal később újabb levelet intéett hozzá a császár, ismét a közvetlenebb érintkezési formát válsztva, ebben kérte, hogy a tanácskozásig is intézkedjen a német katonaság dunántúli ellátásáról.⁴⁵⁵ A magyar urak közül az uralkodó hívására Bécsbe érkezett többek között Zrínyi Miklós, Rákóczi László, Lippay és Nádasdy is, egyedül Wesselényi hiányzott, a nádor betegségére hivatkozva nem utazott fel az udvarba. Ott voltak Rákóczi követei is Mikes Mihály és Mednyánszky Jónás személyében. Az erdélyi követekkel való tárgyalásokra magyar részről Nádasdy Ferencet, Szelepcsényi György kancellárt és Lippay György érseket jelölték ki, az udvar részéről pedig Portia főudvarmestert, Kurz birodalmi alkancellárt és Ernst Oettingent, a Reichshofrat elnökét választották.⁴⁵⁶ A tárgyalások Rákóczi szempontjából negatív eredménnyel jártak, Molin velencei követ december elején már arról tájékoztatott, hogy az erdélyi követek Rákóczi támogatása kérdésében nemleges választ kaptak, de vállalták a közvetítő szerepét a török és a fejedelem között.

Nádasdy 1659. január 27-én elkeseredett hangú levelet írt Rákóczinak az udvar és a magyar urak viszonyáról, amelynek legvalószínűsíthetőbb magyarázatát Lippaynak ugyanaznap Wesselényihez írt levelében találhatjuk meg. Az erdélyi követtel, Mikes Mihállyal való tárgyalásokra a magyar főméltóságviselőket meg sem hívták, még Szelepcsényit is mellőzték. A két főúr szavai szinte összecsengenek azzal a véleménnyel, amelyet a velencei követ fogalmazott meg a bécsi udvar és a magyarok közötti kapcsolatot illetően: véleménye szerint a magyarok és németek közötti bizalmatlanság és gyűlölet annyira előrehaladott, amely lehetetlenné teszi köztük az együttműködést. A magyarok azt hiszik, hogy a király nem segíti, hanem leigazza őket, a németek pedig meg vannak győződve hogy a magyarok akadályoznak meg minden előrehaladást.⁴⁵⁷

Ebből a patthelyzetből válságos körülmények között még nehezebb volt a kiutat megtalálni. Az udvar 1659. január elején a magyar főurak teljes mellőzésével próbálta a helyzetet megoldani, amelynek járhatatlansága gyorsan beigazolódhatott, mert 1659. március

⁴⁵⁵ Lipót Nádasdyhoz 1658. szeptember 13. Linz és szeptember 20. uo. ÖStA FHKA HKA Kontrakte und Reverse Reihe D. Miscellanea Nr. 77. f. 70-71, 73-74.

⁴⁵⁶ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 172. Továbbá Lippay levele Wesselényinek 1658. október 11. Bécs. MOL E 199 a.II. 65. Nr. 7. (Tusor, Lippay György levelei... i.m. 207-208.)

⁴⁵⁷ Nani jelentése 1658. október 21. Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 153.

1-jén Lippayt és Nádasdyt Bécsben találjuk. Lippay ugyan arra panaszkodott, hogy már egy hete ott van, és még nem tárgyaltak vele a farsang miatt. Itt érte őket a hír, hogy Rákóczi 1659. január 30-án megbékélt Barcsay fejedelemmel, s a köztük lévő békesség feltételeit Nádasdynak küldte meg a fejedelem.⁴⁵⁸ II. Rákóczi Kővár vidékét és Váradot a híveinek adott amnesztiáért cserébe kiadta kezéből. Mind Nádasdy és mind Lippay úgy látta, hogy a több pontban, főleg ami Rákóczi mellett végig kitartó híveinek amnesztiáját illeti, azt az országgyűlés ratifikációjára bízták. Az udvart az érseknek, valamennyire sikerült meggyőznie arról, hogy a békesség nem olyan biztos, és elérte, hogy Sziléziában biztosítsanak csapatokat, amelyeket veszély esetén Felső-Magyarországra átirányíthatnak. Nádasdy és Lippay sejtése beigazolódott, mert megérkezett Bécsbe Rákóczi főember szolgája, Mednyánszky Jónás (vagy István) a hírrel, hogy a megegyezésből mégsem lesz semmi, mert az országgyűlés nem akar amnesztiát adni. Szelepcsényi kancellár kieszközölte Mednyánszkynek audienciát, de az nem kapott határozott választ, ugyanúgy a Bécsbe érkező Kövér Gábor sem.⁴⁵⁹

A bécsi udvar ekkorra már értesült arról, hogy a török semmilyen feltétel mellett nem hajlandó II. Rákóczi Györggyel tárgyalni, sőt az sem tűri, hogy magyarországi erősségeiben maradjon. 1659. májusában az Udvari Kamara tanácsosát, Clemens Radoltot küldték követségbe Rákóczihoz, hogy rávegyék keresztül Szabolcs és Szatmár megyében lévő erősségeit adja át a császárnak azzal a feltétellel, hogy azok bevételeit továbbra is élvezheti, és ha Magyarországot fenyegető veszélynek vége szakad, akkor újra visszakapja őket.⁴⁶⁰ A magyar uraknak az erdélyi ügyekben való teljes mellőzését jól mutatja, hogy az udvar Nádasdy, Lippay és Szelepcsényi tudta nélkül küldték a követet Rákóczihoz.⁴⁶¹ Ugyanakkor Nádasdy valószínűleg udvari emberein keresztül megtudta a követség részleteit, s azokat közölte is Mednyánszky Jónással.⁴⁶²

Közben az események új fordulatot vettek. Az 1659 májusi erdélyi országgyűlés részben a török fenyegetésére, részben Barcsay intenciójára elrendelte Rákóczi hívei vagyonának elkobzását. Barcsay és a török szándékáról Nádasdyt már korábban értesítette a fejedelem Mednyánszky Jónáson keresztül, aki átküldte az országbírónak Barcsay és a nagyvezír leveleinek másolatát.⁴⁶³ Mednyánszky Jónás újból Bécsbe ment, hogy meggyőzze az uralkodót a török veszély valódiságáról. Nádasdynak írt leveléből arra következtethetünk, hogy az uralkodót arról igyekezett meggyőzni, hogy a török nem elégszik meg Rákóczi

⁴⁵⁸ Molin velencei követ jelentése 1659. március 1. Bécs. Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 218.

⁴⁵⁹ Lippay Wesselényihez írott előbb idézett levele. Továbbá Szelepcsényi valószínűleg Nádasdyhoz írott levele 1659.március 30. Bécs. Szilágyi, Szelepcsényi leveles tárczájából...i.m. 205-206.

⁴⁶⁰ Huber, Österreichs diplomatische Beziehungen... i.m.524-525.

⁴⁶¹ Rákóczi Lórántffy Zsuzsannának 1659. május 16. Szilágyi, A két Rákóczi György... i.m. 572-573.

⁴⁶² 1659. május 25. Keresztúr. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. fól. 15.

⁴⁶³ 1659. április 29. Beckó. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. fól. 13-14.

letételével, hanem egész Erdélyt akarja magának, s a fejedelemség elfoglalásával bármikor Magyarország ellen indulhat a szultán, főleg miután az ázsiai rebellisekkel is sikerült leszámolnia.⁴⁶⁴

Úgy tűnik, 1659. nyarára legalább is az erdélyi kérdést illetően a Lippay, Wesselényi, Szelepcsényi és Nádasdy között bizonyos együttműködés alakult ki. Először 1659. márciusában Rákóczi megbékélt Wesselényivel, ezt követte Nádasdy és a nádor kibékülés, 1659. májusában arról tudósítja a gróf tiszttartóját, Bálintffy Jánost, hogy megbékélt a palatinussal.⁴⁶⁵ 1659. július 2-án zajlott le Nádasdy loretoi templomának felszentelése, amelyen a számos vendég között Lippay és Szelepcsényi is jelen volt, s vagy előtte vagy utána Seibersdorfban megállapodott a három főméltóság Rákóczi támogatásában, megegyezésükről pedig a kancellár számolt be a nádornak.⁴⁶⁶ Annak ellenére, hogy Radolt követségét az ő tudtukon kívül indították a fejedelemhez, az általa kötött megegyezés pontjait a fejedelemre nézve nem tartották károsnak, s azok betartására próbálták rábírní a fejedelmet. Vállalkoztak arra is, hogy a közvetítenek Barcsay és Rákóczi között, közös írásban próbálták Barcsayt rávenni a fejedelemmel való megegyezésre. Úgy tűnik, váratlanul érte őket Rákóczi betörése Erdélybe, ami egyet jelentett a Radolttal való megegyezés felrúgásával. E lépéstől Nádasdy óva intette őt, hiszen ezzel az ő erőfeszítéseik teljes mértékben kárba vesznek, s hitszegése kapóra jön a bécsi udvarnak, s ezek után a törököt se lesz ki megállítaná.⁴⁶⁷

Rákóczi Erdélybe való visszatérése, Barcsay elűzése, Rákóczi újbóli fejedelemmé választása, kezdeti katonai sikerei újból megnövelték annak veszélyét, hogy a török tavasszal nagy haddal indul el Erdély ellen, s nem akarván, hogy Rákóczi menedéket találjon magyarországi birtokain, Felső-Magyarország felé is elindul. Rákóczi ebben a helyzetben véleményem szerint még a leghalványabb reményét is elvesztette, hogy személye az udvar részéről bármilyen támogatásban részesüljön. Úgy vélem, mindezt a magyar urak, köztük Nádasdy felmérte. A kapcsolat ugyan nem szakad meg köztük, Nádasdy még 1660. februárjában gratulál szebeni győzelméhez, Mednyánszkyval is kapcsolatban áll, de a fejedelemmel kapcsolatosan már csak arról tudósíthatja, hogy az udvar csak halálát kívánja. Rákóczi kilátástalan helyzetében zsarolástól sem riad vissza, Lippayt azzal fenyegeti, hogy felküldi a neki írott leveleit az uralkodónak.⁴⁶⁸ Nem tudni, hogy Nádasdyt is megpróbálta-e

⁴⁶⁴ Mednyánszky Nádasdynak 1659. május 25. Keresztúr. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. fol. 15.

⁴⁶⁵ 1659. május 5. Seibersdorf. MOL E 185 Missiles (Mf 6896.)

⁴⁶⁶ Szelepcsényi levele II. Rákóczi Györgyhoz 1659.VII.24. Bécs. Szilágyi, Szelepcsényi György leveles tárczájából... i.m. 207-208.

⁴⁶⁷ 1659. augusztus 22. Pozsony. Szilágyi, II. Rákóczi György összeköttetései... i.m. 475-476.

⁴⁶⁸ Lippay Wesselényinek 1660. június 1. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 57. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 258-260.)

rávenni ilyen módon a közbenjárásra, csak azt tudjuk, hogy II. Rákóczi Györggyel való kapcsolattartás ténye a jövőben használható fegyvernek bizonyult Nádasdy ellen.

III.3. AZ 1659-ES ORSZÁGGYŰLÉS

Az I. Lipót királyi beiktatására összehívott országgyűlés megnyitására az udvar és a magyar főurak közötti feszült hangulatban került sor. Az uralkodó a rendeket arra akarta megnyerni, hogy a jezsuita rend földbirtoklási jogát keresztülvigye Magyarországon, ill. az erdélyi válság és az egységes birodalmi pénzrendszer miatt elégedetlenkedőket leszerelje.⁴⁶⁹ A magyar főméltóságviselők elégedetlenségét csak növelte, hogy mindenekelőtt az erdélyi kérdésben egyre kevésbé hallgatják meg véleményüket, még a kancellárt sem hívják meg a magyar ügyeket érintő tanácskozásokra.

A magyar főurak véleménye megoszlott az országgyűlés összehívását illetően. Lippay Györgynek Wesselényi nádorhoz írt leveleiből világosan kirajzolódik, hogy sokan közülük nem sok reményt fűztek a gyűléshez, tartottak a rendeken és a főurakon belüli, valamint a vallási ellentétek kiéleződésétől. A levelekből kiderül, hogy Nádasdy is az ellenzők köréhez tartozott, s igyekezett lépéseket tenni a gyűlés elhalasztása érdekében. Ugyanakkor nagyon érdekes összefüggésekre világít rá a Haus-, Hof- und Staatsarchivbeli Ungarische Akten-ben található néhány Nádasdyhoz címzett, P. Donellanus ír ágostonos szerzetes által írt levél, amelyek alapján az országgyűlés elhalasztásával kapcsolatosan egyéni ambíciókra is következtethetünk.

A Lippay által Wesselényinek 1659 első felében írt levelei arról tanúskodnak, hogy a nádor mind testileg, mind lelkileg igen rossz állapotban volt. Az érsek levelek sorában buzdítja őt arra, hogy szedje össze magát, a nádori méltóságából fakadó feladatait teljesítse, mert ha nem teszi meg, ezzel alapot ad ellenségei támadásainak. Molin velencei követ egyik jelentése is arról tanúskodik, hogy Wesselényi nagyon rossz állapotban lehetett, ugyanis amikor meglátogatta őt, kertjében feküdt, s inkább hulla mint élő ember volt.⁴⁷⁰ Donellán egy levele azt tanúsítja, hogy sokan számoltak a palatinus közeljövőben bekövetkező halálával is, mert megindultak a híresztelések lehetséges nádorjelöltekről. Donellán a brünni prelátustól azt a hírt kapta, hogy Rottal János is készül magát nádorrá jelöltetni, ezért Szelepcsényi eladná neki magyarországi birtokait, hogy jelöltethesse magát. A brünni prelatus szerint

⁴⁶⁹ R. Várkonyi, Országegyesítő kísérletek... i.m. 1078-1080

⁴⁷⁰ Molin jelentése 1659. július 12. Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 259.

Szelepcsényi inkább Rottalt támogatná Nádasdyval szemben. Ugyanakkor sok magyar jelölt is van Nádasdyn kívül, Zrínyi, Forgách, Erdődy, Csáky, akik egymást gáncsolják a jelöltségben, ezért is inkább Rottal jelölését támogatná Szelepcsényi. Lippay is ugyanezt tenné, mert félnek mindketten Nádasdy esztől, s ezért olyant választanának, aki kevésbé ismeri a magyar viszonyokat, s inkább hallgatna rájuk. Donellan szerint a császár hajlana Nádasdy jelölésére, de Nádasdy miatt nem akar összekülönbözni a többi jelölttel, és inkább ezért ő is Rottalt támogatná. Rottal, hogy céljait elérje, felnagyítja Nádasdy hatalmát, s azzal vádolja, hogy az erdélyi fejedelem barátja.

A levél további részében arról ír Donellan, hogy a velencei követ üdvözlöttei Nádasdyt, s megígérte, a pápai nunciussal azt fogják mondani a császárnak, hogy Nádasdynál és Zrínyinél nem lenne jobb nádori jelölt, de főleg az országbíró lenne jó a császár érdekei szempontjából.⁴⁷¹

A nádor halála esetén az országgyűlést már az új nádor megválasztása miatt is össze kellett volna hívni. Ha feltételezzük, hogy valóban számoltak Wesselényi közeli halálával, akkor talán ez a személyes indok is közrejátszhatott abban, hogy az országbíró az országgyűlésnek a nádor haláláig való halasztása mellett volt. Mindenképpen szeretném azonban hangsúlyozni, hogy ezt mint lehetséges egyik okként feltételezem az országbíró álláspontjának alakulásában. Elgondolkodtató ugyanakkor annak ismeretében is, hogy az udvar, amíg Lippayt bíborosi kinevezése támogatásával, Wesselényit az aranygyapjúval, addig Nádasdyt a nádori tisztség ígéretével igyekezett „megvenni”.

Lippay érsek, minden befolyását felhasználta az országgyűlés összehívásának elérésére. 1659 márciusi, három hetes bécsi tartózkodásának fő célja a gyűlés mielőbbi összehívásának kieszközlése volt. Az érsek Szent György napjára szeretne volna összehívni a rendeket. A sietség oka talán többek között abban is rejlett, hogy ekkor már ígéretet kapott a bíborosi süveg elnyeréséhez való támogatásra.⁴⁷² Az érsek a nádorhoz szóló leveleiben az országnak egy esetleges török támadással szembeni oltalmazásával, az érsekújvári fizetések kieszközlésével támasztotta alá az országgyűlés szükségességét.⁴⁷³ Lippay számolt azzal, hogy a két fejedelem közötti békeség előbb-utóbb felbomlik, s akkor számolni kell egy török támadással, amelyre a végvárok megerősítésével, csapatok felállításával kell felkészülni.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Donellan levele Nádasdy Ferenchez 1659. április 9. Bécs. HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. f. 1–5.

⁴⁷² Lippay bíborosi ambícióiról: Tusor Péter, *A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei* (1607-1685). Doktori disszertáció. Bp. 2000, 264-287.

⁴⁷³ Lippay Wesselényinek 1659. március 1. Bécs. MOL E 199 a.II.65. Nr. 17. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 215-216.)

⁴⁷⁴ Lippay Wesselényinek 1659. március 26. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 21. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 222-223.)

Az érsek már február elején is az országgyűlés összehívásán fáradozott, de akkor még az udvar sem szándékozott még lépéseket tenni, hivatkozva a palatinus betegségére.⁴⁷⁵ Márciusi bécsi tartózkodása során megjelent az udvarban az országbíró is, amelynek nem örült Lippay, Nádasdy ugyanis opiniói beadásával épp a halasztást igyekezett elérni, de mint az Lippay leveléből látható, nem volt ezzel egyedül. I. Lipót az országgyűlés időpontjának kihirdetését a konstantinápolyi követ érkezésétől, a portáról érkezett hírektől tette függővé, aminek Lippay nem örült. Ő azt ajánlotta, hirdesse ki az időpontot a király, s majd ha szükséges, találnak okot a gyűlés elhalasztására.⁴⁷⁶

Lippay végül elérte, hogy az uralkodó elhatározta az országgyűlés összehívását, de az érsek attól félt, hogy Nádasdy és Szelepcsényi rá tudják venni az uralkodót, hogy megváltoztassa szándékát⁴⁷⁷. Lippay levelek sorozatában sürgette hol könyörgően, hol fenyegetőzve a nádort, hogy jöjjön fel mihamarább Pozsonyba a segítségére, hogy együtt tudjanak fellépni az országgyűlés összehívásának érdekében.

Felmerül a kérdés, hogy Wesselényi betegségében csak megfelelő kibúvót talált, hogy ne kelljen találkoznia az érsekkel, vagy valóban a betegsége tartotta vissza a Pozsonyba ill. Bécsbe való utazástól. Nem kizárható, hogy így próbált meg védekezni a vád alól, hogy ő mindenben az érsek kiszolgálója lenne, egyedül képtelen döntéshozatalra. Azt tudjuk, hogy 1659. elején hitlevélben kötelezte el magát az erdélyi fejedelem mellett, és Nádasdyval is látszólag békességet kötött, aki pedig az országgyűlést illetően az érsekkel ellenkező véleményt képviselt. Május végére azonban végre cselekvésre szánta el magát, amelyet nagy örömmel üdvözölt Lippay.⁴⁷⁸

Az országgyűlés előtt a Nádasdy és Lippay közötti ellentéthez a kassai generálisság betöltésének kérdése is hozzájárulhatott. A kassai generálisságot 1655 után még egy ideig Wesselényi töltötte be, de tisztjéről maga mondott le, az ország védelme szempontjából annyira fontos szerepet játszó poszt betöltetlen maradt. Nádasdy rokonát, Homonnay Györgyöt támogatta, Lippay Rákóczi Lászlót látta volna szívesen a főkapitányi székben, Wesselényi pedig felváltva, először Nádasdy jelöltjét, aztán Rákóczi Lászlót végül Forgách Ádámot, aki ezzel két generálisságot töltött volna be az érsekújvárral együtt.⁴⁷⁹ Érdekes

⁴⁷⁵ Lippay Wesselényinek 1659. február 14. MOL E 199 a.II.65. Nr. 15. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 214-215.)

⁴⁷⁶ Lippay Wesselényinek 1659. március 11. Bécs. Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 218-220. (MOL E 204 Magyar Kamara Archivuma, Missiles)

⁴⁷⁷ Lippay Wesselényinek 1659. április 17. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 25. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 229-230.)

⁴⁷⁸ Lippay Wesselényinek 1659. június 1. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 31. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 234-235.)

⁴⁷⁹ Lippay Wesselényinek 1658. december 29. Stubnya. Az érsek Homonnay Györgyöt nem tartotta alkalmasnak e nehéz poszt betöltésére: „Megh vallom azt hogy böchölletes, emberséghez vitéz Ur az mostani Kassai (G) Vice

momentum, hogy 1659 tavaszán Forgách már azon gondolkodik, hogy az érsekújvári tisztelet is leteszi. Lippay szavaiból kiderül, hogy Nádasdy ebben az esetben szívesen elfogadná a tiszteletet, de azt az érsek semmilyen módon nem támogatta volna.⁴⁸⁰ Az országgyűlésen végül pontot tettek a generálisság kérdésére: a király végül Homonnay Györgyöt jelölte a posztra.

Az érsek 1659. június 7-i levelében már arról számol be a nádornak, hogy Nádasdyval és a többiekkel is jó egyességben van.⁴⁸¹ Szelepcsényi fejedelemhez írott leveléből tudjuk, hogy Seibersdorfban találkoztak hárman, és a köztük lévő nézeteltérések ekkor kerülhettek elsimításra, majd a kancellár Wesselényihez utazott ezután egyeztetésre Pozsonyba.⁴⁸²

Az eddig elmondottak alapján látható, hogy az országgyűlés megnyitását megelőzően, 1659. július 21-e előtt a négy főméltóság között bizonyos együttműködés formálódott ki. Eddig nem tudtam megállapítani, hogy történt-e a háttérben az udvar részéről közvetítés, továbbá mekkora szerepet játszott a beígért bíborosi süveg, aranygyapjú és nádori jelöltségben való támogatás. Ugyanakkor nem csak az önös érdekek vezették őket az együttműködés útjainak keresésében. Az erdélyi konfliktusból fakadó veszélyeket hasonlóan mérték fel, szükségesnek látták intézkedéseket hozni az ország védelmében, s elképzelhető, hogy ez alapján alakult ki közöttük konszenzus az országgyűlés összehívását illetően. Kérdéses volt azonban, hogy a négy méltóság között mennyi ideig lehet fenntartani a békeséget, amely mint számos példán láthattuk, a legváratlanabb pillanatban törhetett szét. Molin velencei követ 1659. június 28-i jelentésében ki is fejtette, hogy a főurak között nagyok az egyenetlenségek, az országgyűlési tárgyalások során nagy nehézségek várhatók az ellentétek kiegyenlítésében.⁴⁸³

Az uralkodót 1659. augusztus 13-án fogadta a magyar urak követsége Hainburgban, a főpapok, mágnások, városok és megyék többi küldötte Köpcsénynél várt az uralkodóra. Másnap, 14-én került sor az uralkodó ünnepélyes bevonulására Pozsonyba. Nádasdy az uralkodót fogadó bizottság tagjai sorában szerepelt.⁴⁸⁴

Generalis Uram is, de hogy ennek az sulljos terhnek el-uiselésére elégsséghes kőszekla légyen, nem reménlem.” MOL E 199 a.II.65. Nr.10. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 210-211.

⁴⁸⁰ Lippay Wesselényinek 1659. március 1. Bécs. MOL E 199 a.II.65. Nr. 17. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 215-216.)

⁴⁸¹ Lippay Wesselényinek 1659. június 7. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 34. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 237-238.)

⁴⁸² Szelepcsényi levele II. Rákóczi Györgyhez 1659. július 24. Bécs. Szilágyi, Szelepcsényi György leveles tárczájából... i.m. 207. – A találkozó időpontját ugyan nem határozta meg pontosan Szelepcsényi, de a szövegösszefüggés alapján nagy a valószínűsége annak, hogy valamikor június 1-jén zajlott le a találkozó.

⁴⁸³ Pribram, Venetianische Depeschen... i.m. 256.

⁴⁸⁴ ÖStA HHStA Ältere Zeremonialakten Kt. 6. „Einzug K. Leopold I. und des Erzgh. Leopld Wilhelm zum Landtag in Pressburg“ fol. 446-477. Az 1659-es országgyűlés menetéről részletes kép nyerhető Pest megye anyagából készített regesztákból: Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok. I. 1618-1670. Bp. 2001, 30–141. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 33.)

A király javaslatai az országgyűlés előtt álló legfontosabb feladatokra vonatkozólag 1659. augusztus 22-én hangzottak el. Lipót az ország esetleges török támadással szembeni védelmének megszervezését érintő törvények meghozatalát jelölte meg elsődleges célként: az az országgyűlésnek kell döntenie arról, hogyan biztosítsák az idegen katonaság ellátását, az eddigi források mellett a végvárok fenntartására újabbakat kell találni, gondoskodni kell a végbéli katonák zsoldjának pontosabb fizetéséről, a kóborló katonák megbüntetéséről. Kérte továbbá a rendeket, hogy tegyék félre az ellentéteket és az ország javát tartsák szem előtt. A javaslatok elhangzását megelőzően a felső-magyarországi vármegyék és városok követeli felkeresték a nádort, hogy a felső-magyarországi generálisság ügyében döntést hozzanak, mert főkapitány nélkül az országrész védelmének a megszervezése súlyos károkat szenved. A rendek Forgách Ádámot és Koháry Istvánt jelölték a posztra, majd Homonnai György maga ajánlkozott, akinek a személyét a küldöttek elfogadták azzal a feltétellel, hogy tiszteletben tartja nemesi szabadságjogaikat.

Ezzel egy időre be is fejeződött az érdemi problémákkal való foglalkozás, s a követek, utasításaiknak megfelelően vallásügyi sérelmeik felsorolása következett, amely hat héten keresztül szinte megbénította az országgyűlés munkáját a velencei követ jelentése szerint a rendek ragaszkodtak sérelmeik orvoslásához. Végül a vezető magyar politikusoknak, főleg Zrínyi Miklós közvetítésével sikerült lecsendesíteni a rendeket és a hadi reformokra irányítani a figyelmet. Október 1-jén a kancellár fordult beszédben a rendekhez, hogy miközben a török veszélyezteti az országot, ők pedig a magánsérelmeikkel vannak elfoglalva, mostmár kezdjék meg az érdemi munkát.⁴⁸⁵

Ezzel az országgyűlés munkáját sikerült elmozdítani a meddő viták talajáról, megindultak a hadi reformról való tárgyalások. Több törvény született a végvárok fenntartásához szükséges anyagi feltételek megteremtéséhez, a birodalmi hadi segély újbóli igénybevételéről. A király beleegyezett, hogy három éven belül kiviszik a német katonaságot, s törvény született arról is, hogy foganatosítják a korábbi törvényeket két magyar tanácsosnak az udvarban való tartásáról, magyar dolgokban jártas magyar követet küldenek a portára, s magyar tanácsosok nélkül magyar ügyeket nem tárgyalnak.

A törvények tartalmának gyakorlati megvalósítása azonban nem történt meg, ugyanez lett a sorsa az egyes főuraknak tett ígéreteknek is: Nádasdy nádori ambícióinak kielégítése, s Lippaynak sem teljesült a bíborosi kalap iránti óhaja. Az országgyűlésen tett szolgálataiért ugyanakkor Wesselényi megkapta a titkos tanácsosi kinevezést, s Zrínyi elégedetlenségét is

⁴⁸⁵ Borosy, Pest-Pilis-Solt vármegye... i.m. 62.

igyekeztek a szintúgy a titkos tanácsosi kinevezéssel leszerelni.⁴⁸⁶ A jutalmak egyrészt alkalmas voltak az udvar politikájával szembeni ellenérzések feloldására, de annak meggátolására is, hogy egyetértés alakuljon ki a vezető méltóságok között. Az 1660-es évek eseményei azt mutatják, hogy egyre kevesebb eredményeket tud elérni az udvar a jutalmazás politikájával, egyre nyilvánvalóbb, hogy a különböző címek adományozása nem jár együtt a hatalomból, a döntéshozatalból való nagyobb részesedéssel. Ráadásul az uralkodó és a magyar vezető politikusok között mindenelőtt a homlokegyenest eltérő birodalmi és nemzeti érdekekből kifolyólag olyannyira mélyült az ellentét, amelyeket már a megosztás politikájával csak ideig-óráig lehetett áthidalni.

III.4. INTÉZKEDÉSEK AZ ORSZÁG VÉDELMEBEN VÁRAD ELESTE

1660 februárjában az uralkodó konferenciát hívott össze Bécsbe a fenyegető török veszélyre tett intézkedések ügyében. A tanácskozásra a magyar urak nem kaptak meghívót, a kancellár arról tudósította az esztergomi érseket, hogy csak véleményezést kért a magyar uraktól a kérdésben.⁴⁸⁷ Simon Reniger von Reningen konstantinápolyi követ jelentése, valamint a magyar urak, az érsek, nádor, országbíró és a bán opiniói alapján határozta el magát a császár, hogy Felső-Magyarországra csapatokat küld, amelyek feladata a két megye, Szabolcs és Szatmár birtokba vétele lesz, ezzel elzárják az utat Rákóczi visszavonulása elől, s a török jóindulatát is megnyerhetik a lépéssel.

A konferencia idejére már körvonalazódott az északi háború befejezése, ezzel vált lehetségessé a felszabaduló osztrák csapatok átcsoportosítása magyar területekre.⁴⁸⁸ A velencei követ jelentése szerint a konferencia előtt vagy alatt Nádasdy feljött az udvarba, tárgyalt az első miniszterekkel és felhívta figyelmüket az országon belüli széthúzás és a szomszédból fenyegető veszélyekre.⁴⁸⁹ Nádasdy Bécsbe való felmenetele előtt Rákóczi szebeni táborából levelet kapott a fejedelemtől, elképzelhető, hogy azt is benyújtotta az udvarba. Nádasdy a fejedelemlélethez írt válaszlevelét igen udvariaskodó hangon írta, amelyből arra lehet következtetni, hogy nem sok reményt fűzött már a fejedelem sikereihez, és tisztában

⁴⁸⁶ Wesselényi titkos tanácsosi esküjét 1659. november 28-án Pozsonyban, Zrínyi december 15-én Bécsben tette le. ÖStA HHStA HS. Böhm Suppl. 383. (W 706/23.) Johann Dümont: *Collectanea historica, necnon politica et juridica*. Bd. 23. "Eidbuch österreichischer Würdenträger" f. 15.

⁴⁸⁷ Lippay Wesselényinek 1660. február 13. Szentkereszt. MOL E 199 a.II.65. Nr. 41. (Tusor, Lippay György levelezése... i.m. 242-242.)

⁴⁸⁸ Huber, *Österreichs diplomatische Beziehungen...* i.m. 526.

⁴⁸⁹ Molin velencei követ jelentése 1660. február 14. Příbram, Venetianische Depeschen... i.m. 391.

volt a miniszterek véleményével is. Az országbíró 1660. február 25-i levelében tudósította Mednyánszkyt a konferencia határozatainak lényegéről: Rákóczi az udvartól nem várhat segítséget, sőt, amennyiben a török megverné őt, méginkább ellene mennének, hogy ezzel is a töröknek kedvezzenek.⁴⁹⁰

Az uralkodó végül márciusra hívta fel a magyar urakat Bécsbe, hogy ismertesse velül a határozatokat. Érdemi tárgyalásokról már nem nagyon beszélhetünk, hiszen mire odaértek a magyar politikusok, döntés született a kérdésben. az udvar mindenekelőtt a Felső-Magyarországra behozandó német csapatok ellátásáról akart tárgyalni. Nádasdy 1660. április 7-i levelében számolt be Mednyánszkyknak a tanácskozásról. Nádasdy és egyes magyar urak igyekeztek elérni, hogy küldjenek követséget Rákóczihoz, de javaslatukat az udvar lesöpörte az asztalról. Nádasdy is igen reménytelennek látta a fejedelem helyzetét, amit ki is fejtett Mednyánszkyknak. A mindenáron békére törekvő udvar számára Rákóczi elvesztése csakis megkönnyebbülést jelentett volna.⁴⁹¹

Az esztergomi érsek egyáltalán nem kapott meghívást az értekezletre, amit igen zokon vett. De mi lehetett az oka Lippay ilyen szintű mellőzésének? Az érsek egyrészt arra gyanakodott, hogy az a magyar urak fondorlatainak köszönhető, akik az országgyűlés után igen dühödten beszéltek róla. Az érsek levélben fordult a királyhoz, amelyben arról panaszkodott, hogy nem közölnek vele semmit sem az utóbbi időben. Porcia azonnal biztosította őt, hogy igenis kívánják tanácsait és hogy ezután mindent közölnek vele.⁴⁹² Az udvarnak minden valószínűség szerint jól is jött, hogy valamennyire kikapcsolhatta a határozott érseket a döntéshozatalból, a magyar urak közül pedig elképzelhetően sokan örültek Lippay befolyása csökkenésének. Elképzelhető, hogy Nádasdy is reménykedett abban, hogy az érsek mellőzésével neki lesz nagyobb szava az udvarban, a nádor pedig egy időre megszabadulhatott attól a vádtól, hogy mindenben az érsek utasításait követi. Ráadásul az év elején Nádasdyval való kapcsolata egy időre újból rendeződött, a közös érdekek félretették velük az ellentéteket. Nádasdy közvetített a nádor és a birodalom között bizonyos rézbányák miatt támadt problémák megoldásában.⁴⁹³

Rákóczi halála, a török sereg előrenyomulása, Várad veszedelme azonban újból létrehozta az egységet a magyar urak között. Souches tábornok vezetésével megérkeztek a csapatok a Tisza vonalára, de Ali budai pasát biztosították, hogy csak a magyar területek

⁴⁹⁰ Nádasdy levele Mednyánszky Jónásnak 1660. február 25. Seibersdorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. f. 31-32.

⁴⁹¹ Nádasdy Mednyánszkyknak 1660. április 7. Seibersdorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C. f. 37-38.

⁴⁹² Lippay Wesselényinek 1660. április 23. MOL E 199 a.II.65. Nr. 49. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 248-250.)

⁴⁹³ Nádasdy levelei Bálintffy Jánosnak 1660. január 11. Seibersdorf és 1660. március 16. Keresztúr. MOL E 185 Missiles (Mf 6896 d.)

védelmére sorakoztak fel a hadak. A magyar urak összehangolták lépéseiket és kétségbesetten próbálták elérni az udvarnál Várad megsegítését. Souches tábornok 1660. július elején szintén levélben fordult az udvarhoz, hogy mit tegyen Várad megsegítésére, de 1660. június 29-én már elküldték neki a parancsot, hogy mindent tegyen meg a törökkel való összecsapás elkerülése érdekében.

A királyságban azonban óriási volt a felháborodás az udvar tétlensége miatt. Végül az udvar Grazba hívta tanácskozásra a legfőbb magyar méltóságviselőket, köztük Nádasdyt, akik augusztus 9-én érkeztek meg a városba és átadták terjedelmes emlékiratukat Várad ügyében. Az emlékirat hangsúlyozta, hogy Várad elvesztésével Erdély a két román fejedelemséghez hasonló sorsra jutna, Felső-Magyarország pedig nyitva állna a török támadásai előtt. Amennyiben az udvar nem ad támogatást, akkor kénytelenek a töröknek egyesülni. Előadták továbbá, magyar részről elrendelik a vármegyék, a hajdúság felkelését, fejedelemasszony is adna népet, így a némettel már 25 ezren lennének. A tárgyalások eredményeként az udvar elhatározta magát Várad megsegítésére, de csak úgy, hogy a német sereg ne bocsátkozzon csatába a törökkel. A király elküldte parancsát Wesselényi nádorhoz, akinek Lippay azt ajánlotta, hogy a parancs cikkelyeit ne vegyék komolyan, hanem mindent tegyen meg Várad megsegítésére. Valószínű, hogy Lippay véleményét az összes, Grazban lévő magyar úr osztotta.⁴⁹⁴ Váradon azonban már mindez nem segített, 1660. augusztus 27-én a védők feladták a várat a töröknek.

A kétségbeesés óriási volt országszerte. A felső-magyarországi megyék kétségbeestek, ráadásul a Tokajt és Szatmárt német őrség szállta meg, ami csak fokozta az elkeseredést, hiszen a német hadak télen nézték Várad elvesztését. A gyűlölet a protestánsok lakta megyékben vallási köntösben jelent meg, azt kezdték el híresztelni, hogy a váradiak azért adták fel a várat, mert féltek, a németek nem tartják meg vallásukban őket.⁴⁹⁵ A helyzet minden szempontból kilátástalannak tűnt, az ellentétek feloldására kevés esély látszott. Közben a török ugyan ősszel befejezte a hadjáratot és seregével kivonult az országból, a hangulat azonban nem változott, továbbra igen elkeseredett volt, aminek legfőbb oka az volt, hogy a két megye, Szabolcs és Szatmár I. Lipót kezén maradt.

A bécsi udvaron belüli vélemény különbségeket mutatja, hogy az 1660 október végén a magyar helyzetről folytatott tanácskozások során a befolyásos Weikhart Auersperg herceg a törökkel szembeni magatartás kérdésében írásos véleményt nyújtott be az udvar számára,

⁴⁹⁴ Huber, Österreichs diplomatische Beziehungen... i.m. 528-529. - Lippay levele Wesselényinek 1660. augusztus 12. Grác. MOL E 199 a.II.65. Nr. 71. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 273-274.)

⁴⁹⁵ Nádasdy levele Esterházy Pálnak 1660. szeptember 9. Szenc. MOL Esterházy család hercegi ágának levéltára, P 125 Esterházy Pál iratai Nr. 3247.

amelyben a török elleni határozott fellépés fontosságát hangsúlyozta. Kifejtette, megvan a veszélye, hogy Felső-Magyarország hódolásra szánja el magát, ezzel a térségben stabilizálódik a török hatalma, ami minden háborút lehetetlenné tesz, s a Dunáig terjedő rész sem fog tudni egyedül megállni, kénytelen lesz a felső-magyarországi példát követni, emiatt Auersperg határozott fellépést követelt az uralkodótól.⁴⁹⁶ A titkos tanácsosok konferenciája végül elhatározta, hogy követeket küld az itáliai fejedelmekhez, a pápához és a birodalmi rendekhez, hogy szövetséget kössenek a török ellen, sőt Spanyolország is közvetíteni kezdett Franciaország és az uralkodó között. 1660. november 5-én Portia hercegnél újabb találkozót tartottak, Auersperg, Trautson, Schwarzenberg Oettingen, Gonzaga és az Udvari Kamara alelnöke jelenlétében. Elhatározták, hogy áttekintik a harchoz szükséges saját erőforrásaikat és az európai hatalmakhoz mindenekelőtt pénzsegélyért fordulnak. Másnap további tárgyalásokra került sor, és megegyeztek abban, hogy december második felében az európai országokba követeket küldenek a pénzsegély ügyében. A titkos tanácsosi ülésen írásba rögzített véleményhez mind a békepárt, mind a háborút támogatók pártja kapcsolódni tudott, az egyik megfelelő eszközt látott a felkészülésre, a másik számára pedig a követek küldésének közeljövőre helyezése újabb időnyerést jelentett.⁴⁹⁷

A velencei követ szerint az udvar bizalmasát, Nádasdyt küldték Pozsonyba, hogy tájékoztassa őket és megállapodjon a magyar urak Bécsbe jöveteléről, amelyre végül 1661. január 21-én került sor. A magyar urak emlékiratban követelték magyar korona Erdélyre és Váradra való jogának érvényesítését, s egyben szabadságuk tiszteletben tartását. Az udvar nem zárkózott el ugyan a háborútól, de kifejtette, hogy Magyarország nincs felkészülve a háborúra, nem képes szembenézni a törökkel. A konstantinápolyi rezidens Simon Reniger azt az utasítást kapta, hogy adja a porta tudtára, a király békét akar, de azt nem tűrheti, hogy Erdélyt elfoglalja a török.⁴⁹⁸

1661. tavaszán megindult a felkészülés egy esetleges török háború esetére, amelyet az is szükségessé tett, hogy 1661. január 1-jén Kemény Jánost Erdély fejedelmévé választották, aki követeket küldött Lipóthoz német segély kieszöklése ügyében. A Porta azonnal tudtára adta az udvarnak, hogy Kemény János személyét nem tűri, s nagyobb sereget indított Erdély irányába. Kemény követei 1660. március 5-én érkeztek Bécsbe, s másnap már fogadta is őket a király. A követek gyors döntést kértek Kemény megsegítése ügyében, a udvar azonban most is habozott. Végül április első napjaiban tárgyalt a magyar urakkal tárgyalt Pozsonyban, amely

⁴⁹⁶ Auersperg herceg előterjesztése 1660. október 30-án kelt. ÖStA HHStA Türkei I. 132. Konv. 2. fol. 81-95.

⁴⁹⁷ Huber, Österreichs diplomatische Beziehungen... i.m. 534-536.

⁴⁹⁸ Huber, Österreichs diplomatische Beziehungen... i.m. 536-538.

után végre elhatározta Lipót, hogy Székelyhíd, Szamosújvár, Illye átadásáért cserébe hajlandó megsegíteni Keményt.

1661. júniusában a már magyar véghelyeken, Ónodon, Csetneken, Szendrőben Szécsényben Füleken elszállásolt német csapatok mellé Cseh-és Morvaországból további német katonaság érkezett, s a Dunántúlon is hadműveletekre került sor. Louis Raduit Souches tábornagy német, Batthyány pedig magyar csapatokkal török területre tört, Zrínyi Kanizsa környékén jelent meg és 38 hódolt falut feldúlt. Nádasdy is örült Zrínyi szerencsésén, aki neki is küldött egy rabot az elfogott törökök közül.⁴⁹⁹ A két főúr közötti együttműködés más területen is megnyilvánult. Zrínyi Miklós 1661 tavaszán el kezdte építeni Muraköz határán annak védelmére Új-Zrínyivárat.

A vár építése az udvar nemtetszésébe ütközött, ezért Vitnyédi Nádasdyt kérte meg, hogy segítse az udvarban Zrínyit az építkezés ügyében. Vitnyédy levelei arra mutatnak, hogy az országbíró közbenjárt az építkezés ügyében. Portiának előadta Zrínyi lépésének okait, s javasolta, hogy írjon a bán a hercegnek, Auerspergnek, Lobkowitznak Gonzaganak és Rottalnak az ügyben, s nem árt a nádort is informálni. Lippay is támogatta az építkezés ügyét, Nádasdynak azt nyilatkozta, hogy ő is közbenjárna, ha az udvar akadályozná a munkálatokat. 1661. augusztus közepén Nádasdy személyesen ment Bécsbe, többek között azért is, hogy közbenjárjon Zrínyi ügyében. Valószínűleg az országbíró közbenjárásának is köszönhetően 1661. augusztus 19-én Bécsből már arról tudósította Vitnyédy Zrínyit, hogy Portia közölte vele, bár az építkezés engedély nélkül ment, de most már belenyugodtak a ténybe.⁵⁰⁰

Az eredeti haditervek szerint Montecuccoli csapatainak Esztergom és Buda ellen kellett volna támadást indítania, de július 11-én azt a parancsot adta, hogy hadaival induljon Felső-Magyarország felé és Tokajig vonuljon. Az átvonulás azonban előre nem látható nehézségekbe ütközött, s sokkal tovább tartott, mint ahogy remélték. Az átvonuló seregek a lakosság számára óriási szenvedéseket hoztak, mindenhol rablás, fosztogatás kísérte útjukat. Nádasdy is keservesen panaszkodott, hogy Terebes körüli jószágait feldúlták. Elcsigázott csapatok élén érkezett Montecuccoli a Tisza vonalához Kemény megsegítésére, akinek hadaival augusztusban egyesült Szatmár megyében, s onnan együtt vonultak Kolozsvárig. Montecuccoli azonban nemsokára parancsot kapott a visszavonulási parancsot s szeptember 18-án serege zömével Szatmárba húzódott vissza, hogy ott és a környéken teleltesse át seregét.

⁴⁹⁹ Nádasdy Bálintffyának 1661. május 11. Pottendorf. MOL E 185 Nádasdy lt., Missiles (Mf 6896.d.)

⁵⁰⁰ Az említett levelek: Vitnyédy Nádasdynak 1661. július 16. Sopron (140. sz. levél) 1661. július 24. Vitnyédy Zrínyinek, 1661. július 27. Szintén Vitnyédi Zrínyinek augusztus 1. augusztus 8., augusztus 15. és 19, ill. 25. Fabó, Vitnyédy István levelei... i.m. (I.) 166-172.

Kemény 1662 elején bekövetkezett halála sem hozta meg az udvar számára hón áhított békességet. 1661 október 31-én meghalt Köprülü Mohamed, akit energikus fia, Ahmed követett a nagyvezéri tisztségben s a császári rezidensen keresztül újabb feltételeket támasztott, amelyeket azonban Bécs súlyos nemzetközi tekintélyvesztése nélkül nem tudott volna már teljesíteni. Lipót bejelentette, hogy 1662. június 8-ra összehívja a birodalmi gyűlést, Magyarországon pedig országgyűlést hirdetett.

III.5. AZ 1662-ES ORSZÁGGYŰLÉS

Az országgyűlés összehívásának terve nem váltott ki nagy lelkesedést a magyar főurak körében. Az év elejére pattanásig feszült hangulat alakult ki az országban. A felső-magyarországi megyéken végigvonuló és a végvárakban telelő, zsoldját nélkülöző katonaság a lakosság számára óriási szenvedéseket hozott. A rendek egyre hangosabban követelték a német csapatok kivonását, nem gondolva arra, hogy ezzel az ország marad védtelen. A vallási sérelmek miatt is egyre nagyobb volt az elkeseredés a társadalom egyes rétegeiben. Az uralkodó a magyarok panasza tárgyában Montecuccolitól kért véleményt, aki 1662. február 25-én két emlékiratot terjesztett elő, s a magyarokat tette felelőssé minden ellátási nehézségért, akik nemcsak a véghelyeken nem akarják tűrni a német seregeket, hanem elpusztítását akarják. Ilyen körülmények között érthető, hogy számos magyar főúr, nem tartotta megfelelő időpontnak az országgyűlés összehívását, amelyet a uralkodó az ország védelmére hozott intézkedések szükségességével indokolt.⁵⁰¹

Az uralkodó ugyanakkor igyekezett a főurakat maga mellé állítani. Ezzel magyarázható, hogy Nádasdy az ekkor még igen magas méltóságnak számító, és kevés magyarnak osztályrészül jutó titkos tanácsosi kinevezésben részesült. Bár a kinevezés pontos dátumát nem ismerjük, nem sokkal előzhette meg az 1662 februárjában az ilyenkor kötelezően előírt titkos tanácsosi eskü letételét. Kinevezésében minden bizonnyal közrejátszottak Nádasdynak a fejedelemasszony, Báthory Zsófia és fia Ferenc katolizálása körüli szolgálatai. Zsófia és fia 1661. augusztus 14-én tértek ünepélyesen a katolikus hitre, amelyet 1661. novemberében az uralkodó is üdvözölt. A megtérésben nagy szerepe volt Nádasdynak is, aki 1660 augusztus-szeptemberében többé kevésbé Lipót küldetésében

⁵⁰¹ Lippay, aki legfőbb sürgetője volt az 1659-es országgyűlésnek, most még abban sem volt biztos, hogy a király jövetelére – betegségére hivatkozva - beérkezik-e Pozsonyba. Lippay Wesselény Ferencnek. 1662. április 13. Trencsén. E 199 a. II. 65. Nr. 77. (Tusor, Lippay György levelezése... i.m. 285-286.

tartózkodott Kelet-Magyarországon, hogy az a fejedelemszony megtérését előkészítse, mint olyan személy, akinek ügyis van tapasztalata ilyen dologban.⁵⁰²

Nádasdy más téren is kivívta az udvar elismerését. 1661. december 7-én az uralkodó külön levélben köszönte meg a német katonaság elhelyezése és ellátása ügyében tett erőfeszítéseit.⁵⁰³ Az országbíró 1662 első felében is további erőfeszítéseket tett a német hadak elhelyezésére, miközben Lobkowitz intézkedését kérte a Montecuccoli-féle hadak kihágásainak megszüntetése érdekében.⁵⁰⁴

Ugyanakkor Lipót két, Portia főudvarmesterhez egy napon intézett levele ellentmond annak, hogy Nádasdy éppen az eskü letételének idején teljes mértékben élvezte volna az uralkodó maradéktalan jóindulatát. Az egyik levélben Lipót tájékoztatást kért Wesselényi nádor hozzá érkezett panaszával kapcsolatosan, miszerint Nádasdyn, Forgách Ádámon és Pálffy Miklóson keresztül Portia a palatinust rágalmozta volna. A másik levélben a herceg véleményét kérdezte az országbíróról, valamint az uralkodó egy evangélikusokkal kapcsolatos ügy kapcsán arra utasította Porciát, hogy egy bizonyos klauzura ne kerüljön be a szövegbe, amit Nádasdy nagyon szeretne. Ha pedig Nádasdy nem viseli megfelelően magát, gondoskodni kell a politikából való kikapcsolásáról.⁵⁰⁵

Lipót Nádasdyval szembeni kitörésének háttere pontosan nem ismeretes. Elképzelhető, hogy egyrészt a svéd követ, Kleihe 1662. január 2./12-i jelentésében említette „éles hangú irat” húzódnak az ügy mögött, amit a diplomata kommentálása szerint Nádasdytól az udvar nem várt volna. A jelentésből nem derült ki, milyen iratról van szó, és sajnos, eddig én sem találtam nyomára.⁵⁰⁶

⁵⁰² Lippay Wesselényinek Pozsony 1660. szeptember 9. MOL E 199 a.II.65. Nr. 74. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 280-281. – A kancellária levéltárában megmaradt néhány fogalmazvány arra hogy következtetni, hogy Báthori Zsófiában már 1660 nyarára megért az elhatározás a katolizálásra. Ennek érdekében Kövér Gábort küldte az uralkodóhoz, hogy biztosítéklevelet kérjen Lipóttól a Rákóczi-birtokokra. Lipót Wesselényi nádorhoz külön Handbillet intézett az ügyben, amelyben tájékoztatta az özvegy fejedelemszony és fia szándékáról, ill. Nádasdy küldetéséről. MOL A 35: Nr. 165, 166. -- A Rákócziak katolizálásáról újabban: Kulcsár Árpád, A sárospataki hitvita (1660. szeptember 30.-október 1.). In. Fialat egyháztörténetek írásai. (A munka internetes változata állt rendelkezésemre: www.mek.iif.hu)

⁵⁰³ I. Lipót Nádasdyhoz 1661. december 7. Bécs. ÖStA FHKA HKA Kontrakte und Reverse Reihe D Nr. 77. fol. 112-113.

⁵⁰⁴ Nádasdy levele Lobkowitznak 1662. április 4. Pottendorf, és Lobkowitz válaszlevelének fogalmazványa, amelyben megígéri a bajok orvoslását. (1662. április 5), valamint újabb levele április 8. Pottendorf. Nádasdynak Lobkowitz herceghez írt korábbi leveleiből az is kiderül, hogy Nádasdy milyen intézkedéseket tett a Laroni zászlóalj elhelyezése érdekében, s kérte Lobkowitzot, írjon Esterházy Jánosnak, Forgách Ádámnak és Csáky grófnőnek, hogy az ő és Souches tábornok intézkedéseit fogadják el az ügyben. Március 19-én már arról tudósít Nádasdy, hogy vette Lobkowitz levelét Montecuccoli Dunán inneni (Nádasdy helyzetéből) áthelyezéséről írt levelét. Nádasdy bemutatta oponióját a hadak végvárakba való szétosztásáról és kérte a herceget, hogy írjanak az ügyben Kőszeg és Győr városának, ha opiniója megfelel. MTA Kézirattára Történettudományi Bizottság másolatai a Lobkowitz család raudnitz-i levéltárából C 40. Nádasdy Ferenc levelei Wenzel Eusebius Lobkowitz herceghez.

⁵⁰⁵ I. Lipót levele Portiának s.d. (1662. február 17.). ÖStA HHStA Hausarchiv, Familienkorrespondenz A kt. 13. Konv. "Portia" fol. 137. 169.

⁵⁰⁶ Heckenast Gusztáv: Bécsi svéd követjelentések...i.m. 221.

A másik ok nagy valószínűséggel a nádor és az országbíró között kirobbant újbóli ellenségeskedésben keresendő. Az udvar Wesselényi szemére vetette, hogy inkább hátráltatta, mint segítette a Montecuccoli-féle sereg elhelyezését.⁵⁰⁷ Elképzelhető, hogy az udvar haragját a nádorral szemben még az országbíró is szította, akinek éppen a hadak elhelyezésében tett szolgálatait köszönte meg Lipót nemrég a Handbilletben. A nádor panaszára azonban Lipótnak valamiképpen lépnie kellett.

A vérig sértett nádor és az országbíró között először Lippay próbált közvetíteni, aki biztosította a nádort az országbíró jószándékáról, s igyekezett megnyugtatni őt, hogy semmilyen rágalmozás nem hangzott el ellene a gróf szájából.⁵⁰⁸ Az ellentétek elcsitulása helyett azonban azok kiéleződése következett be. A helyzet azért is volt különösen kényes mert a két főméltóság vitája azonnal megfenekléssel fenyegette volna az országgyűlést. A vita elmérgesedésére az okot újból Nádasdy szolgáltatta, aki jogkörét átlépve a királyi táblára két ülnököt nevezett ki, saját titkárát, Sente Bálintot, és a Magyar Kancellária név szerint meg nem nevezett regesztrátorát, aki minden bizonnyal azonos Dvornikovich Miklóssal.⁵⁰⁹ Portia csillapítólag írt a sértett nádorhoz, orvoslatozt ígért sérelmeire, de az uralkodó csak május 19-én fog menni az országgyűlésre, és a kancellár egyelőre távol van Bécsből, így tisztviselője ügyében nem tud nyilatkozni, Jó hírrel is szolgált azonban a nádornak, tudatta vele, hogy már Itáliába érkezett a Wesselényinek szánt aranygyapjú.⁵¹⁰ A uralkodó, hogy kiengesztelje a nádort és pontot tegyen az ellentétek végére, szintén 1662. május 6-án Handbillet-ben fordult a nádorhoz, amelyben további jóindulatáról biztosította őt⁵¹¹. Portia Lippayt is felkérte közvetítésre s kifejezte reményét, hogy a nádori méltóság védelmében nincs szükség arra, hogy a két úr nézeteltérését az országgyűlés elé vigyék.⁵¹² Porcia ezzel lezártnak tekintette az ügyet, s több levélváltás eddigi ismereteink szerint nem történt a két főméltóság vitáját illetően.

Az országgyűlés megnyitására végül 1662. május 1-jén került sor, az uralkodó május 23-án érkezett Pozsonyba, messze nem olyan fényes körülmények között, mint 1659-ben⁵¹³. A király az 1655-ben törvénybe iktatott szabályozás értelmében javaslatainak felolvasásával

⁵⁰⁷ Heckenast, Bécsi svéd követjelentések...i.m. 221.

⁵⁰⁸ Lippay Wesselényinek 1662. március 17. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 75. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 284-285.

⁵⁰⁹ Wesselényi Ferenc levele Portiahoz 1662. május 6. Pozsony. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 77-78.

⁵¹⁰ Portia levele Wesselényinek: 1662. május 11. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 90. – Az ügyben különben Nádasdy közvetlenül is Portiához fordult, közbenjárását kérve Sente kinevezése érdekében. Uo. f. 128.

⁵¹¹ I. Lipót Wesselényinek. 1662. május 6. ÖStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 79.

⁵¹² Az ügyben Portia Lippay érsek közvetítését is igénybe vette. Portia levele Lippayhoz 1662. május 11. ÖStA HHStA Spec. Fasc. 341. Konc. A, f. 91.

⁵¹³ Az országgyűlésről részletesen: Fabó András, Az 1662-diki évi országgyűlés. Bp. é.n.

kívánta megkezdeni a munkát, amíg a rendek vallási gravamenjeik és a német katonaság kihágásai elleni panaszaik meghallgatása után akartak bármi másról tárgyalni. A nádor és több főúr félelme beigazolódott: az ország akkori állapotában az országgyűlés összehívása csak az ellentétek végsőkig való fokozódásához vezetett, a vallási sérelmek miatt a társadalom annyira megosztottá vált, a nézetkülönbségek olyan mértéket értek el, hogy a legkisebb kérdésben is szinte lehetetlennek tűnt a konszenzus létrehozása. Fabó munkájából, a nagy történeti összefoglalókból viszonylag részletes ismeretekkel rendelkezünk az országgyűlés eseményeiről, a főurak közvetítési próbálkozásairól, tudjuk, hogy Nádasdy neve milyen gyakran szerepel a vallási sérelmek felsorolásakor. Jelen dolgozatban néhány, a Montecuccoli röpirattal kapcsolatos, kevésbé vagy talán egyáltalán nem ismert mozzanatra szeretnék kitérni.

A magyar társadalom az 1661-es hadjárat kudarcáért, a német hadaktól átélt sok szenvedésért a fővezért, Montecuccolit tette egy személyben hibássá. Az ő személyében testesült meg mindaz a mulasztás, amit az udvar a hadjárat haditervének módosításával elkövetett. A hadvezér védelmére röpiratot bocsátott ki, amelyben a magyarokat tette mindenben felelőssé, s politikusaik tehetségtelenségében és tehetetlenségében látta ill. láttatta a kudarc okait. Wesselényi 1662. augusztus 6-án kelt levelében Porciának felháborottan panaszkodik a magyarokat kigúnyoló irat miatt. A vádakra azonnal reagált a herceg, s azzal védekezett, hogy kétségbe vonta a röpirat Montecuccolitól való származtatását, majd augusztus 16-án Nádasdyhoz és Rottalhoz fordult levélben azzal a kéréssel, hogy közvetítsenek a rendek és az udvar között, próbálják meg lecsendesíteni a röpirat kiváltotta óriási felháborodást. A herceg az uraknak azzal érvelt Montecuccoli védelmében, hogy az általa év elején benyújtott emlékiratok egyáltalán nem voltak sértőek a magyar rendek számára, így a latin nyelvű, magyarokat sértő röpiratot hamisítványnak kell tekinteni. Porcia mindent meg fog tenni ezért annak érdekében, hogy Montecuccoli írásbeli magyarázatban forduljon a magyar rendek felé a röpirat ügyében. Zrínyi Miklós ugyanazon a napon, amikor Porcia írt a két főúrnak, szintén levélben fordult Porciához megígérve neki, hogy a Montecuccoli-féle manifesztum miatt felháborodott rendek megbékítésében hajlandó részt vállalni annak ellenére, hogy a gúnyirat mindenekelőtt ellene irányul.

1662. augusztus 17-én Montecuccoli személyesen találkozott Lippay érsekkel és más magyar urakkal, ahol tagadta, hogy ő lenne a röpirat szerzője, s hangsúlyozta, mekkorra tisztelettel viseltetik a magyarok hősiessége előtt. A következő napon Montecuccoli levélben

köszönte meg Porciának a neki tulajdonított, apokrif gúnyirat ügyében tartott tárgyaláson személye mellett tanúsított határozott kiállását.⁵¹⁴

E tények ismeretében újból egy eddig megoldottnak hitt problémával állunk szemben, mégpedig azzal a kérdéssel, hogy mikor született meg Zrínyi válasza a Montecuccolinak tulajdonított röpirata, továbbá a két irat szerzősége is megkérdőjeleződik. Elképzelhető, hogy Montecuccoli igazat állított akkor, amikor tagadta, hogy az irat tőle származott. Az 1662. február 25-én beterjesztett jelentéseinek részletei kerülhettek ki a bécsi udvarból, s azok alapján készült a neki tulajdonított dokumentum. A Zrínyi-féle válasz esetében pedig talán csak az ő gondolatait tükröző országgyűlési pasquillussal állunk szemben, hiszen Zrínyi maga biztosította az udvart, hogy mindent megtesz a felháborodás elcsendesítésére. A röpirat szerzésének továbbgondolása ugyanakkor már nem a dolgozat feladata.

Végül Nádasdy országgyűlési szereplésének még egy aspektusát szeretném ismertetni. Nádasdy két, Portiához intézett levél tanúsága szerint Nádasdy megpróbálta leszerelni a protestáns rendeket. Az egyik levélben részletes javaslatokat tesz a tárgyalások sikeres lezárására. Azt ajánlotta Portiának, hogy személyesen irányítsa a tárgyalásokat, a személynökkel való bánásmódra is ajánlatot tesz, aki mellett jónak látná a királyi tábla néhány ülnökének bevonását is, az ellenzék név szerint felsorolt vezéreinek (Szuhai Mátyás, Fekete László, Gehöczy László, Székely András, Szepesi Pál, Kazinczi Péter, Rethes Balázs, Sándor György) megnyerését is jónak látná. Maga mellett Pálffy Miklós, Rákóczi László, Illésházy Gábor, Balassa Imre segítségét ajánlja.⁵¹⁵ A másikban azt taglalja, hogy lehetne Berényi Györgyön keresztül leszerelni az ellenzékét, az erőfeszítések végül azonban eredménytelenek maradnak.⁵¹⁶ Talán ehhez kapcsolódik Portia azon Lipóthoz intézett levele, amelyben kérte több magyar úr „Handbriefl”-ben való megdicsérését, a főudvarmester Lippay érsek és Wesselényi nádor mellett külön kiemelte Nádasdy érdemeit.⁵¹⁷

A fent ismertetett adatok lehetőséget adnak bizonyos következtetések levonására. A magyar főurak, köztük Nádasdy, az 1662-es országgyűlésen igyekeztek közvetítőleg fellépni és az udvarral együttműködni olyan szituációkban, amelyek az úgysis feszült hangulatot még

⁵¹⁴ A magyar urak Portiának szóló levelei, többnyire a főudvarmester válaszával: ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. „Aus dem fürstlich Portiaschen Archive Hungarica 1658-1665“

⁵¹⁵ Nádasdy év nélküli beadványa Portiához. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. B. f. 63-64.

⁵¹⁶ Nádasdy év nélküli, Károlyi által 1662. július 27 környékére datált beadványa. ÖStA HHStA UA Specialia Fasc. 341. Konv. B. f. 31-32.

⁵¹⁷ ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. B. f. 174-175. – A „Handbriefl“ vagy későbbi nevén „Handbillet” az uralkodó és alattvalói közötti közvetlen érintkezési forma, amelynek egyik jellemzője a közvetlen megszólítás pl. „Liber Herr Graff” vagy „Chare comes“. Használata, mint Portia levele is mutatja, a címzett számára hízelgő. Több III. Ferdinánd és Lipót által Nádasdyhoz intézett Handbillet maradt meg a Hofkammerarchiv Kontrakte und Reverse sorozat egyik alsorozatában. FHKA HKA Kontrakte und Reverse Litt. D. Nr. 77. pl. Lipót 1658. szeptember 13-án a hó végén, 30-án Bécsben tartandó, a veszélyes erdélyi helyzet miatti tanácskozássra hívja őt. Uo. f. 70-71.

tovább fokozták volna. Másrészt a király és miniszterei részéről is megvolt a hajlandóság a konszenzus keresére. Porcia a konfliktus kirobbanása után azonnal intézkedett, s a lehető legrövidebb idő alatt pontot tettek az ügy végére. Porcia a rendek felé közvetítőként Nádasdyt kérte fel, amely az országbíró megnövekedett súlyát mutatja az udvarban.

Végül néhány megjegyzést szeretnék tenni Nádasdy és Wesselényi praecedencia vitájával valamint a szintén említésre került titulus vitával kapcsolatosan. A két főméltóság közötti ellentét tartalma egyáltalán nem egyedi jelenség, hanem az európai fejedelmi udvarok életének állandó végigkísérője. A kora újkor és ezen belül az uralkodói udvarok szigorúan hierarchikus felépítésében az egyén társadalmi helyének, rendi állásának megfelelő pozíció elfoglalására és annak kifejeződése az udvari reprezentáció különböző formáiban realizálódott, ahol minden egyes résztvevőnek megvolt a saját szerepe, amelyet mindenki számára világossá is akart tenni. Ezért volt olyan óriási jelentősége többek között a titulusok pontos megadásának, vagy a ceremóniális szabályok (pl. ülésrend) pontos betartásának, amely egyben kifejezte a szereplők között fennálló pontos hierarchikus viszonyt is.⁵¹⁸ A politikai élet főszereplői ezért kényszerűen ügyeltek rangjuknak mindenki által való pontos betartására, s a vitás kérdésekben az uralkodótól várták, hogy igazságot tegyen közöttük. A kérdéskör magyar viszonyok közötti vizsgálata azonban még alapos kutatást igényel.

Az udvar és a főrendek közötti konszenzuskeresés sem volt elegendő ahhoz, hogy az országgyűlés végül sikertelen véget érjen. 1662. szeptember 2-án a protestáns rendek elhagyták az országgyűlést, s az ottmaradt katolikus rendekkel Lipót szentesítette az 55 cikkelyből álló, az ország védelmét és belső reformját szolgáló törvénykönyvet, amely azonban soha nem lépett életbe. A gyűlés ahelyett, hogy megoldást talált volna a vallási sérelmekre, vagy a német katonaság behozatalával járó társadalmi feszültségekre, még jobban növelte a magyar királyság és a bécsi udvar közötti bizalmatlanságot. Lipót az országgyűlés után a vallási sérelmek kiéleződésének problémáját a két fél közötti közvetítés fáradtságos és időigényes munkája helyett a legegyszerűbb módon próbálta megoldani: magához hívta Szelepcsényi kancellárt Széchényi György győri püspököt, Nádasdy Ferencet és Esterházy Pált, akik részéről a legtöbb támadás érte az evangélikusokat, és utasította őket, hogy maguk találjanak megoldást a lecsendesítésükre is.⁵¹⁹ A katonaság pusztításainak a zsoldfizetés rendszerességével, ill. az ellátás központi megszervezésével lehetett volna elejét venni, amihez viszont a legfontosabb dolog, a pénz nem állt rendelkezésre.

⁵¹⁸ Winkelbauer, *Fürst und Fürstendiener...*i.m. 288-291. Winkelbauer a bécsi udvarból hozott számos példán keresztül szemlélteti az ott zajló titulus és praecedencia vitákat (291-320).

⁵¹⁹ Vitnyédy levele Zrínyihez a bécsi konzultációról. 1662. november 11. Fabó, *Vitnyédy István levelei...*i.m. (I.) 240-242.

III.6. 1663-64-ES HÁBORÚ

III.6.1. A FŐURAK MEGEGYZÉSE

Az 1662-es országgyűléssel párhuzamosan folytak diplomáciai tárgyalások a békekötés feltételeiről a bécsi udvar és a Porta között. A tárgyalások menetéről nagyon jó képet kapunk Alfons Huber már többször idézett munkájából, aki részletesen elemzi a két fél békejavaslatait, ill. azok módosításait. A bécsi udvar azonban megdöbbenő lassúsággal reagált a Porta lépéseire, hiába sürgették ad döntést folyamatosan a portai követek. A határozatlanságot végül megelégtelte Konstantinápoly, és 1663. március 19-én elindult a szultán Drinápoly felé, ahová követte őt a nagyvezér, hogy onnan seregei élén elinduljon Nándorfehérvár irányába, és június 8-án bevonult seregével. A török hadüzenet híre hatalmas megdöbbenést majd pánikot keltett az udvarban, hiszen a hadsereg teljesen készületlen, a török hadüzenet előtt négy ezredet engedtek át Spanyolországnak.⁵²⁰ Hiába jelezte Reniger követ a Porta készülleteit, Bécs még mindig a béke megőrzésében bízott.

Nádasdy Ferencnek az 1663-64-es háborúk során betöltött szerepére vonatkozólag jóval kevesebb forrásanyaggal rendelkezünk, mint pl. az 1650-es évek második felére vonatkozólag, de az eddig előkerült források alapján néhány homályos pont tisztázására vagy legalább is jobb megértésére lehetőség nyílt. R. Várkonyi Ágnes 1983-ban megjelent, a három főméltóság, a nádor, az országbíró és a bán Lippay közvetítésével létrejött szövetségéről szóló tanulmányának több megállapítását sikerült további tényekkel igazolni, megbékélésük előzményeinek egyes mozzanatait tisztázni, ill. együttműködésük felbomlásának okait részben feltárni. Ez esetben is bebizonyosodott, hogy a nemzet fennmaradását fenyegető veszélyben egy időre képesek félretenni ellentéteiket, de habitusuk, egyéni érdekeik, elképzeléseik, s nem utolsó sorban az udvar taktikája előbb-utóbb szétfeszítik együttműködésük kereteit, s újból felszínre törnek az egymás elleni indulatok, ellenérzések.

1663. március végére Lipót császár tanácskozássra hívta össze a magyar urakat Pozsonyba, hogy a törökkel való béke ügyéről tárgyaljanak, és elfogadtassák Porcia herceg álláspontját, aki minden áron, Székelyhíd Erdélynek való visszaadásával és Zrínyi-Újvár lerombolásával a Portán a béke megvásárlását akarta elérni. Az uralkodó először Bécsbe szándékozott a tanácskozást összehívni, de Wesselényi azt csak Pozsonyban volt hajlandó

⁵²⁰ Perjés Géza: Zrínyi Miklós és kora. Bp. 2002, 362.

megtartani, s szembehelyezkedve az udvar elképzelésével, Zrínyi álláspontját akarta elfogadtatni, miszerint a török elleni háborúra kell felkészülni.

A nádor Pozsonyba sem akart elmenni az értekezletre, ami mögött nem csak az udvar álláspontjával való szembenállása állt, hanem egyes főméltóságokkal szembeni véleménykülönbsége is. A palatinus érsek között elmérgesedett a viszony, amely az országgyűlés utáni időszakra nyúlt még vissza. Lippay a felső-magyarországi megyék tiltakozása ellenére a német katonaságra ellátására vonatkozó országgyűlési végzéseket akár erőszakkal is be akarta tartatni, véghez akarta vinni a német katonaság városokba, többek között Kassára való beszállásolását.⁵²¹ A felső-magyarországi helyzetről, az ott uralkodó valódi hangulatról a nádornak mint kassai generálisnak azonban sokkal közelebbi tapasztalatai voltak. A helyzet a vallási sérelmek miatt robbanásig feszült, Köprülü eközben vallásszabadságot ígért a protestánsoknak. Az elkeseredésre jellemző, hogy Zemplén megye a kóborló, csapatuktól elszakadt német katonaság kihágásain felháborodva annak kiűzését határozta el.⁵²² Amikor az érsek a felső-magyarországi vármegyék helyzetéről tudakozódott a nádornál, Wesselényi megtagadta a felvilágosítást, s élesen válaszolt az érseknek, aki ezen nagyon megsértődött, s csak a király kívánságára volt hajlandó egyáltalán írni a nádornak. Sajnos, nem ismert Wesselényi éles pennával írt levele, csak következtetni lehet, hogy az ellentét a felső-magyarországi helyzet eltérő megítélésében rejlik.⁵²³

Az országbíró betegségében próbált kibúvót keresni, hogy ne kelljen megjelennie a konferencián, az igazi okot azonban az egyes főurakkal való rossz viszonyában kell keresni.⁵²⁴ Vitnyédy Zrínyinek szóló levelében a Széchy-per kapcsán utalt rá, hogy Szelepcsényi mellé nem kellene kijelölni Wesselényit és Nádasdyt együtt, mert azok halálos ellenségek. A nádorral szembeni szokásos ellenségeskedését még jobban kiélezte Batthyány Kristóffal, a Kanizsával szembeni végek főkapitányával való elmérgesedett vitája. Nádasdy személyes okokból is haragudott Kristófra, lánya, Krisztina és az ifjú Batthyány eljegyzése Kristóf csapodár természete miatt bomlott fel, és az országbíró nem felejtett olyan könnyen. Mindehhez hozzájárult a korbéli különbség is, hiszen az országbíró jóval idősebb volt Batthyány Kristófnál, már csak kora miatt sem akart alárendeltje lenni a generálisnak. Nádasdy elérte az uralkodónál, hogy az öt dunántúli végházat, ahol az országbíró volt

⁵²¹ Lippay Wesselényinek 1662. november 15. Szentkereszt. MOL E 199 a.II.65. Nr. 79. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 287-288.

⁵²² R. Várkonyi, Országgyűlési kísérletek... i.m. 1105-1107.

⁵²³ Lippay Wesselényinek 1663. február 21. Pozsony. MOL E 199 a.II.65. Nr. 81. (Tusor, Lippay György levelezése...i.m. 290-291.

⁵²⁴ Meghívója nincs meg, de minden valószínűséggel neki is mint Esterházy Pálnak, 1663. március 19. körül küldték el a levelet. MOL P 125 Nr. 8082.

főkapitány, a nádor engedélye nélkül kivették Batthyány Kristóf főhatósága alól.⁵²⁵ Wesselényi nádori jogkörének súlyos megsértéseként értelmezte Nádasdy lépését, s perbe akarta fogni őt. Az országbíró Donellán útján Portiánál kért támogatást a nádorral szemben.⁵²⁶

Mint Vitnyédy leveléből kiderült, a királyi akarattal szemben nem tudtak semmit sem tenni, s Lobkowitz, a Haditanács elnöke sem volt hajlandó foglalkozni az ügygel. Ilyen körülmények között érthető, hogy Nádasdy nem akart találkozni a nádorral. Vitnyédy szerint Nádasdy csak kibúvót keresett betegségében, mert kerülni akarta a nyílt összeütközést a nádorral a generálisság ügyében, sőt azzal is megvádolta őt, hogy miatta nem jutott el Zrínyihez a pozsonyi tanácskozásra való meghívó.⁵²⁷ Az országbíró Bálintffy Jánoshoz címzett levelében nyíltan leírja, hogy kedve ellenére kell Pozsonyba mennie. 1663. március 31-i levelében minden bizonnyal a közte és a nádor között meglévő ellenségeskedésre utal, amikor így ír: „...leütnek úgy hiszem az fülök mellett az istentelen embereknek, noha az lesz a mi nemzetünknek romlása idővel. Én nem sokáig élek, s talán nem érem, de el köll ennk a nemzetnek egy néhány rossz ember miatt veszni“.⁵²⁸

Az országbíró végül megérkezett Pozsonyba az 1663. április 1-jére halasztott tanácskozásra. Nádasdynak az udvarban képviselt súlyát mutatja, hogy a generálisság vitájában a nádor és Batthyány nem tudta véghez vinni akaratát, a kialakult helyzeten Kristóf javára nem változtattak.

A késő tavaszi események elkerülhetetlenné tették a magyar urakkal való tanácskozást. Az uralkodó 1663. május 22-én Handbilletben május 30-án mindkét rendbeli magyar tanácsost, és mint a levél fogalmaz, néhány tapasztaltabb magyar nemest Bécsbe hívott tanácskozásra.⁵²⁹ Nádasdy minden bizonnyal kitérő választ adott, mert néhány nappal később, május 31-én Lipót újabb Handbilletben kérte Nádasdyt, hogy bár megérti felesége betegségét, de mégis kéri, hogy rövid időre, tekintettel az ügy fontosságára jöjjön, akármilyen rövid időre, de jöjjön fel Bécsbe.⁵³⁰ Megváltozott körülmények között, a török támadás valóra válása után ült össze 1663. június 1-3. között Lipót császár nyári rezidenciájában, Laxenburgban lezajlott tanácskozás, ahol több egyházi és közjogi méltóság, alsó-

⁵²⁵ Pauler Gyula: Wesselényi Ferenc nádor és társainak... i.m. 33. – Fabó, Vitnyédi István levelei... i.m. (II.) 27-28.

⁵²⁶ Donellán Portiának 1663. február 7. “ex monasterio”. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 180-181.

⁵²⁷ Vitnyédy Zrínyiék 1663. március 30. Pozsony. Fabó, Vitnyédi István levelei... i.m. (II.) 58.

⁵²⁸ Nádasdy levele Bálintffy Jánosnak 1663. március 31. MOL E 185 Missiles (6896 d.) - R.Várkonyi Ágnes: Zrínyi szövetséglevele. In: R. Várkonyi Ágnes, *Europica varietas – Hungarica varietas*. Bp. 1994, 91-121., itt. 115. – Vitnyédy levele Dvornikovicsnak 1663. március 28. Sopron, 1871. Fabó, Vitnyédi István levelei... i.m. (II.) 57. Továbbá Nádasdy levele Bálintffy Jánosnak 1661. március 29. Pottendorf. MOL E 185 Missiles (6896.d.). Ágyban fekszik, ezért nem ír. Később (1661. március 31.) arról ír, hogy kedve ellenére Pozsonyba kell mennie.

⁵²⁹ ÖStA FHK A HKA Kontrakte und Reverse Reihe D Nr. 77. f. 125-126.

⁵³⁰ ÖStA FHK A HKA Kontrakte und Reverse Reihe D Nr. 77. f. 121-122.

magyarországi főurak és vármegyei nemesek képviselői jelentek meg, de sem Zrínyi, sem Wesselényi nem jöttek el a tanácskozásra. A konferenciát megelőzte az érsek által tartott pozsonyi tanácskozás, amelynek határozatai adták a laxenburgi tárgyalások alapját. A magyar fél kérte, hogy a császári hadsereg csak akkor jöjjön be az országba, ha azt ők is kérik. Az uralkodó rendezze a végváriak elmaradt fizetését, horvát és magyar katonaságból álló sereget állítsanak a császáriak mellé, vegyék igénybe a török segítyt, a császár engedélyezze az országos inszurrekciót, s kivédhessék a török támadásokat.

A tanácskozáson Montecuccoli elaboratumának elvei érvényesültek, amelyek szerint minden eszközzel leplezni kell a császári hadsereg gyengeségét, semmiféle kockázatot nem vállalhatnak, ezért a hadseregnek Magyaróvárnál kell várakoznia, és semmiképpen sem szabad támadólag fellépnie. Az uralkodó ennek szellemében nem engedte továbbra sem a harcot a török ellen, de megígérte, hogy gondoskodik a végvárakról, s a választófejedelmeknek segélykérő levelet küldött. Az inszurrekció dolgában csak a personalis inszurrekciót engedélyezte, a csapatok mustráját pedig a nádor és a kerületi főkapitányok hatáskörét megsértve Nádasdyra bízta, amely tovább élte az országbíró és a nádor ill. Batthyány Kristóf közötti ellenségeskedést.

A laxenburgi tanácskozáson ugyanakkor világossá vált az udvar előtt, hogy a törökkel szembeni fellépés kérdésében a magyar főurak egyre egységesedő álláspontot képviselnek. Lippay 1663. július 10-i, nádorhoz címzett levele már azt mutatja, hogy a Wesselényi és közte lévő ellentétek feloldódtak. Az érsek biztosította őt arról, hogy Lipótnak adott tanácsai a haza javát szolgálják. A levélből arra lehet következtetni, hogy az országos és personalis inszurrekció kérdésében nem értett egyet a két főúr, Lippay belenyugodott az udvar álláspontjába, s a nádorral is igyekezett az elfogadtatni.

Az udvar az adott helyzetben mindent megtett a magyar méltóságviselők egyéges fellépésének meggátlása érdekében. Amellett, hogy Nádasdyra bízta a vármegyék hadi mustráját, Lipót levelet írt számára, amelyben a nádori szék üresedése esetén a helytartóságot ígérte neki.⁵³¹ Az ígéret azonban nem elégíthette ki az országbíró, hiszen az nem először hangzott el, és a nádor állandó betegeskedése ellenére még mindig életben volt.

Az országbíró álláspontjában, a laxenburgi tanácskozás után azonban fokozatos változás állt be. Egyrészt egy 1663. július 18-án keltezett, Porciának szóló leveléből arról értesülünk, hogy a palatinussal való ellentéte egyáltalán nem csitult, s előre bocsánatot kér az udvartól azért, ha a nádorral szemben nem megszokott eszközökkel járna el.⁵³² A Batthyány Kristóffal szembeni gyűlölete még augusztus elejére sem csitult, az ellentétek

⁵³¹ Nádasdy levele Bálintffyknak 1663. június 4. Pottendorf. MOL E 185 Missiles (6896.d.)

⁵³² Nádasdy Porciának 1663. július 18. Pottendorf. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 243-245.

feloldhatatlannak tűntek. Másrészt pedig tudjuk, hogy Nádasdy június végén megbetegedett, Vitnyédy szerint halálán van, de kérdéses, hogy mennyire komoly újból betegsége.⁵³³ 1663. július 10-én kelt végrendeletét kiadó Schönherr Gyula is felvetette annak lehetőségét, hogy az ország zavaros állapota miatt fogalmazta meg testamentumát az országbíró.⁵³⁴ Várkonyi Ágnes egy lépéssel továbbmegy, s úgy értelmezi a végrendeletet, hogy Nádasdy tisztában volt a nádor, érsek és a bán mozgalmához való csatlakozás súlyosságával, s ezért hozta meg rendelkezéseit.⁵³⁵

A magyar főurakkal való együttműködési készségére továbbá egy Porcia levél is bizonyítékul szolgál. A herceg írásában óvja attól az országbírót, hogy belekeveredjen a többi magyar főúr dolgaiban, és biztosítja őt a császár iránta érzett jóindulatáról.⁵³⁶ Mire célozhatott Porcia levelében? Tudjuk, hogy Lippaynak köszönhetően ekkora már meghozták a döntést Zrínyi magyar csapatok feletti fővezéri kinevezésének. Porcia pozíciói is erősen romlottak, hiszen a török előrenyomulása, amelyben nagy szerepet játszott az ő határozatlansága, akár Bécsset is támadással fenyegethette.

Nádasdy 1663. augusztus 13-án az esztergomi érsekkel Pozsonyban folytatott tárgyalásokat. A konzultáció Zrínyi Miklós bécsi tárgyalásait követte, ahol Zrínyi fővezéri kinevezésének feltételeiről értekezett az udvarral.⁵³⁷ Pozsonyba várták a palatinust is, aki végül nem érkezett meg a Sellyén tartott hadimustra miatt. Elképzelhető, hogy kettejük tárgyalásainak eredményeként küldte el emberét Nádasdy Vitnyédyhez, hogy jelentse békülési szándékát vele és Zrínyivel. Vitnyédy augusztus 14-én számolt be Zrínyinek az országbíró békülési szándékáról, ami annak tükrében nagyon érdekes, hogy a gróf sógorához írt levelében nagyon éles hangon kelt ki Vitnyédy ellen. Egy héttel később újból Pozsonyba készült Nádasdy, ahol Batthyány Kristófnak is meg kellett jelennie. Nádasdy levele arról tanúskodik, hogy kész félretenni ellenségeskedését Batthyánnyal szemben, sőt, a sógora és a főkapitány között is közvetítőként lépett fel, s kérte őt, tegye félre ellenérzéseit Kristóffal szemben és jöjjön a pozsonyi tárgyalásokra. Az országot fenyegető török veszély hatására a magyar főmértóságok képesek voltak – legalább is egy időre - félretenni egyéni sérelmeiket,

⁵³³ Nádasdy Bálintffyának amelyben arról tudósítja, hogy ágyban fekszik, ezért nem tud írni. 1663. június 24. Pottendorf. MOL E 185 Missiles (6896 d.) - Vitnyédy Zrínyinek 1663. június 30. Sopron. Fabó, Vitnyédy István levelei... i.m. (II.) 85.

⁵³⁴ Schönherr Gyula: Nádasdy Ferenc országbíró végrendelete. In: TT 1888 176-187, 369-382, 580-591.

⁵³⁵ R. Várkonyi, Zrínyi szövetséglevele... i.m. 115.

⁵³⁶ Porcia levele Nádasdynak 1663. augusztus 13. ”. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Konv. A. f. 278.

⁵³⁷ Nádasdy Esterházy Pálnak 1663. augusztus 13. Pozsony. MOL P 125 Nr. 3251.

ellenségeskedésüket, s igyekeztek keresni az együttműködés lehetőségeit. Nádasdy bizakodóan írja sógorának: „hiszem Istent, jó és szép rend jün közinkben”⁵³⁸.

Újabb tárgyalásokra került sor Pozsonyban augusztus 19-én, amelyen az udvar részéről Rottal és Lobkowitz herceg vettek részt.⁵³⁹ A pozsonyi tárgyalásokat követően Nádasdy Bécsbe utazott, s visszaérkezése után Draskovits Miklóst és sógorát Esterházy Pált magához hívatta, hogy egyeztessék a katonai lépéseket. Sógorának írt levele arról tanúskodik, hogy Nádasdy kész félretenni a nádorral való ellenségeskedést is.⁵⁴⁰

A nádor, a bán és az országbíró megegyezésére végül 1663. szeptember 8-án Kőszegen került sor, amelyről többek között Vitnyédy levele tájékoztat⁵⁴¹. Kibékült Batthyány Kristóf és Nádasdy, az országbíró lemondott főkapitányi igényeiről a másik javára. Elfogadta főparancsnoknak Zrínyi Miklós személyét s helyettesének a Dunán innét Batthyányt, a Dunán túlt Pálffy Miklóst. A nádor elfogadta, hogy Zrínyi távollétében „mindenkinek fog parancsolni”. A megegyezés után kövekezett a hadak mustrája a Dunántúlon, Veszprémben, Pápán és Tatán valamint Vatra Zrínyi által összehívott hadimustra követte szeptember 16-án, ahol mintegy 10 ezer fős sereg gyűlt össze.

Nádasdy bizonyos szempontból kényelmetlen helyzetbe került. Az uralkodó kegye biztosította számára, hogy az alá tartozó végvárat kivegyék Batthyány fennhatósága alól, s az udvarhoz írott leveleiben pedig folyamatosan kegyként kapott jogának elismeréséért küzdött. A megegyezéssel végeredményképpen az uralkodó akaratával szemben cselekedett akkor is, ha ez végett vetett a dunántúli főurak civakodásának is.

A megegyezés és a hadimustra után Nádasdy és Wesselényi együtt utaztak fel Bécsbe, de előtte a nádor, megpecsételve kibékülésüket, látogatást tett Nádasdy birtokain, Sárvárott, Keresztúron és Pottendorfban. Wesselényi Zrínyihez írott levele szerint bécsi tárgyalásaikon azt igyekeztek elérni, hogy Zrínyi ne kerüljön Montecuccoli fennhatósága alá.

III.6.2. A DIREKTÓRIUM FELÁLLÍTÁSA

1663 őszén Nádasdy és Wesselényi folyamatos kapcsolatban álltak egymással, az eseményekről kölcsönösen tudósították egymást, de megegyezésükre már 1663 végén

⁵³⁸ Nádasdy Esterházynek 1663. augusztus 17. Pottendorf. MOL P 125 Nr. 3251. Továbbá Perjés, Zrínyi Miklós...i. m. 51.

⁵³⁹ Neumann András, a brandenburgi választó bécsi követe jelentése. Marczali Henrik: Regesták a külföldi levéltárakból, a török-magyar viszonyok történetéhez 1660-1664. In: TT 1880 741-759., 1881 114-138, itt 126.

⁵⁴⁰ Nádasdy levele Esterházy Pálnak 1663. augusztus 27. Pottendorf. MOL P 125 Nr. 3253.

⁵⁴¹ Vitnyédy István levele Vitnyédy Pálnak. Fabó, Vitnyédy István levelei... (II.) 122-123. -- A megegyezés pontjairól: R.Várkonyi, Zrínyi szövetséglevele...i.m. 116.

árnyékot vetett az udvar próbálkozása. Bécs gyanakvással nézte a magyar főurak együttműködését, akik önálló külpolitikai akciót folytattak: Bory Mihály a nádor követeként 1663 szeptemberében Regensburgba jár, hogy segítséget kérjen a török ellen.⁵⁴² Az udvarnak mindenképpen az volt az érdeke, hogy a főurak egységét megbontva elejét vegye önálló politikai próbálkozásaik sikerességének, ezért újból és nagyon ügyesen a megosztás politikájához folyamodott. Lipót császár Regensburgba indulása előtt Schwarzenberg herceget hagyta meg Bécsben helytartójának, aki mellé 12 tagú direktóriumot rendelt, s a direktórium tagjai közé magyar részről Nádasdy Ferenc került. Lipót ezzel az ország rendi törvényei ellen cselekedett, hiszen távollétében a nádort kellett volna megbízni személye helyettesítésével. Nádasdy azonban tisztában volt a döntés súlyosságával, Bálintffynek írt levele arról tanúskodik, hogy tisztában volt kényes helyzetével, reálisan mérte fel hatásait.⁵⁴³

Lipót döntésének meghozatala után, 1663 december közepén Nádasdy Rottal Jánossal a nádorhoz indult Teplicére, hogy a katonai előkészületekről tárgyaljon. A teplicei tanácskozások végzése azt mutatják, hogy az udvar elérte célját, a főurak egyesülésén sikerült repedéseket támasztani. A főurak szeptemberi megegyezése többek között azon alapult, hogy a nádor utáni legfontosabb főúri méltóságot többé nem az országbíró, hanem a bán foglalja el. Nádasdy ugyan látszólag belenyugodott a pozícióvesztésbe, de ahogy a példa mutatja, az első adandó alkalmat kihasználta, hogy visszakerüljön a nádori tisztség utáni második helyre. Az udvar jól mérte fel a benne rejlő lehetőséget, amikor Nádasdyt a direktórium tagjává választotta. A következő lépés már Nádasdytól származott, aki pozíciói megerősödését arra használta fel, hogy változtasson a szeptemberben kialakult állapotokon.

Teplicén a nádor Nádasdyt nevezte ki helyettesévé, így végeredményképpen a főurak szeptemberi megállapodása semmisé vált: Zrínyi ezzel a nádor beleegyezésével elveszítette főparancsnoki posztját Vitnyédy levelek sorában ostromozta a nádor döntését.⁵⁴⁴ A nádor egyrészt azzal védekezett a vádakkal szemben, hogy a király parancsára döntött így. Vitnyédy szerint ugyanakkor ha a nádor a király parancsára cselekedett, az egyet jelent nádori

⁵⁴² R. Várkonyi: Török világ és magyar külpolitika. In: Magyarország keresztútjain. Tanulmányok a XVII. századból. Bp. 1978, 175-229., itt 193-203.

⁵⁴³ "Engem ü Felsőge, az maga képébe itt hagyott direktoriumnak én rajtam bizony el nem megy, csak korrespondealjanak velem". Nádasdy levele Bálintffyhez 1663. XII.1. Bécs. MOL E 185 Missiles (6896 d.). Továbbá Kászony Márton esztergomi kanonok levele Teleki Mihályhoz, amelyben a direktórium létrehozásáról és Nádasdy tagságáról tudósít (Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. XIII. 1661-1664. Bp. 1888, 274-275.) Érdekes, hogy a kötet kiadója szerint Kászonyi Schwarzenberg herceget jelöli meg helytartóként, míg Lipót Ernst Grafen von Pötting spanyol követhoz 1663. november 29-én Bécsből írt levelében Konrad Bathasar von Starhemberget, a bécsi ostrom hősnének apját mondja locumtenensnek. Pribram, Alfred Francis- Landwehr von Pragenau, Moriz: Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F.E. Pötting 1662-1673. Bd. I. November 1662 bis Dezember 1668. Wien 1903, 31. (FRA II. 56.)

⁵⁴⁴ Erre lásd Vitnyédy leveleit 1664 elejéről. Fabó, Vitnyédy István levelei... (II.) 142-156.

méltóságának megsértésével. Vitnyédy rendi alapon érvelt Wesselényi döntésével szemben, miközben ura, Zrínyi Miklós érdekeit akarta szolgálni. A bánnak a kérdésben elfoglalt álláspontját csak Vitnyédy interpretációján keresztül ismerjük, és nem biztos, hogy Zrínyi is méltósága súlyos megsértéseként értelmezte a tanácskozmány határozatait, és erre lehet következtetni Vitnyédy leveleiből is. Zrínyinek egy márciusi, nádorhoz intézett levele éppen amellet szól, hogy nem neheztesse úgy a nádorra, ahogy azt Vitnyédy láttatja.

Források hiányában nehéz megítélni Nádasdy direktóriummi szereplésének hatását, de mindenképpen úgy tűnik, hogy 1664 elején, miközben lázasan folytak a hadi előkészületek újabb török támadásra való felkészülésre, a magyar főurak együttműködését még nem bontotta meg Nádasdy fellépése. Az bizonyos, hogy amikor 1664. február 29-én nemesi fölkelést hirdetett, Nádasdy közvetítőleg lépett fel az udvar és a palatinus között kiobbant ellentétek feloldásában. A vita az inszurrekció kérdésében és de Souches tábornoknak a magyar haderők élére való tervezett kinevezése körül robbant ki. Az udvarnak nem tetszett a nádor által publikált inszurrekció, az általános felkelés meghirdetése defenzív védelmi politikájának feladását jelentette volna, amit mindenképpen el akart kerülni. Végül a partikuláris inszurrekció meghirdetésére került sor, amelyet Vitnyédy úgy értelmezett, mintha így Nádasdy akarata érvényesült volna, aki ezzel azt akarta elérni, hogy ő legyen a hadak generálisa. Az országbíró egyéni ambícióiról természetesen nem szabad elfeledkeznünk, de az inszurrekció kérdésében úgy vélem, nem Nádasdy akarata döntött, hanem az udvar érdeke érvényesült.⁵⁴⁵

A nádor el szeretne volna érni továbbá, hogy ne csak a magyar, hanem a német csapatok is az ő és de Souches tábornok vezénylete alá kerüljenek, de az udvar éppen ellenkezőjét tervezte, miszerint nem hogy a német csapatok nem kerülnének a fennhatósága alá, hanem a magyarokat is Souches tábornok irányítása alá akarják helyezni. Nádasdy Rottalhoz írt levelében tagadta, hogy felmerült volna a terv, sőt miután ő kijelentette, hogy személy szerint nem mehet a Felföldre, a Collegium olyan határozatot hozott, hogy a palatinus továbbra is szabadon cselekedhet. Lipót biztosította Wesselényit, „hogy mindenben úgy tartassék Palatinus Úr, valamint b. E. Esterhas Miklós úr idejében tartatott.” Nádasdy még azt is hozzáfűzte, hogy az udvar nagyon igyekszik, hogy méltóságában ne sértse meg a nádort.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ Inszurrekció fogadtatása az udvarban: Nádasdy Rottal Jánosnak 1664. március 15. Bécs. MOL P 507 A V. 554. – Vitnyédy véleménye: Vitnyédy levele Zrínyi Miklósnak: 1664. április 10. Sopron. Fabó, Vitnyédy István levelei... i.m. (II.) 188.

⁵⁴⁶ Nádasdy levele Rottal Jánosnak 1664. március 27. Bécs. MOL P 507 A V. 554.

Nem tudni pontosan, mekkora szerepe volt Nádasdy közvetítésének abban, hogy végül a titkos terv, miszerint Souches tábornok vegye át magyar csapatok feletti parancsnokságot, nem került kivitelezésre. Az országbíró reálisan mérte fel, hogy felső-magyarországi megjelenése nyílt konfliktushoz vezetett volna mind a nádorral s mind a megyéket uraló protestáns középnemességgel. Másrészt azt is világosan látta, hogy Souches kinevezése csak megerősítette volna a felső-magyarországi hódolási szándékokat.

Vitnyédy teljesen másként ítélte meg Nádasdy márciusi bécsi tevékenységét, az országbíró minden lépését Zrínyi hatalmának csorbításaként értékelte, s azt hangsúlyozta, hogy az országbíró minden lépése csak az erők megosztásához vezet.⁵⁴⁷ Tény, hogy a főurak körében az országbíró új szerepköre, amit eddigi kutatásaim alapján nem tudok pontosan körülhatárolni, arra jó volt, hogy zavart keltsen. Nádasdy kinevezése nem tűnt egyértelműnek, Esterházy Pál maga sem tudta, hogy csapatait ebben a helyzetben Zrínyi vagy Nádasdy főhatósága alá tartozónak tekintse.⁵⁴⁸

Mint már elmondottuk, a teplicei tanácskozáson végeredményképpen semmissé vált a szeptemberi megegyezés, a nádor utáni második méltóság újból az országbíró lett, és Wesselényi most őt nevezte ki helyettesévé. A nádor döntését azzal okolta meg, hogy a király parancsára kellett így cselekednie. Mindez még nem rúgta fel a főurak együttműködését, és Zrínyi is elfogadta az új helyzetet. Nádasdy 1664 márciusi bécsi tartózkodása alatt folytatott tárgyalásai során is még közvetítőleg lépett fel az udvar és a nádor közötti vitában. Ugyanakkor Montecuccolival is többször tanácskozott, s megegyezett a Haditanáccsal hadai felállításának és ellátásának feltételeiről. Az országbíró vállalkozott arra, hogy május 1-jére 6000 főből álló haderőt, 8 lovas- és 2 gyalogezredet állít fel, egy részüknek ellátását, a zsold fizetését pedig a Haditanács vállalta magára.⁵⁴⁹ A dunántúli magyar csapatok főparancsnokaként az uralkodótól engedélyt kapott, hogy az irányítása alatt tartozó csapatokkal a Duna és a Balaton mellett tegyenek diverziókat.⁵⁵⁰

Az udvar Nádasdy dunántúli főparancsnokká való kinevezésével mindenképpen elérte fő célját: Zrínyit, téli hadjáratának sikerei ellenére sikerült háttérbe szorítania, s a magyar haderők egy részét irányítása alól kivennie. Nádasdy hadműveleti tervei pedig azt jelentették, hogy a magyar erők nem Kanizsa körül, a Dráva vonalán fejtik ki tevékenységüket, hanem a császári csapatokkal együttműködve a Duna vonalán.

⁵⁴⁷ Fabó, Vitnyédy István levelei... i.m.(II). 172-174.

⁵⁴⁸ Vitnyédy levele Zrínyinek 1664. március 24. Sopron. Fabó, Vitnyédy István levelei... (II.) 172.

⁵⁴⁹ Hanula Jakab SJ Batthyány Borbálának 1664. április 28. Bécs: „Nádasdy uram hat ezer magyart fogadott, egy részét ő Felsőge pénzével.” MOL P 1314 Nr. 18357.

⁵⁵⁰ Nádasdy Rottal Jánosnak 1664. március 28 Bécs. MOL P 507 A V. 554.

III.6.3. 1664 NYARA, NÁDASDY ÚJ SZEREPKÖRE

Vitnyédy lesújtóan nyilatkozik leveleiben Nádasdy hadvezetési képességeiről. Valóban, nevéhez nem fűződnek híres győzelmek, minden valószínűség szerint legfeljebb az átlag magyar főúr hadtudományi ismereteivel rendelkezett. Kinevezését nem is fogadta általános lelkesedés, de általános elutasítás sem. Ha a gróf nem is rendelkezett kimagasló hadvezéri képességekkel, csapatai megszervezését, felállítását jó gazda módjára el tudta végezni. Mint tudjuk, a birtokain folyó gazdálkodást nagy hozzáértéssel irányította, s a csapatok felállítása, az ellátásukról való gondoskodás hasonló tapasztalatokat igényelt, valószínűleg egy modern hadsereg kötelékeiben kiváló hadtápos lehetett volna. Egy naplótöredék tanulsága szerint miután Montecuccoli Hohenlohe és Sporck tábornok társaságában megsemmisítette Nádasdy hadait, felszereltségükről, erejükéről elismerően nyilatkozott.⁵⁵¹

Nádasdy dunántúli főparancsnoki tiszte azonban más problémákat is felvetett, mégpedig hogy kinek engedelmeskedik Nádasdy, a nádornak vagy pedig Montecuccolinak. Nádasdy 1664 május végére Vatra rendelte el hadainak mustráját, s miközben még folyt Kanizsa ostroma, a Kanizsa alatt harcoló magyar csapatokat is oda akarta rendelni, így a győri püspök, Széchenyi György s Esterházy Pál csapatait is. Lippay Wesselényit kérte, hogy írjon Nádasdyknak, hagyja ott a csapatokat Kanizsa alatt. Az érsek bízott abban, Nádasdy teljesíti a nádor kívánságát, „mivel mostis azt mondja eő kegyelme, hogy az Kegyelmed ordinatijától függ, és nem Montecuccoljéétől”.⁵⁵² Kanizsa ostroma azonban június 1-jén a török felmentő sereg közeledtének hírére befejeződött, Zrínyivel szemben a többi generális a vár alól való elvonulás mellett döntött,⁵⁵³ s Esterházy Pál csapataival nem követte Zrínyit, hanem Nádasdy Vatinál lévő táborához ment át.⁵⁵⁴

A kanizsai vereség hírére az uralkodó Montecuccolit az összes Magyarországon harcoló sereg főparancsnokává nevezte ki, s elrendelték a Duna mentén gyülekező hadak átcsoportosítását délre. A hadvezér 1664. június 15-én érkezett meg Muraközbe. A császártól kapott parancsa azt volt, hogy Stájerországot és Bécsset védje meg, s Zrínyi-Újvárt csak addig

⁵⁵¹ Nagy Iván: Történeti apró emlékek. Diarium anni 1664. a die mensis Junii 20. usque 5-tam Julii in castris ad Uj-Zrínvár. In: Magyar Történelmi Társaság Társulása 1875 (XXI-XXII.) 270-275.

⁵⁵² Lippay levele Wesselényinek 1664. május 20. Pozsony. MOL E 199 a. II. 65. Nr.87. (Tusor, Lippay György levelei... i.m. II. 295-297.)

⁵⁵³ Perjés, Zrínyi Miklós... i.m. 83.

⁵⁵⁴ Esterházy Pál: Mars Hungaricus. Sajtó alá rendezte és a Mars Hungaricus latin szövegét magyarra fordította, a Visszaemlékezés, valamint a levelek jegyzeteit és az Esterházy Pál című kísérőtanulmányt írta Iványi Emme. Bevezette és szerkesztette... Hausner Gábor. Bp. 1989, 159. (Zrínyi Könyvtár III.)

tartsa, amíg ezt a feladatot az elősegíti.⁵⁵⁵ Montecuccoli a seregek élén Légrádnál ütött tábor, ahová az uralkodói rendelkezés értelmében – Lipót 1664. június 13-án a légrádi táborba rendelte őt - követte az olasz hadvezért Nádasdy 5 ezer fős csapatával.⁵⁵⁶ Felmerül a kérdés, hogy miért nem segítették meg már a magyar csapatok Zrínyi-Újvárt. Az országbíró, miután katonái egy részét az uralkodó pénzén fogadta, a a fővezér, Montecuccoli parancsa nélkül nem cselekedhetett.⁵⁵⁷ A Légrádnál összegyűlt csapatok tétlenségre voltak szorítva, Zrínyi megütközni akart, de Montecuccoli a Badeni Lipót örgróf csapatai nélkül nem akart támadni. A tétlenségre ítélt táborban nehéz volt rendet tartani, ráadásul a katonák zsoldja sem érkezett meg, félő volt ezért, hogy a sereg feloszlik. Nádasdy 1664 június végén az uralkodóhoz fordult, és tájékoztatta őt Új-Zrínyivár helyzetéről és a táborban uralkodó állapotokról. Erre enged következtetni, hogy Lipót július 6-án kelt Handbilletjében katonái egyben tartását, ill. Montecuccoli támogatását kérte tőle.⁵⁵⁸ Nádasdy ezt követően fordulhatott Lobkowitz herceghez, a Haditanács elnökéhez, ecsetelve a nehézségeket és arra figyelmeztetve, hogy a fizetetlen had szét fog széledje, minél előbb küldjék a zsoldot. Július végén újra sürgette a zsoldfizetést, mert még mindig nem érkezett semmi pénz, és a rábízott csapatok egy része már feloszlott.⁵⁵⁹

Új-Zrínyivár feladása után Zrínyi Bécsbe utazott, Nádasdy pedig seregével átkelve a Mura folyón Alsólendvánál letáborozott. Ezalatt Köprülü elfoglalta Kiskomáromot, Kapornakot, Kemendet valamint Egerszeget, Pölöskét, feldúlta Bér és Szentgrót mezővárosokat, s elindult a Rába felé Körmend irányába. Nádasdy 1664. július 17-án még az alsó-lendvai táborból arról tudósította Rottalt, hogy a magyarság oszlik a fizetlenség miatt, már csak az ő hadai vannak se végbeliek, se generálisoké, se vármegyéké.⁵⁶⁰ Ezután a megfogyatkozott magyar sereg – ekkor már az ő fogadott hada is oszlani kezdtek a fizetlenség miatt - Nádasdy vezetésével Lenti felé indult és július 24-én Körmendre érkezett, ahol Batthyány Kristóf seregével három napig védték a Rábát, mire megérkezett Montecuccoli csapata, s a török abbahagyta Körmend ostromát. A szentgotthárdi csatához csak a diadal másnapján, augusztus 2-án érkeztek Nádasdy hadai, mert nekik addig Körmendnél kellett a Rábát őrizni. A török sereg a vasvári béke megkötése után eltávozott, a

⁵⁵⁵ Perjés, Zrínyi Miklós... i.m. 85.

⁵⁵⁶ I. Lipót Handbilletje Nádasdyhoz 1664. június 13. Linz. ÖStA FHKA HKA Kontrakte und Reverse Reihe D Nr. 77. f. 131-132.

⁵⁵⁷ Lippay levele Wesselényinek 1664. június 16. Pozsony. MOL E 199 a. II. 65. Nr. 89. (Tusor, Lippay György levelei...II. 299-301.)

⁵⁵⁸ ÖStA FHKA HKA Kontrakte und Reverse Reihe D Nr. 77. f. 131-132.

⁵⁵⁹ Ismeretlen naplóban június25-i bejegyzés: Ma bocsátta Nadásdi uram Uyfalusi uramot zirczi apaturt Bécsbe fizetésírt.” Nagy Iván, Történeti apró emlékek... i.m. 272. Továbbá Nádasdy levelei Lobkowitznak, hogy járjon közbe a zsold kifizetésének ügyében. 1664. július 4 és 1664. július 24. MTA Kézirattára C 40.

⁵⁶⁰ Nádasdy levele Rottalnak 1664. július 17. Alsólendva. MOL P 507 A V. 554.

üldözni pedig őket nem lehetett, így a magyar csapatok Rum faluban táboroztak le. Nádasdy augusztus 14-én Rumból Rottalt már a törökök elvonulásáról tudósította.⁵⁶¹

Az 1664. szeptember elején Pozsonyban Lippay érseknél tartott tanácskozáson Nádasdy nem volt jelen. A konferencia, mintha nem is kötötték volna meg a békét, határozatot hozott arról, hogy a hadsereg Duna mentén Győrbe vonul, s onnan Komáromba, ahol egyesül Souches tábornok csapataival, s Esztergomot támadják meg. Három nap múlva azonban a sereg nem Győr, hanem Pozsony irányába indult, s Nádasdy csapatai a Galgócon táboroztak le. Az országbíró szeptember 15-e körül a táborból Bécsbe utazott, s lemondott főparancsnoki tisztségéről. Az úton Bécs felé menet már hallotta a híreket a béke megkötéséről, s arról, hogy a már a török publikálta is azt.⁵⁶² Bécsi útja után a galgóczi táborba tért vissza, ahová néhány napon belül megérkezett az uralkodó levele a törökkel való ellenségeskedés beszüntetéséről, és Montecuccoli parancsára 3-4 nap alatt elosztatta Nádasdy a hadait. A seregek elosztása után Esterházy Pállal meglátogatták Pozsonyban Lippay érseket, aki felháborodását fejezte ki a béke megkötése miatt.⁵⁶³ 1664. október 4-én már Pottendorfból tudósította Rottalt, hogy aznap érkezett haza a galgóczi táborból. Hazafelé menet Bruckban találkozott Reniger konstantinápolyi rezidens titkárával, aki a békekötés eredeti példányát vitte Bécsbe, így Nádasdy a magyarok között elsőként látta a vasvári béke okmányát.⁵⁶⁴

III.6.4. A VASVÁRI BÉKE FOGADTATÁSA

A békével szembeni felháborodás országszerte és Európa-szerte óriási volt, Nádasdy azonban nem tartozott a békét ellenzők közé. Pottendorfba való hazatérése után Mariazellbe készült, majd pedig nem mert kimozdulni kastélyából, mindenekelőtt Bécsbe nem akart felmenni. Elterjedt a hír ugyanis, hogy neki is szerepet tulajdonítottak a békességben, amit ő minden erővel tagadott, s azért sem akart Bécsbe látogatni, nehogy azzal is megerősítését lássák az elterjedt híreszteléseknek. Az 1664-es eseményeket vizsgálva el kell ismernünk, hogy a híresztelés nem volt alaptalan. Nádasdyt a Direktórium tagjává választották, aztán a dunántúli csapatok főparancsnoka lett, végig együttműködött Montecuccolival, s a béke hírére is nagyobb megrökönyödés, meglepetés nélkül fogadta. A béke megkötése után érthető

⁵⁶¹ Nádasdy levele Rottalnak 1664. augusztus 14. Rumi tábor. MOL P 507 A V. 554.

⁵⁶² A generálisság letételéről Hanula Jakab SJ levele Forgách Zsigmondné Batthyány Borbálának „Immár Nádasdy Uram is megunta az Generálisságot.” 1664. szeptember 17. Bécs. MOL P 1314 Nr. 18371. Bécsi útvjáról Rottal Jánosnak számolt be: 1664. szeptember 25. Galgóczi tábor. MOL P 507 A V. 554.

⁵⁶³ Esterházy Pál, *Mars Hungaricus...*i.m. 181.

⁵⁶⁴ Nádasdy Rottal Jánosnak 1664. október 4. Pottendorf. MOL P 507 A V. 554.

módon addigi tevékenysége új megvilágításba került, egyes mozzanatok új értelmet nyertek. Jelenlegi ismereteim szerint nem tudom se megcáfolni se bizonyítani annak lehetőségét, hogy Nádasdy tudott a béke megkötéséről, de néhány szempontból nem szabad elfeledkeznünk, amikor a béke publikálása utáni viselkedését vizsgáljuk.

Először az egyszerű, emberi tényezőről essék szó. Nádasdy nem volt igazi katonamester, s több hónapos hadszíntéri tartózkodás után minden valószínűség szerint megkönnyebbült szívvel fogadta a békekötés hírért. Másodszor közelről látta a katonák ellátatlanságát, az utánpótlás szervezetlenségét, a csapatok garázdálkodásai miatt a lakosság ellenséges viszonyát a hadsereghez. Rottalnak búsan írta, hogy a visszavonuló hadsereg a birtokait úgy végigpusztította, hogy nincs is kedve látni azokat. A Haditanács által fogadott katonáinak többszöri sürgetésre se érkezik meg a zsold, a kincstár állapotáról a precíz gazdának nem nehéz levonni a következtetést. Látta továbbá az összegyűlt seregek szervezetlenségét, a disziplína hiányát, maga is panaszkodott a gyűlevész hadak közötti rendfenntartás nehézségeiről. Panaszkodott ugyanakkor a segítségre érkezett csapatokra is, akik csak végigpusztították az idegen földet. Mindezek alapján az is feltehető, hogy Nádasdy reálisan felmérte a háború folytatásának nehézségeit, s ezért nem fejezte ki tiltakozását a békekötés ellen.

Néhány hónappal ugyanakkor már azzal vádolták őt az udvarban, hogy beállt a béke ellenzői sorába, amit ő hazug koholmánynak, ellenségei általi lejáratásnak tartott. A felső-magyarországi megyék követeiket az uralkodóhoz küldték, hogy tiltakozzanak a béke ellen, s e megyék követei őt is belekeverték a tiltakozó közé. Ráadásul az a hír terjedt el, hogy Kassán Bálintffy tiszttartója, aki saját bevallása szerint valóban szólt a béke ellen, azt tagadta, hogy Nádasdy ilyen tartalmú levelét olvasta volna fel a kassai gyűlésen.⁵⁶⁵ Nem kizárt, hogy Nádasdy látva a békével szembeni általános felháborodást, és félve attól, hogy ezzel a magyar politikai élet perifériájára kerül, megpróbált szót érteni az elégedetlenkedőkkel, akik közeledését azonnal fel is használták ellene.

Az uralkodó a magyar főurakat először 1664. október 31-ére Pozsonyba, majd végül november 25-re Bécsbe rendelte, hogy ismertesse a vasvári béke pontjait, s a béke kiváltotta elégedetlenséget leszerelendő királyi előterjesztéseket. Ennek előkészítésének is felfogható, hogy 1664. november 8-án Lipót újra a kivételes figyelemről tanóskodó közvetlenebb érintkezést választva, Handbillet intézett az országbíróhoz, amelyben a békemegkötéséről tájékoztatta, egyben megköszönte a török harcokban mutatott bátorságát és hűségét.⁵⁶⁶ A több napig tartó tanácskozáson aaz elégedetlenség leszerelésére az uralkodó megígérte, hogy

⁵⁶⁵ Nádasdy levelei Rottalnak 1664. november 30. és december 4. Bécs. MOL P 507 A V. 554.

⁵⁶⁶ ÖStA FHK A HKA Kontrakte und Reverse Reihe D Nr. 77. f. 127-128.

commissáriusokat küld ki a végek állapotának felülvizsgálatára, a szent koronát visszazállította Pozsonyba, a főurakat pedig különböző méltóságok adományozásával próbálta lecsillapítani. A kassai generálisságra a nádor jelöltjét, Csáki Ferencet, s nem a Nádasdy és Rottal támogatta Csáki Istvánt nevezték ki. A horvát báni címet Zrínyi Péter kapta meg Nádasdy vejével, Draskovics Miklóssal szemben. Nádasdy szerint az uralkodó inkább hajlott volna az utóbbi személyére.⁵⁶⁷

A tanácskozás után már csak Lippay érsek és Nádasdy Ferenc maradt Bécsben, mivel Porcia néhány dolgot a következő hétre halasztott. Valószínű e dolgok között volt Nádasdynak az Aranygyapjas rend elnyerésére való felterjesztése is. Az országbírónak 1663-64-ben kifejtett tevékenységét ezzel akarták megfizetni. A kitüntetés iránti kérelem arra hivatkozott, hogy Nádasdy nagy érdemeket szerzett a török elleni harcokban, s ezzel elődei, Nádasdy Tamás, Ferenc és Pál nagy tetteit folytatta.⁵⁶⁸ Az országbíró a kitüntetést végül nem kapta meg, további kutatásokat igényel annak megállapítása, hogy hol és miért akadt el az Aranygyapjas rend Nádasdynak történő adományozása.

A következő években az eddigiekhez képest egy minőségileg más politizálás következett, amelyben nagy szerepe volt a vasvári béke súlyos területi, gazdasági és politikai hatásainak. A központi hatalom és a rendek közötti viszony egyre feszültebbé válásának békés feoldására egyik fél sem tudott kezdeményezőleg fellépni, az ellentétek végül a Wesselényi-szervezkedés megindulásához vezettek. Eközben a politikai élet irányítóinak személyében is változás következett be: Zrínyi Miklós után 1666 elején meghalt Lippay György esztergomi érsek, aki, mint a dolgozatból is látható, az 1650-es évek második felének nagy befolyással rendelkező szereplője volt. Személye az 1660-as évek elejétől kezdett visszaszorulni, amiben minden bizonnyal súlyosbodó betegsége is szerepet játszott, de ennek ellenére még mindig igyekezett energikusan fellépni a közéletben. Lippay halálát egy évvel később Wesselényi Ferenc nádor távozása követte. Magától értetődő módon e kialakult hatalmi vákuumban Nádasdy Ferenc igyekezett vezető pozíciót kivívni magának, amely végül tragédiával végződött. Az 1660-as évek második felében játszott politikai szerepének vizsgálata, bukása okainak feltárása már egy következő dolgozat feladata.

Jelen dolgozat megpróbálta felvázolni egyrészt Nádasdy Ferenc politikai szerepvállalásának családi, anyagi és bizonyos tekintetben szellemi hátterét, továbbá vázlatos képet adott arról a közegről, amelyben az országbírónak a „nemzetközi szintéren” mozognia kellett, végül bemutatta országbírói kinevezésének körülményeit, és az utána következő tíz évben kifejtett politikai működését. A közéletben játszott tevékenységét nem tekinthetjük

⁵⁶⁷ Nádasdy Rottalnak 1664. december 21. Bécs. MOL P 507 A V. 554.

⁵⁶⁸ ÖStA HHStA Staatskanzlei Adelsakten Kt. 7. „Nádasdy“

statikusnak, az évek során gyűjtött tapasztalatai természetes módon alakították azokat az eszközöket, amelyekkel ambícióinak, elképzeléseinek megvalósítását igyekezett elérni. Az eddigi kutatások alapján arra a következtetésre jutottam, hogy Nádasdy felismerte, az uralkodói udvarba való bejutás és szerepvállalás biztosítja jövőbeli karrierlehetőségeit. Az országbíró, közelről látva a birodalom központjában, Bécsben uralkodó viszonyokat, nagy erőfeszítéseket tett az udvari arisztokráciába való integrációjára. Ezt szolgálta, hogy egyre közelebb költözködött a császárvároshoz, rezidenciáit úgy építette ki, hogy az megfelelő legyen uralkodói vendégek fogadására. Gyűjtőszennvedélyében is igyekezett követni az európai normákat, hazai kortársai között egyedülálló műgyűjteményt hozott létre.

Mindezek ellenére valószínűleg neki is nagy kihívást jelentett a bécsi udvar nemzetközileg színes arisztokráciájába való beépülés: nem nevelkedett az udvarban, így nem is volt fiatalon lehetősége kiépíteni azokat a kapcsolatokat, amelyek későbbi pályáján segítségére lettek volna. Gyermekai esetében azonban igyekezett ezen változtatni: Terézia lánya az udvarban nevelkedett, s végül a családi kapcsolatok révén a birodalmi arisztokráciához kötődő Pálffy-családból származó Pálffy Jánoshoz ment feleségül. István fiát nagy európai kavalierstourra küldte, hogy az megismerje az európai udvarok szokásait.

Az erőfeszítései azonban végül kudarcba fulladtak, amelynek egyik okát abban az ellentmondásban kell keresni, ami Nádasdy gyökerei és a vágyott integráció között feszültek. Politikai tevékenységének alapját a magyar rendiség sorában kivívott helye nyújtotta, és az adta közéleti pályafutásának színterét is, ahol végeredményképpen a legmagasabb pozíciókat igyekezett kivívni magának, s amiből nem tudott, és nem is akart kilépni. Személyes becsvágya, erőfeszítései nem voltak elegendőek a különben is szinte feloldhatatlan ellentmondás megoldására, amelyre majd csak a 18. században, már teljesen más körülmények között, a török kiűzése után, a Rákóczi-szabadságharc tapasztalataival és teljesen más birodalmi célkitűzések keretében került sor.

1. SZ. FÜGGELÉK

A NÁDASDY CSALÁD GRÓFI ÁGÁNAK LESZÁRMAZÁSA A XVI-XVII. SZÁZADBAN

Nádasdy I. Ferenc (+1541)

Felesége:

szenterzsébeti Therjék Orsolya (+1529)

Vessey Orsolya, Marossi István özvegye, esk. 1530

Gyermekeik:

Tamás (1498.– 1562.VI.2.)

Zsuzsanna, férje Szele Balázs

Jakab (+1556)

Kristóf, felesége devecseri Choron Margit, azon ág őse, amely Nádasdy Tamással hal az 1630-as években hal ki⁵⁶⁹

Krisztina, férje Bezerédy Mihály

László

Anna (1512 – 1551), férje Majláth István erdélyi vajda, esküvő 1530⁵⁷⁰

Nádasdy Tamás (1498 – 1562.VI.2. Egervár⁵⁷¹), Magyarország nádora

Felesége: Kanizsay Orsolya (+1571.III.2.-V.2. között), Kanizsay László és Drágffy Anna lánya

Gyermek: Ferenc (1555.X.6. – 1604.I.4.)

Nádasdy II. Ferenc (1555.X.6. Sárvár⁵⁷² – 1604.I.4. Sárvár⁵⁷³)

Felesége: Báthory Erzsébet (1560-Csejte 1614.VIII.21.⁵⁷⁴), ecsedi Báthory György és somlyai Báthory Anna lánya, házasság 1575.V.8. Varannó (Zemplén m.)⁵⁷⁵

Gyermekeik:

Anna (+1616.XII.18. előtt, amikor is Csáktornyan Szt. Ilona monostorban eltemetik⁵⁷⁶), férje: gr. Zrínyi Miklós (+1625.III.23.⁵⁷⁷), esküvő 1605.IV.17. Csepreg⁵⁷⁸

⁵⁶⁹ 1636. júliusában már birtokai után folyamodnak. ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 154. Konv. 1636. július f. 11-22.

⁵⁷⁰ Majláth Béla: A Majláth család nemzedékrendje. In: Turul 1888 1.sz. 2-11, 6.

⁵⁷¹ ÖStA HHSStA UA AA Fasc. 85. Konv. B. f. 25.

⁵⁷² ÖStA HHSStA UA AA Fasc. 75. Konv. A. f. 106.

⁵⁷³ Nagy László, Az erős fekete bég...i.m. 284. – Az eljegyzésre 1573.I.25-én került sor Varannón. Báthory István és Miklós meghívója Várday Istvánhoz, 1572.IX.21. MOL P 707 Nr. 10038.

⁵⁷⁴ Végrendelete 1620.IX.3. kelt Keresyúron. Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI-XVII. században I-III. Bp. 1879, itt II. 235-237.

⁵⁷⁵ Nagy László: Az erős fekete bég... i.m. 279.

Orsolya⁵⁷⁹

Katalin, férje: Homonnai Drugeth György (+1624.IV.24. előtt), esküvő 1610.I.6.⁵⁸⁰

Pál (1598 – 1633.X.15.)

Nádasdy Pál (1598-1633.X.15. 36 éves korában, temetése Csepregen 1634.VI.29.⁵⁸¹)

Felesége:

1. Cziráky Borbála, Cziráky Mózes lánya, esküvő 1617.VI.19. Sárvár⁵⁸²

2. Forgách Judit, Forgách Imre és Zrínyi Katalin lánya^{583??}

Révay Judit (+1643.XI.21.⁵⁸⁴), esküvő 1620.VIII.3.⁵⁸⁵, Révay Péter és Forgách Mária lánya, akinek második férje Forgách Ádám gróf⁵⁸⁶

Gyermekeik⁵⁸⁷:

György (sz.1621.XII.15.)

Ferenc (sz. 1623.II.14.)

Tamás (sz. 1631.V.11. – 1633. VIII. 30. után)⁵⁸⁸

Anna-Mária, az apáca⁵⁸⁹

Nádasdy III. Ferenc (1623.II.14. – 1671.IV.30.Bécs)

Felesége: Esterházy Julianna (1630.II.28.-1669.I.22.)⁵⁹⁰, házasságuk 1644. február 6.

⁵⁷⁶ MOL P 235 Antiqua Miscellanea Nr. 28.

⁵⁷⁷ MOL P 235 Antiqua Miscellanea Nr. 30.

⁵⁷⁸ Zrínyi Miklós meghívólevele Pozsony városához 1605.III.10. Csáktornya. Turul 38 (1924-1925) 36.

⁵⁷⁹ Már apja életében elhunyt, tehát 1604.I.4.

⁵⁸⁰ TT 1899 722.

⁵⁸¹ MOL P 125 Nr. 5873. – továbbá: Révay Judit levele Draskovics Györgyhez. 1634. május 10. Keresztúr. MOL P 1314 Nr. 32863.

⁵⁸² ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 113. Konv. 1617. június f. 13-16., Nádasdy Pál meghívólevele II. Mátyáshoz. 1617.V.22. Sárvár. Az uralkodó a Magyar Kamara egyik tisztviselőjét delegálja az eseményre 80 talléros ajándékkal.

⁵⁸³ Említi Payr Sándor, A dunántúli evangélikus egyházkerület...i.m. 654.

⁵⁸⁴ Temetésére 1644.V.23. Galgócon, a ferencesek templomában került sor. Forgách Ádám levele Lippay György esztergomi érsekhez 1644.V.1. Galgóc. PL Archivum saeculare Classis X. Nr. 196. Missiles MOL Mf 2650.sz. tekercs.

⁵⁸⁵ TT 1899, 723.

⁵⁸⁶ Házasságuk előtti gondok, dispenczió etc.

⁵⁸⁷ TT 1899, 723.

⁵⁸⁸ Valószínűleg Tamás fiukról van szó abban a levélben, amelyben Révay Judit kéri Batthányi Ádámot, hogy Pulchrott doktor maradhasson még náluk, ugyanis „kisebbik fiuk nehéz állapotban van”. 1633. augusztus 30. Léka P 1314 Nr. 32860. P 1314 Nr. 32860. Három hónappal később már Nádasdy Pál özvegyeként írja Batthyánynak, hogy „szerelmes árva gyermekem felől, lenne minden jó akarattal és segítséggel hozzá kgd”, és kéri őt, küldje hozzá Pulchrott doktort. Valószínűnek tartom, hogy ekkorra már Tamás meghalt, ebben a levélben pedig Ferencről van szó. Révay Judit Batthyány Ádámhoz. 1633. november 18. Dörföly P 1314 Nr. 32862.

⁵⁸⁹ 1649 augusztusában írja Nádasdy Lippay Györgynek, hogy húga apácának készül és volt vele ez ügyben Pozsonyban. Nádasdy levele 1649.VIII.12. Keresztúr. PL AS Classis X. Nr. 196. 1648-1649. évi csomó f. 240-241.

⁵⁹⁰ Születési és halálzási dátuma a lékai szarkofágról. Rudolf Kroyer: Franz III. Nádasdy. In: BHbl 20 (1958) 78-82, itt 79.

1671-ben, apjuk halálakor még életben lévő gyermekek:

Krisztina (+1682.V.12.Bécs⁵⁹¹), férje gr. Draskovich Miklós (+ 1687), Draskovich János nádor fia, gyermekeik: a. Pál (1668.VI.7. -1693.IX.5.)⁵⁹² b. Ádám

Mária Magdolna (sz. 1647)⁵⁹³ férje gr. Draskovich János (+1692), Draskovich János nádor fia, gyermekeik: a. Péter⁵⁹⁴ b. János (+ 1733)

Anna Terézia (+1683.III.22.Bécs⁵⁹⁵), férje gr. Pálffy János Antal (1642-

1694.XI.29.), Pálffy Pál nádor fia, az esküvőre 1668. márciusában került sor, a házasságból egy lány, Katalin született.⁵⁹⁶

István Ignác (sz. 1653.V.5.)⁵⁹⁷, felesége: Thököly Mária, gyermekük: a. Pál

Ferenc (+1723) katona, 1714 lovassági tábornok, feleségei: 1. Széchy Erzsébet(+ 1689.X.29.),

2. gr. Herberstein Margit, 3. gr. Schrattenbach Róza, gyermekei: a. Lipót

(szül.:1696.XI.15.⁵⁹⁸) b. Boldizsár, c. József, d. Ferenc – lánygyermekek: a. Mária Terézia,

Anna Julianna (1687.VIII.25. ikrek)⁵⁹⁹

Julianna, orsolyita apáca Pozsonyban⁶⁰⁰

Mária Anna (Marianna) apáca⁶⁰¹

⁵⁹¹ MOL P 125 Nr. 11883. pag. 75.

⁵⁹² Életrajzi adatai ismeretlen által elmondott gyászbeszédében, „Pomum aureum az-az Ez állhatalnasággal állhatatos halandó életnek arany fonálára függesztett Arany Alma...“. Új kiadása: Magyar nyelvű halotti beszédek a XVII. századból. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Kecskeméti Gábor. Bp. 1988, 273-288. – Továbbá: MOL P 125 Nr. 1597. Draskovichné Csáky Krisztina levele Esterházy Pálhoz 1693.IX.8. , uo. Nr. 183. Esterházy Pál levele feleségéhez, Esterházy Orsolyához. 1668.VI.10.Bécs

⁵⁹³ V.ö. Esterházy Anna Julianna Magdaléna lánya szerencsés szülése utáni felajánlását a mariazelli kegyhelyen 1647.október 4. ELTE EK Kt Ab 221 Oblationes sacrae in Maria Cell ab anno 1602-1730 ... etc. p. 183. -- 1694-ben még életben van. Ld. Nádasdy Mária Magdolna levele Esterházy Pálhoz 1694. február 14. Klenovnik MOL P 125 Nr. 3291.

⁵⁹⁴ 1694-ben Magdolna fiának, Péternek kéri a megüresedett petrinyei végvárat. Nádasdy Magdolna Esterházy Pálhoz. 1694. szeptember 15. Klenovnik MOL P 125 Nr. 3292.

⁵⁹⁵ A bécsi ágostonos templomban helyezték nyugalomra. Jedlicska Pál: Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401-1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai. Bp. 1910, 507.

⁵⁹⁶ Nádasdy Anna Terézia végrendelete Esterházy Pál átíratában 1683. március 20. Jelzet

⁵⁹⁷ “Nem türhetem, hogy Istentül ma adatot uj aldasomrul ne tudoseczam kgdet. Az en io akaroim kivansaga szerent Isten Fölsege Istok fiat ada ma reggel.” Nádasdy Ferenc Batthyány Ádámmal 1653. május 5. Seibersdorf OL P 1314 Nr. 32281

⁵⁹⁸ Nádasdy Ferenc levele Esterházy Pálhoz 1696. nov. 26. Felsőlendva MOL P 125 Nr. 3271. – 1711-ben a császárné mellett szolgál, apja szerint inasa lett. Nádasdy Ferenc Esterházy Pálhoz. 1711. augusztus. 30. Felsőlendva MOL P 125 3276. sz.

⁵⁹⁹ Valószínűleg Széchy Erzsébet az anyjuk. Nádasdy Ferenc tudósítja ifj. Batthyány Ádámmal, hogy 1687. augusztus 25-én lányai születtek. 1687. szeptember 15. Dobra. MOL P 1314 32670. – Széchy Erzsébet 1689. október 29-én, miután kislányt szült, elvérzett a gyerekszülésben. Ifj. Nádasdy Ferenc ifj. Batthyány Ádámmal 1689. október 30. Dobra MOL P 1314 32698. Nádasdy Mária Magdolna Nádasdy Tamásnak 1689. november 23 Klenovnik. A levél szerint örül, hogy Tamás Ferencnél van annak vigasztalására felesége „eltakarítása” végett. P 507 Nádasdy család levéltára Levelezés B 39.

⁶⁰⁰ Rendbe való belépése 1674-re esett, Udvari Kamara véleményt kért Magyar Kamarától Draskovich Miklós Nádasdy Julianna ügyében beadott kérelméről, aki „se in coenobium Ordinis S. Ursulae Posonii proxime erigendum conferre huic statui religiosos semet etiam addicere desiderat pro dote ex bonis confiscatisa elargiri clementer itenderet assignari et pro fundatione dicti coenobii applicari velit” (ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 249. Konv. 1674 dec. f. 355-356.

Franciska orsolyita apáca⁶⁰²

László (1662.VI.8.Pozsony-1729.XI.24.⁶⁰³) pálos főperjel(1696), csanádi püspök (1710-1730), győri nagyprépost (1713)⁶⁰⁴

Tamás⁶⁰⁵ (+1734.VII.5.) Somogy megye főispánja (1703-1734)⁶⁰⁶, Helytartótanács tagja (1726-1734)⁶⁰⁷, felesége: Draskovich Krisztina

Miklós (1663.VI.–1697.XII.8.) pozsonyi prépost és szebenikói püspök (Ep. Sebenicensis)⁶⁰⁸

1671 előtt meghalt gyermekek:

Katalin (említve 1661.XI.8.)⁶⁰⁹

Zsófia (említve (1661.XI.8.)⁶¹⁰

Megjegyzés: a házasságból a halotti szarkofág felirata szerint hat fiú és nyolc lány született, eszerint egy fiú neve ismeretlen.⁶¹¹

⁶⁰¹ Egy Udvari Kamara részéről Magyar Kamarához intézett átirat szerint apácának készül és ezért kegydíjat kér, hogy kolostorba léphessen („domicella Maria Anna Nadasdiana pro gratia quadam Caesarea ad persequendam suam vocationem et amplectendum statum religiosum”). ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 255. Konv. 1674. október f. 375-376.

⁶⁰² „Soror Maria Orsola Franciska Szt. Orsola szerzetiben.” Nadasdy Ferenc levelében említve. Nadasdy Ferenc Esterházy Pálhoz 1690. szeptember 11. Pozsony MOL P 125 3277.sz. – Bercsényi Miklós és Csáky Krisztinával 1695-ben kötött házasságára Kőszeghy Pál által írt történeti énekekben is megemlíti Franciska, amikor is B. Miklós első házasságából született lányát, Zsuzsannát (meghal: 1691) említik:

„Ez szűz Szent Orsolya pozsonyi házában,

Több úri gyermekkel lakott klostromában

Van jó gondviselő atyafiságában

Nadasdy Francisca praefectaságában.”

A történeti éneket közli: Thaly Kálmán, in: TT 1894. 193-308., itt 256.

⁶⁰³ Halálára lásd DAP III. 103.

⁶⁰⁴ Iskolai tanulmányait részben Sopronban végezte, ekkor, 1676-ban felmerült az ötlet, hogy megkapja a csornai prépostságot, a kamarai előterjesztés szerint 15-16 éves (ÖStA FHKA HKA HFU r.Nr. 255. Konv. 1676. január f. 538-543). 1678.VIII.15-én kelt a rendbelépésről tanúskodó oklevele, amelyben novíciusként 7000 ft-t hagyott a rendre (Documenta artis Paulinorum.. i.m. III.245).

⁶⁰⁵ 1683-ban fogságából, Drinápolyból jelenti Esterházy Pálnak, nem tudják a kurírral, mikor lesz szabadulásuk. Nadasdy Tamás Esterházy Pálnak. 1683. február 6. Drinápoly MOL P 125 Nr. 3297.

⁶⁰⁶ Fallenbüchl, Magyarország főispánjai... i.m. 95.

⁶⁰⁷ Ember Győző: A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724-1748. Bp. 1940, 199.

⁶⁰⁸ Életrajzi adatai a római Collegium Germanicum anyakönyvéből származnak, ahova bécsi gimnáziumi és filozófiai tanulmányok után került mint kácsi apát 1684. november 23-án. Két év teológia elvégzése után a kisebb rendeket felvéve távozott Rómából 1686. október 16-án. Az anyakönyv szerint “Bene in studiis se gessit, aed in reditu diu vagatus est per Italiam ad plures menses“. Hazatérve előbb pécsi, majd zágrábi kanonok, 1697-ben pedig pozsonyi préposti kinevezést kapott, de már 1697. december 8-án elhunyt. Veress Endre: A római Collegium Germanicum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. Budapest 1917 – Röviddel halála előtt gyenge állapotáról tudósítja Esterházy Pált, és csak az vigasztalja, hogy bátyja, Tamás mellette van. Nadasdy Miklós Esterházy Pálnak. 1697. november 4. Pozsony MOL P 125 3295. sz. Nadasdy Tamás testvérehez, Ferenchez írt levelében testvérük halálát jelenti neki, amely december 8-án, este 7 és 8 óra között következett be. Nadasdy Tamás Nadasdy Ferencnek 1697. december 21. Váth P 507 Nadasdy család nádasdlányi levéltár Levelezés B fasc. 15.

⁶⁰⁹ Katalin 1657-ben nagyon beteg. „Szomorúságunk van Katicza Leanyunk mar két napj... szempillantasonkent variuk hogy In megkönyörüllion raita, magához vegie.” Nadasdy Fr. Levele Batthyány Ádámhoz. 1657.június 24. Seibersdorf? MOL P 1314 Nr. 32534. MOL A 57 17. kötet 40-42.

⁶¹⁰ MOL A 57 17. kötet 40-42.

⁶¹¹ U.o. 79.

2. SZ. FÜGGELÉK

NÁDASDY FERENC ITINERÁRIUMA

Az itinerárium tartalmazza Nádasdy Ferenc tartózkodási helyét, a tartózkodás idejét, a forrásként szolgáló dokumentum rövid megjelölését, és egy rövid hivatkozást fellelhetőségére.

Időpont és tartózkodási helye	Levélíró és címzett	Jelzet
1636. március 9. Sopronkeresztúr	N.F. Kis Bertalannak	Payr, Egyháztörténeti emlékek... 211-212.
1639. június 28. Sopronkeresztúr	N.F. Szemere Pálhoz	Sz 2 (1868) 581.
1640. október 4. Sárvár	N. F. Sopron város tanácsa	Payr, Egyháztörténeti emlékek... 212-213.
1641. szeptember 17. Léka	N.F. Godi Imrének	Payr, Egyháztörténeti emlékek... 22.
1642 nyara itáliai út	Tartózkodás Paduaban, Sienaba, Rómában	
1642. június 13. Padova		Mircse János Sz 1878
1642. július 1. Siena		Veress, Olasz egyetemeken járt... 340.
1644. április 4. Úvár	Esterházy Pál Est. Miklósnak	TT 1907 600.
1644. április 25. Sempte	N. F: Veöreös Györgynek	E 185 6897.d.

1644. május 25. Újvár (Érsekújvár)	Esterházy Pál E. Miklósnak	TT 1907 607.
1644. október 22. Linz	Magyar tanácsosi eskü	A 57 9. k. 658.
1644. május 28. Csejte	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf 2650.
1645. július 28. Sopronkeresztúr	N. F. Veöreös Györgynek	E 185 6897.d.
1645. január 3. Sopronkeresztúr	N.F. Buday Istvánhoz	E 185 6897 d.
1645. február 3. Sopronkeresztúr	N.F. Buday Istvánhoz	E 185 6897.d.
1645. február 18. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897.d.
1645. február 21. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897.d.
1645. február 22. Sopronkeresztúr	N. F. Bökher Gergelyhez	E 185 6897. d.
1645. február 26. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897. d.
1645. március 13. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897.d.
1645. március 19. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897. d.

1645. április 5. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32089.
1645. április 9. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32090.
1645. április 11. Sárvár	N. F. Fejes Albert sárvári számtartóhoz	E 185 6897.d.
1645. április 12. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897. d.
1645. április 14. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
1645. április 15.	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897. d.
1645. április 18. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
1645. május 2. Sopronkeresztúr	N.F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
1645. május 7. Sopronkersztúr		E 185 31999 .d.
1645. május 14. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32091.
1645. május 16. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32092
1645. május 29. Lukácsháza	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32093.
1645. június 1. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32094

1645. június 20. Sopronkeresztúr	N. F. Megyery Zsigmondnak	E 185 6897. d.
1645. június 22. Sárvár	N. F. Buday István sárvári provizornak(1645-48)	E 185 6897. d.
1645. június 24. Sárvár	N. F. Fejes Albert sárvári számtartónak	E 185 6897. d.
1645. június 30. Sárvár	N. F. Fejes Albert sárvári számtartónak	E 185 6897. d.
1645. július 6. Sárvár	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897.d.
1645. július 10. Sárvár	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1645. július 12. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32095
1645. július 16. Sárvár	N. F: Hosszútóthy Györgynek	E 185 6897. d.
1645. július 21. Sárvár	N F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32096
1645. augusztus 9. Sárvár	N. F. Buday István sárvári provizornak	E 185 6897. d.
1645. szeptember 4. Sárvár	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897.d.
1645. szeptember 23. Sárvár	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
1645. október 1. Sárvár	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897. d.
1645. október 13. Sárvár	N.F. Buday István provizornak	E 185 6897.d.

1645. október 14. Sárvár	N. F: Fejes Albertnek	E 185 6897 .d.
1645. október 14. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32097
1645. október 15. Sárvár	N.F. Buday Istvánnak	E 185. 6897. d.
1645. december 3 . Sárvár	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897 d.
1645. dec. 27. Sárvár	N.F. Udv. Kamarához	HKA HFU r.Nr. 174. Konv. 1646. jan.
1645. december 28. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1646. január 3. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185. 6897.d.
1646. január 10. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1646. január 12. Sárvár	NF levele Udvari Kamarához	HKA HFU r.Nr. 173. Konv. 1645. dec.
1646. január 15. Szécsén	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32098
1646. február 6. Sopronkeresztúr	N .F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32099
1646. február 16. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32100
1646. február 20. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897 .d.

1646. április 2.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32101.
Sopronkeresztúr		
1646. április 17.	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
Sopronkeresztúr		
1646. április 18.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32102.
Sopronkeresztúr		
1646. április 19.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32103.
Sopronkeresztúr		
1646. május 8.	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
Sopronkeresztúr		
1646. május 11.	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897. d.
Sopronkeresztúr		
1646. május 15.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32104.
Sopronkeresztúr		
1646. május 26.	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d
Sopronkeresztúr		
1646. június 1.	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
Sopronkeresztúr		
1646. június 2.	N.F. Ulrich Kolowrat gr.hoz	HKA HFU r.Nr. 174. Konv. 1646. jun.
Sopronkeresztúr		
1646. július 13.	NF Grebenicz András csepregi ispánnak	E 185 6897. d.
Sopronkeresztúr		

1646. július 23. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897 d.
1646. július 23. Sopronkeresztúr	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2650.
<i>1646. augusztus 24.- 1647. jún. 17.</i>	<i>Országgyűlés Pozsonyban</i>	
1646. augusztus 24. Sopronkersztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897.d.
1646. augusztus 31. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak Sárvári vár provisorá	E 185 6897. d. (Közli: Illésy János TT 1893, 576.)
1646. szeptember 3. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánnak	E 185 6897. d.
1646. szeptember 8. Sopronkeresztúr	N.F. Sopron városához	Payr, Egyháztörténeti emlékek... 220-221.
1646. szeptember 10. Sopronkersztúr	N.F. .Buday Istvánhoz	E 185 6897.d.
1646. szeptember 20. ?	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1646. szeptember 28. Pozsony	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897 d.
1646. október 12. Sopronkeresztúr	N. F. Buday Istvánhoz	E 185 6897. d.

1646. november 23. Pozsony	Batthyány Ádámmal ebédel	P 1315 1. cs.
1647. január 29. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1647. március 5. Pozsony	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32105.
1647. március 8. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32106.
1647. március 9. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32107.
1647. május 30. Pozsony	Együtt ebédel Batthyány Ádámmal	P 1315 1. cs.
1647. április 18. Sopronkeresztúr	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2651.
1647. május 9. Bécs	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2651.
1647. június 26. Sopronkeresztúr	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32108.
1647. június 16. Pozsony	IV. Ferdinánd koronázása	HHStA Ältere Zeremonialakten Kt.3.
1647. július 7. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32109.
1647. július 10. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32110.

1647. július 16. Fraknó	Osztály az Eszterházyakkal	P 1315 1.cs.
1647. július 17. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32111.
1647. július 22. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32112.
1647. július 22. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32113
1647. július 23. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32114.
1647. szeptember 4. Sopronkeresztúr	N.F. Ferdinand Kurtz grófhoz	HHStA UA AA Fasc. 175.
1647. november 12. Csepreg	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32115
1647. november 12. Sopronkeresztúr	N.F. Ferdinand Kurtz grófhoz	HHStA UA AA Fasc. 175.
1647. november 13. Söpte	Id. Nr. 32115 levél	
1647. november 22. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek	E 185. 6897. d.
1648. január 13. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32116.
1648. február 1. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32117.

1648. február 9. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32118
1648. február 11. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32119
1648. február 17. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32120
1648. március 6. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32121
1648. március 8. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32122.
1648. március 11. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32123
1648. március 15. Csepreg	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32124
1648. március 16. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak.	P 1314 Nr. 32125.
1648. március 17. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32126
1648. március 22. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32127.
1648. március 31. Prága	lásd köv. levél	
1648. április 1. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32128
1648. április 4. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32129

1648. április 22. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32130
1648. április 29. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak.	P 1314 Nr. 32131.
1648. május 2. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32132.
1648. május 8. Prága	Opinio	E 185. 31987. d. 2.k.
1648. május 13. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32133.
1648. május 16. Prága	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32134
1648. május 26. Bécs	N.F. kötelezvénye Czernin gr.nak	HKA Kontr.u. Rev. Reihe D. Nr. 77.
1648. május 28. Sorponkeresztúr	Id. Köv. levél	
1648. május 29. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32135
1648. június 1. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32137
1648. június 3. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32136
1648. június 5. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32138. P 1314 Nr. 32139.
1648. június 7. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32140
1648. június 25. Szenc	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32141

1648. június 29. Szombathely	Id. Előző lev.	
1648. június 30. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32145
1648. július 2. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32142.
1648. július 2. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32143
1648. július 2. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32144
1648. július 8. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32146
1648. július 23. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32147
1648. augusztus 1. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32148
1648. augusztus 16-20. Pozsony	Együtt Batthyánnyal, Pálffy Pállal és Pálffy Miklóssal	P 1315 1.cs.
1648. szeptember 16. Nagyszombat	Id. Köv. levél	
1648. szeptember 18. Csejte	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32149
1648. október 19. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1648. november 30. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32150.
1648. december 2.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32151

Sopronkeresztúr		
1648. december 4-7. Sárvár	N.F. úriszékert tart Sárváron december 7-én	P 1865 Sibrik cs. Lt. 1.cs. 4.t. 5.f.
1648. december 17. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32152.
1648. december 21. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32153.
1648. december 26. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32154
1648. december 27. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32155
1649. január 14. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32157
1649. január. 17. Sopronkeresztúr	N. F. Bezerédy György főudvarnokához	P 57. Fasc. VII. Nr. 22.
1649. január 24. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32156
<i>1649. jan. 25.- jún. 3.</i>	<i>Országgyűlés Pozsonyban</i>	
1649. január 30. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32158
1649. február 11. Újhely	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32159
1649. február 26.	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf 2651.

Sopronkeresztúr			
1649. február 27. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak		P 1314 Nr. 32160
1649. március 13. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak		P 1314 Nr. 32161.
1649. március 14. Sopronkeresztúr	N. F. Mikulicz Tamás személynöknek		E 185 6897. d.
1649. március 16. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak		P 1314 Nr. 32162.
1649. március 17. Sopronkeresztúr	N. F. Grebenicz András csepregi ispánjának		E 185 6897.d.
1649. június 18. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak		P 1314 Nr. 32163
1649. június 27. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak		P 1314 Nr. 32164
1649. június 29. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek		E 185 6897.d.
1649. június 29. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak		P 1314 Nr. 32165
1649. július 9. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Áadámnak		P 1314 32166. vőfiak ügye
1649. július 10.	N. F. Batthyány Áadámnak		P 1314 Nr. 32167

Sopronkeresztúr		
1649. július 19. Belatincz	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32168
1649. július 29. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32169.
1649. augusztus 7. Sopronkeresztúr	N. F. Fejes Albertnek	E 185 6897. d.
1649. augusztus 9. Szombathely	ld. 1649. július 29-i levél	
1649. augusztus 11. Sopronkeresztúr	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32170.
1649. augusztus 20. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32173. Nr. 32174.
1649. augusztus 23. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32175
1649. augusztus 24. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32176
1649. aug. 24. Sopronkeresztúr	N.F. Udvari Kamarához	HKA HFU r.Nr. 179. Konv. 1649. aug.
1649. augusztus 28. Újhely	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32177
1649. szeptember 27-29. Sümeg	Keglevich Péter naplója	MTT 1868.
1649. október 2. Neustadt	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32178

1649. október 6. Neustadt	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32179.
1649. október 18. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32180
1649. október 24. Sopronkeresztúr	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32181.
1649. október 28. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32182.
1649. november 4. Sopronkeresztúr	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32183.
1649. november 7. Sopronkeresztúr	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32184.
1649. december 8. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32185
1649. december 9. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32186
1649. december 12. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32187
1649. december 24. Sopronkeresztúr	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32188
1650. január 2. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32189 P 1314 Nr. 32190.

1650. január 21. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32191.
1650. január 25. Léka	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32192.
1650. február 1. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P1314 Nr. 32193.
1650. február 3. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32194
1650 február 21. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32195.
1650. március 3. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32196
1650. március 20. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32197
1650. április 5. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314. Nr. 32198
1650. április 10. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32199
1650. április 15. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32200
1650. április 22. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32201.
1650. május 17. Szarvkő	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32202.
1650. május 30. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32203
1650. június 4.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32204.

Sopronkeresztúr		32205.
1650. június 12. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32206.
1650. július 9. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr.32207
1650. július 17. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32208.
1650. szeptember 16. Sárvár	N.F. levele	OL Acta Servit. Fasc. F. Nr. 2. Hevennessy XXIX köt. 317.s köv. 11. Servitus Mariana seu Hist. Ord. Servit. B.M. V. 360-361
1650. szeptember 24. Neustadt	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32209
1650. november 2. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32210
1650. november 4. Pozsony	N.F. Barkóczy Lászlónak	E 185 6897.d.
1650. december 7. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32211.
1650. december 29. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32212.
1651. január 2. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32213.
1651. január 8. Beckó	Esterházy László és N. F. bizonyáglevele helmeci jószág	P497 Mednyánszky cs.2.cs. 1.tétel

	ügyében	
1651. január 11. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32214.
1651. január 13. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32215.
1651. január 23. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32216
1651. január 29. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32217
1651. február 3. Bécs	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32218
1651. március 26. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32219
1651. március 28. Seibersdorf	N.F. III. Ferdinándhoz	HKA HFU r.Nr. 180. Konv. 1650. márc.
1651. március 27. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32220.
1651. április 12. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32221.
1651. április 14. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32222
1651. április 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32223.
1651. május 17. Léka	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32225
1651. június 14. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf 2651.
1651. június 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32226
1651. június 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32227
1651. június 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32228.

1651. június 25. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	Nr. 32229 32230
1651. július 10. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32231.
1651. július 18. Pordány	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32232.
1651. július 23.	N. F. Bathyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32233.
1651. július 30. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32234
1651. augusztus 18. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32235
1651. augusztus 18. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32236.
1651. augusztus 21. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32237.
1651. augusztus 25. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32238.
1651. szeptember 1. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32240
1651. szeptember 3. Csepreg	N. F. Adorján Andrásnak	
1651. október 19. Seibersdorf.	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314. Nr. 32241.
1651. november 7. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32243 Nr. 32244, Nr. 32245

1651. nov. 28. Seibersdorf	N.F. Udvar Kamarához	HKA HFU r.Nr. 180. Konv. 1650. márc.
1652.I.25. Sárvár	Batthyány Ádám látogatása	P 1315 1. cs.
1652. március 1. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32246.
1652. március 3. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32247.
1652. április 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32248.
1652. május 12. Bécs	Batthyány Nádasdyval vacsorál	P 1315 1.cs.
1652. július 9. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32249.
1652. augusztus 11. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32250
1652. augusztus 16. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32251.
1652. augusztus 17. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32252
1652. augusztus 18. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr., 32253.
1652. szeptember 18. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32254.
1652. szeptember 22. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32255.
1652. október 31. Sárvár	N.F. Battyhány Ádámnak	P 1314 Nr. 32256

1652. november 3. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32258
1652. november 4. Rohonc	N.F., Zrínyi és Puchaim látogatása Batthyánynál	P 1315 1.cs.
1652. november 9. Keresztúr	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32259.
1652. november 17. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32260
1652. november 23. Seibersdorf	Batthyány Ádám látogatása N.F.nél, akivel együtt indul Pozsonyba	P 1315 1.cs.
1652. december 8. Szentjános	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32261.
1652. december 14. Seibersdorf	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32262
1652. december 20. Alsólendva	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32263
1652. december 21. Alsólendva	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32264.
1652. december 22. Alsólendva	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32265 Nr. 32266
1652. december 24. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. Nr. 32267.
1652. december 25. Sárvár	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32268.
1652. december 27. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32269

1653. január 8. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32270
1653. január 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32271.
1653. február 4. Sopronkeresztúr	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32272
1653. február 5. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32273. Nr. 32274.
1653. február 8. Seibersdorf	N. F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3227
1653. március 9. Kesestúr	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32276.
1653. március 16. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32277
1653. március 20. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32278.
1653. március 23. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3228.
1653. március 30. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32279.
1653. április 8. Seibersdorf	N. F. Szilvásy Istvánnak temetési meghívó	E 185 6897. d.
1653. május 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32280
1653. június 5-július 9.	N.F. németországi útja Esterházy Pállal: Bécs, Nürnberg, Freising, München, Augsburg, Günzburg, Regensburg	Horn 23.

1653. június 5. Bécs	N.F. németországi útra indul Esterházy Pállal	Horn 23.
1653. június 9. Regensburg	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32286
1653. június 12. Regensburg	N. F. Batthyány Ádámnak (<i>IV. Ferdinánd koronázása</i>)	P 1314 Nr. 32404
1653. június 18. Regensburg	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32287 (év n.) Esterházy Pál naplója P 125 Nr 11903
1653. július 3. Regensburg	N.F. németországi útja Esterházy Pállal	Mohl 1900
1653. július 9. Bécs	N.F. visszatér Esterházy Pállal Bécsbe	Horn 23.
1653. július 19. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32291.
1653. július 23. Seibersdorf	N.F. Révai Lászlónak	P 497 2.cs. 1. tétel
1653. július 28. Csepreg	N.F. batthyány Ádámnak	P 1314 32292
1653. július 29. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32293.
1653. július 29. Seibersdorf	N. F. Bálintffy Jánoshoz	E 185 6896.d.
1653. július 31. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32295
1653. július 31. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32296
1653. augusztus 2. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32297

1653. augusztus 3. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32298
1653. augusztus 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32299
1653. augusztus 18. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32300
1653. augusztus 28. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnéhoz	P 1314 Nr. 32301
1653. augusztus 28. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32302
1653. szeptember 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32303
1653. szeptember 11. Köveskút	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32305
1653. szeptember 12. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32307.
1653. szeptember 12. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32308
1653. szeptember 17. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32306
1653. szeptember 18. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32309
1653. szeptember 30. Szentjános	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32310
1653. október 3. Sopronkeresztúr	N. F. Esterházy Pálnak	E 125. 35.k.3230.sz.

1653. október 5. Szentjános	N.F: Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32311
1653. október 6. Szentjános	N.F. Esterházy Pálnak	E 125 35k. Nr. 3229.
1653. október 18. Szentjános	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32312.
1653. október 20. Szentjános	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32313
1653. október 31. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32314
1653. november 19. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32315
1653. november 20. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32316
1653. december 1. Bécs	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32316
1653. december 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32317
1653. december 12. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32318
1653. december 17. Seibersdorf	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32319
1653. december 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32320
1653. december 27. Újhely	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32321 Nr. 32322.
1654. január 3. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32323.
1654. január 10. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32324

1654. január 11. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32325
1654. január 17. Szombathely	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32326
1654. január 18. Bellatincz	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32328
1654. január 20. Alsólendva	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32327
1654. január 27. Alsólendva	N.F. Bathyány Ádámnak	P 1314 Nr 32329
1654. január 30. Nempti	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32330
1654. február 1. Szombathely	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32331
1654. február 6. Sárvár	Batthyány Á. Látogatása N.F.nél	P 1315 1.cs.
1654. február 8. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32332.
1654. február 13. Keresztúr	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32333
1654. február 15. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32334 Nr. 32335
1654. február 21. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32336.
1654. február 23. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32337.
1654. február 24. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P1314 Nr. 32339
1654. február 26. Neustadt	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32340
1654. február 27. Seibersdorf	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32341

1654. február 28. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32342
1654. március 1. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32343
1654. március 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32344
1654. március 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32345
1654. március 6. Bécs	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32346
1654. március 8. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32347. Nr. 32348.
1654. március 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	PL Mf 2651.
1654. március 11. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámmhoz	P 1314 Nr. 32349.
1654. május 16. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámmhoz	P 1314 Nr. 32350
1654. május 22. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr., 32351.
1654. május 31. Sopronkeresztúr	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d. f. 5-6
1654. június 14. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32352.
1654. június 15. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32353.
1654. június 17. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32355 Nr. 32356.

1654. június 21. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32357.
1654. június 25. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32359.
1654. június 27. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32360.
1654. július 1. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32361.
1654. július 2. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32362.
1654. július 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32364
1654. július 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32365
1654. július 11. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32366
1654. július 12. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32367
1654. július 13. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32368
1654. július 15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32378
1654. július 15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32369
1654. július 18. Seibersdorf	N.F. Bathyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32370
1654. július 24. Seibersdorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185. 6896.d. f. 3.
1654. augusztus 2. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32371

1654. augusztus 4. Seibersdorf	N.F. Batthyán Ádámnak	P 1314 Nr. 32372
1654. augusztus 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32373
1654. augusztus 13. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32374
1654. augusztus 24. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32375
1654. szeptember 5. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32376.
1654. szeptember 24. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32379.
1654 október. 3. Sopronkeresztúr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3230.
1654. október 5. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32377
1654. október 25.	N. F. Vidovich Mihálynak és Gadoczy Péternek	E 185 6897. d.
1654. november. 13. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf 2654.
1654. december 15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32380
1654. december 18.	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32381

Seibersdorf		
1654. dec. 30. Seibersdorf	N.F. Lobkowitzhoz	MTA Kt. C 40
1655. január 8. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32382
1655. január 10. Seibersdorf	N.F.Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr.32383
1655. január 13. Sopron?	Utasítása a soproni gyűlés idején	OL E 185 Instruktion
1655. január 15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32384.
1655. január 15. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654.
1655. január 17. Seibersdorf	N. F. Esterházy Pálnak	E 125 Nr. 3231
1655. január 19. Seibersdorf	N.F. Lippay Görgyhöz	PL Mf. 2654.
1655. január 19. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32385
1655. január 28. Seibersdorf	N. F. Bálintffy Jánoshoz	E 185 6896.d.
1655. január 29. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32386
1655. január 30. Seibersdorf	N. F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654.
1655. február 1. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámhoz	P 1314. Nr.32387.
1655. február 3. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32389
1655. február 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32390
1655. február 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32390

1655. február 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32392.
1655. február 13. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32393.
1655. február 14. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32394
1655. február 16. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32395
1655. február 17. Sopronkeresztúr?	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32396
1655. február 22. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32398
1655. február 25. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32399
1655. március 1. Gáta	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654
1655. március 2. Gáta	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32400
1655. március 2. Pozsony	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654.
1655. március 9. Gáta	N-F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr 32401
<i>1655. március 9.-július 13</i>	<i>Pozsonyi országgyűlés</i>	
1655. március 14. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. március 15. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. március 22. Pozsony		Rákóczi László naplója

1655. március 28. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32402
1655. április 5. Pozsony	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32403.
1655. április 18. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. április 24. Pozsony	N.F. Rákóczi Györgyhöz	Szilágyi, Sz 1874
1655. május 8. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. május 12. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. május 13. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. május 14. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. május 15. Bruck, Seibersdorf		Rákóczi László naplója
1655. május 16. Seibersdorf		Rákóczi László naplója
1655. május 17. Ebenfurth, Seibersdorf		Rákóczi László naplója
1655. május 18. Seibersdorf		Rákóczi László naplója
1655. május 19. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. május 22. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. május 24. Pozsony	N.F. II. Rákóczi Györgyhöz	Szilágyi: Sz 1874
1655 május 24. Pozsony	N. F. Mócz Jánosnak	E 185 6897. d.

1655. május 26. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. június 2. Pozsony	N.F. II. Rákóczi Györgyhöz	Szilágyi Sz 1874
1655. június 5. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. június 6. Pozsony	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654
<i>1655. június 6. Pozsony</i>	<i>Mária Eleonóra koronázása</i>	
1655. június 10. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. június 14. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. június 16. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. június 17. Pozsony	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654
1655. június 22. Pozsony	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654
1655. június 23. Pozsony	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2654
<i>1655. június 27. Pozsony</i>	<i>I. Lipót koronázása</i>	HHStA Ältere Zeremonialakten Kt. 5.
1655. június 29. Pozsony		Rákóczi László naplója
1655. július 6. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 N.r 32405
1655. július 10. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónáshoz	TT 1880
1655. július 13. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32406.
1655. július 17. Szentjános	N.F. Mednyánszky Jónáshoz	P 497 2.cs. 1. tétel f.7,8

1655. július 25. Szentjános	N.F. Batthyány Ádámhoz	OL P 1314 Nr. 32406.
1655. július 25. Szentjános	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. augusztus 2. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32408 Nr. 32409
1655. augusztus 14. Szentjános	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. augusztus 19. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. augusztus 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr 32410
1655. augusztus 30. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgyhöz	Szilágyi Sz 1874
1655. szeptember 1. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655
1655. szeptember 2. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32411
1655. szeptember 3. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32412
1655. szeptember 5. Sopronkeresztúr	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. szeptember 10 Kalastrom	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32417

1655. szeptember 11. Keresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32413.
1655. szept. 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32414
1655. szept. 26. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32415
1655. szept. 30 Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. október 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32416
1655. október 9. Seibersdorf	N.F. H.Ch. Pucheimhez	HKA HFU r.Nr. 197. Konv. 1655. október
1655. október 10. Seibersdorf	N.F. Bathyány ÁDámnak	P 1314 Nr. 32417
1655. október 12. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32419
1655. nov. 2. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655
1655. nov. 5. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. nov. 6. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2655.
1655. november 26. Bécs	N.F. Lippay Györgyhöz	Eszt. Érseki Lev. Mf. 2656
1655. december 2. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32420
1655. december 3. Seibersdorf	N. F. Mednyánszky Jónásnak	E 185 6897.d.
1655. december 12. Seibersdorf	N. F. Lippay Györgyhöz Batthyány Adámhoz	PL Mf. 2656 P1314 Nr. 32421.

1655. dec. 12. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32422.
1655. dec.15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32423
1655. dec.17.Seibersdorf	N.F. Lippay Györgyhöz	PL Mf. 2656.
1655. dec. 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámhoz	P 1314 Nr. 32424
1655. dec. 27. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32425
1656. január 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314. Nr. 32426
1656. január 8. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. január 11. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32427
1656. január 12. Seibersdorf	N.F. H.Ch. Pucheimhez	HKA HFU r.Nr. 198. Konv. 1656. jan.
1656. január 17. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32428.
1656. január 20. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	E 185 6897. d.
1656. január 22. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2656
1656. január 23. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2656.
1656. február 3. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc.309. Konv. A
1656. február 11. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. február 15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32431.

1656. február 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32432.
1656. március 4. Seibersdorf	N.F: B. Ádámnak	P 1314 Nr. 32433.
1656. március 14. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32434.
1656. március 16. Seibersdorf	N.F. ajánlása	HKA HFU r.Nr. 198. Konv. 1656.ápr.
1656. március 19. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32435.
1656. március 22. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. március 23. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. március 27. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P1314 Nr. 32436. Nr. 32437.
1656. március 31. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32438.
1656. április 2. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 32439.
1656. április 11. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32440.
1656. április 12. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi SZ 1874
1656. április 18. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32441.
1656. április 21. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32442.
1656. április 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32444.
1656. május 4. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek és N. F. Batthyánynak	PL Mf. 2656 P 1314 Nr. 32445.

1656. május 6. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32446. 32447. 32448.
1656. május 9. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32449.
1656. május 14. Seibersdorf	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32451.
1656. május 18. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2656.
1656. május 22. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32450
1656. május 23. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32453.
1656. május 26. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32454.
1656. május 27. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr, 32455.
1656. május 28. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. május 30. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámank	P 1314 Nr, 32456.
1656. május 31. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32457.
1656. június 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32459.
1656. június 7. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32460.
1656. június 12. Seibersdorf	Meghívó Csáky Lászlóné Batthyány Magdolna részére	TT 1910 608. P 1314. Nr. 32461. szintén meghívó
1656. június 13. Seibersdorf	Kolleisen Ernőnek	E 185 6897.d.

1656. június 21. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32462.
1656. június 22. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32463.
1656. június 26. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi SZ 1874.
1656. július 4. Léka	Csáky Lászlónénak szóló meghívó	TT 1910 608.o.
1656. július 12. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32464.
1656. július 13. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32473.
1656. július 17. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32466. Nr. 32467.
1656. július 19. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32469.
1656. július 23. Bécs.	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32470. Nr. 32473.
1656. július 25. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32471.
1656. július 30. Seibersdorf	N.F. az Udvari Kamarának	HKA HFU r. Nr. 199. Konv. 1656. nov.
1656. aug. 3. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 134 Nr. 32475.
1656. aug. 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32474.
1656. aug. 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314. Nr. 32476.
1656. auguszt. 14. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32477.
1656. auguszt. 23. Szarvkő	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2656

1656. auguszt. 26. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2656
1656. szeptember 2. Szarvkő	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32478. Nr. 32479.
1656. szeptember 4. Szarvkő	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. szeptember 12. Szarvkő	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32480.
1656. szept.13. Seibersdorf	N.F Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32481.
1656. szeptember 15. Szarvkő	N.F Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32483
1656. szeptember 18. Szarvkő	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32484.
1656. szeptember 24.	N. F: Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32486.
1656. szept. 28. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32485. és 32487.
1656. október 21. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1656. október 25. Seibersdorf	N.F. levele	HKA HFU r.Nr. 199. Konv. 1656. nov.
1656. november 11. Kapuvár	N.F. Batthyány Ádámank	P 1314 Nr. 32490.
1656. november 16. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	P 497 2.cs. 1.tétel TT
1656. nov. 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32489.
1656. nov. 26. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32491.

1656. nov. 29. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32492.
1656. december 1. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32493.
1656. december 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32494
1656. december 12. Büdöskút	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32497.
1656. dec. 17. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2657
1656. dec. 20. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32498.
1656. dec. 27. Seibersdorf	N.F. Lobkowitzhoz	MTA Kt. C 40
1656. december 29. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32499.
1656. dec. 31. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32500.
1657. január 2. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A
1657. január 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32501.
1657 január 6. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2657.
1657. január 9-11. Sárvár		Vitéz-e vagy ájtatos?" Bűnkatalógus 46.
1657. január 15. Sopronkeresztúr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3232.
1657. január 17. Sopronkeresztúr	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A

1657. január 20 Sárvár.	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32503.
1657. január 21-22. Sárvár		„Vitéz-e vagy ájtatos?” 47.
1657. január 24. Vásárhely		Vitéz-e vagy ájtatos?” 47.
1657. január 28-29. Sárvár		„Vitéz-e vagy ájtatos?” 47.
1657. január 30. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32504.
1657. február. 6. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32505.
1657. február 16. Keresztúr	N.F. Batthyán Ádámnak	P 1314 Nr. 32510.
1657. február 20. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32506.
1657. február 21. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32507.
1657. február 25. Csepreg	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32509.
1657. március 1. Sopronkeresztúr	N.F.Batthyány Ádámnak	1314. Nr. 32511
1657. március 13. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32512.
1657. március 16. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32513.
1657. március 18. Seibersdorf	N.F: Batthyány Ádámnak	P 1314. Nr. 32514.
1656. március 20. Seibersdorf	N.F: Batthyány Áfámnak	P 1314 Nr. 32515.

1657. március 21. Seibersdorf	Vitnyédy Zrínyinek Seibersdorfból ír	Fabó, I. 470.
1657. március 23. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak és Esterházy Pálnak	P 1314 Nr. 32517. P 125 Nr. 3233
1657. március 26. Seibersdorf	N.F. Lippaynak	PL Mf. 2657
1657. ápr. 5. Bécs?	Vitnyédy Zrínyinek	Fabó, II. 37.
1657. április 5. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32518.
1657. április 7. Bécs	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2657.
1657. április 9. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2657.
1657. április 10. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32519.
1657. április 11. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32520.
1657. április 20. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32521.
1657. április 22. Seibersdorf	Nádasdy Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32522.
1657. április 27. Seibersdorf	Vitnyédy Horváth Ferencnek	Fabó: 1657. április 29.
1657. május 2. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32523.
1657. május 4. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 NR. 32524.
1657. május 9. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32525
1657. május 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr.32516
1657. május 15. Seibersdorf	N.F. Batthyán Ádámnak	P 1314 Nr. 32528.

1657. május 17. Csejte	Vitnyédy Barkázy Ferencnek	Fabó, I. 88., 106.
1657. május 19. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32529.
1657. május 28. Csejte	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32530
1657. június 2-5. Seibersdorf		„Vitéz-e vagy ájtatos?” 57.
1657. június 6-12. Bécs		Vitéz-e vagy ájtatos?”
1657. június 8. Bécs	N.F. Mednyánszky Jónásnak	P 497 2.cs. 1.
1657. június 13. Seibersdorf		„Vitéz-e vagy ájtatos?” 58.
1657. június 15. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32531.
1657. június 16. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32532.
1657. június 23. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32533.
1657. június 24. Seibersdorf?	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32534.
1657. június 28. Seibersdorf	N. . Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32535.
1657. július 3. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32536.
1657. július 5. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	„Vitéz-e vagy ájtatos?” 60.o P 1314 Nr. 32537.
1657. július 5. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak.	P 125 Nr. 3234.

1657. július 7. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32538
1657. július 9. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32539
1657. július 11. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32540.
1657. július 13. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32541.
1657. július 14. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32542.
1657. július 20. Pozsony	N.F. Mednyánszky Jónásnak	P 497 2.cs. 1.tétel
1657. július 20 Pozsony	N. F. Mednyánszky Jónásnak	OL P 497. 2.cs. 1. tétel
1657.július 23. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32543.
1657. július 28. Sárvár	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32544.
1657. július 31. Rohonc		„Vitéz-e vagy ájtatos?” 62.
1657. auguszt. 5. Seibersdorf	N.F. Mendnyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A
1657. auguszt. 8. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32546.
1657. auguszt. 10. Keresztúr	N. F. Batthayány Ádámnak	P 1314 Nr. 32547.
1657. augusz. 12. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32548.
1657. auguszt. 15. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32549.

1657. auguszt. 16. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32550.
1657. auguszt. 19. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. A
1657. aug.19. Szentkereszt	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2658.
1657. auguszt. 20. Sopronkeresztúr	Vitnyédy Mednyánszky Jónásnak	Fabó, I. 73. 1657. aug. 28. P 1314 Nr. 32553.
1657. augusztus 26. Sopronkersztúr	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309 Konv. A
1657. augusztus 31. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32554.
1657. szept. 2. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2658
1657. szept. 3. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32556.
1657. szept. 10. Seibersdorf	N. F. Bathyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32558.
1657. szept. 15. Bécs	N.F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr. 32559
1657. szept. 18. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2658
1657. szeptember 24. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32562.
1657. október 15. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32563
1657. október 18. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2658

1657. október 19. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32564.
1657. október 21. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32565
1657. október 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32566
1657. október 25. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr32567
1657. október 26. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2658
1657. október 28. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32568.
1657. nov. 1. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32569.
1657. nov. 3. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32570.
1657. november 5. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak N.F. Batthyány Ádámnak	P 497 1. tétel P 1314 Nr. 32571.
1657.nov. 10. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32573
1657. nov. 11. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32574.
1657. nov. 11. Seibersdorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt. C40
1657. november 17. Bécs	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32575
1657. nov. 17. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr.32576.
1657. nov. 20. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr. 32577
1657. nov. 22. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr.32578
1657. nov. 23. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr. 32579

1657. nov. 25. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr. 32580
1657. nov. 26. Szarvkő	N. F. Batthyány Ádámnak	OL P 1314 Nr. 32581
1657. nov. 27. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	P 125 Nr.6360.
1657. nov. 28. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32583.
1657. nov. 29. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32584
1657. dec. 3. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32586
1657. december 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32587
1657. december 5. Seibersdorf	N.F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2658
1657. december 7. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32588.
1657. dec. 10. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1657. dec. 12. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32589.
1657. dec. 13. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32591.
1657. dec. 17. Seibersdorf	N. F: Bálintffy Jánosnak	E 185 6896. d.
1657. dec. 19. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32592
1657. dec. 20. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32593
1657. dec. 21. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32594
1657. dec. 24. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P1314 Nr. 32595

1657. dec. 26. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32596
1657. dec. 26. Seibersdorf	N.F. Lobkowitzhoz	MTA Kt. C 40
1657. dec. 27. Seibersdorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1658. január 1. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32597
1658. január 4. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32597
1658. január 8. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32599.
1658. január 15. Csejte		Rákóczi László naplója
1658. január 16. Csejte		Rákóczi László naplója
1658. január 23. Csejte	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32600
1658. január 27. Csejte	N.F. Bezerédy Györgynek	P 57. Fasc. VII. Nr. 22. 9.cs.
1658. február 10. Seibersdorf	N.F. Bezerédy Györgynek	P 57. Fasc. VII. Nr. 23. 9.cs.
1658. február 11. Seibersdorf	N. F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1658. február 17. Seibersdorf	N. F. Batthyány ÁDámnak	P 1314 Nr. 32602.
1658. február 18. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32603.
1658. február 27. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32604.
1658. február 28. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32605.

1658. március 6. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32606.
1658. március 7. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	TT 1880
1658. március 11. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32609.
1658. március 13. Pozsony	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr32610.
1658. március 18. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32611
1658. március 29. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr32612.
1658. március 30. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32614.
1658. március 31. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32616
1658. április 6. Seibersdorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1658. április 10. Pozsony	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv B
1658. április 13. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1658. április 20. Bécs	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1658. április 22. Bécs	N.F. Batthyány Ádámank	P 1314 Nr. 32621.
1658. április 23. Bécs	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1658. május 7. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc.

		309. Konv. B
1658. május 11. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3236
1658. május 12. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3237.
1658. május 13. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B
1658. május 18. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc.309. Konv. B
1658. május 28. Sopronkeresztúr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3239.
1658. június 3. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32617.
1658. június 7. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32618.
1658. június 10. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32619.
1658. június 17. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32620
1658. június 20 Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B
1658. június 26. Szentkereszt	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B
1658. július 3. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B
1658. július 12. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32623.

1658. július 19. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. B
1658. július 20. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309 Konv. B
1658. július 22. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32624
1658. július 23. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32625.
1658. július 24. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314. Nr. 32626.
1658. július 29. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 134 Nr. 32627.
1658. július 31. Sopron		HHStA Turcica I.130/49-50.
1658. augusztus 3. Sopronkeresztúr		HHStA Turcica I. 130/2/107-108
1658. augusztus 4. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32628.
1658. augusztus 5. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32629.
1658. augusztus 7. Sopronkeresztúr	N.F. Mednyánszky Jónásnak	
1658. augusztus 9. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32631.
1658. augusztus 11. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32632.

1658. augusztus 15. Sárvár	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32633
1658. augusztus 18. Sárvár	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1658. augusztus 27. Sopronkeresztúr	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32634.
1658. aug.30. Seibersdorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1658. szeptember 2. Sopronkeresztúr	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi SZ 1874
1658. szeptember 4. Sopronkeresztúr		Turcica I. 130/II./11-119
1658. szeptember 18. Czindorf	N.F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32637.
1658. szeptember 20. Pozsony		Rákóczi László naplója
1658. szeptember 21-25. Seibersdorf		Rákóczi László naplója
1658. szeptember 25. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz1874
1658. szeptember 30. Seibersdorf	N.F. Batthyány Ádámank	P 1314 Nr. 32639.
1658. október 1-13. Bécs		Rákóczi László naplója
1658. október 11. Bécs	Lippay Wesselényinek	E 199 a II. 65. Nr. 7.
1658. október 22. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32640.

1658. október 26. Kersztúr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 35. Nr. 3240.
1658. október 27. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32641.
1658. október 28. Keresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32643.
1658. nov. 2. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32644.
1658. november 3 Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32646.
1658. november 6 Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr 32648.
1658. nov. 10. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32649.
1658. nov. 28. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32650.
1658. dec. 1. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32651.
1658. december 2. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32652.
1658. december 5. Seibersdorf	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32653
1658. dec. 22. Seibersdorf	N.F. Sopron megyéhez	P 57 Fasc. VII. Nr. 25.
1658. dec. 23. Seibersdorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt. C 40
1659. január 15. Bécs	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1659. január 27. Kismarton	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1659. február 16. Seibersdorf	N.F. I. Lipót császárnak	BEK KI Coll. Itev. 78. H 41-47.

1659. március 1. Bécs	Lippay Wesselényinek	E 199 a II. 65. Nr. 17
1659. március 1-11.	Lippay Wesselényinek	E 204 1659. március 11.
1659. március 5. Bécs	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1659. március 23. Seibersdorf	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1659. április 20. Sopronkeresztúr	N.F. E. Pálnak	P 125 Nr. 3241.
1659. május 6. Sopronkeresztúr	N. F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1659. május 21. Seibersdorf	N. F. Bálintffy Jánosnak.	E 185 6896.d.
1659. május 5. Seibersdorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d
1659. május 25. Seibersdorf	N. F. II. Rákóczi Györgynek	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C
1659. május 28. Sopronkeresztúr	N. F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309 Konv. C
1659. június 11. Sopronkeresztúr	N. F. Batthyány Ádámnak	P 1314 Nr. 32655
1659. június 12. Sopronkeresztúr	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi SZ 1874
1659. június 12. Sopronkeresztúr	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.

1659. június 13. Keresztúr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3242.
1659. július 2. Lorettom	Lippay Wesselényinek	E 199 a II. 65. Nr. 35. Mohl, Sz 1900
1659. július 10. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3243.
<i>1659. júl. 21.-- dec. 4.</i>	<i>Országgyűlés Pozsonyban</i>	
1659. augusztus Pozsony		HHStA Ältere Zeremonialakten Kt. 6.
1659. augusztus 22. Pozsony	N.F. II. Rákóczi Györgynek	Szilágyi Sz 1874
1659. nov. 6. Seibersdorf	N. F. Mócz Jánosnak	E 185 6897.d.
1659. dec. 23. Seibersdorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt. C 40
1659. dec. 31. Seibersdorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt. C 40
1660. január 4. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 309. Konv. C
1660. január 6. Seibersdorf	N.F. Bálintffynak	E 185 6896. f 15-16.
1660. január 11. Seibersdorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1660. január 18. Seibersdorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 57 Fasc. VII. Nr. 28. 9.cs.
1660. január 28. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA 309. Konv. C.
1660. február 9. Bécs	N. F. II. Rákóczi Györgynek.	E 185 6897.d.

1660. február 10. Bécs	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3244.
1660. február 17. Pozsony	N.F. Portia hg.hez	HKA HFU r.Nr. 207. Konv. 1660. febr.
1660. február 25. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Fasc. 309. Konv. C
1660. március 9. Seibersdorf	N.F. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. 309. Konv. C
1660. március 16. Sopronkeresztúr	N.F. Bezerédy Györgynek	P 57 Fasc. VII. Nr. 28. 9.cs.
1660. március 16. Sopronkersztúr	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1660 március 16. Sopronkeresztúr	N.F. Bezerédy Györgyhöz	P 57 Fasc. VII. Nr. 28.
1660. március 29. Bécs	Tanácskozás német katonaság bevitelére	Pálffy LK 75 (2004)
1660. április 7. Seibersdorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. április 16. Seibersdorf	N.F. Ud. Kamarához	HKA HFU r.Nr. 207. Konv. 1660. ápr.
1660. április 18. Seibersdorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71. Fasc. 48. 108.cs.
1660. május 3. Bécs	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. május 6. Seibersdorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.

1660 május 19. Seibersdorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. május 21. Seibersdorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. május 31. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3245.
1660. június 8. Seibersdorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3246.
1660. július 28. Pozsony	Lippay Wesselényinek	E 199 a II. 65. Nr. 69.
1660. augusztus 16. Graz	N. F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. augusztus 27. Pottendorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71. Fasc. 48. 108.cs.
1660. augusztus 27. Pottendorf	Lippay Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 2957
1660. szeptember 9. Szenc	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3247.
1660. szeptember 10. Rozsnyó	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. szeptember 27. Tokaj	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. október 7. Tokaj	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. október 8. Pozsony	N. F. Csáki Ferencnek	P 71. Fasc. 48. 108.cs.
1660. október 9. Radván	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1660. október 18. Seibersdorf	N. F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1660. november 22. Bécs	N. F. Osztrosich Mátyásnak	P 507 A II. Nr. 57.

1660. november 30. Pottendorf	N.F: Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d. f 12-13
1660. december 18. Pottendorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1660. december 20. Pottendorf	N. F. Batthyány Borbálának, Forgách Zsigmond özvegyének	P 1314 Nr. 32656
1661. január 1. Pettau	N.F. Rákóczi Ferencnek	Szilágyi Sz 1874
1661. február 9. Pottendorf	N. F. Lobkowicznak	MTA Kt. C 40
1661. február 15. Pottendorf	N. F. Mednyánszky Jónáshoz	HHStA UA Spec. Fasc. 310. Konv. A
1661. március 9. Pottendorf	N.F. Lobkowitzhez	MTA Kt C 40
1661. március 16. Sopronkeresztúr	N. F. Bálintffynak	E 185 6896d.
1661. március 20. Sopronkeresztúr	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A V.Nr. 554.
1661. március 23. Pottendorf	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1661. április 12. Pottendorf	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1661. április 16. Pottendorf	N.F. Lobkowitzhez	MTA Kt C 40
1661. április 30. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1661. május 10. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.

1661. május 27. Pottendorf	N.F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1661. június 5. Pozsony	N. F. Wesselényi Ferencnek	P 507 A V. Nr. 495.
1661. június 10. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1661. június 20. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1661. július 23. Sopronkeresztúr	Vitnyédi Zrínyihez	Fabó I. 166.
1661. augusztus 1. Szentkereszt	N. F. II. Mednyánszky Jónásnak	HHStA UA Spec. Fasc. 310 Konv. A
1661. augusztus 17. Sopronkeresztúr	N. F. Portiának	HHStA UA 341 Konv. A.
1661. szeptember 9. Pozsony	Kissenyey Anna, Nagymihály Ferenc özvegye elismervénye	E 185 31987.d.
1661. október 21. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d. .
1661. november 15. Győr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3249.
1661. december 18. Pottendorf	N.F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. N.r 554.
1661. dec. 24. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1661. dec. 31. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1662. március 1. Bécs	Vegyes tanácskozás Erdély megtartása érdekében	Pálffy 75 (2004) 60.

1662. március 12. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1662. március 19. Szentkereszt	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1662. április 4. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1662. április 8. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1662. április 17. Csepreg	N.F. a Haditanácshoz	HKA HFU r.Nr. 213. Konv. 1662. máj.
<i>1662. május 1.-szept. 2.</i>	<i>Országgyűlés Pozsonyban</i>	
1662. június 20. Pozsony		Turcica 134. Konv. 3.
1662. július 9. Pozsony	Titkos Tanács ülés	HKA HFU r.Nr. 213. Konv. 1662. július
1662. október 21. Pottendorf	N. F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1662. október 24. Bécs	N. F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. 108.cs.
1662. november 11. Bécs	Vitnyédi Zrínyinek	Fabó I. 240-241.
1662. dec. 28. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d. f. 18
1663. január 2. Pottendorf	N.F. Bálintffynak és Osztrosich Mátyásnak	E 185 6896.d. f. 47. P 507 A II. Nr. 57.
1663. január 27. Pottendorf	N. F. Lobkowitznek	MTA Kt C 40
1663. február 1. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40

1663. február 3. Pozsony	Lippay Wesselényinek (ott van nála Nádasdy)	OL E 199 Nr. 82.
1663. február 22. körül Pozsony	Vitnyédy Bory Mihálynak	Fabó II. 44.
1663. március 29. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1663. április 7. Szentkereszt	N.F :Bálintffy Jánosnak.	P 71. Fasc. 48. f. 630.
1663. május 6. Pottendorf	N. F. Bálintffynak.	E 185 6896.d.
1663. május 19. Pottendorf	N.F. Mednyánszky Jónaásnak	HHStA UA Fasc. 310 Konv A f. 30
1663. június 1-4. (Bécs?)	Vitnyédy Zrínyinek	Fabó II. 69-70.
1663. június 4. Pottendorf	N. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1663. június 24. Pottendorf	Nádasdy Bálintffynak	E 185 6896. d.
1663. június 25. Pottendorf	N. F. Rákóczi Lászlónak	E 185 6897. d.
1663. június 30- július 13. Potendorf?	Vitnyédi	Fabó
1663. augusztus 9. Pottendorf	N-F- Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3250.
1663. augusztus 13. Pozsony	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3251.
1663. aug.17. Pottendorf	N.F: Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3252.
1663. aug. 27. Pottendorf	N.F: Esterházy Pálnak	P 125. Nr. 3253.

1663. augusztus 30. Keresztúr	N. F. Esterházy Pálnak	P125 35. k. 3254.
1663. szeptember 8. Kőszeg	Vitnyédi Vitnyédi Pálnak	Fabó II. 122-123.
1663. szeptember 26. Bécs.	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1663. október 15. Bécs	N.F. Wesselényi Ferencnek	E 185 6897.d.
1663. október 17. Bécs		Vorträge an den Kaiser Kt. 3.
1663. október 18. Bécs	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1663. november 10. Bécs	Wesselényi Nádasdynak (1663. november 20. Murány)	HHStA UA Fasc 310. Konv. A f. 36.
1663. december 1.	N.F. Bálintffynak .	E 185 6896.d. Dec 11.13. körül Zolnán lesz Wesselényivel
1663. december 18. Teplicze	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1663. december vége Teplice	Vitnyédi Zrínyinek	Fabó II. 145.
1664. január 12. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt. C 40
1664. március 15. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. március 27. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. március 28. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. április 2. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554

1664. május 29. Bécs	Wesselényi Nádasdynak (1664. júniusv 20. Zólyom)	HHStA UA Spec. Fasc. 310. Konv.A f. 42.
1664. június 15. Farkasfalvi tábor, 4 mérföldre Regedétől (Radtkersburg)	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A V. Nr. 554.
1664. június 16. Bécs	N. F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d. f 9-10.
1664. június 27. Tábor?	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. július 4. Feldlager bei Neuserin	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1664. július 17. Alsólendvai tábor	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. július 24. Feldlager bei Szecsőd	N. F. Lobkowitznak És Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A V. Nr. 554.
1664. július 27. Szecsőd	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A V. Nr. 554.
1664. augusztus 2. Rönök	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. augusztus 6. Gosztony	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. augusztus 14. Rumi tábor	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A V. Nr. 554.
1664. szeptember 25. Galgóczi tábor	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A V. Nr. 554.
1664. szeptember 30. Galgócz	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 Levelezések A

		V. Nr. 554.
1664. október 4. Pottendorf	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. október 24. Pottendorf	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. október 29. Pottendorf	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1664. november 30. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. december 4. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. december 11. Bécs	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1664. dec. 15. Pottendorf	N. F. Bocskay Istvánnak	E 185 6897. d.
1664. dec. 23. Bécs	N.F. nyugtája Cosmeroviusnak	HKa HFU r.Nr. 219. Konv. 1665. febr.
1665. január 5. Seibersdorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1665. febr. 2. Pottendorf	N.F. Esterházy Pálhoz	HHStA UA Fasc. 176. Konv. C.
1665. február 19. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40 Óváry III. 219.
<i>1665. február 20- május közepe</i>	<i>Római zarándoklat</i>	
1665. február 20. Pottendorf	N. F. Bálintffy Jánosnak	TT 1899 E 185 6896. d.
1665. március 4-7. Velence	N. F. Bálintffy Jánosnak	TT 1899

1665. március 27- április 20. Róma	N. F. Bálintffy Jánosnak	TT 1899
1665. április 30. Klenovnik	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1665. május 24. Bécs valószínűleg	N. F. Bálintffy Jánosnak	TT 1899.
1665. május 30. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1665. június 11. Pottendorf	N. F. Bálintffynak	E 185 6896. d.
1665. augusztus 16. Pottendorf	N.F: Bálintffynak	E 185 6896.d.
1665. aug.29. Pottendorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3255.
1665. szept. 1. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1665. október 4. Pottendorf	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1665. október 13. Bécs	N. F. Lippay Györgynek	PL Mf. 2659
1665. október 16. Pottendorf	N.F: Bálintffynak	E 185. 6896.d.
1665. október 27. Keresztúr	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3256
1665. október 28. Keresztúr	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1665. november 1. Keresztúr	N. F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1665. november 7. Sopronkeresztúr	N. F. Kaczor György egervári prédikátornak	E 185 6897.d.

1665. november 9. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1665. november 10. Keresztúr	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1665. november 16. Sárvár	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185. 6896.
1665. december 19. Pottendorf	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897.d.
1666. január 4. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. január 11. Bécs	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. január 20. Pottendorf	N.F: Pálffy Tamásnak	P 71 Fasc. 48.
1666. febr. 4. Bécs	Titkos Tanács ülés (kamarai ügy)	HKA HFU r.Nr. 221. Konv. 1666. febr.
1666. február 7. Pottendorf	N.F. Csáki Ferencnek	E 71 Fasc. 48.
1666. febr. 12. Szentkereszt	N.F. Lipóthoz	HKA HFU r.Nr. 221. Konv. 1666. márc.
1666. február 19. Pottendorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3257.
1666. február 23. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. március 22. Pottendorf	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3258.
1666. április 6. Pottendorf	N. F. ismeretlenhez	HHStA UA Spec. Fasc. 310 Konv. B
1666. április 11. Pottendorf	N. F. Lessenyei Nagy Ferenchez	HHStA Ung. Akten

		287/A/f 3-4
1666. ápr. 23. Pottendorf	N.F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1666. május 1. Sopronkeresztúr	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897.d.
1666. május 6. Sárvár	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/A/ f. 1.
1666. május 14. Bécs		Turcica 138. Konv. 3.
1666. május 17. Pottendorf	N. F. I. Lipót császárnak	Turcica 138. Konv. 3.
1666. május 25. Pottendorf	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897.d.
1666. június 2. Pottendorf	N. F. Wesselényi Ferenchez	P 507 A V. Nr. 495
1666. június 17. Pottendorf	N. F. Károly Lászlónak	E 185 6897. d.
1666. június 18. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. június 20. Pottendorf	N. F. I. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/A/11-12
1666. június 21. Pottendorf	N.F. Sente Bálintnak	HHStA UA Fasc. 310. Konv. B f. 20-22.
1666. június 22. Pottendorf	N.F. Esterházy Pál	HHStA UA Fasc. 176. Konv. C.
1666. június 24. Pottendorf	N. F. Esterházy Pálnak	P 125 35 Nr. 3259.
1666. június 27. Pottendorf	N.F: Sente Bálintnak	HHStA UA Fasc. 310. Konv. B

1666. július 4. Szentkereszt	N. F. Sente Bálintnak	HHStA UA Spec. Fasc. 291 Konv. D
1666. július 7. Sopronkeresztúr	N.F. Sente Bálintnak	HHStA UA Spec. Fasc. 291 Konv. D
1666. július 12. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896
1666. július 29. Bécs	N- F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. augusztus 7. Csejte	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1666. augusztus 11. Trencsényi hévíz	N-F. Wesselényinek	HHStA UA Fasc. 310. Konv. B f. 52.
1666. augusztus 12. Trencsényi hévíz	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.
1666. augusztus 30. Trencsényi hévíz	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897.d.
1666. szeptember 4 Csejte	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. szeptember 8. Pozsony	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1666. szeptember 11. Pottendorf	N. F. Sente Bálintnak	HHStA UA 287/H
1666. szeptember 15. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896. f. 138. és 140-142.
1666. szeptember 19. Pottendorf	N. F. Sente Bálintnak	HHStA UA 287/H

1666. szeptember 26. Pottendorf	N.F. L. Nagy Ferencnek	HHStA Fasc. 287 Konv. A
1666. október 11. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA Fasc. 287 Konv. A
1666. október 28.	Zrínyi Péter hitlevele Nádasdynak	Fasc. 310. Konv. B f. 78.
1666. november 3. Pottendorf	N. F. Rottal Jánosnak	P 507 A V. Nr. 554.
1666. november 4. Potterndorf	N.F. Forgách Ádámnak	P 71 Fasc. 48. F. 636
1666. december 29. Pozsony	Széchy Mária hitlevele Nádasdynak	Fasc. 310. Konv. B f. 86.
1667. január 2. Pottendorf	N.F. Szenté Bálintnak	HHStA UA Fasc. 311. Konv. A f. 1-3
1667. január 4. Pottendorf	N. F. I. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B f. 1- 2
1667. január 16. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA 287/B f. 4-5.
1667. január 22. Sárvár	N. F. L. Szenté Bálintnak	HHStA UA Spev. Fasc. 311. Konv. A f. 16.
1667. február 7. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/A
1667. március 25 Stubnya	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. március 29. Trencsén	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B

1667. április 8. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1667. április 10. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. április 13. Pottendorf	N. F. Lobkowitznak	MTA Kt C 40
1667. április 14. Pottendorf	N.F: Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3260.
1667. április 24. Pottendorf	N.F: Szenté Bálintnak	HHStA UA Fasc. 311. Konv. A f. 88-89
1667. április 29. Bécs	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1667. április 29. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11475.
1667. május 5. Pottendorf	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897. d.
1667. május 7. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA Ung. Akten 287/B
1667. május 14. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek N.F. Csáky Istvánnak	HHStA UA 287/B P 507 Levelezés A/516
1667. május 22. Pápa	N.F: Szenté Bálintnak	HHStA UA Fasc. 311. Konv. A f. 113-117
1667. június 8. Pottendorf	N.F: Szenté Bálintnak	HHStA UA Konv. A Fasc. 311. f. 103-104
1667. június 12. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. június 18. Keresztúr	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.

1667. június 25. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1667. július 6. Pozsony	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897.d.
1667. július 10. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896. d.
1667. július 14. Bécs	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896. d.
1667. július 25. Sopronkeresztúr	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. július 29. Sárvár	c N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. augusztus 3. Sárvár	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA Ung. Akten 287/B
1667. aug. 20. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. szeptember 1. Bécs	N. F: Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.
1667. szeptember 14. Pozsony	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. szeptember 16. Pozsony	N.F: Szenté Bálintnak	HHStA UA Fasc. 311. Konv. B f. 17.
1667. október 4-8. Csejte	N. F. Nyitra vármegyének	E 185 6897 d.
1667. október 8. Csejte	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1667. október 12. Tencsényi hévíz	N. F. Csáky Istvánnak	P 507 Levelezések A Nr. 516
1667. október 13. Trencsényi hévíz	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. október 15. Trencsényi	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B

hévíz		
1667. október 19. Csejte	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1667. október 20. Csejte	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. október 24. Pozsony	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1667. november 1. Pottendorf	N.F. Szenté Bálintnak	HHStA. UA Fasc. 311. Konv. B. F. 34-36
1667. november 15. Pottendorf	N.F. Szenté Bálintnak	HHStA UA Fasc. 311. Konv. B. 53-56.
1667. november 25. Pottendorf	N. F. Szenté Bálintnak	HHStA UA Spec. Fasc. 287/H
1667. nov. 26. Pottendorf	N.F: Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3261.
1667. december 4. Bécs	N.F. Bálitffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1667. dec. 12. Pottendorf	N. F. Nagy Ferencnek	E 185 6897.d.
1667. dec. 18. Pottendorf	N. F. Csáky Istvánnak	P 507 A Nr. 516.
1667. dec. 21. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/B
1667. dec. 29. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA Ung. Akten 287/B
1667. január 2. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/C
1668. január 3. Pottendorf	N.F. Bálitffy Jánosnak	E 185 6896.d. 1
1668. febr. 5. Pottendorf	N.F. Esterházy Pálhoz	HHStA UA Fasc. 176.

		Konv. C.
1668. február 11. Bécs	N.F. Osztrosich Mátyásnak	P 507 A II. Nr. 57.
1668. február 26. Bécs	N.F. Esterházy Pálnak	HHStA UA Fasc. 176. Konv.A.
1668. február 27. Bécs	N.F: Esterházy Pálnak	P 125 Nr. 3262.
1668. március 12. Bécs	N. F. Farkas Andrásnak	E 185 6897 .d.
1668. március 13. Pottendorf	N. F. Szenté Bálintnak	HHStA UA 287/H
1668. március 25. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferencnek	HHStA UA 287/C
1668. ápr. 9. Pozsony	Octavális törvényszék ?	HHStA UA 176 Konv. C.
1668. április 23. Pottendorf	N. F. ismeretlenhez	HHStA UA Spec. Fasc 292
1668. április 28. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánoshoz	E 185 6896.d.
1668. május 4. Pottendorf	N. F. Csáky Istvánnak	P 507 A V. Nr. 516
1668. május 14. Pottendorf	N. F. Osztrosich Mátyásnak	P 507 A II. Nr. 57.
1668. május 7. Pottendorf	N..F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1668. május 8. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. május 14. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. május 26. Pottendorf	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40

1668. június 14. Bécs	N. F. Czobor Erzsébetnek (Csáki Ferenc neje)	E 185 6897.d. és Bálintffyának E 185 6896
1668. június 17. Bécs	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. június 26. Pottendorf	N. F. Osztrosich Mátyásnak	P 507 A II. Nr. 57.
1668. június 20. Pottendorf	N.F. Esterházy Pálnak	HHStA UA 176 Konv. C.
1668. július 1. Pottendorf	N. F. Kaczor György egervári prédikátornak	E 185 6897.d.
1668. július 15. Bécs	N. F. és Frangepán levele Bónis Ferenchez	E 185 6897. d.
1668. július 16. Pottendorf	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1668. augusztus 17. Sopronkeresztúr	N. F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896. d. f. 27-28
1668. szeptember 1. Sopronkeresztúr	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1668. szept. 1. Sopronkeresztúr	N.F. és Zrínyi Péter szövetséglevele	HHStA UA Fasc. 311. Konv. C.
1668. szeptember 3. Kőhalom	N.F. Nagy Ferencnek	E 185. 6897. d.
1668. szeptember 10. Sopronkeresztúr	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. szeptember 15. Sárvár	N. F. Csáky Istvánnak	P 507 A Nr. 516

1668. szeptember 16. Sárvár	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. szeptember 22. Sopronkeresztúr	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. október 7. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. október 26. Pottendorf	N. F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6897 d.
1668. október 28. Kismarton	N. F. Kőszeg városának	E 185 6897. d.
1668. október 29. Kismarton	N. F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6897.d.
1668. október 30. Pottendorf	N. F. Bálintffynak Jánosnak	E 185 6896. f. 169.
1668. nov. 16. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. nov. 23. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. nov. 29. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. dec. 13. Bécs	N.F. és Szelepcsényi Gy. Esterházy Pálhoz	HHStA UA Fasc. 176. Konv. C.
1668. december 23 Pottendorf	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1668. dec. 24. Pottendorf	N. F: Nagy Ferencnek	E 185 6897. d.
1668. dec. 26. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/C
1668. dec. 30. Pottendorf	N.F. Csáki Ferencnek	P 71 Fasc. 48. f. 638.
1669. január 2. Pottendorf	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/D

1669. január 4. Pottendorf	N.F. Lipóthoz	HKA HFU r.Nr. 227. Konv. 1669. jan.
1669. január 18. Pottendorf	N. F. Kövér Gáborhoz	E 185 6897 .d.
1669. február 7.	N.F. Esterházy Pálhoz	HHStA UA Fasc. 176. Konv. C.
1669. április 1. Neufeld	N.F. Esterházy Pálhoz	HHStA UA Fasc. 176. Konv. C.
1669. június 14. Csejte	N. F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/D
1669. augusztus 1. Pottendorf	N. F. Osztrosich Mátyásnak	P 507 A II. Nr. 57.
1669. augusztus 26.Pottendorf	N. F. Czobor Erzsébethez	E 185 6897. d.
1669. július 3. Pottendorf	N. F. Lessenyei Nagy Ferenchez	E 185 6897.d.
1669. aug. 12. Pottendorf	N.F: Esterházy Pélnak	P 125 35. k. 3264.
1669. aug. 26. Pottendorf	N. F. Nagy Ferenchez	E 185 6897. d.
1669. október 4. Lorettom	N.F. Bálitffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1669. október 13. Pottendorf	N.F. Bálitffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1669. október 27. Bécs	N.F. Bálinffy Jánoshoz	E 185 6897. d.
1669. november 14. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11475.
1669. december 6. Szobotistye	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40

1669. dec. 15. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11473.
1669. dec. 26. Bécs	N. F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11474.
1670. január 11. Bécs	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1670. január 12. Bécs	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1670. január 14. Bécs	N.F. Bónis Ferencnek	Turul 1886 2.sz. 78.
1670. január 15. Bécs	N.F. Esterházy Pálnak	P 125 Nr.. 3265.
1670. jan. 19. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11494.
1670. jan. 23. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11493.
1670. febr. 5. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11492.
1670. febr. 13. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11487.
1670. febr. 16. Bécs	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11488.
1670. február 22. Pottendorf	N.F. Bálinffy Jánosnak	E 185 6896.d.
1670. febr. 26. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11489.
1670. márc. 5. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11490.
1670. márc. 22. Besztercebánya	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11480.
1670. márc. 27. Besztercebánya	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11479.

1670. ápr. 4. Csejte	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11478.
1670. ápr. 9. Bruck an der Leitha	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11477.
1670. ápr. 12. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11476.
1670. április 16. Bécs	N. F. Osztrosich Mátyásnak	P 507 A II. Nr. 57.
1670. május 4. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11496
1670. május 9. Szentkereszt	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11497.
1670. május 14. Sopronkeresztúr	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11495.
1670. május 19. Sárvár	N.F. L. Nagy Ferenchez	HHStA UA 287/D
1670. május 31. Sopronkeresztúr	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11486.
1670. május 31. Sopronkeresztúr	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11486.
1670. június 1. Szentkereszt	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1670. június 7. Sopronkeresztúr	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11485.
1670. június 13. Kapuvár	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11484.
1670. június 22. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11483.

1670. június 26. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11482.
1670. június 30. Pottendorf	N. F. Lobkowitzhoz	MTA Kt C 40
1670. július 2. Lorettó	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11502.
1670. július 10. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11481.
1670. július 17. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11500.
1670. július 18. Pottendorf	N.F. Bálintffynak	E 185 6896.d.
1670. július 22. Pottendorf	N.F. Bálintffy Jánosnak	E 185 6896.d. f. 183
1670. július 24. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11499.
1670. július 25. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 11503.
1670. augusztus 1. Pottendorf	N. F. J. Bapt. Marcellushoz	OL P 707 2024.
1670. augusztus 7. Pottendorf	N.F. Zichy Istvánnak	P 707 Nr. 114
1670. aug. 13. Magyaróvár	N.F. Marcellusnak	HHStA UA Spec. Fasc. 313. Konv. C.